ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

(Исторически прѣгледъ)

отъ

МИХ. ИВ. МАДЖАРОВЪ

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА С. М. СТАЙКОВЪ
1925

ЧАСТЬ I.

Политическото и административно устройство на Източна Румелия.

Прѣзъ врѣме на освободителната война.

На юни мѣсецъ 1877 година, когато рускитѣ войски минаха Дунава, за да донесатъ свобода и правда на единъ братски народъ, отправиха къмъ българитѣ една прокламация, въ която се казваше: „Задачата на Русия не е да разрушава, а да създава, не е да поражда разногласия въ населението, а да сближава и да примирява всички негови елементи, като простира надъ всички еднакво покровителство на закона, като изисква отъ всички еднакво подчинение на реда и като обезпечава на всички еднакво благата на личната, религиозната и имуществената неприкосновеность, безъ разлика на народность“. Възъ основа на тоя великъ принципъ, по стѫпкитѣ на рускитѣ побѣдоносни войски тръгна тъй нареченото *гражданско управление*, на което цѣльта бѣ въ завзетитѣ отъ войскитѣ земи да замѣсти турскитѣ власти съ нова администрация. На чело на това управление бѣ поставенъ князъ В. А. Черкаски, човѣкъ съ обширни познания, съ славянски чувства и съ амбиция да остави слѣдъ себе си една добра паметь. Като знаеше, че турското безправие не се дължеше на липса отъ добри закони, а на тѣхното лошо прилагане, първоначално той запази старата организация, но замѣсти компрометиранитѣ лица съ почтени и интелигентни граждани. Законътъ за вилаетитѣ, напримѣръ, бѣ прѣнесенъ отъ чужбина и можеше да задоволи нуждитѣ на много по-просвѣтени страни, отколкото бѣ Турция, но турското правителство никога не бѣ го изпълнило добросъвѣстно. Князъ Черкаски остави непокѫтнатъ тоя законъ, но си тури за задача да го приложи по най-добросъвѣстенъ начинъ. Кореннитѣ измѣнения той отлагаше да станатъ слѣдъ свършването на войната и слѣдъ като се съберать материали, отъ които да може да се създаде новъ граждански редъ, съобразенъ съ бита на населението.

Щомъ като руситѣ завземаха нѣкой градъ или село, въвеждаха общинско управление отъ избрани лица, безъ разлика на народность и вѣроизповѣдание. Мѣстното самоуправление бѣше пълно. Общинскитѣ съвѣти имаха право да се занимаватъ не само съ всички стопански дѣла, но и да нагледватъ размѣтанието и събирането на данъцитѣ. Административно-полицейскитѣ власти се назначаваха споредъ сѫществующитѣ до тогазъ санджаци (окрѫзи) и мютесарафлици (губернии). Гражданското управление се разширяваше съобразно съ успѣхитѣ на руското орѫжие. Когато наближи врѣмето да се сключи въ Св. Стефано договоръ за миръ, гражданското управление бѣше вече сполучило въ границитѣ на окупиранитѣ отъ рускитѣ войски земи да уреди осемь губернии съ 56 окрѫга. Само губернаторитѣ, окрѫжнитѣ началници и полицеймейсторитѣ въ голѣмитѣ градове бѣха руси (гвардейски офицери или граждански чиновници), но всички почти останали бѣха българи. При губернатора се назначаваше по единъ българинъ вице-губернаторъ, който щѣше отпослѣ да замѣсти губернатора. Сѫщото се правѣше и при окрѫжнитѣ началници. При освобождението на България имаше много малко наши сънародници, които притежаваха каква да е било опитность по администрация. Турското правителство, било по недовѣрие, било по фанатизъмъ държеше далечъ отъ управлението българитѣ. Може да се каже, че службитѣ, особено административнитѣ, бѣха затворени за тѣхъ. Само прѣзъ послѣднитѣ двѣ-три години, когато трѣбваше да се покаже на европейскитѣ Сили, че Турция желае да въведе равенство между своитѣ поданици, нѣколко българи бѣха назначени за каймаками и то далечъ отъ България. Изборътъ, обаче, на лицата не се правѣше споредъ тѣхната честность и способность, а споредъ довѣрието, което вдъхваха на турското правителство. Българската интелигенция въ своята цѣлость оставаше вънъ отъ управлението; служебната кариера бѣ затворена за нея; тя трѣбваше да се посвети или на духовното и училищно звание или на търговията. Но ни едно отъ тия занятия не даваше възможность да се изучи канцеларския редъ и да се добиятъ практически познания по управлението изобщо. Голѣма часть отъ българската интелигенция до тамъ се отвращаваще отъ турскитѣ служби, щото не изучаваше даже законитѣ на държавата. Турскитѣ закони станаха достѫпни и понятни на българското население, чакъ когато рускитѣ окупационни власти започнаха да ги прилагатъ.

Въ първо врѣме рускитѣ чиновници бѣха не само администратори, но и учители на младото българско чиновничество. Тѣ му даваха ежедневно практически уроци за начина, по който се пишатъ официалнитѣ писма и доклади, за държането на входящи и изходящи журнали и за нареждането и пазенето на официалната

архива. Мнозина отъ рускитѣ администратори считаха за длъжность да бѫдатъ рѫководители и наставници на находящитѣ се въ тѣхния районъ общински управления по културното дѣло и обществения животъ. Тѣ лично бдѣха да се пази чистотата и хигиената по градоветѣ, да се поправятъ и отварятъ нови улици, да се прѣобръщатъ градскитѣ гробища въ градини и паркове. Подъ влиянието на рускитѣ окупационни власти се вдигнаха жалузиитѣ, които отдѣлиха въ черквитѣ мѫжетѣ отъ женитѣ, като остатъци отъ единъ азиятски и харемски режимъ, въведоха въ катедралитѣ хоровото пѣние и се обърна повече внимание върху благолѣпието на черковната служба. Рускитѣ военни и граждански власти правѣха всичко да проличи веднага слѣдъ освобождението на единъ градъ разликата между старото и новото управление.

Руското окупационно управление въ България още отъ началото привлече около себе си цѣльта българска интелигенция безъ разлика на политическо убѣждение. Всички интелигентни българи, които бѣха се учили въ странство и мнозина отъ които не мислѣха да се завръщатъ въ своето старо отечество, прибързаха да дойдатъ въ новоосвободената страна и да съдѣйствуватъ на нейното възраждане и организиране. На всѣкиго се даваше видно мѣсто въ управлението безъ да го питатъ дали се е училъ въ Русия или въ Германия, въ Англия или въ Америка. Изборното начало се въведе не само въ общинскитѣ управления, но и въ сѫдилищата и административнитѣ съвѣти. По тоя начинъ всички служби бѣха предназначени за мѣстнитѣ жители. Полицейскитѣ стражари бѣха набрани по доброволчески начинъ отъ мѣстното население въ съставъ четирма стражари на хилядо души. Въ изборното право бѣше прокаранъ широко демократическия принципъ на равенството съ твърдѣ малки изключения за по-интелигентната класа. Даже въ централното управление бѣха назначени доста българи. Програмата на императорския комисарь бѣше съ изтичане на врѣмето всичкитѣ служби да се прѣдадатъ на мѣстнитѣ жители безъ разлика на народность и вѣра. Въ данъчната система не станаха никакви други промѣни освѣнъ ония, които новитѣ условия налагаха и противъ които населението бѣ отправило оплакване. Личниятъ данъкъ *бедель* се замѣсти съ задължителната военна повинность, а закупуването на десятъка се унищожи, като се прѣдостави на общинскитѣ управления да го събиратъ сами и изплащатъ на държавата въ пари. Освободителната война завари България съ много малко телеграфо-пощенски сърбщения. Затова окупационното управление прибърза да ги увеличи, като взе мѣрки да се приготвятъ младежи, които отпослѣ да замѣстятъ рускитѣ чиновници. Прѣдъ видъ на разоренията, които бѣха причинили турския фанатизъмъ и войната, врѣменното гражданско управление се ограничи съ събирането само на нѣкои данъци, като десятъка, акциза и пограничнитѣ мита, а всички други сѫществуващи данъци то остави на бѫдещето управление.

Слѣдъ сключването на Св. Стефанския договоръ.

Сключването на Св. Стефанския договоръ, което стана на 19 февруарий с. с. 1878 година, бѣ тържество не само на руското орѫжие, но и на българската завѣтна идея. Съ тоя договоръ се възкресяваше загиналата прѣди петь вѣка българска държава въ прѣдѣли, съотвѣтствуващи приблизително на ония, които имаше тая държава при най-свѣтлото си развитие на историческото минало. Нова България, която създадоха рускитѣ освободителни войски прѣдъ стѣнитѣ на Цариградъ, се простираше отъ Силистра до Охрида и отъ Нишъ до Кавала. Оставаха, наистина, нѣкои малки български покрайнини вънъ отъ нейнитѣ прѣдѣли, но въ замѣна на това влизаха въ новата държава значителни и гѫстонаселени мѣстности съ чужди народности, отъ които едни посрѣщнаха новия режимъ съ фаталистическа пасивность, а други — съ демонстративно негодуване. За българитѣ Св. Стефанския договоръ си остана най-свѣтлата точка въ новата имъ история. Безъ никакви парични жертви, освѣнъ вѣковнитѣ страдания, българитѣ добиваха такава обширна държава, каквато само най-силното въображение на нѣкой тѣхенъ сънародникъ можеше да си прѣдстави. Съ едно население отъ 6 и повече милиона, разположена между двѣ морета и една плавателна рѣка, достигаща близо до едно третьо море, находяща се на пѫтя межу Европа и Азия, създадената въ Св. Стефано България, прѣдставляваше всичкитѣ условия за едно блѣскаво и самостоятелно развитие. Нова България бѣше най-благородното и най-славянското дѣло на рускитѣ войски, въ току-що приключената освободителна война. Нѣма дѣло въ историята по безкористно отъ това, което се създаде чрѣзъ Св. Стефанския договоръ. Но държавата, която поникна изъ огъня и развалинитѣ на разгромената турска империя, трѣбваше да бѫде организирана, снабдена съ свои собствени войски, приучена на самостоятеленъ животъ, прѣобразувана и

прѣвъзпитана политически и административно, снабдена съ всички срѣдства за запазване на вѫтрѣшния редъ и вънкашното спокойствие, а руското правителство бѣ си запазило въ Св. Стефанския договоръ единъ сравнително кѫсъ срокъ за изпълнението на тая твърдѣ трудна и деликатна задача. Въ чл. 7 на Св. Стефанския договоръ на Русия се даваше право да назначи единъ императорския комисарь, който вѫтрѣ въ двѣ години да въведе новото управление въ България и да надзирава неговото функциониране. Прѣзъ тоя периодъ едно събрание отъ български първенци щѣше да се свика въ Пловдивъ или въ Търново, което да изработи, прѣди избирането на князь, подъ надзора на императорски руски комисарь и въ присѫтствието на единъ турски комисарь органическия уставъ за бѫдащето управление, както бѣ станало слѣдъ Одринския миръ въ дунавскитѣ княжества на 1830 година. Срокътъ отъ двѣ години бѣше малъкъ за извършването на една такава разнообразна и деликатна задача и трѣбваше да се намѣри за императорски комисарь едно лице съ енергия, съ престижъ и съ административна опитность. За такъвъ бѣ назначенъ киевския, вулинския и подолския генералъ губернаторъ князъ А. М. Дондуковъ-Корсаковъ. Той не се отличаваше съ оня наученъ и послѣдователенъ умъ на своя прѣдшественикъ, нито съ неговитѣ исторически познания, но той имаше у себе си нѣщо, което го правѣше, и по-удобенъ и по-полезенъ за положението, което занимаваше и за епохата, въ която работѣше. По своя гъвкавъ умъ, по своитѣ свѣтски маниери, по ентусиазма си, князъ Дондуковъ-Корсаковъ се приближаваше много до французскитѣ политически дѣйци. Въ най-трагичнитѣ моменти той знаеше да насърдчи тълпата и да й вдъхне вѣра, даже въ онова, което бѣше вече загубено. Князъ Черказки въ организационната си дѣятелность бѣше достигналъ само до създаването и уреждането на първоначалнитѣ елементи, върху които почива гражданския порядъкъ. Князъ Дондуковъ-Корсаковъ запази създаденото, но отиде по-нататъкъ и образува висшитѣ органи на една юридически вече призната държава. Той учреди министерства, нарѣчени тогазъ *отдѣли*, които съотвѣтствуваха на разнитѣ клонове на управлението и на които числото бѣ седемь: 1) за вѫтрѣшнитѣ дѣла; 2) за финанситѣ; 3) за земската войска; 4) за сѫдилищата; 5) за съобщенията (пѫтищата, пощитѣ и телеграфитѣ); 6) за народното просвѣщение и духовнитѣ дѣла, 7) канцелария за дипломатическитѣ сношения (нѣщо като министерство на външнитѣ дѣла). Въ инструкциитѣ, които руското правителство даваше на императорския комисарь на първо мѣсто се изтъкваше принципътъ, че назначението на руски поданици трѣбва да бѫде врѣменно и само догдѣто се приготвятъ българи, които да вематъ въ рѫцѣтѣ си цѣлото управление на новото княжество. Обръщаше се внимание особенно върху нуждата да се създаде, колкото е възможно по-скоро, една българска войска, която да бѫде достатъчна за опазването на вѫтрѣшния порядъкъ и на външната безопасность на страната. Русия въ онова врѣме чувствуваше, че носи една историческа отговорность прѣдъ българския народъ, ако слѣдъ като го освободи, не го подготвеще за едно самостоятелно управление и за една самозащита. Даже въ опрѣдѣлянето на заплатитѣ рускитѣ управляющи крѫгове гледаха да не дадатъ поводъ на българитѣ да ги обвинятъ въ излишно употрѣбление източницитѣ на страната. Бѫдащиятъ начинъ на управление руското правителство прѣдоставяше изключително на волята на българския народъ. За изработването на органическия уставъ (конституция) князъ Дондуковъ-Корсаковъ имаше заповѣдь *да се съобразява съ желанието на самия народъ; никакво давление да не се упражнява надъ българскитѣ първенци, които ще бѫдатъ призовани да гласуватъ органическия уставъ на княжеството.*

Императорскиятъ комисарь и централното управление се настаниха въ Пловдивъ. Това бѣ едно щастливо обстоятелство за бѫдещето на българския елементъ въ южна България. Градътъ, който дълги години бѣ оспорванъ на българитѣ, градътъ, въ който бѣха ставали най-ожесточенитѣ борби между двѣтѣ борящи се народности — българи и гърци, стана сега столица на една голѣма България. Въ неговитѣ стѣни се събраха не само най-висшитѣ руски окупационни власти, но и едно голѣмо множество интелигентни българи отъ всички крайща на новосъзданото княжество. Въ Пловдивъ се прѣнесоха нѣколко опълченски дружини, които сѣкашъ носѣха съ себе си една магическа сила. До освобождението българскиятъ езикъ се чуваше само на пазаря, по крайщата и по ханищата, но не и въ срѣдата на града. Сега славянската рѣчь заглуши всички други. Въ самитѣ гръцки кѫщи вече почнаха да си чупятъ езика, за да могатъ да се разбератъ съ своитѣ гости. Цѣли махали, които по-напрѣдъ минаваха за елински, сега изведнажъ захванаха да се наричатъ българи. Руситѣ не правѣха разлика между еднитѣ и другитѣ; тѣ еднакво посѣщаваха и гръцки и български учреждения, но никждѣ не скриваха своитѣ чувства, че тѣ сѫ дошли отъ далечния сѣверъ за да създадатъ една славянска държава въ границитѣ на българския елементъ. Отначало гърцитѣ се ласкаеха съ мисъльта, че съ своята изтънченость, аристократизмъ и даже разпуснатость ще могатъ да спечелятъ симпатиитѣ на голѣмата часть отъ рускитѣ офицери и по тоя начинъ да спратъ онова естествено прѣливане, което ставаше отъ една народность къмъ друга. Но когато видѣха, че тия срѣдства не помагатъ, тѣхнитѣ първенци се хвърлиха въ друга крайность. Започнаха да се оплакватъ на посланицитѣ и консулитѣ на враждебнитѣ намъ и на Русия Сили, да измислятъ обвинения, да прѣиначаватъ и да прѣувеличаватъ случайнитѣ прѣстѫпления. Отъ политическитѣ крѫгове, които се готвѣха да разрушатъ освободителното дѣло тия дѣйствия на гръцкитѣ първенци се посрѣщаха съ радость и съ голѣмо насърдчение. Отъ най-малкиятъ инцидентъ се правѣха цѣли политически събития, и се вадѣха заключения за отсѫтствие на всѣка вѣротърпимость у българския народъ. Съчиняваха се статистики отъ чудовищно естество. Печатаха се географически карти, въ които и най-пострадалитѣ отъ турски насилия мѣстности, се поставяха като турски или гръцки.

Св. Стефанскиятъ договоръ задоволи само руситѣ и българитѣ, но той възбуди завистьта и опасенията на всички други голѣми и малки държави, заинтересовани въ разрѣшението на източния въпросъ. Сама Турция, която бѣше го подписала, търсѣше по всѣки начинъ срѣдства за неговото разкѫсване. Сърбия, Черна-Гора, Гърция и Ромѫния, които изваличаха голѣми ползи отъ тоя договоръ, като видѣха, че съ него се въздига една нова голѣма държава, наречена България, която засѣнчва и по своята териториялна голѣмина и по своето географическо положение по-старитѣ балкански държави, прибѣгнаха за помощь до ония Велики Сили, които дотогазъ бѣха защищавали териториялната неприкосновеность на Турция. Постепенно, но систематически се създаде атмосфера, при която се захвана една обща агитация срѣщу дѣлото, създадено въ Св. Стефано. Ние българитѣ, упоени отъ радость, че се направя прѣдъ насъ слѣдъ петь-вѣковно робство една велика България, залисани съ вѫтрѣшната уредба на току-що създаденото княжество и обградени съ силата и съчувствието на побѣдоносната и грамадна руска армия, не можехме да видимъ ясно какво готвятъ другитѣ за нашето отечество. Намъ се виждаха невѣроятни слуховетѣ, че освободенитѣ еднажъ съ скжпа кръвь земи, ще могатъ да се повърнатъ отново въ ржцѣтѣ на мжчителитѣ. Въ своята първобитна наивность, ние не прѣдполагахме, че политически мотиви могатъ да наддѣлѣятъ надъ морала и справедливостьта.

На Берлинския Конгресъ.

Той започна на 1/13 юни 1878 година и трая точно единъ мѣсецъ. Великитѣ държави се прѣдставляваха въ него отъ първитѣ си министри и отъ министритѣ на външнитѣ дѣла. Прѣдседателството се повѣри на германския канцлеръ князъ Бисмаркъ, който слѣдъ изказаната благодарность за направената му честь, изрази въ слѣднитѣ думи задачата на конгреса: „Понеже постановленията на Св. Стефанския договоръ измѣняватъ въ много точки онова положение на работитѣ, което бѣ установено съ по-напрѣшнитѣ европейски конвенции, ние сме събрани днесъ да положимъ дѣлото на Св. Стефано на свободното разискване на кабинетитѣ, които сж подписали договоритѣ отъ 1856 и 1871 години. Намъ прѣдстои да обезпечимъ съ общо съгласие и възъ основа на нови гаранции мира, отъ който Европа има такава голѣма нужда“.

Още въ първитѣ заседания на конгреса стана явно, че единственитѣ защитници на българската кауза ще бждатъ рускитѣ делегати, а най голѣмитѣ противници—английскитѣ делегати. Послѣднитѣ, за да оправдаятъ разкжсването на Св. Стефанска България, взеха подъ своето покровителство гръцкитѣ интереси. Въ своето прѣдложение да се допусне на конгреса и единъ прѣдставитель на гръцкото кралство, английскиятъ втори делегатъ Лордъ Солсбери каза: „Християнитѣ на балканския полуостровъ се раздѣлятъ на двѣ части съ различни интереси и съ противоположни симпатии. Не е безизвѣстно за конгреса, че прѣзъ послѣднитѣ години приятелскитѣ връзки, които едно врѣме съединяваха гърци и славяни въ Турция, сж се съвършено разкжсали. Отъ съюзници двѣтѣ народности сж станали съперници. Славянитѣ сж се отцѣпили отъ гръцката патриаршия и сж се групирали около ново черковно учреждение. Въ много мѣста, населени отъ гърци и българи, въпросътъ, кой да владѣе мѣстнитѣ черкви, е довеждалъ населението отъ двѣтѣ народности до голѣми прѣпирни и даже до ожесточени борби. Сега, вслѣдствие на послѣднитѣ събития, спрѣчкванията сж се усилили и разпаленитѣ страсти сж отдалечили двѣтѣ плѣмена едно отъ друго. Тукъ въпросътъ не е билъ само за нѣкакво

си различие въ мнѣнията за черковното управление. Гърцитѣ иматъ право да се боятъ и за подчинението на тѣхната черква и за изгонването на тѣхния езикъ и за поглъщането и постепенното изчезване на тѣхното плѣме, ако на тѣхнитѣ съперници — българитѣ се даде прѣобладающе положение. За гърцитѣ тия опасения иматъ голѣма важность и сждбината на тѣхната национална особеность ще зависи твърдѣ много отъ начина, по който конгреса ще уреди положението на тия населения съ цѣль да ги защити и да осигури порядъка и спокойствието въ областитѣ на европейска Турция. Но тѣзи племена не сж поставени прѣдъ конгреса на сжщата равна нога. Славянитѣ се защищаватъ въ тая зала отъ единъ силенъ и войнственъ народъ (Русия), тѣхенъ братъ по кръвь и по вѣра, крѣпъкъ въ обаянието си отъ недавнашнитѣ побѣди. Гърцитѣ, напротивъ, нѣматъ тука за прѣдставитель нито единъ народъ отъ сжщото племе, затова правителството на Нейно Величество Английската кралица е на мнѣние, че взетитѣ при такива условия рѣшения, не ще задоволятъ гръцкото племе, а по сжщата причина не ще успокоятъ нито Турската империя, нито Европа. За страхуване е, че ще се появатъ нови движения между тоя народъ, толкова привързанъ къмъ своята вѣра, къмъ своята народность, когато той се убѣди, че Европа го е оставила и го е отдала подъ господството на едно плѣме, къмъ което той нѣма никакво съчувствие.“

Първиятъ руски делегатъ князъ Горчаковъ отрича твърдението на лордъ Солсбери, че рускитѣ пълномощници били прѣдставители само на славянскитѣ интереси и за да му покаже, че Русия защищава интереситѣ на всички християнски народности въ турската империя, декларира отнапрѣдъ, че той и неговитѣ колеги ще се присъединяватъ къмъ рѣшения въ полза на Гърция и даже ще поискатъ за гърцитѣ въ турската империя сжщата автономия. която се дава и на славянитѣ. Цѣльта на неговото правителство, продължава той, е била да сближи тия двѣ племена. Колкото за религиозния въпросъ, за който лордъ Солсбери намекваше, Горчаковъ отговори, че вѣроизповѣдно разцѣпление между гръцката патриаршия и българската екзархия въ сжщность не сжществува, а има само раздѣляне въ мнѣнието за иерархията.

Когато се пристжпи да се гледа гл. VI отъ Св. Стефанския договоръ, сжщиятъ английски делегатъ взелъ думата и се изказалъ категорически противъ една голѣма България, която се простира до Охридското езеро и до Одринъ.

„Най-главното стрѣмление на Св. Стефанския договоръ въ неговитѣ членове за България е било, казва той, да унижи Турция до такава степень, щото да стане полунезависима отъ Силата, която е наложила тоя договоръ. На насъ подлежи да я повърнемъ не въ първата й независимость, (защото послѣдствията на войната не могатъ да се унищожатъ съвършено), но да я поставимъ въ извѣстна независимость, което ще й позволи да бжде истинска защитница на стратегическитѣ, политическитѣ и търговскитѣ интереси, на които я поставяме и за напрѣдъ пазителка. Има и други опасности, отъ които трѣбва да се страхуваме. Гръцкото население въ нова България ще се подчини на славянското болшинство и вѣроятно, че гръцкиятъ езикъ ще изчезне, че гръцкото племе ще бжде погълнато. Независимо отъ това появяването на нова морска сила на Егейското море не може да не се посрѣщне съ съжаление отъ страна на съсѣднитѣ до Срѣдиземно море държави. По моето мнѣние лѣкътъ противъ тия врѣди и послѣдствия стои само въ измѣнението на членоветѣ отъ Св. Стефанския договоръ, къмъ разглеждането на които сега пристжпваме. Ако България би се простирала не до Егейското море и до Охридското езеро, а само до Балкана откъмъ югъ и ако другата часть отъ областьта би останала подъ властьта на Султана, тия опасности биха се намалили и даже съвсѣмъ биха изчезнали. Въ такъвъ случай нова морска сила не ще се появи на Егейското море и многочисленото гръцко население, което сега се заплашва да бжде погълнато отъ славянското болшинство, ще си остане при сегашното политическо положение, а на Портата ще се даде такъвъ стратегически престижъ, който лесно ще може да възпира бждещитѣ нашествия.“ Въ заключение Лордъ Солсбери направилъ слѣднитѣ двѣ прѣдложения: 1) Автономното васално българско княжество ди има граница откъмъ югъ Балкана; 2) Румелийската область и всичкитѣ други мѣста на югъ отъ Балкана да останатъ подъ прѣката политическа и военна власть на Султана, като се обезпечи благосъстоянието на населението съ достатъчни гаранции, било съ административна автономия, било по другъ нѣкой начинъ.

Графъ Шуваловъ втори руски делегатъ, поддържа, че границитѣ дадена на България отъ Св. Стефанския договоръ сж етнографически и сж били установени отъ цариградската конференция, въ която сж участвували прѣдставители на всички велики държави. Но тоя аргументъ не помогна, защото всички други държави, освѣнъ Русия, бѣха прѣдварително рѣшили да разкжсатъ България. Австрийскиятъ делегатъ, графъ Андраши прибърза да заяви, че той не удобрява границитѣ на българското княжество. Не само по причинитѣ, изложени отъ неговия английски колега, но и по други, които интересуватъ специално Австрия. Тукъ стана явно, че Австро-Унгария е взела подъ свое покровителство Сърбия, която бѣше останала недоволна, дѣто Моравската долина бѣше запазена за България. Когато се видѣ, че всички велики държави сж рѣшили да подържатъ английското прѣдложение руситѣ отстжпиха по принципа, но се помжчиха да увеличатъ българското княжество съ земи и на югъ отъ Балкана, а за турската автономна область, наречена *Източна Румелия*, да запазятъ колкото е възможно повече правдини. И тѣ сполучиха да се прибави на княжеството Софийския санджакъ безъ да се изключи Варна, както прѣдлагаше английскиятъ делегатъ, а на Източна Румелия да се гарантира вжтрѣшното спокойствие, като се повѣри пазенето на реда на мѣстната милиция и жандармерия и като не се допущатъ турски войски да се спиратъ и да прѣбиваватъ въ заселенитѣ мѣста на областьта. Слѣдъ доста дълги разисквания, повечето въ частни заседания, безъ официални протоколи, между рускитѣ делегати и делегатитѣ на ония държави, които сж заинтересовани по-прѣко въ работитѣ на Турция, прѣдложението на английското правителство за създаването на една автономна область, отдѣлна отъ българското княжество се оформи въ членоветѣ 13 и 14 на Берлинския договоръ.

На Султана се даваше право да брани границитѣ на провинцията по сухо и по море, да въздига на тия граници крѣпости и да държи въ тѣхъ войска. Вжтрѣшниятъ порядъкъ на Източна Румелия щѣше да се подържа отъ мѣстната жандармерия, на която ще помага мѣстната милиция. При съставянето на тия двѣ тѣла, на които офицеритѣ щѣха да се назначаватъ отъ Султана, щѣше да се вземе подъ внимание вѣрата на мѣстното население. Султанътъ, обаче, се задължава сега да не употрѣбява за гарнизони на границата и нередовни войски, като башибозуци и черкези. Редовнитѣ войски, които се назначаваха за тая служба, не можеха по никой случай да се помѣстватъ по домоветѣ на жителитѣ. Когато прѣминуватъ прѣзъ провинцията, тѣ не можеха да прѣсѣдяватъ въ нея. А на Генералъ Губернаторътъ се даваше право да повика турска войска въ случай когато би се заплашвала вжтрѣшната или външната безопасность на провинцията. Въ такъвъ случай Портата бѣ длъжна да увѣдомява прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили въ Цариградъ, както за рѣшението си да прати войски, тъй и за нуждитѣ, които го оправдаватъ. Генералъ-губернаторътъ на Източна Румелия се назначаваше отъ Високата Порта съ съгласието на Силитѣ за едно врѣме отъ петь години.

Веднага слѣдъ размѣнението и утвърждението на Берлинския договоръ една европейска комисия трѣбваше да се състави, за да изработи въ споразумѣние съ Портата устройството на Източна Румелия. Тая комисия трѣбваше да опрѣдѣли въ разстояние на три мѣсеца властьта и правата на генералъ-губернатора, както и административното, сѫдебното и финансово управление на провинцията, като има прѣдъ очи различнитѣ вилаетски закони и прѣдложенията, които сѫ станали въ осмото заседание на конференцията въ Цариградъ. Всички установления за Източна Румелия трѣбваше да се прогласятъ отъ Високата Порта съ царски ферманъ, който щѣше да се съобщи и на Силитѣ. Европейската комисия се натоварваше да управлява, въ споразумѣние съ Портата, финанситѣ на провинцията до изработването на новата организация. Договоритѣ, конвенциитѣ и международнитѣ съгласия отъ всѣкакъвъ родъ, които сѫ се сключили или ще се сключатъ между Портата и чуждостраннитѣ държави, трѣбваше да иматъ сила и за източна Румелия, както и за цѣлата турска държава. Правата и привилегиитѣ на чужденцитѣ отъ всѣкакво звание щѣха да се почитатъ въ провинцията. Високата Порта се задължаваше да поддържа въ провинцията общитѣ закони на империята за свободата на вѣроизповѣданията. Правата и длъжноститѣ на Високата Порта относително желѣзницитѣ на Източна Румелия си оставаха непокѫтнати. Руската окупационна войска въ България и Източна Румелия трѣбваше да се състои отъ шесть дивизии пѣхотни и двѣ дивизии конница и нѣмаше да надминаватъ числото петдесеть хиляди души. Това число трѣбваше да се подържа съ разноски отъ занятата земя. Срокътъ за завземането на Източна Румелия и България отъ императорскитѣ руски войски се поставяше 9 мѣсеци отъ деня, въ който се размѣнятъ утвържденията на Берлинския договоръ. Императорското руско правителство се задължаваше да свърши въ три мѣсеци слѣдъ горния срокъ прѣвеждането на войскитѣ си прѣзъ Ромѫния и съвършеното изпразване на това княжество.

Това рѣшение на Берлинския конгресъ изобщо бѣ ударъ за Русия. Държави, като Австро-Унгария и Англия, които не бѣха пролѣли нито капка кръвь, спечелиха повече турски територии отколкото самата Русия. Но тя трѣбваше да се подчини на европейския ареопагъ, защото иначе рискуваше да влезе въ нова война срѣщу една прѣдварително уговорена коалиция. Германия, на която тя имаше най-много право да разчита, по причина на минали услуги, се оказа въ конгреса по-опасна отъ единъ явенъ неприятель. Рѣдко има въ историята примѣръ, гдѣто побѣдителитѣ да се третиратъ като подсѫдими. Но Русия понесе и това унижение, съ което доказа на свѣта, че както е велика въ своята издържливость и военна доблестъ, тъй е велика и въ своята въздържаность и великотърпение. Най-много се прѣдставляваше доволно отъ рѣшенията на Берлинския договоръ тогавашното английско правителство, особено неговитѣ пълномощници въ конгреса. При завръщането си въ Лондонъ тѣ бѣха посрѣщнати като истински триумфатори. Още въ първото заседание на камарата на Лордоветѣ първиятъ министъръ и първиятъ делегатъ заяви, че на Берлинския конгресъ направилъ голѣми измѣнения на Св. Стефанския договоръ, като повърналъ на Султана двѣ трети отъ земитѣ, които бѣха назначени да съставляватъ една велика българска държава. „Ние върнахме на Султана 30,000 английски квадратни мили най-плодородна земя, населена съ най-трудолюбивитѣ жители, съ най-богатитѣ, най-даровититѣ и най-вѣрнитѣ поданици на Султана." Но тоя триумфъ не бѣше единодушенъ дори въ самата Англия. Знаменити държавници, запознати съ източнитѣ работи, прѣдсказаха, че тия рѣшения не ще траятъ дълго врѣме.

Българитѣ противъ Берлинския договоръ

Вѣстьта, че българското княжество е разкѫсано на нѣколко части, възбуди негодуването на цѣлото население отъ двѣтѣ страни на Балкана. Но най-голѣма бѣ скръбьта и негодуването у българитѣ, които попаднаха въ тъй наречената Източна Румелия. Писмени протести се подаваха до консулитѣ на великитѣ държави; грамадни улични демонстрации ставаха въ Пловдивъ, за да покажатъ на свѣта колко несправедливи и неизпълними сѫ рѣшенията на Берлинския конгресъ. На 21 юлий 1878 год. едно грамадно множество селяни, дошли отъ най-далечнитѣ крайща на пловдивския санджакъ, се явиха прѣдъ руския императорски комисарь, за да го питатъ, истина ли е, че тѣхнитѣ села оставатъ отново подъ турската властъ и че турскитѣ войски наскоро щѣли да се завърнатъ въ Балкана, за да държатъ раздѣлени южнитѣ отъ сѣвернитѣ братя? Князъ Дондуковъ Корсаковъ се яви лично прѣдъ тѣхъ и имъ отговори: „Вие знаете отъ Св. Стефанския договоръ какво искаше да направи Русия за вашето отечество, но цѣла Европа възстана противъ една голѣма България и разруши онова, съ което бѣше ви надарилъ Царь Александъръ. Русия не трѣбва да води война съ цѣла Европа, затова и вие трѣбва да се задоволите съ онова, което добивате за сега. Наистина, че турски войски ще иматъ право да пазятъ границитѣ на вашата область, но тѣ не ще ви обезпокояватъ въ вашитѣ села, защото не имъ се позволява да минаватъ прѣзъ населени мѣста, а отъ друга страна вие ще имате скоро войска, която да ви пази. Па и нашитѣ войски ще стоятъ тукъ още една година, за да ви пазятъ додѣто укрѣпнете и се наредите. Съвѣтвамъ ви да се пазите отъ всѣкакви безчинства, защото едно неблагоразумно поведение отъ ваша страна не само ще наскърби вашия благодѣтель Царь Александъръ, но и ще даде поводъ на вашитѣ неприятели да ви клеветятъ, че сте недостойни за правдинитѣ, които имате сега. Ако избѣгвате всѣкакви беззакония, Русия ще може да ви изходатайствува отъ Европа по-голѣми правдини отъ сегашнитѣ, като посочи на Силитѣ, че вие ги заслужавате.“

Такива благи и успокоителни думи отъ прѣдставителя на Царя не можеха да не упражнятъ едно благотворно влияние върху населението; тѣ го отклониха отъ необмислени постжпки, но сжщеврѣменно запазваха неговата бодрость, като не го оставяха да се уплаши и да падне въ униние. Селянитѣ заминаваха за селата си, ако не напълно удовлетворени, то поне рѣшени да се борятъ до край съ законни срѣдства за разширение на своитѣ политически и граждански правдини. Европа трѣбваше да се убѣди, че българското население, което е вкусило отъ свобода, нѣма доброволно да се повърне подъ стария режимъ. По онова врѣме сжществуваше легендата, че българитѣ били най-вѣрнитѣ поданици на Султана, че ако въ нѣкои села на Срѣдна Гора сж ставали възстания, причината сж били рускитѣ тайни агенти; че ако и сега тѣ настояватъ за една цѣлокупна България съ народно управление и народна войска, причината били пакъ руското влияние и панславистическитѣ аспирации. Авторитѣ на Берлинския договоръ поддържаха, че щомъ като рускитѣ войски напуснатъ Балканския полуостровъ, *миролюбивото* българско население ще се помири веднага съ новосъздаденото положение и ще посрѣщне съ благодарность новоназначенитѣ султански чиновници. Въ втория губернски градъ слѣдъ Пловдивъ — Сливенъ ставаха такива сжщо протестационни събрания противъ рѣшенията на Берлинския конгресъ и събралитѣ се граждани и селяни заявяваха на мѣстнитѣ руски власти, че българитѣ нѣма да се откажатъ отъ Св. Стефанския договоръ и тогазъ, когато Европа употрѣби срѣщу тѣхъ принудителни мѣрки. Българитѣ отъ Източна Румелия, които никога не обикнаха и не се примириха съ това наложено име, не пропущаха нито единъ официаленъ случай, нито едно избирателно събрание, да не припомнятъ на Европа, че дѣлото на Берлинския конгресъ е неестествено, нетрайно и насилствено. Грамадното болшинство отъ населението бѣше противъ самото раздѣляне на България и не можеше по никой начинъ да се помири съ едно какво-годѣ изпълнение на Берлинския договоръ. Една малка часть отъ интелигенцията, обаче, начело съ българския екзархъ, подържаше, че трѣбва да се възприеме като неизбѣжно станалото и да се гледа да спечелимъ довѣрието на Европа та когато се изработва бждещиятъ органически уставъ отъ международната комисия, да можемъ да изходатайствуваме по-голѣми правдини и по-добри гаранции за спокойното развитие на автономната область. Умѣренитѣ се облѣгаха на авторитета на руското правителство, което винаги заявяваше, че то е рѣшено искрено да изпълни Берлинския договоръ; а по-буйнитѣ мислѣха, че Русия не може да се примири, освѣнъ врѣменно и по неизбѣжна нужда съ едно положение, което не само я понижаваше, но й отнемаше голѣма часть отъ плодоветѣ на една побѣдоносна война.

По-главнитѣ възражения, които се правѣха противъ Берлинския договоръ отъ страна на българитѣ, специално за Източна Румелия, бѣха: 1) че една чисто българска страна, която съ своитѣ страдания бѣше възбудила съчувствието на цѣла Европа и бѣ докарала освободителната война, която въ самата цариградска конференция бѣ призната за българска и бѣ наречена Източна България, сега тя се прѣименуваше на Източна Румелия — едно име, което никакъ не съотвѣтствуваше на етнографическото, историческото и политическото положение на страната; 2) за да може да се увѣковѣчи раздѣлянето между двѣтѣ български страни, сѣверна и южна, даваше се право на Високата Порта да държи турски гарнизони на Стара Планина, което щѣше да бжде едно постоянно заплашване на християнското население и едно истинско прѣпятствие за свободното и спокойно развитие на страната; 3) на чело на управлението се прѣдвиждаше единъ генералъ-губернаторъ, назначенъ отъ Султана съ съгласието на Великитѣ Сили. Наистина, че той трѣбваше да бжде християнинъ, но това не бѣше никаква гаранция за населението въ тъй наречената Източна Румелия, защото на турска служба бѣха се отличили дотогазъ разни гърци, арменци и ливантинци, които по своята развалeность на характера и по своята услужливость къмъ началството, бѣха надминали чиновницитѣ отъ турски произходъ. Въ самата Берлинска конференция Високата Порта се прѣдставляваше отъ единъ християнинъ, който показваше много по-голѣмо усърдие въ понижаването на своята християнска народность, отколкото неговитѣ мюсюлмански събратя. Българитѣ настояваха генералъ губернаторътъ да бжде назначаванъ и съ съгласието на мѣстното население; 4) българитѣ възставаха противъ правата на генералъ-губернатора да повиква турски войски въ областьта, въ случай на смутове. Навлизането на турски войски въ автономната область щѣше да означава едно ново поробване, придружено съ ония ужаси, които прославиха имената на Перущица, Батакъ и пр., а смутове можеше да създаде самото управление на генералъ-губернатора и поведението на турското население, което постоянно търсѣше възвръщането на стария редъ; 5) На султана бѣше прѣдоставено и правото да назначава офицеритѣ въ милицията и жандармерията, като държи смѣтка за вѣрата на населението.

Послѣдното ограничение не бѣше никаква сжществена гаранция, че тия двѣ тѣла не ще попаднатъ въ ржцѣтѣ на такова офицерство, каквото бѣ и онова, което заповѣда кланетата прѣзъ врѣме на срѣдногорското възстание. Българитѣ съставляваха две трети отъ цѣлото население на областьта. Но Високата Порта можеше да намѣри въ своята армия достатъчно развалени офицери — християни, които да изпрати въ Източна Румелия. Българитѣ заявяваха високо, че тѣ не искатъ да се върнатъ въ положението на единъ турски вилаетъ, макаръ съ една привидна административна автономия. Тѣ бѣха вече вкусили отъ свободата, която имъ донесоха на щиковетѣ си рускитѣ побѣдоносни войски; тѣ бѣха се управлявали самостоятелно въ продължение на една година и не можеха да се върнатъ безъ насилие и безъ кървопролития на старото положение, което сжществуваше до освободителната война. Прѣдъ Европа се изпрѣчваше една дилема: или да изпълни строго рѣшенията на Берлинския конгресъ и да докара съ това на изтокъ нови смутове и нови ужаси или пъкъ да признае вжтрѣшно, безъ формални изявления, че постановленията на Берлинския договоръ сж само принципиални, които при едно благосклонно желание, биха могли да се развиятъ въ единъ органически уставъ по такъвъ начинъ, щото населението, при прѣминаването отъ единъ режимъ къмъ другъ, да не усѣти рѣзка промѣна, като му се остави такава вжтрѣшна свобода, която да го гарантира отъ всѣкаква външна намѣса и насилие. Благодарение усилието на рускитѣ окупационни власти, твърдостьта на населението въ южна България и разочарованията, които веднага се появиха между либералнитѣ кржгове на Европа отъ Берлинския договоръ, злокобнитѣ планове да се унищожатъ плодоветѣ на освободителната война, пропаднаха въ по-голѣмата си часть. България остана въ сжщность раздѣлена, но на югъ отъ Балкана се издигна една чисто-българска область, която запази до край привързаностьта си къмъ народното единство, начертано въ св. Стефанския договоръ.

Руската дѣятелность слѣдъ Берлинския договоръ.

Рѣшенията на Берлинския конгресъ, макаръ че паднаха като гръмъ изъ ясно небе надъ рускитѣ дѣйци въ България, послѣднитѣ не отслабиха организаторската си дѣятелность; напротивъ скъсения срокъ за врѣменното управление на страната ги накара да станатъ още по-усърдни въ изпълнението на своята историческа задача. Самъ императоръ Александъръ II чрѣзъ своя канцлеръ князъ Горчаковъ и чрѣзъ своя воененъ министъръ графъ Милютинъ слѣдеше за уредбата на България и изискваше отъ отговорнитѣ лица да го държатъ въ течение на извършеното. Въ Св. Стефанския договоръ се прѣдвиждаше 2 годишенъ срокъ за организирането на княжество България, а въ Берлинския договоръ се прѣдвиждаше само 9 мѣсеци за организирането на двѣтѣ области: Княжеството и Източна Румелия. Вслѣдствие на това трѣбваше да се измѣни коренно първоначалния планъ, като се обърне по-голѣмо внимание на бързото организиране на Източна Румелия. Тая область се заплашваше отъ една страна отъ окупация въ случай на безредици, отъ едно турско възстание, което бѣ обзело голѣма часть отъ Родопскитѣ планини и отъ хилядитѣ турски бѣжанци, които по внушение на Високата Порта бързаха да се върнатъ въ областьта прѣди да се е изработилъ Органическия уставъ отъ една международна комисия. Тѣ идеха въ страната въ голѣми маси безъ срѣдства и подслонъ. Тѣ бѣха избѣгали прѣдъ нашествието на рускитѣ войски; тѣхнитѣ кѫщи бѣха заети отъ ония българи, които бѣха забѣгнали прѣзъ Балкана и които при завръщането си въ Южна България, бѣха намѣрили всички свои имоти изгорени и разрушени. Появяването на турски бѣжанци въ заетитѣ отъ българитѣ кѫщи бѣ една истинска опасность за порядъка на страната и за избухването на една междуособица. Рускитѣ власти не можеха да изпѫдятъ българитѣ и да настанятъ турцитѣ. Това бѣ една жестока несправедливость. И тѣ се отправиха до руския посланникъ въ Цариградъ, за да прѣдупреди Портата, че ако продължава да изпраща наведнажъ хиляди мюсюлмани-бѣжанци, окупационнитѣ власти ще бѫдатъ принудени да ги спиратъ на границата. Тази мѣрка се диктуваше отъ най-обикновеното благоразумие и отъ справедливостьта; но тя се изтълкува отъ враждебнитѣ намъ правителства, като политическо срѣдство за окончателното побългаряване на новосъздадената автономна область. Въ официалнитѣ рапорти на английскитѣ и австрийски консули, въ печата на тия двѣ страни, се захвана една буйна кампания противъ българитѣ и тѣхнитѣ покровители рускитѣ власти. Това накара руското правителство да обърне особено внимание на императорския комисарь въ България за по-скорощното образуване на тъй наречената земска войска и на жандармерията и полицията. Канцлерътъ князь Горчаковъ въ едно повѣрително писмо до Князъ Дондуковъ-Корсаковъ, съ дата 24 юли, 1878 година, между другото, казва и слѣдньото: „Макаръ съ отдѣлянето на южна България отъ сѣверна Вашето официално значение като императорски комисарь да трѣбва да се запази само по отношение на сѣверна България, но при все това вашата дѣятелность и вашето наблюдение за дѣйствието на нашата администрация въ южна България, нѣма да се прѣкратятъ дотогава, догдѣто тая область не мине окончателно отъ рѫцѣтѣ на руската администрация подъ управлението на турския генералъ-губернаторъ, който ще се назначи отъ Портата съ съгласието на държавитѣ. Прѣдъ видъ на това, Министерствово на външнитѣ дѣла счита за дългъ да обърне вниманието на Ваше Сиятелство за настоятелната необходимость да се възползувате отъ тоя кратъкъ срокъ на врѣме, прѣзъ който ще прѣстои нашата администрация въ тая область, та съ нейна помощь да се въведатъ въ страната двѣтѣ сѫществено важни учреждения (туземната жандармерия и мѣстната милиция), които се поменаватъ въ чл. 15 на Берлинския договоръ и които ще трѣбва да обезпечатъ спокойствието на страната и да ѝ дадатъ възможность да избѣгне въ бѫдеще общия недостатъкъ на турската администрация. Относително организацията на земската войска, вие имате вече надлежнитѣ указания отъ Военното министерство, които оставатъ безъ измѣнение; въ тая войска ще назначите офицери, разбира се, отъ туземцитѣ, които отпослѣ да могатъ да бѫдатъ, съгласно Берлинскиятъ договоръ, утвърдени отъ Султана. Що се отнася до жандармерията и полицейскитѣ части, то и двѣтѣ тия части отъ вѫтрѣшното управление сѫ еднакво необходими, както за българското княжество, тъй и за Източна Румелия. Но причинитѣ, които каратъ императорското правителство да желае непрѣменното имъ въвеждане въ послѣдната область, при нашето съдѣйствие, се заключава главно въ стрѣмлението да се отстрани отъ това дѣло всѣка вънкашна намѣса, която би могла да даде на това учрѣждение характеръ несъгласенъ съ нашитѣ политически възгледи, за което не може да се страхуваме въ българското княжество съ избирането въ него на князъ. Ето защо е желателно при стѫпването на турския генералъ-губернаторъ въ управлението на Източна Румелия, да могатъ нашитѣ власти да му прѣдадатъ помѣнатитѣ учрѣждения вече готови, въ окончателно организованъ видъ, които да дѣйствуватъ правилно и да удовлетворяватъ напълно цѣльта, та отпослѣ при турското управление да не даватъ поводъ за оплакване, че тая часть отъ управлението е недостатъчна, а вслѣдствие на това да не се повдига въпроса, че е необходимо да се прѣустрои. Прѣдъ видъ на това императорското правителство въ грижитѣ си по-скоро да се приведе въ изпълнение тоя проектъ, прави сега разпореждане да се командирува, като помощникъ на началника на мѣстното управление на Източна Румелия особено лице, специално запознато съ полицейската часть, комуто се порѫчва веднага щомъ пристигне на мѣстоназначението си да се завземе съ организацията на жандармерийската часть и съ устройството на селската и градската полиция подъ вашъ висшъ надзоръ и съгласно съ особенитѣ наставления, които ще му се дадатъ тука."

На сѫщата дата военниятъ министръ графъ Милютинъ е отправилъ на императорския комисаръ писмо, отъ което още по-ясно се вижда колко голѣмо значение е отдавало руското правителство на по-скорошната организация на свободното княжество и на автономната область. „За този, който слѣди, пише той, направлението на европейската политика, е очевидно, че намъ не ще да дадатъ много свободно врѣме да устроимъ нещастната страна, която Русия е взела подъ своето непосрѣдствено попечителство. Цѣлото нейно бѫдеще зависи отъ това до колко ще успѣемъ въ краткото врѣме да посѣемъ тамъ сѣмена на разумна и здрава автономия. Слѣдователно, въ настоящата дѣятелность на руската администрация въ България е скѫпъ всѣки день, та ето защо Господарь-Императорътъ пожела да получи отъ Ваше Сиятелство свѣдения, както за онова, що е направено вече по управлението на повѣрената Вамъ страна, тъй и за онова, що кроите да извършите по-нататъкъ. Въ министерството на външнитѣ дѣла се приготовляватъ сега нови подробни инструкции за В. С. на основание новитѣ условия, които създаде Берлинския конгресъ. Тия дни ще Ви се изпратятъ поменатитѣ инструкции и въ тѣхъ ще намѣрите разрѣшението на много въпроси и съмнѣния, които навѣрно ще Ви се прѣдставятъ, вслѣдствие постановленията на Берлинския договоръ. Между другото, въ тѣхъ се посочва на първостепенната важность за образуването, както въ България, тъй и въ Източна Румелия добра полиция и жандармерия. Струва ми се, че цѣлата по-нататъшна сѫдба на християнското население по двѣтѣ страни на Балкана, ще зависи отъ това, до колко ще успѣемъ въ продължение на 9-мѣсечната окупация въ тоя край да създадемъ силна и надеждна *национална* стража, както полицейска, тъй и военна. Само при това условие можемъ още да се надѣваме, че безъ да се гледа на всичката уродливость на осакатеното въ Берлинъ дѣте, то ще може да остане живо и съ врѣме да окрѣпне и да се развие. Инакъ, т. е. безъ добра полиция, безъ добра жандармерия и безъ добра земска войска — дѣтето ще загине и ние сами, може би, ще бѫдемъ поставени въ безисходно положение. Ние ще трѣбва да напуснемъ страната, като оставимъ задъ себе си хаосъ, нови кланета и проклетиитѣ на освободеното отъ насъ население, а такова положение на страната ще ни се тури въ укоръ и срамъ, а пъкъ не трѣбва да разчитаме по никой начинъ на каква да било отсрочка. На 1 май 1879 год. ние трѣбва да изтеглимъ войскитѣ си, а кѫдѣ 1 августъ не трѣбва да остане отвъдъ Дунава ни единъ руски войникъ. Възможностьта за подобенъ изходъ на работитѣ тъй силно занимава моитѣ мисли, щото не мога да не ги изкажа прѣдъ Васъ, многоуважаеми князъ Александръ Михайловичъ. Считамъ го за дългъ да ви изповѣдамъ моитѣ страхове, толкозъ повече, че Вие трѣбва да очаквате да срѣщнете на пѫтя си много затруднения, противодѣйствия и интриги, отъ страна на нашитѣ европейски врагове и приятели. И сега вече се коватъ всѣкакви клѣвети и обвинения за разпореждането на нашитѣ власти въ окупираната страна, за злодѣянията на българитѣ, за отсѫтствие на дисциплина въ нашитѣ войски и т. н. и т. н. Има ли нужда да Ви казвамъ, до каква степень е важно за насъ самитѣ да слѣдимъ зорко за изпълнението на всички постановления въ администрацията и за строгата дисциплина въ войскитѣ. Въ заключение ще си позволя да помоля най-убѣдително, Ваше Сиятелство, да не ме оставяте занапрѣдъ въ невѣдение за онова, което се върши въ страната, за която е пролѣна толкова руска кръвь."

Прѣдъ рускитѣ окупационни власти се изпрѣчиха нови прѣпятствия, които биха могли да парализиратъ тѣхната дѣятелность, ако не бѣха въодушевявани отъ най-високата и благородна амбиция да оставатъ слѣдъ себе си една тъй добрѣ уредена страна, щото да може сама да се бори срѣщу всѣкакви безпорядъци, било вѫтрѣшни било външни. Въ Родопскитѣ планини, не много далечъ отъ врѣменната столица на цѣлокупна България — Пловдивъ, бѣше се натрупало едно голѣмо множество турски башибозуци и избѣгали турски войници, подъ водителството на единъ английски авантюристъ Сенъ-Клеръ, който бѣ сполучилъ да ги въорѫжи и да образува отъ тѣхъ една сила, неспособна наистина, да противостои на редовнитѣ войски, но достатъчно внушителна да заплашва спокойствието на околното българско население. Това тъй наречено родопско възстание би минало незабѣлѣзано, ако настроенитѣ неприятелски къмъ Русия и България европейски държави не го насърдчаваха и експлоатираха за политически цѣли. Възстаницитѣ се прѣдставляваха за жертва на българската отмъстителность и на руската небрѣжность. Рѣшенията на Берлинския конгресъ да се разкѫса България на три части бѣ едно ново насърдчение за тия диви орди. Тѣхното поведение всѣки день ставаше все по-заплашително. Тѣ вѣрваха, че тъй наречената Източна Румелия е вече напълно турска область и че тѣ могатъ да се върнатъ въ нея като господари за да си отмъстятъ за причиненитѣ нещастия и да си върнатъ загубенитѣ имоти. Желанието у рускитѣ военоначалници да не се пролива вече кръвь за една земя, която остава подъ владѣнието на Султана и да не се създаватъ нови дипломатически конфликти, се прѣтълкуваха отъ възстаницитѣ, като слабость на окупационнитѣ власти. Въорѫженитѣ пълчища прѣдположиха по едно врѣме, че могатъ да диктуватъ условия и захванаха да се движатъ къмъ Харманли и Хасково. Тогазъ императорскиятъ комисарь издаде заповѣдь да се образува кордонъ отъ руски войски по цѣлата демаркационна линия и да се изпратятъ въ планината подвижни колони, които обявиха на избѣгалото мюсюлманско население, че може да се завърне по роднитѣ си мѣста, но подъ извѣстни условия. Това улесни разкапването на възстанието, тъй като то изгуби острия си характеръ и политическото си значение. Постепенно и на малки групи се завърнаха въ страната значително число мюсюлмански сѣмейства. Останалитѣ възстаници, като се видѣха уединени и безъ срѣдства, прибързаха да се обърнатъ на мирни жители и да се прибератъ при сѣмействата си. На много мѣста тѣ намѣриха кѫщитѣ си разрушени или пъкъ завзети отъ българи, на които имотитѣ бѣха разсипани отъ турскитѣ войски. Стълкновенията бѣха почти неизбѣжни, но благодарение грижитѣ на окупационнитѣ власти и помощитѣ дадени на завръщащитѣ се мюсюлмани, това *прѣселение на народитѣ* мина безъ голѣми вънкашни потрѣсения. Извърши се, наистина, единъ економически прѣвратъ, но неговиятъ насилнически характеръ се свърши съ прѣкратяването на военнитѣ дѣйствия. Отпослѣ той се дължеше изключително на свободната конкуренция и на пълното равенство.

Но най-голѣмитѣ мѫчнотии създаде Берлинския договоръ на рускитѣ окупационни власти и повечето отъ тѣхъ бѣха нравствени. Щомъ се събра конгресътъ въ Берлинъ, изъ вѣстницитѣ почнаха да се пръскатъ настоятелни слухове за коренното измѣнение на Св. Стефанския договоръ. Отначало нито българското население, нито рускитѣ чиновници и офицери ги повѣрваха. Но когато и рускитѣ органи започнаха да съобщаватъ едно по едно рѣшенията на Берлинския конгресъ, безпокойствието обхвана цѣлата страна. На императорския комисаръ не се даваха никакви официални свѣдения и затова въ срѣщата си съ виднитѣ българи, той имъ говореше, че Русия нѣма да допусне, щото освободената съ толкова руска кръвь земя да се върне наново подъ омразния турски режимъ. Даже и да бѫде тѣхното отечество политически раздѣлено, то по никой начинъ нѣма да се управлява отъ турски власти. Своето правителство, обаче, императорскиятъ комисарь прѣдупреди още на 8 юни 1878 година, че „самото раздѣление на сѣверна и южна България ще бѫде въ състояние само врѣменно да задържи политическото развитие на българския народъ по южната страна на Балкана и че гръцката народность въ тая часть на

България едва ли ще може да добие прѣобладающе влияние. Българитѣ при своето числено прѣвъзходство, подържаше той съ увѣреность, чрѣзъ вродената си настойчивость и умѣние, спокойно да се отнася къмъ всѣка работа, ще съумѣятъ да отстоятъ политическата си независимость съ такъвъ успѣхъ, съ какъвто постигнаха черковната си и училищна самостоятелность. Пловдивскитѣ гърци, макаръ да сѫ тънки и коварни въ своитѣ интриги и тайни замисли, едва ли сѫ способни по своя темпераментъ за продължителна борба съ пробудилитѣ се национални стрѣмления на упорититѣ българи. При все това, главниятъ страхъ на тукашнитѣ българи се заключава въ това, че при назначението въ Румелия на християнски губернаторъ да не би избора да попадне на нѣкой гръкъ, който несъмнѣно ще захване да подържа своята народность въ врѣда на българитѣ. Струва ми се, че този страхъ би могалъ лесно да се отстрани като повлияятъ държавитѣ надъ Портата да избере бѫдещиятъ губернаторъ на Румелия изъ между самитѣ българи или пъкъ отъ друга нѣкоя народность, но не гръцката. Другъ страхъ у южнитѣ българи се заключава въ това, че като сѫ отдѣлени отъ сѣверна България, заедно съ това се поставятъ турски гарнизони и крѣпости на Балкана. Въ всѣки случай, колкото по-скоро станатъ извѣстни рѣшенията на конгреса, толкова по-лесно ще бѫде да се помирятъ жителитѣ на България съ бѫдещето имъ положение и при разработването подробноститѣ на бѫдещето устройство на България и при опрѣдѣлянето на границитѣ ще се прѣдстави възможность, макаръ и само отъ части да се отстрани всичко онова, което би могло да дава поводъ на прѣувеличени страхове на българитѣ и нѣкои твърдѣ вѣроятни недоразумения и сблъсквания.“ При такива условия врѣменното руско управление бѣ принудено да се ограничи въ своята дѣятелность съ приготвителни работи по различнитѣ отрасли на вѫтрѣшното устройство на България, като се завземе прѣди всичко съ създаването на една колкото е възможно по-голѣма мѣстна войска.

Първоначалнитѣ елементи за образуване на българската войска.

Заедно съ освободителнитѣ руски войски, които минаха Дунава, бѣше и тъй нареченото българско опълчение, съставено отъ доброволци българи и командувано отъ руски и български офицери, вземени отъ редоветѣ на руската армия. То участвува въ прѣминаването на Балкана, прѣзъ Хаинския проходъ, въ славната защита на Шипка и въ боеветѣ при второто прѣминуване на Балкана. Отначало опълчението имаше само 6 дружини, но когато рускитѣ войски завзеха извѣстни части отъ сѣверна България и започнаха да въвеждатъ гражданското управление, по настояване на окупационнитѣ власти, числото на дружинитѣ се увеличи на 12, но числото на опълченцитѣ не надминаваше никога 5,000 души. Слѣдъ сключването на Св. Стефанскиятъ договоръ опълченцитѣ започнаха да напускатъ доброволно службата и числото на опълченцитѣ се намали на по-малко отъ 2,000 души. Но понеже се прѣдвиждаше, че едно подновяване на военнитѣ дѣйствия съ Турция и едно сѫщеврѣменно стълкновение съ Англия е възможно, то императорскиятъ комисарь още прѣзъ пролѣтьта на 1878 година се разпореди да се въведе принципа на общата военна повиность по цѣла България, като се ограничи приложението му само за българи и то тия, които сѫ на възрасть 20, 21 и 22 години и които не се ползуватъ съ правата прѣдвидени въ врѣменнитѣ правила изработени отъ врѣменното правителство за тази цѣль. Първия наборъ даде 9,000 новобранци, отъ които 3,000 се падаха на Пловдивската и Сливенската губернии. Органзацията на тая войска бѣше милиционна, по губернии и окрѫзи. Усърдието и радостьта, съ които българското население на освободеното българско княжество посрѣщна първата военна повинность зачуди всички. Наистина българското опълчение бѣше дало достатъчно доказателства за своята прѣданость къмъ родния край, за своята любовь къмъ военната дисциплина, но то не можеше да прѣдставлява истинското разположение и скрития духъ на цѣлия народъ. Прѣди всичко опълчението бѣ съставено отъ доброволци, отъ които едни бѣха участвували въ сръбската война, други, които бѣха живѣли въ чужбина, а трети, които бѣха раждани вънъ отъ България, като политически емигранти. Но сега военната повиность се докосваше до всичкитѣ слоеве на населението, особено до селското, което бѣ познато само по своето трудолюбие, по своята прѣданость и по своето крайно миролюбие, но което отъ вѣкове не бѣ носило орѫжие и не бѣ подлагано подъ военна дисциплина. Всички чакаха съ нетърпѣние да видятъ какъ ще се отзове младежьта на първия призивъ. Доброжелателитѣ на България не останаха излъгани. Пристигането на новобранцитѣ въ градоветѣ, полагането на войнишката клетва, бѣха истински народни празници, въ които участвуваше цѣлото българско население. Четири мѣсеца слѣдъ първия наборъ се произведе второ наборъ, изключително между българитѣ, който даде заедно съ първия 30 пѣши дружини, 8 батарей, 6 конски сотни, една санитарна рота и една рота обсадна артилерия, въ съставъ около 21,000 души. Въ тѣхъ 9 пѣши дружини и 2 конски сотни трѣбваше да се отдѣлятъ за Източно Румелийската милиция. Кадритѣ на тая новосформирована войска се състояха отъ 394 офицера и 2694 нисши чинове, вземени отъ руската армия. Въ числото на офицеритѣ 1 щабъ и 31 оберъ-офицери бѣха отъ българско произхождение. Офицеритѣ изобщо се разпрѣдѣляха по слѣдния начинъ: на пѣши дружини 10, на конски сотни 2, на батарея 3, на сапйорна рота 2, на учебна сапйорна команда 3, на рота обсадна артилерия 3, на учебни дружини 16, на артилерийски складъ 7, на артилерийски мѣстенъ паркъ и останалитѣ 34 офицери пръснати изъ частитѣ на цѣлата българска войска. По нѣмане на срѣдства у българитѣ руското интендантство отпусна отъ своитѣ складове нужнитѣ прѣдмети за облекло и съорѫжение на българскитѣ войски за смѣтка на бѫдещитѣ доходи на княжеството. За обозъ се взеха останалитѣ отъ опълчението коне и кола.

Артилерията и нейнитѣ принадлежности й се отпуснаха отъ рускитѣ артилерийски паркове. Създаде се отдѣлна отчетность, подобна на руската. Въ градоветѣ, гдѣто имаше казарми, войницитѣ се помѣщаваха въ тѣхъ, а тамъ кѫдѣто липсваха казарми, войницитѣ бѣха принудени да живѣятъ по частни квартири или по празнитѣ голѣми турски кѫщи. Това бѣ едно голѣмо неудобство за приложение на военната дисциплина, но то не можеше бързо да се отстрани, понеже бѣ немислимо да се построятъ въ кѫсо врѣме казарми.

Понеже грамадното болшинство на офицеритѣ, фелдфебелитѣ и унтеръ-офицеритѣ въ българската земска войска бѣше руско, то и обучението ставаше на руски езикъ и по руска команда, съгласно съ рускитѣ военни устави. На началницитѣ на българскитѣ войски бѣ дадена заповѣдь при обучението на новобранцитѣ, офицеритѣ да гледатъ, щото войницитѣ да усвоятъ понятията за военна дисциплина, да развиятъ чувствата на военна честь и дългъ и съ добри обноски да имъ вдъхнатъ любовь къмъ военната служба. Въ практическо отношение да обърнатъ особено внимание върху стрѣлбата и разсипния строй. Руското правителство искаше, щото прѣди изпразването на страната да се приготви отъ туземци едно обучено и дисциплинирано ядро, което да послужи за база и на новото управление.

Медецинската часть въ цѣла България бѣше останала много назадъ. Само въ голѣмитѣ градове и въ нѣкои попросвѣтени центрове имаше дипломирани лѣкари, които едва бѣха достатъчни, за да посрѣщнатъ градскитѣ нужди, та нѣмаше възможность да се назначатъ поне по единъ лѣкарь и нѣколко фелдшери въ дружина. Въпросътъ за лѣкаритѣ, като по-мѫченъ, остана да се разрѣши съ врѣмето, когато се явятъ повече доктори, но за подготовление на фелдшери, медицински и ветеринарни, взеха се мѣрки да се отворятъ нѣколко училища, отъ които двѣ въ южна България (Пловдивъ и Т.-Пазарджикъ). При всѣка дружина се откриваха лазарети за леко болнитѣ, а тежко болнитѣ се изпращаха или въ гражданскитѣ болници или въ приврѣменнитѣ болници на рускитѣ окупациони войски. Лошитѣ помѣщения, неправилното записване на възрастьта, вслѣдствие на което попадаха за новобранци и много млади момчета, усиленото обучение, промѣната на дрехитѣ, лошиятъ климатъ въ нѣкои мѣста дадоха доста болни, и това накара военното началство да се загрижи повече за хигиената и да подобри условията на живота, както и медицинската помощь. Цѣроветѣ за българскитѣ войски се отпущаха отъ запаситѣ на руската армия.

Понеже кадритѣ на българската земска войска отъ едната и другата страни на Балкана бѣха съ малки изключения съставени отъ руски офицери и унтерофицери и понеже числото на българитѣ съ военно образование, теоретическо и практическо, бѣше извънредно малко, императорскиятъ комисарь уреди учебна дружина, въ която се прикомандироваха по 27 души отъ дружина и по 6 души отъ конска сотня, за да се приготвятъ за унтеръ-офицери въ надлежнитѣ части и една учебна *сапиорна рота*, която да приготви сапиорни унтеръ-офицери, както и кадри за основаването на минни, понтонни и телеграфни части при българската земска войска. Но най-важното учреждение, което щѣще да бѫде душата на българската армия и отъ което щѣше да зависи до голѣма степень духътъ на тая армия, бѣ Военното училище, което се откри въ София на 26 ноемврий 1878 година и въ което постѫпиха млади българи отъ двѣтѣ страни на Балкана. Първоначално се проектираше да се приематъ само 200 младежи, но понеже се явиха повече отъ 400 кандидати, то числото имъ се увеличи съ тъй наречении волнослушатели. Въ това училище се прикомандируваха

106 души волноопредѣляющи, които, по причина на своето образование, бѣха ги отдѣлили въ особени команди и бѣха се приготовлявали въ Пловдивъ за бѫдещи офицери. Прѣподаванията ставаха отъ руси и българи, свършили военното си образование въ Русия. Прѣдметитѣ се прѣподаваха на български и руски. За да се засили българскиятъ съставъ на офицерството, руското правителство прие въ своитѣ специални училища близо 100 души български младежи. Най-голѣма нужда отъ български офицери се чувствуваше за южна България, гдѣто слѣдъ оттеглянето на рускитѣ окупационни войски, щѣше да се настани едно *турско управление*, споредъ понятието на европейскитѣ сили, което по никой начинъ не щѣше да търпи офицери отъ руско произхождение. За да не попадне милицията въ рѫцетѣ на турски или нѣмски офицери, руситѣ искаха прѣдварително да направятъ отъ нея едно чисто българско тѣло, командувано отъ туземци и прѣдано на българскитѣ интереси. Разбира се, че това не можеше да стане вѫтрѣ въ една година. Да образувашъ единъ офицерски и унтерофицерски кадъръ въ една страна, току що излѣлза отъ едно вѣковно робство, което бѣше уравнило всичко и бѣше лишило народа отъ всѣко понятие на доброволно подчинение и нравствена дисциплина, е една твърдѣ мѫчна работа. И не само ние, но и цѣлъ свѣтъ трѣбваше да се чуди, че руското врѣменно управление въ България можа презъ такъвъ малъкъ срокъ да организира военнитѣ и материалнитѣ сили на народа по такъвъ начинъ, щото да може да запази не само вѫтрѣшната и външната безопасность, но и да внуши на Турция и на Европа убѣждението, че всѣко насилствено дѣйствие, било противъ княжеството, било противъ автономната Източна Румелия, ще създаде такъвъ силенъ отпоръ, който може да докара нови компликации на Балканския полуостровъ, а може би и по-нашироко. На тая първоначална организация се дължи главно дѣто султанътъ не се възползува отъ правото, което му даваше Берлинския договоръ да държи гарнизони на Балкана и гдѣто международната комисия изработи органическия уставъ на Източна Румелия — върху такава широка база — народно самоуправление. Но ако не можеха да се замѣстятъ висшитѣ офицери, то рускитѣ власти гледаха да замѣстятъ поне всички служби на субалтьори-офицери съ българи. За да се оцѣни истинското значение на руското дѣло, трѣбва не само да разгледаме по-нататъшното развитие на българската войска и извършенитѣ отъ нея подвизи, но и опититѣ, правени въ други страни отъ други по-

културни държави и постигнатитѣ неуспѣхи. Освобождението намѣри България неприготвена за много държавни отрасли, но най-много неприготвена за военното изкуство. До минаването на рускитѣ войски прѣзъ Дунава, на българина не бѣ позволено да се докосва до една военна пушка. Съ твърдѣ малки изключения нашитѣ възстания се правѣха съ ловджийски пушки и съ смѣшнитѣ черешови топчета. Даже и въ старитѣ армии, въпросътъ за офицерското и унтеръ-офицерското тѣло е единъ отъ най-труднитѣ за разрѣшение. Както тогазъ пишеше подполковникъ Плеве." въ по-интелигентната класа се срѣщатъ не по-малко досѣтливи и прѣдприемчиви българи; не може да се откаже, че и между простия народъ има много здравъ смисълъ, но не може тъй сѫщо да се не забѣлежи, една обща за българитѣ черта: тѣ не умѣятъ още да се разпореждатъ както трѣбва съ подчиненитѣ. Наредъ съ това се срѣща и едно друго явление, което лесно се обяснява съ миналото на българитѣ. Тѣ съ мѫка се подчиняватъ на своитѣ българи. По-напрѣшното угнетение на турцитѣ ги е дотолкова уравнило помежду имъ, щото сега се вижда всѣкиму странно да се подчинява на такъвъ българинъ, какъвто е и той самъ. Това обстоятелство извънредно затруднява приготовлението на офицери и унтъръ-офицери изъ срѣдата на българитѣ; но отъ само себе си се разбира, че това явление е врѣменно". Въ замѣна на това рускитѣ кадрови офицери и унтеръ-офицери положиха ония усилия за образуването на българската войска, каквито не сѫ полагали, може би, у себе си. Всѣки се считаше за пионеръ въ новоосвободената страна и съ една рѣдка прѣданость се мѫчеха да приравнятъ българската земска войска съ старата руска армия. И въ тая си благородна задача, тѣ сполучиха напълно. Слѣдъ нѣколко мѣсечно обучение младитѣ войници, и въ пѣснитѣ си, и въ маршировката си и въ устойчивостьта не се различаваха отъ своя прототипъ —руситѣ. Това радваше руситѣ и ги караше да мислятъ, че не сѫ отишли напразно положенитѣ жертви за освобождението на България.

Гимнастическитѣ дружества.

Една постоянна войска отъ 30,000 души, колкото и добрѣ обучена, не бѣ въ състояние да се брани отъ едно чуждо нашествие, а една милиция отъ 9,000 души, каквато бѣ тая, която се приготовляваше за Източна Румелия, не бѣ въ състояние да противостои даже на натрупанитѣ въ съсѣднитѣ турски области мухаджири и башибозуци, които турското правителство бѣ въорѫжило съ военни пушки и снабдило съ съотвѣтното количество патрони. Хиляди изгладнѣли и ожесточени отъ войната мѫже, чакаха оттеглянето на рускитѣ войски, за да навлѣзатъ въ едвамъ омиротворената страна и да си възвърнатъ загубеното. Графъ Тотлебенъ, обсадительтъ на Плѣвенъ, който слѣдъ сключването на Св. Стефанския договоръ, бѣ назначенъ за главнокомандующъ на окупационнитѣ войски въ Европейска Турция, въ едно писмо, адресирано направо до Императоръ Александръ (отъ 6 окт. 1878 година), излагаше по единъ твърдѣ убѣдителенъ начинъ, че е неизбѣжно не само бързото сформируване на една милиция за Източна Румелия, но и да се започне общо обучение, на колкото е възможно повече българи, споредъ тѣхното горещо желание, като имъ се прѣдадатъ всичкитѣ пушки, — кринки, останали по складоветѣ на България и Източна Румелия, вслѣдствие на прѣвъорѫжаването на руската пѣхота съ новитѣ пушки, — Бердани, за да могатъ и тѣ, слѣдъ като си отидатъ рускитѣ войски да отстояватъ своята независимость, както правятъ албанцитѣ, на които главната сила се състои въ това, че цѣлиятъ народъ е въорѫженъ, че умѣе да стрѣля и че е развитъ войственъ духъ у населението. Това прѣдложение се много понрави на Царя Освободителя и той му отговори: „Военниятъ министъръ ще ти отговори подробно за моето съгласие да се прѣдадатъ въ военнитѣ складове на България и Румелия всичкитѣ пушки отъ системата Кринка, които сѫ останали слѣдъ прѣвъорѫжаването на нашата пѣхота съ Бердани, за да дадемъ възможность на българитѣ, подобно на албанцитѣ да отстояватъ своята независимость." Тоя отговоръ насърчи главнокомандующия и въ едно послѣдующе писмо (отъ 13 октомврий) той разви мисъльта си относително приготовлението на българитѣ за самозащита. — „Въ Турция само християнинътъ бѣше лишенъ отъ правото да носи орѫжие; мюсюлманитѣ напротивъ всѣкога сѫ се ползували отъ това прѣимущество и затова разполагаха съ всички срѣдства да угнетяватъ християнитѣ. 10 дружини въ Източна Румелия не сѫ въ състояние да се съпротивляватъ на многочисленитѣ турски войски безъ съдѣйствието на едно въорѫжено население. Въ послѣдния случай, българитѣ ще окажатъ на турцитѣ отчаяно съпротивление, и като съзнаватъ своята сила нѣма да напуснатъ, по всѣка вѣроятность, мѣстата си. Българитѣ отъ 1878 година не приличатъ на българитѣ отъ 1877 год. Тогазъ тѣ се съмнѣваха въ успѣшния изходъ на войната и се бояха да не раздѣлятъ сжщата сждба на своитѣ съотечественици въ Казанлъкъ, Стара-Загора и въ другитѣ мѣстности слѣдъ врѣменното отстжпление на нашитѣ войски. Но като се намираха подъ покровителството на Вяше Императорско Величество, въ продължение на 10 мѣсеци, благодарение на руското управление, тѣ се съживиха и сплотиха, като съзнаватъ напълно значението на подарената имъ свобода. Въ днешно врѣме българитѣ рѣшитемно отричатъ, че е възможно да се повърнатъ подъ турско владичество. Въ градоветѣ и селата, всички дѣца се прѣдаватъ занапредъ на военни игри и маршируватъ съ значкитѣ като произнасятъ думитѣ на руската коланда. За постжпване въ милицията се явяватъ много повече кандидати, отколкото могатъ да се приематъ. Най-послѣ всички могатъ да се обучаватъ на стрѣлба. Много българи между Цариградъ и Одринъ изявиха даже и съгласие да останатъ на занимаванитѣ отъ насъ мѣстности, ако имъ се даде оржжие. Азъ намѣрихъ за невъзможно да удовлетворя послѣдната молба и отказахъ да имъ се даде оржжие, тъй като тази територия ще трѣбва да се повърне на Турция. Никога нѣма да ни се прѣдстави такъвъ благоприятенъ случай, да приготвимъ българитѣ за самозащита, както въ днешно врѣме, когато всички разпореждания, зависятъ отъ нашитѣ власти. Като подлагамъ горѣприведенитѣ съображения на благовърѣнието на Ваше Величество, осмѣлявамъ се да прибавя, че по моето дълбоко убѣждение трѣбва да използуваме всѣки день отъ нашето прѣстояване въ Турция, щото съ успѣхъ да приведемъ въ изпълнение тия мрѣдположения, за да избѣгнемъ една нова война въ близкото бждеще, или пъкъ да продължимъ окупацията надъ назначения срокъ, за неопрѣдѣлено врѣме. Нѣма съмнѣние, че Портата ще протестира противъ учрѣждаването на голѣми складове за оржжие и противъ обучението на стрѣлба доброволцитѣ и въ своитѣ протести тя ще срѣщне съчувствие отъ страна на другитѣ държави. Но по тоя поводъ ни една държава нѣма да обяви война на Русия. Всичко ще се ограничи само съ протести, а между това работата ще се свърши и независимостьта на България ще бжде обезпечена не по-злѣ отъ колкото е на Албания, която по всѣка вѣроятность, ще се отцѣпи отъ Турция. Назначението на турски офицери въ българската милиция, по никой начинъ нѣма да бжде допуснато отъ българитѣ; при настоящето настроение има страхъ, че ще бждатъ избити отъ тѣхъ". Императорътъ удобри всички тия прѣдпазителни мѣрки, съ които мислѣше, че българитѣ ще могатъ да се бранятъ. Образуваха се складове за оржжия и се раздадоха само въ Източна Румелия повече отъ 50,000 пушки. Като се прибавятъ ония, съ които бѣ въоржжена милицията и ония, които бѣ взело християнското население отъ разбититѣ турски войски прѣзъ врѣме на войната, числото на пушкитѣ, находящи се у българитѣ въ Източна Румелия, достигаше близо 100,000 съ 400 — 500 патрони на пушка. Образуваха се тъй нареченитѣ гимнастически дружества, на които цѣльта бѣ да накаратъ българитѣ отъ 20 до 40 години да се обучаватъ на стрѣлба и сжщеврѣменно да поддържатъ една нравствена дисциплина въ населението, та когато настане нѣкоя опасность за страната, всички българи да се явятъ като единъ човѣкъ на сборния пунктъ. Чужденцитѣ останаха удивени, когато видѣха българитѣ по градоветѣ ѝ селата да напущатъ работата си и два пжти въ седмицата да излазятъ на военно обучение. Учителитѣ и чиновницитѣ даваха примѣръ на земледѣлцитѣ и търговцитѣ. По разпореждането на генералъ-губернатора отъ окупационнитѣ руски войски се отпуснаха инструктори, които да надзиравbooтъ и произвеждатъ военното обучение. Гимнастическитѣ дружества въ Източна Румелия изиграха една велика роль прѣдъ международната европейска комисия за създаването на такива учрѣждения, за които никой не прѣдполагаше при изработването на Берлинския договоръ. Тѣ помогнаха твърдѣ много да не се приложи най опасното постановление на Берлинския договоръ: настаняване на турски гарнизони между сѣверна и южна България. Създадениятъ отъ тѣхъ общественъ духъ и нравствена дисциплина се проявиха отпослѣ при първитѣ законодателни избори. Гимнастическитѣ дружества не траяха дълго врѣме, но тѣ бѣха едно отъ най-свѣтлитѣ проявления въ нашата национална борба за самостоятелность. Слѣдъ една обиколка изъ сѣверна и южна България графъ Тотлебенъ въ едно писмо до Царя Освободителя (съ дата 9 марнъ 1879 година) казва: —„Българитѣ се указватъ изобщо до висока степень способни за военна служба. Обучението въ българската милиция отива твърдѣ успѣшно и въ късо врѣме тѣ добиватъ изгледъ на редовни войски. Службата се изпълнява съ необикновена охота; българинътъ съ гордость стои на караулъ; всѣки прѣгледъ или парадъ е празникъ за българитѣ; тѣ се връщатъ отъ учение съ руски пѣсни, сѫщо като рускитѣ войски. При това нравствеността въ дружинитѣ, споредъ заявлението на всички началници отъ частитѣ, е забѣлѣжителна; по-често подпадатъ подъ наказание нашитѣ кадрови нисши чинове. а българитѣ твърдѣ рѣдко, благодарение свойственото имъ послушание, усърдие и трѣзвенно поведение. При такива необикновени военни способности, съ които се отличаватъ българитѣ, не е мѫчно да се създаде въ източна Румелия и България военна сила за защита на страната. Като се въорѫжатъ и обучатъ 160.000 души въ Източна Румелия и България азъ мисля, че съвършено ще се измѣнятъ отношенията къмъ Портата. Осѫществяването на едно тъй важно историческо събитие, каквото се явява освобождението на единъ народъ отъ 5-вѣковно робство, не може, разбира се, да се достигне безъ по-голѣми или по-малки жертви и врѣменни бѣдствия, които трѣбва непрѣменно да очакваме слѣдъ свършването на нашата окупация. На Портата, при своето безсилие и разстройство на финанситѣ, ще й бѫде невъзможно да унищожи главнитѣ резултати, които постигнахме съ послѣдната война, ако се вземе подъ внимание, какъ турцитѣ сѫ принудени да се отнасятъ прѣдпазливо съ албанцитѣ и какви усилия трѣбваше на Турция за потушването на Критското възстание въ 1867 година и за борбата срѣщу херцеговинското възстание на 1876 год. При въорѫжението и обучението на българитѣ постоянно имъ се казва, че орѫжието имъ се дава изключително само за самозащита и че употрѣблението на това орѫжие противъ правителството и мирнитѣ мюсюлмани, или пъкъ вънъ отъ прѣдѣлитѣ на България и Източна Румелия, било би отъ тѣхна страна прѣстѫпление и доказателство за неблагодарность къмъ високата милость на Ваше Величество и къмъ всички жертви, които понесоха Русия и руската армия за тѣхното освобождение. Азъ самъ съмъ говорилъ съ тѣхъ за това и струва ми се, че нѣма поводъ да се очаква, че българитѣ ще зле употрѣбятъ съ указаното имъ довѣрие. Като прѣдоставяме съ горнитѣ мѣрки възможность на българитѣ да се самозащищаватъ, можемъ да считаме, че постигнатитѣ отъ насъ резултати сѫ обезпечени за въ бѫдеще". Тая надежда и тая вѣра се поддържаше и отъ всички ония видни руски дѣятели, които бѣха се посветили за организирането на освободенитѣ страни. Всѣки напрѣдъкъ ги радваше, но най-много ги възхищаваше успѣхътъ, който проявяваха българитѣ въ военното дѣло. Още въ края на юли 1878 година, т. е. нѣколко мѣсеца само слѣдъ обучаването на новобранцитѣ, князъ Д. Корсаковъ пишеше на военния министъръ въ Петроградъ: „Отъ самото ми дохождане въ България и до днешенъ день главната ми грижа бѣ по-скорошното сформирование на една земска войска. Сега вече азъ сполучихъ да постигна това: 12 дружини сѫ напълно снабдени съ всичко необходимо и строевото образование върви съ такъвъ успѣхъ, какъвто, трѣбва да си призная, азъ не очаквахъ. Не говоря вече за пѣхотата, която съ забѣлѣжителна охота усвсява военнитѣ потрѣби и строевитѣ познания, но даже артилериститѣ, които се обучаваха при батареитѣ на нашитѣ войски въ тоя кратъкъ срокъ дотолкова сѫ отишли напрѣдъ, щото могатъ безъ затруднение да стоятъ въ фронтъ. Колкото се отнася до сформируването на останалитѣ пѣши и конни дружини, направено е вече тия дни разпореждане да се повикатъ за тѣхъ новобранци и се надѣвамъ, че слѣдъ мѣсецъ тѣ всички ще бѫдатъ въ пъленъ съставъ". Трѣбваше да е присѫтствувалъ човѣкъ на парадитѣ, които императорския комисарь произвеждаше въ присѫтствието на хиляденъ народъ, трѣбваше да е челъ неговитѣ прикази, отправени къмъ младитѣ български войници, за да разбере колко силно бѣ желанието да се създаде една народна войска, която да защищава спечеленитѣ правдини на населението и колко голѣмо бѣ усърдието у новобранцитѣ да станатъ достойни за тая велика задача. „Азъ и хиляди ваши съотечественици, казваше въ своя приказъ на 30 августъ 1878 година Князъ Дондуковъ — Корсаковъ, бѣхме свидѣтели на бодрия изгледъ и на стройностьта на вашитѣ редове, които минаваха прѣдъ мене и народа. Азъ се радвахъ че можехъ отъ името на Н. В. Императорътъ да ви благодаря за тия блѣскави успѣхи въ военното образование, които вече сте достигнали въ толкова късо врѣме. Вашитѣ прѣдшественици — дружинци на българското опълчение мѫжествено се сражаваха заедно съ славнитѣ руски войски, придобили уважението на всѣки едного, комуто сѫ скѫпи честьта и славата на високото име войникъ и съ пролѣтата си кръвь се показаха достойни борци за освобождението на отечеството си. Вие сте повикани сега въ редоветѣ на вашата народна войска, за да се браните сами отъ външни и вѫтрѣшни врагове. Покажете се, прочее, достойни за това призвание, както съ мѫжеството си и храбростьта си, когато потрѣба да се отблъсне неприятеля, тъй и съ горещото си усърдие къмъ службата си, съ безукоризненото си поведение и съ строгата си дисциплина въ мирно врѣме. Не забравяйте, че обязаноститѣ на войника не се ограничаватъ само съ военни подвизи и, че освѣнъ това, той е длъженъ да бѫде прѣдставитель н законностьта въ отечеството си, като запазва въ него ре спокойствието и безопасностьта на всѣки гражданинъ. Пок жете се достойни за високото къмъ васъ внимание отъ стра на великия и могѫщественъ Царь на родствената вамъ рус земя, който и отъ далечъ съ бащински грижи гледа вашит успѣхи и не жали срѣдства за създаването на народната в войска."

Администрацията и полицията.

Членъ 6 отъ Берлинския договоръ прѣдвиждаше едн международна комисия, която ще изработи органическия устав за автономната область, наречена Източна Румелия и ще на зирава бѫдещето устройство на областьта. Руското правител ство знаеше вече, отъ станалитѣ въ Берлинъ разисквания, как сѫ намѣренията на другитѣ Велики държави спрямо нова Бъл гария и за това поиска въ прѣдоставения 9 мѣсеченъ срокъ д надари областьта съ такъво правилно управление, срѣщу кое да не могатъ и неприятелитѣ на българската народность д правятъ възражения и да се оплакватъ. Рускитѣ окупационн власти взеха всички мѣрки да организиратъ една България п европейски образецъ, като я снабдятъ съ честно и просвѣтено чиновничество, пробрано измежду най-добритѣ туземци. Под видъ на *Врѣмени Правила* тѣ я снабдиха съ широко законодателсто, което бѣ общо за двѣтѣ раздѣлени области чакъ до минутата, когато влѣзе въ сила новия органически уставъ. С това тѣ не само свързаха духовно сѣверна и южа България, но накараха и международната комисия да копира въ сво уставъ, особено въ неговитѣ притурки, много отъ сѫществуващитѣ положения. Макаръ да не сѫществуваше още едно правилно конституционно управление, но императорското комисарство се помѫчи да раздѣли, колкото бѣ възможно прѣзъ военно врѣме да се раздѣли, законодателната, административната и сѫдебната власть. Законодателството се упражняваше отъ императорскиятъ комисарь съ помощьта на неговитѣ министри и съвѣщателното мнѣние на мѣстнитѣ първенци. Администрацията се състоеше отъ избрани отъ народа и назначени отъ висшата власть чиновници, които взаимно се контролираха. Всички управителни тѣла въ селата и градоветѣ, въ околиитѣ, окрѫзитѣ и губерниитѣ, състоеха отъ избрани съвѣтници; само губернаторитѣ, прѣдседателитѣ на губернскитѣ съвѣти, окрѫжнитѣ началници и съвѣтницитѣ по финансовото управление се назначаваха, а не избираха отъ народа. Полицията бѣше само едно изпълнително тѣло безъ право да се мѣси въ благоустройството, запазено за изборнитѣ тѣла. Тя не сѫществуваше самостоятелно, а като подчиненъ органъ на административната и сѫдебната власть. Понеже цѣльта на руското врѣменно управление не бѣ да управлява страната, а да я приготви за самоуправление, то още отъ началото прибѣгна до услугитѣ на мѣстното население: сѫдебната часть се повѣри изключително почти на българитѣ, а отъ администраторитѣ $90^0/_0$ бѣха българи и само $10^0/_0$ руси.

Споредъ издаденитѣ врѣменни правила, княжество България се дѣлеще на 5 губернии, отъ които двѣ въ южна България: Плэвдивска и Сливенска. Губерниитѣ се дѣлеха на окрѫзи: — нѣкои отъ по-голѣмитѣ окрѫзи се дѣлехя на околии (нахии). На чело на всѣка губерния имаше единъ губернаторъ, единъ вице-губернаторъ, единъ съвѣтникъ по финансиитѣ, единъ управитель на губернаторската канцелария, единъ или повече чиновници за особени порѫчки и канцеларски персоналъ споредъ нуждитѣ. Въ всѣка губерния имаше по единъ губерненски съвѣтъ, подъ прѣкия надзоръ на губернатора, който се считаше за неговъ прѣдседатель. Но понеже губернаторътъ имаше други много свои занятия, то централната властъ назначаваше и специаленъ прѣдседатель, който почти изключително прѣдседателствуваше. Освѣнъ тия, членове на губернаторскитѣ съвѣти бѣха: 1) Прѣдседательтъ на губернския апелативенъ сѫдъ; 2) съвѣтникътъ по финансовото дѣло; 3) прѣдседательтъ на градския съвѣтъ въ губернския градъ; 4) прѣдседательтъ на окрѫжния съвѣтъ; 5) единъ отъ членоветѣ на градския съвѣтъ и 6) единъ отъ членоветѣ на окрѫжния съвѣтъ. Независимо отъ горнитѣ лица въ засѣданията на губернския съвѣтъ присѫтствуваха съ право на гласуване и прѣдставителитѣ на ония вѣдомства, до които се отнасяха разгледванитѣ дѣла. Прѣдоставяше се право на губернаторътъ да поканва и външни лица за съвѣщание. Отъ вѣдомството на губернския управителенъ съвѣтъ бѣха слѣднитѣ прѣдмети: 1) Да разгледва всички въпроси, които прѣвишаватъ компетентностьта на градскитѣ и окрѫжнитѣ съвѣти, относящи се до градскитѣ и окрѫжнитѣ домакинства и общественото благоустойство, както и до земледѣлието, търговията, народното здраве, народното просвѣщение, общественитѣ работи и общественитѣ учрѣждения; 2) Да упражнява висшъ надзоръ въ губерния надъ всички административни учрѣждения и да пази дали тѣ правилно извършватъ своитѣ задължения, а тъй сѫщо да упражнява контролъ върху доходитѣ и разходитѣ на всички учрѣждения въ губернията; 3) Да упражнява висшъ контролъ върху управлението на недвижимитѣ и движими имоти; 4) Да разгледва всички жалби противъ постановленията на градскитѣ и окрѫжни съвѣти по сѫщество и да утвърдява или отмѣнява тия постановления, а тъй сѫщо да разглежда жалбитѣ за неправилни дѣйствия на членоветѣ на тия съвѣти, както и на всички други лица отъ административното вѣдомство, които подпадатъ подъ компетентностьта на губернския съвѣтъ; 5) Да разглежда всички издавани отъ градскитѣ съвѣти задължителни постановления; 6) Да разработва и да прѣдставлява на утвърждение прѣдъ висшитѣ власти прѣдложенията за налагане съ нови данъци и даждия въ границитѣ на окрѫжнитѣ домакинства, а тъй сѫщо и различнитѣ мѣрки относящи се до управлението на новоизникналитѣ нужди и потрѣбности на мѣстното население. Всички постановления на губернския управителенъ съвѣтъ получаваха сила само тогава, когато биваха утвърдени отъ губернатора. Въ случай на разногласие между губернаторътъ и членоветѣ на съвѣта, той имаше право да прѣдстави постановлението на съвѣти съ своето заключение на разрѣшение отъ централното управление.

На чело на всѣки окрѫгъ имаше по единъ окрѫженъ началникъ (управитель), по единъ секретарь, по единъ прѣводчикъ, по единъ лѣкарь и нужното число писари. За управляване на всички домакински дѣла на окрѫга имаше по единъ окрѫженъ съвѣтъ, който засѣдаваше въ окрѫжния градъ. Окрѫжнитѣ съвѣтници се намираха подъ прѣкия надзоръ на окрѫжнитѣ началници и състоеха отъ единъ прѣдседатель, отъ 4 постоянни и четири почетни члена. Като почетни членове се броеха и висшитѣ началници на разнитѣ изповѣдания, живущи въ окрѫжния градъ. Всички членове се избираха отъ населението, по сѫщия почти начинъ, по който се избираха и градскитѣ съвѣтници. Окрѫжнитѣ съвѣтници не се мѣсеха въ полицейскитѣ дѣла и тѣхнитѣ рѣшения се поднасяха на губернатора за утвърждение.

Въ всѣки градъ имаше по единъ градски съвѣтъ, на който задачата бѣ да се грижи и да се разпорежда съ градското домакинство и благоустройство. Въ границитѣ на дадената имъ отъ закона власть тѣ бѣха съвършено самостоятелни. Градскитѣ съвѣти се състояха отъ единъ прѣдседатель, отъ трима постоянни и отъ четири до дванадесеть почетни членове, всички избрани отъ градскитѣ жители за единъ срокъ отъ двѣ години. Всѣки гражданинъ, достигналъ 20 годишна възрасть, владѣющъ самъ или пъкъ родителитѣ му какъвто и да билъ недвижимъ имотъ въ града, който е *български поданикъ* и не е опороченъ по сѫдъ, се ползуваше съ право на избиратель. Народнитѣ учители и лицата, които се занимаватъ самостоятелно съ търговия и занаяти, се ползуваха съ правото на избиратели, макаръ да не притежаваха недвижими имоти въ града. За избираемитѣ се изискваха освѣнъ горнитѣ условия, още и това: да сѫ напълно грамотни и да сѫ достигнали 30 годишна възрасть. Изборитѣ ставаха по двустепенната система: на всѣки 50 кѫщи избирателитѣ избираха по единъ *гласенъ*. Тъй опрѣдѣлени гласнитѣ избираха измежду си по четири до дванадесеть почетни членове на градския съвѣтъ. Отъ тъй избранитѣ постоянни членове губернаторътъ утвърждаваше едного за прѣдседатель на градския съвѣтъ. Заплатитѣ на градскитѣ съвѣтници се опрѣдѣляха отъ тѣхнитѣ избиратели — гласни. Градскитѣ съвѣти имаха право да издаватъ задължителни постановления за жителитѣ на града, но трѣбваше за това да извѣстятъ на губернатора. Всички жалби противъ постановленията на градския съвѣтъ се разглеждаха отъ Губернския управителенъ съвѣтъ.

Подъ надзорътъ на Губернаторитѣ се намираше, както градската, тъй и селската полиция. Въ градоветѣ полицейската стража се завеждаше отъ полицемейстри, и въ селата отъ окрѫжни началници. За тѣхни помощници служаха полицейскитѣ пристави, които завеждаха полицейскитѣ пристави, които завеждаха полицейскитѣ участъци. За стражари се приемаха лица отъ 21 до 40 годишна възрасть. За старши стражари се назначаваха само тия. които сѫ грамотни.

Медицинската часть въ страната се намираше въ твърдѣ занемарено положение. Въ цѣла България (сѣверна и южна) имаше всичко 74 лѣкари, 32 аптеки и 4 болници. Турското управление не упражняваше никакъвъ контролъ надъ аптекитѣ. Цѣрове се продаваха по дюкянитѣ, тъй както се продава сольта и ориза. Уредени аптеки, по европейски образецъ, имаше само въ нѣкои градове, но тѣ принадлежаха на самитѣ лѣкари и тѣ сами опрѣдѣляха цѣнитѣ на цѣроветѣ. Турскитѣ болници бѣха повече едно страшилище, отколкото едно прибѣжище. Руското управление се завзе да провѣри дипломитѣ на практикующитѣ лѣкари, издаде медицински и аптекарски уставъ и си тури за задача на първо врѣме да снабди съ болници поне окрѫжнитѣ градове. Нареди да се прави медицински прѣгледъ на затворитѣ, на публичнитѣ заведения и пр.

Телеграфопощенската служба бѣ тоже въ голѣма занемареность. Турското управление не чувствуваше голѣма нужда отъ пощи и телеграфи. Тамъ, гдѣто имаше желѣзници, съобщенията бѣха малко по-улеснени, но и тамъ телеграфопощенскитѣ станции бѣха рѣдки и на голѣми разстояния — само по главнитѣ градове. Чисто българскитѣ центрове, като Копривщица, Калоферъ и пр., които изпращаха ежегодно голѣма часть отъ своето мѫжко население въ Цариградъ, Мала-Азия и Египетъ, бѣха принудени да поддържатъ своя общинска поща. Прѣзъ турския режимъ малцина се ползуваха съ телеграфа. Руското врѣменно управление поиска да снабди съ телеграфо-пощенски станции поне Губернскитѣ и по-главнитѣ окрѫжни градове, но посрѣщна мѫчнотии прѣди всичко въ нѣманeто на подготвенъ мѣстенъ персоналъ за тая служба и трѣбваше да се доведатъ чиновници чакъ отъ Русия или пъкъ да се възвърнатъ служащитѣ по военното вѣдомство. Турцитѣ считаха за прѣдателство да допуснатъ българи въ пощитѣ и телеграфитѣ, затова освобождението ни намѣри съвсѣмъ неподготвени по тая часть. Само нѣколко души, които бѣха служили при чужди компании, знаеха нѣщо отъ телеграфопощенската служба. Въ кѫсо врѣме, обаче, можаха да се приготвятъ мѣстни жители, които слѣдъ свършването на окупацията не само да завзематъ мѣстата на своитѣ инструктори, но и да разширатъ дѣйностьта на това вѣдомство, като вдъхнатъ на публиката едно неограничено довѣрие къмъ неприкосновеностьта на частната кореспонденция. Въведоха се нѣколко тракта между Дунава, Черно-море и вѫтрѣшностьта на страната. Отвориха се нѣколко пощенски отдѣли за размѣна на писмата и пакетитѣ съ чужбина.

Малкото шосирани пѫтища, които бѣ оставило бившото правителство, бѣха съвсѣмъ разрушени отъ хилядитѣ кола, които бѣха минали прѣзъ тѣхъ въ врѣме на войната. Окупационнитѣ власти взеха мѣрки да се поправятъ съ натурална повиность и по тоя начинъ можаха поне привременно да се възстановятъ старитѣ съобщителни срѣдства. Но въ това отношение дѣятелностьта на врѣменното управление се ограничаваше съ запазване и поправяне на сѫществующето, като се оставяше на бѫдещето управление да извърши онова, което новитѣ нужди на страната налагаха. Тѣ поправяха само „неизбѣжното“. Между най-важнитѣ постройки, прѣдприети, или

извършени въ южна България прѣзъ врѣме на руската окупация, бѣха възстановяването на разрушения отъ турскитѣ войски мость на р. Марица въ Пловдивъ и инициативата за докарване планинска вода въ града Пловдивъ, който до тогазъ и нѣколко години по-послѣ си служеше съ вода за пиене отъ рѣка Марица — вода твърдѣ мѫтна и нехигиенична.

По финансовата часть.

Като имаха прѣдъ видъ кѫсото врѣме, което имъ се прѣдоставяше за управление на България и икономическото потрѣсение, което бѣ причинала войната на населението, рускитѣ окупационни власти не искаха да правятъ коренни реформи, било по отношение на данъцитѣ и даждиитѣ, било по отношение на финансовата организация въ страната. Отъ друга страна тѣ знаеха, че въ фискално отношение бързитѣ промѣни внасятъ смутъ въ живота на хората. Затова отначало тѣ рѣшиха да запазятъ старата система, като я очистятъ отъ явнитѣ несправедливости и като я повѣрятъ въ рѫцѣтѣ на честни и разбрани хора. Но нуждитѣ на врѣмето и интереситѣ на населението налагаха извѣстни нововъведения. Събирането на даждията се прѣдостави на самитѣ общини, намалиха се вноснитѣ мита за внасяне на дървенъ строителенъ материалъ, който щѣше да послужи за възстановление на съборенитѣ и изгорени кѫщи, разрѣши се безмитенъ вносъ на едъръ добитъкъ, който бѣше почти унищоженъ прѣзъ врѣме на войната, намали се акциза на сольта отъ $97^{1}/_{2}$ гроша на 100-тѣхъ оки на 8 гроша. За да се доставятъ евтини кредити на земледѣлцитѣ измѣни се и допълни устава на земледѣлскитѣ каси. Поканиха се нѣколко банки да отворятъ клонове въ Пловдивъ. За да се тури край на разнитѣ курсове, които имаше турската монета тѣ въведоха като легална единица левътъ и стотинката. Митата и акцизитѣ въ турско бѣха най-разбърканата часть отъ разбърканото турско управление. Тѣ не можеха да останатъ въ старото си положение и трѣбваше да се натоварятъ нѣколко специалисти за тѣхното реорганизиране. Относително размѣра на митата, той си остана сѫщия както бѣ опрѣдѣленъ въ договоритѣ, сключени между Портата и другитѣ държави. Врѣменното управление унищожи само два данъка: серчимъ (данъкъ върху свинетѣ) и бедела данъкъ върху неслужащитѣ въ войската християни.

Другитѣ прѣки данъци, макаръ да се задържаха въ стария си видъ, но прѣтърпѣха извѣстно измѣнение въ облагателния процентъ — въведе се извѣстна прогресивность за голѣмитѣ доходи и минимална необлагаемость за бѣднитѣ данъкоплатци. Освѣнъ финансовитѣ съвѣтници при губернаторитѣ въ всѣки окрѫгъ се откри по едно казначейство, което прибираше доходитѣ и произвеждаше разходитѣ. Ковчежницитѣ се избираха отъ окрѫжнитѣ и градскитѣ управителни и сѫдебни съвѣти, като се гледаше избранитѣ лица да бѫдатъ запознати колко-годѣ съ държавното счетоводство. Тѣхнитѣ права и задължения, както и начинътъ на дѣлопроизводството се уреждаха отъ единъ специаленъ уставъ. Контролътъ върху тѣхъ се упражняваше въ губерниитѣ отъ губернскитѣ управителни съвѣти, и отъ специалнитѣ чиновници, наречени съвѣтници по казионнитѣ дѣла, които се намираха въ губернаторската канцелария. Въ окрѫзитѣ отъ окрѫжнитѣ началници и окрѫжнитѣ съвѣти.

По сѫдебната часть.

Съ самото стѫпване на освободителнитѣ войски въ България се основаха селски и окрѫжни сѫдилища. На населението се прѣдостави право да избира свои сѫдии. На 24 августъ 1878 година се утвърдиха тъй нареченитѣ *врѣменни правила* за устройството на сѫдебната часть въ България. При съставянето на тия правила се имаха прѣдъ видъ слѣднитѣ начала; 1) Да се избѣгватъ коренни нововъведения, като се придържатъ до формитѣ, които сѫществуваха при турското управление, но които непротиворечеха на новия държавенъ строй съ християнски наредби; 2) Да се въведе пълна равноправность за всички жители въ България при заемането на сѫдебни длъжности, било по назначение отъ правителството, било по изборъ отъ населението; 3) Да се остави на *кадиитѣ*, както е било до тогава, всички дѣла за сѣмейни и имуществени отношения между мюсюлманитѣ; 4) Сѫдилищата да бѫдатъ независими отъ администрацията; 5) Въ сѫдопроизводството да има публичность, гласность и непосрѣдственость; 6) Да се даде свобода на подсѫдимитѣ за защата. Споредъ тия *врѣменни правила* на селенитѣ се даваше право да си избиратъ за една година старейшински сѫдъ, който по съгласие на странитѣ отъ общината да разглежда гражданскитѣ дѣла и дѣлата, за които по закона можеха да се свършватъ съ помирение. Не подлежаха на сѫдене отъ селскитѣ сѫдилища споровѣтѣ за недвижими имоти, а тъй сѫщо и дѣлата, свързани съ интереситѣ на държавата, и дѣлата на малолѣтни противъ трети лица. Дѣлата за прѣстѫпления и простѫпки, по които се прѣдвиждаха углавни и поправителни наказания въ отоманския углавенъ законъ, не подлежаха на сѫдене отъ старейшенскитѣ съвѣти. Мюсюлманското население въ селата можеше да си избира свои старейшински съвѣти съ сѫщата компентентность. Такива сѫдилища бѣха сѫществували въ България отъ памти вѣка и тѣ даваха възможность на селскитѣ жители да иматъ близъкъ до тѣхъ, избранъ отъ тѣхъ, бързъ и безъ никакви разноски сѫдъ, който се радва на тѣхното довѣрие. Но понеже той дѣйствуваше безъ никакви формалности и бѣ съставенъ понѣкога отъ полуграмотни хора, безъ никакви сѫдебни познания, то неговата подсѫдимость бѣ ограничена отъ съгласието на двѣтѣ страни. Ако едната страна не се съгласяваше да се подчини на рѣшението на старейшинитѣ, дѣлото се прѣнасяше въ окрѫжния сѫдъ, който дѣйствуваше споредъ установенитѣ форми и правила.

Другитѣ сѫдилища бѣха: 1) окрѫжнитѣ, 2) търговскитѣ, 3) губернскитѣ (апелативнитѣ), 4) административнитѣ, 5) духовнитѣ и 6) военнитѣ. Окрѫжнитѣ и губернскитѣ се наричаха общи, защото бѣха за всички жители безъ изключение и за всички граждански и углавни дѣла, съ много малки изключения, показани изрично въ закона, Въ всѣки окрѫгъ се учрѣждаваше по едно сѫдилище отъ първа инстанция, което разглеждаше граждански, углавни и търговски дѣда. То се състоеше отъ единъ прѣдседатель, трима постоянни членове и дванадесеть изборни, които засѣдаваха по изреждане. Постояннитѣ членове щѣха да пазятъ писменитѣ закони, а избранитѣ съвѣтници щѣха да прѣдставляватъ народнитѣ обичаи и народната съвѣсть. По дѣла граждански, на които сумата не надминаваше 1000 гроша и по углавни дѣла, за които въ закона не се прѣдвиждаше наказание по-голѣмо отъ 3 мѣсеченъ затворъ, или 500 гроша глоба, тѣ рѣшаваха окончателно, а всички останали дѣла тѣ сѫдѣха като първа инстанция. Въ главнитѣ окрѫжни центрове можеха да се учреждаватъ търговски сѫдилища, които сѫдеха окончателно дѣла за суми до 5000 гроша. Съставътъ имъ се опрѣделяше отъ турския търговски законъ.

Въ всѣка губерния се учреждаваше по една втора инстанция — нареченъ губернски сѫдъ. Той се състоеше отъ единъ прѣдседатель, отъ двама постоянни членове и отъ 6 избрани, които присѫтствуваха на заседанията по установенъ помежду имъ редъ. Губернскитѣ сѫдилища рѣшаваха окончателно всички граждански, углавни и търговски дѣла. Въ южни България имаше двѣ: въ Пловдивъ и въ Сливенъ. За запазване единство въ прилагането и тълкуването на законитѣ се учрѣди въ София, слѣдъ прѣнасянето на централното управление и седалището на императорския комисарь отъ Пловдивъ въ София, единъ Върховенъ сѫдъ, който бдѣше за правилното и еднообразно прилагане и тълкуване на законитѣ отъ всички други сѫдилище.

Административнитѣ сѫдилища сѫществуваха въ окрѫзитѣ и губерниитѣ и съставляваха първа и втора инстанция. Въ окрѫзитѣ прѣдседателствуваше окрѫжниятъ началникъ, а въ губерниитѣ — губернаторътъ. Членоветѣ на тия изключителни сѫдилища се взимаха отъ съотвѣтнитѣ окрѫжни и губернски сѫдии и членове на управителнитѣ съвѣти. Отъ тѣхна компетентность бѣха: 1) прѣрѣканията за подсѫдимость; 2) сѫдъ на длъжностнитѣ лица за прѣстѫпления по службата: 3) жалбитѣ на частнитѣ лица противъ чиновницитѣ, които съ своитѣ служебни дѣйствия имъ сѫ причинили нѣкоя врѣда; 4) чиноветѣ на държавното съкровище противъ частнитѣ лица и на частнитѣ лица противъ държавното съкровище по всѣкакъвъ видъ граждански правоотношения, които се отнасяха до интереситѣ на съкровището, и 5) спороветѣ по отчужденията на имоти за обществена и държавна полза.

Духовнитѣ сѫдилища отъ православно и друго изповѣдание се запазваха въ сѫщия видъ, въ който бѣха сѫществували и при турския режимъ, съ разлика, че дѣлата по имотнитѣ съотношения на съпрузитѣ и обрученитѣ бѣха прѣхвърляни върху общитѣ граждански сѫдилища.

Сѫдопроизводствата, както гражданско, така и углавно бѣха основани върху началата на публичностьта, гласностьта, и състезателностьта. Право на странитѣ да си избиратъ защитници бѣше напълно обезпечено.

Понеже липсваха мѣстни българи съ юридическо образование, врѣменното управление потърси българи въ Ромѫния, въ Бесарабия и въ другитѣ части на Русия. Лица, които току-що бѣха свършили правото въ нѣкой университетъ изведнажъ се назначаваха на най-високитѣ сѫдебни мѣста, като прѣдседатели и членóве на губерскитѣ сѫдилища. Но тъй като и при тия условия числото на юриститѣ не бѣ достатъчно, врѣмен-

ното управление назначи за сѫдии интелигентни българи, безъ юридическо образование, които бѣха, обаче, въ състояние да се приготвятъ не само практически, но и теоретически за тая деликатна длъжность. По тоя начинъ, цѣлиятъ съставъ на управлението се състоеше отъ лица, които макаръ всички да не бъха родени въ България, но произхождаха отъ родители българи и знаеха български.

По народното просвѣщение и черковната уредба.

Доосвободителната война цѣлата обществена дѣятелность на българина бѣ погълната почти изключително съ черковно-училищното дѣло. Въ него българскиятъ народъ виждаше началото и основата на своето бѫдеще развитие. Като оставимъ нѣколкото частични възстания и нѣколкото задгранични политически издания, които имаха за цѣль да насадятъ въ българското население идеята за една самостоятелна държава и да покажатъ на чуждия свѣтъ, че българинътъ не се е помирилъ за вѣкога съ своето робско положение, епохата на нашето възраждане състои въ борбата за добиване на самостоятелна черковна ерархия и за създаването на колкото е възможно повече и по-добри училища. Въ Пловдивъ и Габрово сѫществуваха вече шестокласни *главни училища*, подържани отъ самитѣ българи. Въ други български градове се издържаха по сѫщия начинъ четвъртокласни и петокласни училища. Екзархията имаше за задача да рѫководи българското просвѣщение и да се грижи за издаването на колкото е възможно повече и по-уредени училища. Но войната разстрои всичко. Голѣма часть отъ учителитѣ лежеха въ затворитѣ или бѣха избѣгали въ чужбина. Турското правителство, което по-рано се показваше тъй толерантно, или по-добрѣ тъй индеферентно къмъ българскитѣ *домашни дѣла* слѣдъ срѣдногорското възстание започна да счита училищата като огнище за бунтове противъ държавата и при най-малъкъ поводъ бързаше да ги затваря. Подиръ освобождението на България тия, които бѣха учители не се завърнаха вече по старитѣ си занаятия, защото бѣха се отворили за тѣхъ нови кариери по-блѣскави, по-добрѣ възнаградени, но не по-малко полезни отъ учителството. Руското врѣменно управление на България, макаръ да считаше „умственото образование на народа като сѫществено и необходимо условие за правилния държавенъ животъ“ и макаръ да си постави „за една отъ главнитѣ грижи подигането

на народното просвѣщение", но то не можеше да повърне
задъ събитията; то не можеше да разнебити администрац
и сждилищата, за да повдигне изведнажъ учебното дѣло.
му се не искаше да унищожи народната инициатива, която
дала до тогазъ толкова добри плодове и да я замѣсти съ
вителствената. То мислѣше, че народното образование м
„да върви много по успѣшно, ако въ него участвува н
срѣдствено самото общество, както това бѣ прѣди освоб
дението и за това прѣдостави материалната издръжка на
лището пакъ въ ржцѣтѣ на народа, а правителството зад
за себе си само висшето ржководство и надзоръ на
Върху тоя принципъ се състави уставъ за народнитѣ учи
ща, които се дѣлѣха на три разреда: 1) начални съ триго
шенъ курсъ, за разпространение между народа грамотнос
за даване на дѣцата необходимитѣ религиозни и нравств
познания. Началното учение бѣ задължително за дѣцата
двата пола. 2) Двукласни училища за попълване на еле
тарното образование. 3) Четвъртокласни училища, които
открихa само въ нѣкои градове и паланки. Издържането
училищата ставаше, както и при прѣжния режимъ: 1)
часть на черковнитѣ доходи, 2) отъ доходитѣ на училищн
имоти, 3) отъ доброволнитѣ пожертвувания на частнитѣ л
и 4) отъ задължителнитѣ облагания членоветѣ на общи
та. Правителството, обаче, даваше едновремено пособия
по-бѣднитѣ. Отъ своя страна правителството за нуждитѣ
държавата отваряше и поддържаше срѣдни учебни за
дения съ програма на гимназиитѣ и реалнитѣ училища.
южна България се открихa двѣ срѣдни училища, едното
Пловдивъ, другото въ Сливенъ и въ двѣтѣ се образу
тритѣ първи класа и всѣка послѣдующа година се прибав
по единъ класъ. Четвърто класнитѣ училища приготовля
учители за началнитѣ и двукласни училища.

Войната извърши единъ цѣлъ прѣвратъ въ устройств
на българската църква. Сѣдалището на Екзархията бѣше
Цариградъ, но слѣдъ сключването на Св. Стефанския до
воръ Екзархията се прѣмѣсти въ Пловдивъ и българскитѣ п
венци поискаха да се свика единъ съборъ, който да изм
екзархейския уставъ, споредъ новитѣ условия. Но появиха
рѣшенията на Борлинския конгресъ, споредъ които по-го
мата часть отъ българскитѣ земи се повръщаха подъ прѣ
власть на Султана и мисъльта за измѣнение на Екзархийс
уставъ се изостави за по-благоприятни врѣмена. Това отлаг

на черковния съборъ накара врѣменото руско управление да се откаже отъ намѣрението си да въвежда прѣобразование въ устройството на българската цръква; императорскиятъ комисарь не искаше да се нагръбва съ черковното дѣло безъ непосрѣдственото участие на прѣдставителитѣ на българската църква и се ограничи само съ чисто вънкашната дѣятелность: 1) Да помага за възобновлението на разрушенитѣ храмове, числото на които въ княжеството и Източна Румелия достигаше до 400 и въ снабдяването имъ съ богослужебни прѣдмети, които бѣха ограбени отъ турскитѣ войски и башибозуци; 2) Да отмѣни владичнината, която служеше за издържане на владицитѣ и на екзархията, като я замѣни съ едно редовно пособие отъ държавното съкровище; 3) Да се замѣни византийското пѣяне съ старо-българското, въведено отдавна въ рускитѣ църкви; 4) Да се откриятъ духовни училища, които да приготвятъ просвѣтени свещеници. Въпросътъ за българската църква още повече се усложняваше отъ факта, че слѣдъ Берлинския конгресъ В. Порта не искаше да признае вѣдомството на Екзархията въ Източна Румелия и Македония и се стрѣмеше да подчини на Грѣцкия патриархъ всички български митрополии въ тия български области.

Международна комисия за изработване на органическия уставъ.

На 6 августъ (н. с.), 1878 година английското правителство като се основаваше на чл. 18 отъ берлинския договоръ изпрати едно окржжно до своитѣ посланици при Великитѣ Сили, съ което имъ обаждаше, че то е готово да назначи свой комисарь, който веднага да замине за Цариградъ, гдѣто заедно съ другитѣ комисари да започне изработването на органическия уставъ за новата автономна область. Сжщеврѣменно то ги натовари да поискатъ отъ другитѣ правителства, участващи въ Берлинския договоръ, да явятъ, че сж готови да направятъ сжщото. Руското правителство, което се подозираше, че иска да продължи окупацията на Източна Румелия, се указа не по-малко усърдно отъ английското въ назначението на своя делегати. В. Порта назначи своитѣ делегати слѣдъ като бѣха пристигнали въ Цариградъ всички други делегати. Първото официално заседание на комисията стана едва на 30 септемврий (н. с.) въ кжщата на Великия Везиръ, гдѣто послѣдниятъ посрѣщна европейскитѣ делегати съ една рѣчь, въ която се казваше, че цѣльта на Портата е да се умекотятъ сжществуващитѣ ежби между народноститѣ, като се установи едно правителство, което да гарантира тѣхната свобода и благоденствие. Въ края на рѣчьта си В. Везиръ заяви, че Портата била приготвила единъ проектъ, който щѣлъ наскоро да се внесе въ комисията. Понеже заседанията станаха въ турската столица, то по-голѣмата часть отъ делегатитѣ бѣха наклонни прѣдседателството на комисията да се повѣри на турския делегатъ, но рускиятъ делегатъ направи възражения на това, като настояваше да се прѣдседателствува отъ всѣки делегатъ по изреждане. Най-послѣ се рѣши, щото, догдѣто заседанията ставатъ въ Цариградъ да се прѣдседателствуватъ отъ турския делегатъ, а послѣ, когато заседанията се прѣнесатъ въ Източна Румелия, тогазъ да се приложи руската формула.

Още въ началото се появнха двѣ противоположни тенденции, отъ които едната се прѣдставляваше отъ английския комисаръ, а другата отъ руския. Първата се стрѣмеше да защити интереситѣ на Портата и на турско-гръцкото население, а втората — да защити автономностьта на Източна Румелия и интереситѣ на българското население. Другитѣ делегати се присъединяваха къмъ едната или другата страна, споредъ въпроситѣ и споредъ интереситѣ, които имаха държавитѣ на Изтокъ. Както въ Берлинъ, тъй и тукъ, Англия, Турция и Австро-Унгария бѣха систематически за въ полза на Турция, а Русия неизмѣнно въ полза на българския елементъ. Още въ първото заседание се повдигна въпросътъ да се вземе управлението на Източна Румелия отъ ржцѣтѣ на рускитѣ окупационни власти и да се прѣдаде на турцитѣ, но понеже Берлинскиятъ договоръ споменаваше само за финансовото управление на страната, че трѣбва да прѣмине въ ржцѣтѣ на комисията, то настояванията на Англия и Турция останаха неудовлетворени. Рѣши се, да се назначи една подкомисия, която да се занимае съ финанситѣ на автономната область, а колкото се отнася до останалата часть на управлението да се остави въ ржцѣтѣ на рускитѣ окупационни власти до изработването на органическия уставъ и назначението на генералъ-губернаторъ. Но съмишленицитѣ на английския делегатъ се надѣваха, че съ поемането на финанситѣ въ ржцѣтѣ си, тѣ ще могатъ да контролиратъ цѣлото управление, като поставятъ подъ своя зависимость гражданскитѣ и военни чиновници на областьта. Въ петьото заседания (5—17 октомври) се прие прѣдложението на австро-унгарския делегатъ, което състоеше въ слѣднитѣ точки: Европейската комисия като взима въ ржцѣтѣ си отъ днесъ врѣменното управление на финанситѣ, на основание чл. 19 отъ Берлинския договоръ, постановява: 1) тя ще опрѣдѣли бюджета на страната; 2) тя ще размѣта данъцитѣ и ще ги събира; 3) тя ще опрѣдѣля заплатитѣ на всички чиновници; 4) Никоя служба не може да се създаде безъ съгласието на комисията; 5) Съ абсолютно единогласие на членоветѣ си, тя ще назначава единъ главенъ директоръ на финанситѣ, който ще бжде началникъ на всичкитѣ финансови служби въ областьта; 6) тя ще избира трима отъ своитѣ членове, които ще упражняватъ контрола надъ всички финансови чиновници; 7) военнитѣ и граждански власти сж длъжни да покровителствуватъ чиновницитѣ отъ финансовата администрация; 8) тричленната комисия има право да отчислява всѣки провинилъ се чиновникъ, а тъй сжщо и да го прѣдава на углавенъ сждъ, за да бжде сжденъ за своитѣ прѣстжпления. Това задоволи до нѣкждѣ английскитѣ и турскитѣ делегати и тѣ прѣстанаха вече да настояватъ върху въпроса, че трѣбва да се назначи генералъ-губернаторъ, прѣди още да се знаятъ какви сж неговитѣ длъжности и неговитѣ права. Безпокойството на английското правителство бѣше възбудено още повече отъ факта, че руския императорски комисаръ бѣ разпоредилъ да се продаде оная часть отъ десятъка, която общинитѣ не бѣха закупили и прибраната сума отъ нея да се прѣнесе въ София. Тази сума бѣше около $2^{1}/_{2}$ милиона гроша или половинъ милионъ лева, но английското правителство направи единъ голѣмъ въпросъ не само въ международната комисия, но и прѣдъ кабинетитѣ на Великитѣ Сили.

Високата Порта гледаше на Източна Румелия като на истински турски вилаетъ. Още когато минаваше прѣзъ Виена английскиятъ делегатъ Сжръ Друмондъ, Уолфъ явилъ се при него единъ турски държавникъ и му казалъ, че единственото мѣсто, което спечелила Турция отъ Берлинския договоръ, било Източна Румелия, която споредъ неговото мнѣние трѣбвало да се направи една истинска турска область, кждѣто властьта на Султана да бжде тъй силна, както въ всички други владѣния на Империята. Той го увѣрилъ, че ако се даде много голѣма сила на славянския елементъ, то ще се възстанови Св. Стефанския договоръ: Източна Румелия щѣла да се съедини съ княжеството и тогазъ Цариградъ щѣлъ да бжде заплашванъ отъ порусената България. Тия претенции на турския държавникъ изненадали доста английския делегатъ и той му възразилъ, че Европа отдавна е осѫдила тежкия режимъ на Пашитѣ и че тѣ не сѫ въ състояние да повърнатъ подъ него една страна освободена вече и организирана върху началата на едно народно самоуправление. „Не ще ли бѫде по-добрѣ, запиталъ английскиятъ делегатъ своя събѣседникъ, чрѣзъ създаването на едно добро управление и на една здрава администрация въ Източна Румелия да се накаратъ жителитѣ на княжество България да пожелаятъ присъединението си къмъ Източна Румелия, даже при суверенитета на Султана, отколкото да се създаде въ послѣдната область такъвъ редъ на нѣщата, който да накара жителитѣ й да търсятъ присъединението си къмъ България? По моето мнѣние, прибавилъ английския делегатъ, международната комисия може заедно съ Султана, да даде по-голѣма конституционна свобода на Източна Румелия отколкото Русия ще даде на България.“ Турскиятъ държавникъ не останалъ доволенъ отъ изказаното мнѣние и настоялъ прѣдъ него, че на Източна Румелия не е потрѣбно народно управление, а една добра мѣстна администрация, нѣщо като въ Далмация и Галиция, защото такива реформи могли да се приложатъ и въ другитѣ области на Турската Империя.

Като не можа да се прокара прѣзъ международната комисия прѣдложенито на английския делегатъ да се повърне цѣлото управление на Източна Румелия на турскитѣ власти, прѣди да е изработенъ органическия уставъ, прѣди да е назначенъ генералъ-губернаторъ и прѣди рускитѣ войски да сѫ напуснали страната, французскиятъ делегатъ направи едно ново прѣдложение, да се даде право на комисията да контролира дѣйствията и на другитѣ административни власти, освѣнъ финансовитѣ; но рускиятъ делегатъ се прѣдпостави срѣщу него и комисията намѣри, че такава компетентность е прѣждеврѣменна, догдѣто не сѫ се настанили въ областьта мѣстнитѣ власти.

Но най-ясно се изказваха намѣренията на Портата спрямо Източна Румелия въ единъ проектъ за *органическия правилникъ* на Източна Румелия, прѣдставенъ на международната комисия отъ турскитѣ делегати. Той състоеше само отъ 36 члена и третираше Източна Румелия като единъ истински турски вилаетъ. Споредъ тоя проекто-правилникъ директоритѣ се назначаваха отъ Султана по прѣдложение на надлежнитѣ турски министри: което означаваще, че тѣ сѫ единъ видъ началници на отдѣления, а не министри. Вмѣсто едно Народно събрание турския

проектъ прѣдвиждаше единъ главенъ съвѣтъ (Conseil Général), на който половината отъ членоветѣ бѣха избираеми отъ каазитѣ, а половината назначавани отъ генералъ-губернатора. Прѣдседательтъ и двамата подпрѣдседатели се избираха отъ генералъ-губернатора между десеттѣ кандидати, посочени, чрѣзъ тайно гласоподаване, отъ съвѣта. Мѣстната милиция, на която специалната задача бѣ да помага на жандармерията, щѣше да бѫде подчинена на общитѣ военни закони на турската империя, които тогасъ бѣха въ сила и които щѣха да се установятъ въ бѫдеще. Офицеритѣ, както въ милицията, така и въ джандармерията, щѣха да се назначаватъ направо отъ В. Порта. Жандармерията щѣше да бѫде подъ командата на генералъ-губернатора, а милицията подъ командата на турскитѣ генарали. Сѫдиитѣ щѣха да се назначаватъ отъ султана по прѣдложение на генералъ-губернатора. Рѣшенията на сѫдилищата щѣха да се издаватъ на турски езикъ, но ако нѣкои отъ странитѣ е българинъ или гръкъ, можеше да поиска единъ официаленъ прѣводъ на своя роденъ езикъ. Атрибутитѣ на главния съвѣтъ бѣха: 1) да обсѫжда и приема всички *правилници*, които му прѣдставя главния управитель; 2) да гласува годишния бюджетъ за слѣдующата година и да удобрява смѣткитѣ на изтеклото упражнение; 3) да обсѫжда и приема, ако намѣри за умѣстно, всички мѣрки относящи се до областьта и всички искания и оплаквания на мѣстнитѣ делегати. По заповѣдь на генералъ-губернатора директоритѣ можеха да се явяватъ въ Главния съвѣтъ, за да участвуватъ въ неговитѣ разисквания и да деватъ свѣдѣнията, които Главниятъ съвѣтъ би поискалъ отъ тѣхъ. Директоритѣ, макаръ да бѣха 7 по число, но нито единъ отъ тѣхъ не бѣ натоваренъ съ воденето на милицията. Генералъ-губернатора бѣ отговоренъ само прѣдъ Султана. Провѣрката на изборитѣ за Главния съвѣтъ се прѣдоставяше на директоритѣ подъ прѣдседателството на генералъ-губернатора.

Оше прѣди да се започнатъ засѣданията на международната комисия въ Цариградъ императорскиятъ комисарь князъ Дондуковъ-Корсаковъ писà на военния министръ въ Петроградъ, че „по никой начинъ тая комисия не трѣбва да засѣдава въ Пловдивъ, гдѣто при несъмнѣнитѣ интриги на англичанитѣ и гърцитѣ, тя само ще прѣпятствува за осѫществяването на оная организация, която ще приготви българитѣ отъ Изт. Румелия да запазятъ порядъка и своитѣ правдини“. Споредъ князъ Дондуковъ-Корсаковъ, ако комисията се прѣнесеше въ

Пловдивъ всѣки день щѣше има запитвания и противодѣйствия, а ако засѣдаваше въ Цариградъ, на рускитѣ делегати щѣше бжде по-лесно да закъснятъ нейнитѣ рѣшения, по причина на мжчното доставяне на свѣдѣния, догдѣто се организира добрѣ земската войска и жандармерията и се извършатъ всички реформи, които трѣбваше да прѣдставятъ източно-румелийската администрация, като нѣщо окончателно и цѣло. Военниятъ министъръ графъ Милютинъ, който по онова врѣме се намираше въ Ливадия при императора, му отговори съ писмо отъ 14 септемврий 1878 год., какво мнѣнието на императора е, че „ако международната комисия засѣдава въ Пловдивъ, тя ще бжде по-малко подложена на враждебно за Русия влияние отколкото въ Цариградъ. Въ Пловдивъ комисията ще се намира въ оная именно срѣда, за която ще работи органическия уставъ; по тая причина на рускитѣ делегати ще бжде по-лесно да прокаратъ своитѣ идеи въ полза на страната, отколкото, когато се намиратъ посрѣдъ съвършенно чужди ней елементи, каквито сжществуватъ въ Цариградъ. Не трѣбва по никой начинъ да се допуща на комисията да се бърка въ мѣстната администрация; затруднението, което се прѣдвижда именно въ финансовата часть, може да се отстрани като се допусне на комисията да упражнява общъ контроль надъ приходитѣ и разходитѣ". Въ това писмо се прѣпоржчваше на императорския комисарь да остави въ Пловдивъ за свой замѣстникъ и генералъ-губернаторъ на Източна Румелия генералъ-лейтенанта Столипинъ, въ качеството му на командиръ на 9 окупационенъ корпусъ. Съгласно съ тия наставления княжеския комисарь се разпореди генералъ Столипинъ да прѣнесе щаба на 9 корпусъ въ Пловдивъ и да поеме управлението на Източна Румелия, като остане подчиненъ на императорския комисарь за общото ржководство на страната.

Както се вижда отъ официалната прѣписка на князъ Дондуковъ-Корсаковъ, той се носи до край скептически къмъ почнатото изпълнение на Берлинския договоръ и чака отъ случайноститѣ неговото фактическо измѣнение. Той прѣдполага, че европейската комисия ще иска да създаде отъ Източна Румелия една турска область, съ турски чиновници и турска земска войска, а такова нѣщо, той знае, че нѣма да се приеме отъ южно българското население. Затова въ писмото си отъ 25 септември 1878 година до военния министъръ графъ Д. Милютинъ, князъ Дондуковъ—Корсаковъ пише: „Международната комисия е имала вече въ Цариградъ 3 засѣдания и идущата година ще дойде въ Пловдивъ. Доколкото съмъ можалъ да се запозная съ първоначалнитѣ нейни дѣйствия, азъ мисля, че при твърдото рѣшение отъ наша страна да отхвърлимъ нейнитѣ домогвания да излѣзе отъ прѣдмета на указаната задача, трудоветѣ й не ще доведатъ до какъвъ да било практически резултатъ; прѣнията ще се провлечатъ при разногласията, а най-сжщественото е, че изработенитѣ отъ нея прѣдположения не ще могатъ скоро да се изпълнятъ. При настоящитѣ обстоятелства, когато несъстоятелностьта на постановленията на берлинския конгресъ всѣки день се проявяватъ все повече и повече на практическата почва за приложението имъ, твърдѣ важно е да спечелимъ врѣме и да се възползуваме отъ непрѣдвиденитѣ обстоятелства и отъ благоприятнитѣ случайности, които могатъ да се срѣщнатъ".

Но императорското правителство гледаше съвсѣмъ иначе на бждещето. То искаше да се изпълни добросъвѣстно Берлинския договоръ, като се запазватъ, разбира се, всички права на българското население, добити отъ войната и осжществени въ създаденото отъ окупационнитѣ власти управление.

Турцитѣ и другитѣ правителства, като мислѣха, че ако международната комисия прѣнесе засѣданията си въ Пловдивъ, ще може да вземе въ ржцѣтѣ си не само финансовото управление на страната, но сжщеврѣменно ще упражнява единъ финансовъ контролъ върху дѣйствията на рускитѣ окупационни власти по отношение гражданската администрация на областьта, прибързаха да дадатъ наставления на своитѣ делегати да се отправятъ за Пловдивъ и тамъ да изработятъ бждещия Органически уставъ за Източна Румелия. На 5 октомврий международната комисия рѣши да сключи цариградскитѣ си засѣдания и да замине за Пловдивъ. На 25 октомврий стана нейното първо засѣдание въ столицата на автономната область. Князъ Дондуковъ-Корсаковъ безъ да чака пристигането на всички комисари замина за София, слѣдъ като прѣдаде дѣлата по управлението на Източна Румелия на командиря на 9 корпусъ, като генералъ-губернаторъ на областьта, съ право да инспектира гражданското управление и да командува сформиранитѣ дружини; за себе си императорскиятъ комисарь задържа висшето наблюдение и ржководство на въведенитѣ и въвеждащитѣ се прѣобразования въ Източна Румелия. Това ржководство състоеше въ запазването до колко е възможно единство между учрежденията на българското княжество и тия на Източна Румелия. Князъ Дондуковъ-Корсаковъ не вѣрваше по никой начинъ въ дълготрайно сѫществуване на една отдѣлна отъ княжеството Източна Румелия. Когато да напусне Пловдивъ той прѣнесе въ княжеството събранитѣ отъ десятъка 3 милиона лева, за да не може европейската комисия да разполага съ тѣхъ. Отпослѣ горната сума послужи за основаването на Българската Народна банка въ София и за посрѣщането на нѣкои отъ разноскитѣ по Българо-сръбската война прѣзъ 1885 година. Той даде на генералъ Столипинъ наставления да указва всевъзможно внимание къмъ членоветѣ на международната комисия, да имъ доставлява всички свѣдѣния за тѣхнитѣ организационни работи и даже да имъ съдѣйствува, за устройството на финансовата часть, но въ никой случай да не имъ позволява нито прѣко, нито косвено да се мѣшатъ въ другитѣ отрасли на управлението. Въ доклада си отъ 16 октомврий 1878 г. до руск. воененъ министъръ, той пише: „Едва ли ще се измамя, като кажа, че прѣдставителитѣ на европейскитѣ държави въ Източа Румелия наскоро ще се убѣдятъ въ своето фалшиво положение, ще взематъ да гледатъ на повѣреното имъ дѣло отъ чисто формална гледна точка и нѣма да закъснѣятъ да признаятъ несъстоятелностьта на управлението на финанситѣ, въ такава страна, гдѣто останалата администрация е съсрѣдоточена въ други рѫцѣ. За насъ такъвъ обратъ на работитѣ е крайно желателенъ, едно защото съ това още по-нагледно ще се изрази несъстоятелностьта на Берлинския договоръ, а другото защото това напълно съвпада съ желанието на мѣстнитѣ жители, които не единъ пѫть сѫ заявявали своитѣ протести противъ Берлинскитѣ постановления“. Прѣди да напусне Пловдивъ князъ Дондуковъ-Корсаковъ се погрижи и за запазването на черковното единство на българския народъ. Той обяви за неизбѣжно да се завърне българския екзархъ въ Цариградъ, за да може да прибере отново напуснатитѣ по причина на войната български епархии. Заминаването отъ Пловдивъ на князъ Дондуковъ бѣ едно потрѣсающе събитие за българитѣ отъ Източна Румелия. Една многобройна депутация му поднесе адресъ, въ който съ топли думи се изказваха дълбокитѣ чувства на признателность за Св. Стефанския договоръ и дълбоката скръбь, гдѣто императорскиятъ комисарь напуска страната, която той бѣ ощастливилъ съ своето прѣбивание.“ Като едно мигновение се изминаха щастливитѣ дни на Ващето тукъ прѣбивание. Но въ това кратко врѣме Вие оставихте помежду ни дири неизгладими за искреното ви благоволение къмъ нашия народъ. Отъ хаоса на разпръснатитѣ и противоположни еле-

[illegible] видѣхме постепенно подъ вашето рѫководителство да се издига красното здание на народната ни организация. Пълната администрация, положена на широката основа на самоуправление; полицията, наредена да отговаря на потрѣбитѣ на сигурностьта; съвършенното сѫдебно устройство, рѫководимо отъ философическото право; народното просвѣщение, насочено въ по-надеждно направление; и като вѣнецъ на вашитѣ благодѣяния народната войска, това галено дѣте на ваше сиятелство, колкото бързо толкова и изящно създадена. Ето незаличимитѣ паметници, които вѣчно ще напомнятъ вашето благотворително прѣбивание въ южна България“. Въ отговоръ той не пропусна да спомене, че сполучилъ да проведе по всички клонове на управлението положения и наредби, еднообразни съ ония, които дѣйствуватъ въ сѣверна България, защото считалъ тази връзка за важна въ най-висока степень относително бѫдещето на Източна Румелия. Когато се докосна до въпроса за бѫдещето на областьта, той каза: „Врѣмето и обстоятелствата могатъ много нѣщо да измѣнятъ; силата на работитѣ и историята е по-могѫществена отъ всичкитѣ човѣшки съображения“. Но той настоятелно помоли българитѣ да бѫдатъ благоразумни и да чакатъ да дойде това врѣме; да не компрометиратъ съ прибързани дѣйствия бѫдещето си. Пророческитѣ думи на императорския комисарь се изпълниха по-рано отколкото, може-би, самъ той се надѣваше.

Отношенията на българитѣ къмъ международната комисия.

До гдѣто императорскиятъ комисарь и централното управление не бѣха се прѣнесли още въ София; до гдѣто членоветѣ на международната комисия не бѣха пристигнали въ Пловдивъ, въ масата на българското население все още оставаше надежда, че рѣшенията на Берлинския договоръ не ще могатъ да се приложатъ и южна България ще си остане неотдѣлна часть отъ общото отечество. Но слѣдъ като се назначи генералъ Столипинъ за генералъ-губернаторъ и слѣдъ като международната комисия започна своитѣ засѣдания, единъ страхъ облада населението. Постановлението на Берлинския договоръ за прѣбиването на турски гарнизони въ Балкана, за назначаване отъ Султана на генерала-губернаторъ на областьта, на висшитѣ офицери въ милицията и жандармерията, за правото на В. Порта да изпраща войски въ Източна Румелия въ случай на смутове и т. н. съживи въ паметьта на българитѣ старитѣ турски порядки и прѣгърпѣнитѣ ужаси въ миналото. Отъ всички части на нашето общо отечество Пловдивската и Сливенската каази бѣха дали най-голѣмитѣ жертви за свободата на България. И по врѣке на възстанието и по врѣме на войната надъ южна България бѣше се излѣлъ голѣмия гнѣвъ на турския фанатизъмъ. И рѣшенията на Цариградската конференция, и започването на освободителната война, и народното негодувание въ нѣкои европейски държави, имаха за първоначаленъ мотивъ ужаситѣ, които турскитѣ войски и турското население бѣха извършили въ цвѣтущитѣ паланки и градове на югъ отъ Срѣдня Гора и Стара Планина. Българитѣ се питаха, какъ е възможно да се повърне турския режимъ въ една страна, която е вкусила вече отъ свободата и която бѣ се управлявала близо една година самостоятелно и съгласно съ желанието на населението? За българитѣ бѣше непонятно какъ просвѣтена Европа, която въ Цариградската конференция призна, че турскиятъ режимъ е несносенъ и рѣши да се създаде отдѣлно отъ турската държава българска область съ народно управление, може сега слѣдъ освободителната война, слѣдъ подписването на Св. Стефанския договоръ отъ самата Турция, да настоява, щото най-заслужилата за свобода часть отъ България да се постави отново подъ прѣката политическа и военна власть на Султана! За това първото дѣйствие, което направиха прѣдъ пристигналата въ Пловдивъ международна комисия бѣ да протестиратъ противъ раздѣлянето на България, На 17 октомври 1878 год. една 12 членна депутация, съставена отъ 4 прѣдставители на Пловдивското окрѫжие, двама на сливенската губерния, двама на хасковското окрѫжие и по единъ отъ т.-пазарджишкото, казанлѫшкото, старо-загорското и чирпанското окрѫжие, поднесоха на всички членове по едно копие отъ мемоара, който съдържаше оплакванията на българското население противъ рѣшенията на Берлинския конгресъ. Въ тая първа срѣща на българскитѣ прѣдставители съ прѣдставителитѣ на Европа, стана нѣщо, което макаръ да не примири двѣтѣ страни, макаръ да не внесе едно истинско успокоение у българитѣ, но все пакъ се отстраниха голѣма часть отъ прѣдразсѫдъцитѣ, които прѣчеха за едно сближение и дори споразумѣние. Въ заведения разговоръ между прѣдставителитѣ на населеиието и членоветѣ на международната комисия, стана явно, че макаръ населението на Източна Румелия да е готово съ орѫжие въ рѫцѣ да защищава своитѣ правдини, но ако комисията изработи единъ уставъ, който да гарантира на страната истинско самоуправление и не допусне на турското правителство да се мѣси въ вѫтрѣшнитѣ дѣла на областьта, постановленията на Берлинския договоръ могатъ да се изпълнятъ и Великитѣ сили могатъ да добиятъ удовлетворението, че тѣхнитѣ рѣшения въ Берлинъ не сѫ осуетени. Въ мемоара си тѣ изложиха подробно страховетѣ и желанията на българското население. Слѣъ като протестираха противъ разкѫсването на българския народъ, тѣ се спираха върху разнитѣ постановления на Берлинския договоръ.—Поставянето на турскитѣ гарнизони на Балкана ще бѫде постояненъ източникъ на смутове, които лесно ще се прѣвръщатъ на кървави борби. Разединени, разпокѫсани съ своитѣ исторически, родствени, па даже и въ фамилиярнитѣ си връзки, оставени отвѫтрѣ слаби, а отвънъ изложени на неприятелскитѣ дѣйствия, турени подъ разни режими, българитѣ, освѣнъ гдѣто материално сѫ натоварени съ висшето брѣме на тежки разноски по тройно управление, не още оставатъ подложени на опасность да се промѣнятъ социалнитѣ обичаи, народнитѣ нрави и историческитѣ прѣдания. Въ вѣка, когато всички народи се стрѣмятъ къмъ обединение, можеше ли да се повѣрва, че българскиятъ народъ, който е сполучилъ да уцѣлѣе съвокупенъ подъ най-силенъ гнѣтъ, равнодушно ще понесе разнебитването си? Самото прѣкръстване на южна България въ Източна Румелия е една опасность за нашето сѫществуване. Българитѣ, които съставляватъ 7/8 отъ цѣлото население въ областьта, които даватъ почти всички производителни сили на страната, не могатъ да разбератъ съ каква цѣль имъ е прикачено онова чуждо за тѣхъ име, ако не за да се задуши тѣхната народность, като се даде прѣобладающе влияние на другитѣ елементи. Тѣ признаватъ правата и на най-малката отдѣлна народность, но не могатъ да не настояватъ, щото правдинитѣ да бѫдатъ съразмѣрни съ длъжноститѣ. А какво се прозира въ Берлинския договоръ? На чело на управлението ще има единъ християнски генералъ-губернаторъ, назначенъ отъ Султана; офицеритѣ на милицията и жандармерията ще се назначаватъ отъ Султана; законодателната власть ще бѫде предоставена пакъ на Султана. Въ такъвъ случай той ще назначава лица за тия високи длъжности не отъ мѣстнитѣ жители, а доведени отвънъ, които сѫ нѣмали нищо общо съ населението. Наистина, генералъ-губернаторътъ ще се назначава отъ Султана съ съгласието на Великитѣ Сили, но при познатитѣ съперничества, при дребнитѣ интриги и при политиката на интереси тая гаранция става илюзорна. На генералъ-губернатора се прѣдоставя правото да назначава мютесарифитѣ, прѣдседателитѣ на апелативнитѣ сждилища и подолнитѣ чиновници; а въ случай на смущение да призовава въ областьта турскитѣ войски. А каква гаранция има, че не ще се злоупотрѣби съ тая войска, че сждиитѣ, управителитѣ и офицеритѣ ще се проберать изъ най-умнитѣ и най-честнитѣ мѣстни жители? Каква гаранция има населението, че турскитѣ войски не ще бждатъ повикани по единъ най-дрѣбенъ поводъ, за да се смаже населението и да се унищожатъ неговитѣ правдини? Ако пъкъ се постави турски езикъ за официаленъ въ тая область това ще стане причина да се отстранятъ най-способнитѣ българи отъ служебнитѣ мѣста. Този нашъ страхъ не е химериченъ; миналото ни е дало достатъчно основание да се боимъ за бждещето спокойствие на страната. Ако областьта се учреди споредъ горнитѣ принципи тя ще бжде подложена отново подъ гибелното влияние на Цариградъ и на всичкитѣ политически тревълнения на тъй дълбоко разбъркания градъ, гдѣто закони, министри, ирадета и заповѣди се мѣняватъ всѣки день."

„За примѣри могатъ да послужатъ редица хатихумауни и хатишерифи; подъ сѣнката на турската конституция се извършиха най-кървавитѣ сцени въ страната! Назначението на единъ християнски генералъ-губернаторъ въ нищо не би подобрило положението, напротивъ биха го даже влошили, защото всички които сж изпращали за турски чиновници не мюсюлмани, креатури на В. Порта, християнскитѣ населения сж били принудени да съжалявтъ за тѣхнитѣ прѣдшественици мюсюлмани. Слѣдъ една освободителна война да се даватъ на областитѣ минималнитѣ права, прѣдвидени въ Цариградската конференция, съ цѣль да се избѣгне войната, е една жестока подигравка съ тежкитѣ страдания и многобройнитѣ жертви, понесени отъ българското население. Полумѣркитѣ нѣма да задоволятъ българитѣ, защото тѣхното желание е да си останатъ обединени подъ едно народно управление. Българитѣ, най-паче отъ южна България, които на пепелището на повече отъ триста села и градове, оплакватъ хиляди жертви отъ свои най мили, по най-варварски начинъ изсѣчени и изморени въ темници и въ заточение, тия българи слѣдъ петвѣковно робство еднажъ, откакъ вкусиха вече отъ сладоститѣ на свободата, откакъ се лишени съ народна опора за свои дѣйствия, мжчно и немислимо е да се подложатъ на едно управление, което въ систематическото си гонение противъ тѣхъ, е главната причина за всичкитѣ имъ бѣдствия и злочестини. За това отъ висока мждрость би било цивилизована Европа да санкционира единството на българския народъ подъ негово народно правителство — нѣщо, което се постигна съ Св. Стефанския миръ, което и сама Турция призна. Инъкъ българитѣ не могатъ да разбератъ въ името на какво право, въ името на кой принципъ християнска Европа би поискала да ги подложи изново подъ едно мюсюлманско правителство, което съ поведението си е скжсало всѣка връзка съ тѣхъ, което си е изгубило всичкото си обаяние и прѣдъ самия мюсюлмански свѣтъ, па и самиятъ авторитетъ на Султана е съвършено безсиленъ прѣдъ анархията, която владѣе въ областитѣ, останали подъ негова властъ." Въ заключение, делегатитѣ молѣха членоветѣ на международната комисия, ако имъ е присърце да направятъ нѣкое добро на населението, то да оставатъ въ сила сжществующата организация, съ която сж се сдобили българитѣ и отъ която всички сж доволни. Слѣдъ тоя общъ мемоаръ до международната комисия се отправиха много други протести, било писменно, било устно, но тѣ всички се въртѣха все около сжщитѣ протести и изказваха сжщитѣ желания. Най-трогателни бѣха жалбитѣ отъ жителитѣ на ония мѣстности, гдѣто най-изобилно бѣше излѣнъ турския гнѣвъ. Кой можеше по-добрѣ да знае сладоститѣ на турското управление отъ жителитѣ на разрушенитѣ Батакъ и Перущица, на избѣсенитѣ карловци, на опожаренитѣ старозагорци? А не трѣбва да се забравя, че споредъ официалнитѣ данни загубитѣ на южна България прѣзъ врѣме на освободителната война се възкачватъ на:

Развалени кжщи	40,860
Разни здания	925
Църкви	182
Училища	120
Изгорени живи	65
Обѣсени	623
Заклани	16,632

Тия цифри свидѣтелствуваха най-добрѣ колко малко нужда нѣмаха българитѣ отъ чужди побуждения, за да се ужасяватъ отъ мисъльта, че въ тѣхната страна може отново да се върне стария режимъ. Но не бѣ само тъй нареченат а кит генция, която правѣше протеститѣ и изказваше желание да запази добитото прѣзъ войната и прѣзъ уредбата на оку ционнитѣ власти положение. На 26 ноемврий, Димитровъ ден изъ Пловдивскитѣ улици се появи една хилядна тълпа отъ сел изъ Пловдивско и Т.-Пазарджишко, които вървѣха въ строй редове и които носѣха съ себе си единъ протестъ проти рѣшението на Берлинския конгресъ. Тѣхната внушителна демо страция причини извѣстно безпокойствие у европейскитѣ ком сари, защото повечето отъ тѣхъ бѣха дошли въ Пловдивъ прѣдрасѫдаци противъ българитѣ. Безсъвѣстни вѣстникари б успѣли да прѣдставятъ нашия народъ прѣдъ чуждия свѣтъ жестокъ, за невѣротърпимъ и за крайно грубъ. Като изкл чимъ арменцитѣ, които още прѣди да се започнатъ редовни засѣдания на международната комисия, бѣха подали една пи менна молба, въ която изказваха своята благодарность о свободата и установения редъ въ областьта, всички други н родности — наречени *менцества*, като турци, гърци евреи. прѣдпочитаха възстановлението на турския режим отколкото едно истинско самоуправление на страната. Как всѣкѫдѣ, така и въ Източна Румелия, турското население, своя мюсюлмански фанатизмъ гледаше съ недовѣрие къ свободнитѣ учреждения, рѫководени отъ християни. Войнат бѣше се отразила най-злѣ върху неговата сѫдба и своитѣ зл щастия то свързваше съ новото християнско управление. В повръщането властьта на Султана, то се надѣваше да спечел загубеното въ имотъ, въ власть и въ религиозно прѣимуществ Еврейското население, колкото да се правѣше на неутрал вѫтрѣшно симпатизираше на единъ турски режимъ, едно защот нѣкои отъ по-първитѣ евреи бѣха свързали сѫдбата си турци, и бѣха се показали въ нѣкои градове еднакво жесток къмъ нещастнитѣ християни, както и турскитѣ управители, друго, защото мислѣха, че при едно свободно управлени тѣхната търговия не ще бѫде тъй цвѣтуща, както е била по рано при турския режимъ. Но най-отчаяни противници н българската свобода се явяваха гърцитѣ. Тѣ имаха освѣн причинитѣ на евреитѣ, и друга, още по-важна — нацио налната. Тѣ издаваха книги, печатаха карти, изпращаха депу тации, за да убѣдятъ свѣта, че най-важната народность в Източна Румелия по своята интелигентность и богатство, а до нѣкѫдѣ и по своята численость е гръцката, но тѣ сами знаях най-добрѣ, че единъ режимъ на равенство и свобода ш намали значението на тѣхната народность до размѣра на тѣх

численость, а тя бѣ твърдѣ малка въ сравнение съ българ… Но тѣхната дѣятелность въ Пловдивъ прѣдъ международната комисия бѣ отъ голѣмо значение. Тѣ се срѣщаха съ мисаритѣ, най-често и на обикновенитѣ турски оплаквания, сполучиха да даватъ политически характеръ. Тѣ бѣха сполу… да убѣдятъ нѣкои отъ тѣхъ, че българитѣ сѫ въ състоя… дори да нападнатъ комисаритѣ. Но хилядната селска тълпа доказателство за такъва умѣреность и тактичность, на би завидѣла и една европейска тълпа. Наистина въ менния си протестъ, както и въ личнитѣ си разговори съ мисаритѣ, тя бѣ теоретически остра и неотстѫпчива; за нея рлинския договоръ не можеше да се изпълни, но факти… тя прояви по-голѣма умѣреность отколкото самитѣ коми… очакваха. Никакви викове по улицитѣ, никакво оскърбле… на нѣкоя гръцка или турска кѫща, никаква грубость къмъ ного отъ чуждитѣ прѣдставители. Въ тая внушителна дисци… комисаритѣ, сѣкашъ, почувствуваха, че имаха работа съ единъ зрѣлъ народъ и вмѣсто да защищаватъ тур… власть, която бѣха дошли да възстановятъ, тѣ се обър… къмъ тълпата съ думи, които свидѣтелствуваха, че напра… ното въ Източна Румелия прѣзъ послѣднитѣ мѣсеци отъ рускитѣ упационни власти и отъ българитѣ, никаква комисия не ще да унищожи. „Вие не трѣбва да се безпокоите отъ нищо, щото управлението ще бѫде въ ваши рѫцѣ“, казаха имъ и глийския и францускиа комисаръ. Но българитѣ настояваха една цѣлокупна България, каквато бѣ създалъ Св. Стефан… договоръ. Отношенията на двѣтѣ страни, обаче, си оста… все тъй далечни, както и по-напрѣдъ, макаръ европей… нитѣ комисари да виждаха съ очитѣ си, че властьта на Султана може вече да се повърне въ Източна Румелия.

Най-трогателна бѣ прозбата на 864 карловски вдовици, въ която тѣ ходатайствуваха прѣдъ Европейскитѣ комисари, „да попитатъ Султана и неговитѣ министри, защо сѫ позволили на своитѣ войници и на турското население да избиятъ и изѣсатъ тѣхнитѣ мѫже, братя и синове? Защо имъ сѫ позволили да разрушатъ тѣхнитѣ църкви и училища и да извършатъ най-страшнитѣ прѣстѫпления прѣдъ очитѣ на Паши и Генерали? . .“ По-нататъкъ тѣ казваха: „Обезумени отъ страхъ ние тичахме слѣдъ всѣки Паша и слѣдъ всѣки чужденецъ и молѣхме тѣхната защита и тѣхната милость, като имъ сочехме труповетѣ на нашитѣ мѫже и синове, които гниеха изъ улицитѣ, като ги молѣхме да спратъ това клане! Никой ни не чу.

Тѣ бѣха се заклѣли да ни унищожатъ. Господа комис поискайте отъ турскитѣ сѫдии сѫдебнитѣ протоколи за д види вината на нашитѣ обѣсени мѫже и синове. Вие трѣ да направите това, за да се види морала на онова упра ние, което искате сега да повърнете въ нашата злочеста зем Но това нѣма никога да стане! Ние нѣма никога да пусн между насъ кървопийцитѣ и ние ви се заклѣваме, че тур войски нѣма да влезатъ въ България освѣнъ като ми прѣзъ труповетѣ на карловскитѣ вдовици“.

Международната комисия настоятелно искаше по-скор ното прилагане на Берлинския договоръ. И понеже чл. 19 тоя договоръ ѝ даваше право да вземе въ рѫцѣтѣ си фи ситѣ на областьта, тя избра отъ помежду си една подкоми отъ три лица, която да води тая часть отъ управлението. Сѫ врѣменно назначи единъ главенъ директоръ на финанси Шмитъ, който отпослѣ стана знаменитъ по демонстраци които се проявиха противъ него въ нѣкои градове въ И Румелия. Той бѣше по произхождение германецъ, но бѣ жилъ доста дълго врѣме въ централното управление на Отом ската банка. Макаръ Шмитъ като човѣкъ и като чиновн да не бѣ лошъ, но неговото назначение въ една такъва п ходна епоха, бѣ несполучливо. Той разбираше банкови операции, но бѣ неприготвенъ за държавнитѣ финансии и политическото управление на страната. Съ своя нѣмски хар теръ той сполучи твърдѣ скоро да възбуди не само насе нието, но и своитѣ български чиновници противъ себе си. Главенъ Директоръ на финансиитѣ се изискваше прѣди всич лице, което да нѣма никакви връзки съ турската държа Шмитъ на всѣка стѫпка парадираше съ своето чиновничес въ Отоманската банка. Още въ първитѣ дни на своето упр ление той се огради съ чужденци, които не знаеха българс езикъ и се носеха неприязнено къмъ българскитѣ стрѣме Вмѣсто да се приспособи къмъ мѣстнитѣ условия, той поиска единъ замахъ да обърне българското финансово управлен на Източна Румелия въ международно. На 30 октомврий 187 той се отправи въ Пловдивското централно ковчежничество да го приеме. Но при възбуденото състояние на духоветѣ Пловдивъ и при слуховетѣ, че той билъ султански чиновни изпратенъ отъ Цариградъ, за да вземе часть отъ управлени на страната, стана причина на едно доста внушително събр ние, което се свърщи съ изпращането на една депутация генералъ Столипинъ, която да моли застѫпничеството на ру китѣ власти да се не прѣдава въ турски рѫцѣ българско

съкровище. Тая депутация получи слѣдния отговоръ на врѣменния румелийски генералъ-губернаторъ:

„Прѣдаването на каситѣ на г-на Шмита стана въ изпълнение на чл. 19 отъ Берлинския договоръ, който опрѣдѣля, че финансовото управление на южна България трѣбва да се прѣдаде на международната комисия, която ще уреди управлението на страната. Въ тая комисия има и руски членове, слѣдователно българитѣ нѣма отъ какво да се боятъ. Руското правителство склони въ Берлинъ да отстѫпи управлението на финансиитѣ, защото то не можеше да даде изгледъ, като че дава важность на паричния въпросъ въ южна България и особено, защото това отстѫпване не поврѣждаше ни най-малко българскитѣ интереси. Управлението на финансиитѣ отъ комисията е приврѣменно, само додѣто трае тази комисия, а послѣ то ще се прѣдаде на ония власти, които ще се учредятъ за южна България. Колкото за бѫдещето управление на България, то ще зависи най накрая отъ рѣшението на Европа, рѣшение, въ което и Русия ще има гласъ, а вие знаете, че руското правителство нѣма да склони никога да се обезправдае българскиятъ народъ. Международната комисия ще прѣгледа проекта, който турското правителство е прѣдставило за управлението на южна България, послѣ ще разгледа руския проектъ, послѣ тя ще направи нѣщо отъ себе си и най-послѣ европейскитѣ кабинети ще трѣбва да си кажатъ думата. Това показва, че днесъ не може още да се говори въ България за въвеждането на това или онова управление. Днесъ сѫществува още руско управление и ще сѫществува догдѣто стоятъ въ България руски войски. Това управление е въ моитѣ рѫцѣ, то ми е повѣрено отъ Н. В. Императоръ Александъръ II и азъ ще умѣя да го увардя цѣло и непокѫтнато. За това вие нѣмате ни най-малката причина да се оплаквате. Идете и успокойте населението, кажете му да си слѣдва заниманията и ако има нѣкои оплаквания нека дойде при менъ, но по миренъ начинъ и тогазъ нека бѫде увѣрено, че ще го приема и ще му отговоря съ готовность. Населението има право всѣкога да изказва желанията и оплакванията си, но по миренъ начинъ, безъ демонстративно затваряне на дюкянитѣ си, както направи сега. Не е истина, че прѣдаването на каситѣ въ рѫцѣтѣ на г-нъ Шмитъ е една стѫпка къмъ повръщането на турското управление“. Слѣдъ като депутацията разказа на събралия се народъ отговора на генералъ Столипинъ вълнението утихна и Шмитъ можа да приеме *формално* централното ковчежничество.

Но Шмитъ не се задоволи съ това. Той пожела да приеме и провинциялнитѣ ковчежничества. Това негово усърдие се насърдчаваше отъ повечето членове на международната комисия, които си мислѣха, че съ завземането на финансиитѣ въ областьта ще станатъ господари на положението. Шмитъ, придруженъ отъ австро-унгарския прѣдставитель Калай тръгна за Нова Загора, но съ намѣрение да продължи пѫтя си и понататъкъ. На 29 ноември пристигнаха въ Нова Загора. Окрѫжниятъ началникъ ги приe съ почить и ги настани на удобни квартири. На сутриньта отидоха въ ковчежничеството, за да прѣгледатъ касата, регистритѣ и да съставятъ актъ за приемането на Новозагорското окрѫжно ковчежничество. Но въ това врѣме, когато тѣ се занимаваха съ прѣглеждане на книгитѣ едно голѣмо множество отъ граждани и селяни заобиколиха зданието и пожелаха да разговарятъ съ тѣхъ. Първиятъ въпросъ, който имъ зададоха бѣ: „защо сѫ дошли по тѣхния край? — „Ние сме отъ европейската комисия, дошли сме да видимъ вашитѣ нужди и да имъ дадемъ цѣръ“. — „Благодаримъ ви, господине, но ние чуваме, че идете да отворите пѫть на ония, които ни сѫ направили нечувани злини“. Една депутация разказа страданията на новозагорци и ги попита, ако наистина сте дошли да ни направите добро, защо ще поставяте турски гарнизони на Балкана, защо давате власть на Султана да назначава нашитѣ управители, а не оставяте да си ги избираме сами?“ Отговорътъ на гоститѣ бѣ, че тѣ не били властни да измѣняватъ Берлинския договоръ.“ Тогава ние нѣма да позволимъ прѣдаването на нашето ковчежничество. Въ това врѣме окрѫжниятъ началникъ прочете заповѣдьта на Сливенския губернаторъ, съ която се позволяваше ревизията и прѣдаването на касата. Но събралото се множество отговори: „Касата е на народа и безъ неговото съгласие никой не може да я прѣдаде. Нека Европа прати войскитѣ си, за да ни подчини на турцитѣ, но ние сами нѣма да се подчинимъ. Прѣдпочитаме всички да загинемъ въ рѫцѣтѣ на европейцитѣ, отколкото да допуснемъ турска власть въ земята си.“ Увѣщанията на окрѫжния началникъ и на делегатитѣ на европейската комисия не можаха да подѣйствуватъ на набралото се множество; трѣбваше да се употрѣби войска, за да може да стане прѣдаването на ковчежничеството. Но рускитѣ окупационни войски отговориха, че тѣ не могатъ да стрѣлятъ срѣщу народа, за свободата на който бѣха пролѣли толкова кръвь. Въ тая демонстрация участвуваха и женитѣ. Една депутация

отъ тѣхъ подаде изложение на комисията, въ което се изреждаха страданията на българското население подъ турския режимъ. Като видѣха настроението на Нова Загора, Шмитъ и Калай, вмѣсто да продължатъ пѫтя си къмъ Сливенъ и Бургасъ, върнаха се въ Пловдивъ, за да докладватъ на комисията и да искатъ по-ефикасно съдѣйствие отъ централната власть.

Но враждата на населението противъ Шмита достигна до своята кулминационна точка, когато послѣдниятъ, слѣдъ като бѣ посѣтилъ Хасково, безъ да може да приеме тамошната каса, се отправи за Сливенъ прѣзъ Ямболъ. Споредъ неговиятъ писменъ рапортъ до международната комисия и тоя на неговия другарь-помощникъ на французкия делегатъ въ комисията г. Кутули, народнитѣ демонстрации въ Ямболъ и Сливенъ вземали наистина единъ импозантенъ и организиранъ характеръ. Когато Шмитъ пристига на ямболската гара всичко било тихо и мирно. Понеже чаканата отъ Сливенъ кола не била пристигнала, той се отнесалъ до ямболскиятъ окрѫженъ началникъ, който току-що пристигналъ на гарата съ малко стражари и завели въ града директора на финансиитѣ за да прѣкара тамъ нощьта и на другия день да замине за Сливенъ. Но сутриньта рано окрѫжниятъ началникъ го увѣдомилъ, че не ще може да тръгне, тъй като около кѫщата му се било натрупало голѣмо множество народъ и че двѣтѣ приготвени за него коли били строшени прѣзъ нощьта отъ българитѣ. Когато окрѫжниятъ началникъ се убѣдилъ, че не е въ състояние съ своитѣ стражари да разпръсне множеството, той повикалъ на помощь находящитѣ се тамъ руски войски. Догдѣто да пристигнатъ казацитѣ и частк отъ рускитѣ войски, тълпата се опитала да запали кѫщата, гдѣто билъ слѣзалъ Шмитъ. Полицейскиятъ приставъ, съ рискъ на живота си, едвамъ сполучилъ да се промъкне прѣзъ множеството и да потуши огъня. Мнозина отъ жандармитѣ били малтретирани, на нѣкои даже галонитѣ били разкѫсани. Когато пристигналъ рускиятъ генералъ положението на Шмита се подобрило. Той го увѣрилъ, че нѣма никаква опасность за живота му. Генералътъ слѣдъ увѣщания сполучилъ да накара тълпата да даде свободенъ пропускъ на директора на финансиитѣ, но тя пожелала прѣди тръгване да му каже нѣколко думи. По настояването на генерала, тълпата избрала една депутация, която му се прѣдставила и която му подала единъ писменъ адресъ. Тя се отнесла учтиво къмъ него, здрависала се и му заявила, че демонстрацията не е отправена лично къмъ него, но срѣщу европейската комисия, която искала да докара въ страната единъ султански губернаторъ, който пъкъ да замѣсти въ финансовото управление избранитѣ отъ народа чиновници съ лица, пратени отъ Цариградъ. Никога населението на тая область нѣма да се съгласи доброволно да се прѣдаде финансовото управление въ рѫцѣтѣ на комисията. Шмитъ за да покаже на депутацията, че нейнитѣ страхове сѫ безосновни, запиталъ я, дали отъ четири мѣсеца насамъ, т. е., откогато той е директоръ, е промѣнилъ нѣкого отъ избранитѣ чиновници, на което тѣ отговорили отрицателно. Слѣдъ това той имъ обяснилъ, че си служи въ управлението само съ български езикъ и почти съ български чиновници.

Въ заключение, обаче, депутацията му е заявила категорически, че тѣ не могатъ да приематъ Берлинския договоръ, който замѣсти Св. Стефанския—основата на тѣхната национална независимость. Прѣдставила му се и една женска депутация, която му заявила, че той е изпратенъ отъ Султана, но че тѣ нѣма да допуснатъ да се накърнятъ добититѣ съ толкова кръвь и мѫки правдини. Най-послѣ докарали друга кола, вмѣсто потрошената. Тълпата, която считала, че е изпълнила дълга си къмъ европейската комисия, пропуснала Шмита да замине. Навсѣкѫдѣ изъ улицитѣ имало мѫже, жени и дѣца, но никакъвъ неприятенъ знакъ не се появилъ. За всѣки случай Шмитъ е билъ, конвоиранъ до Сливенъ отъ жандарми и казаци. Когато наближили до Сливенъ явилъ се насрѣща му вице-губернатора съ единъ казакъ и трима жандарми, обадилъ му, че го чака една голѣма тълпа, но че нѣма защо да се безпокои. И наистина, край Сливенъ било се набрало едно голѣмо множество и отъ двата пола. Вице-Губернаторътъ излѣзълъ напрѣдъ, за да разузнае настроението. Шмитъ въ колата вървѣлъ слѣдъ него. Когато се приближили до тълпата двама души спрѣли колата, изпрѣгнали единъ отъ конетѣ и извикали, че населението нѣма да позволи на единъ англичанинъ (Шмитъ бѣше нѣмецъ, но минаваше прѣдъ простото население за англичанинъ) да влѣзе въ града. Въ това врѣме се приближили до Шмита вице-губернаторътъ и полицеймайстерътъ и захванали да го увѣщаватъ да се върне назадъ, защото живота му е въ опасность. Тълпата била около 8,000 души. Шмитъ далъ заповѣдь и накаралъ да обърнатъ колата назадъ и тълпата, като го видѣла, че се връща назадъ, започнала да издава радостни викове, като тичала слѣдъ колата. Вице-губернаторътъ се втурналъ срѣщу тълпата, но не успѣлъ да я удържи. Тя захванала да хвърля камъни срѣщу казацитѣ и да прѣслѣдва колата на Шмита. Единъ камъкъ закачилъ дори вице-губернатора. Тълпата го прѣслѣдвала чакъ до р. Тунджа, около 10 км. далечъ отъ Сливенъ. На това мѣсто тѣ се установили, за да не го пуснатъ да се върне назадъ. Даже полковия командиръ на 34 казашки полкъ, който се опиталъ да мине прѣзъ тълпата, билъ оскърбенъ и принуденъ да отиде въ Ямболъ. Шмитъ се завърналъ въ Ямболъ, за да чака оттамъ рѣшението на международната комисия, но тамошниятъ генералъ му заявилъ, че той разполага само съ 200 руски войници, а на българската дружина той не се довѣрявалъ, че ще отиде да се бие срѣщу своитѣ бащи и майки. Затова го съвѣтвалъ да напусне веднага града Ямболъ и да нощува на гарата, догдѣто тръгне трена за Пловдивъ. Прѣдъ една такъва декларация Шмитъ напусналъ градъ Ямболъ, придруженъ отъ сливенския вице-губернаторъ, отъ ямболския окрѫженъ началникъ и около 20 воиници. На пѫтя се спрѣли въ една гостилница да вечерятъ и посрѣдъ нощь продължили пѫтя си къмъ гарата. Прѣзъ това врѣме началника му съобшилъ, че билъ получилъ депеша отъ сливенския губернаторъ, въ която моли Шмита да се завърне въ тоя градъ. Понеже единъ офицеръ, дошелъ отъ Сливенъ, разказалъ, че тълпата още стояла на Тунджевския мость и била вече снабдена съ пушки и патрони, а отъ друга страна и генерала въ Ямболъ съвѣтвалъ Шмита да се завърне, послѣдниятъ безъ да обръща внимание на посочената телеграма се качилъ на трена и тръгналъ за Пловдивъ.

Това събитие изостри отношенията между комисията и генералъ-губернатора. Послѣдниятъ побърза да пише на комисията, че Шмитъ е избралъ лошъ моментъ за отиване въ Сливенъ (когато хиляди българи се изселваха отъ Одринско въ Източна Румелия) и се окрѫжилъ отъ българи и чужденци, които не вдъхватъ довѣрие на населението, но при все това той заявява, че руската администрация ще изпълни дълга си; тя ще отстрани всички прѣпятствия отъ пѫтя му, стига Шмитъ да не отиде въ такива мѣстности, гдѣто нѣма войски. Колкото за Сливенъ генералъ Столипинъ настоявалъ, щото Шмитъ да се върне отъ Ямболъ, защото сливенскиятъ губернаторъ е билъ взелъ всички мѣрки за неговото безопасно прѣбиване въ Сливенъ, но той не го послушалъ. Сега самъ генералъ Столипинъ щѣлъ да го придружи до Сливенъ, за да му покаже колко той е готовъ да го улесни въ мисията му. На 2 мартъ 1879 год. генералъ-губернаторътъ Столипинъ, придруженъ отъ полковникъ Кесяковъ, началникъ на Източно-Румелийската земска войска, директорътъ на финанситѣ Шмитъ, придруженъ отъ помощника на французския делегатъ Кутули, съ единъ конвой отъ 20тина казаци се отправиха за Ямболъ, гдѣто пристигнаха вечерьта, посрѣщнати отъ висшитѣ прѣдставители на военнитѣ и граждански власти и отъ грамадно множество ямболчани, начело съ духовенството. Първата работа на генерала Столипина бѣ да разпита очевидцитѣ на станалитѣ безредици при първото дохождане на Шмита. Той смъмралъ тия офицери, които въ своитѣ политически разговори съ населението, сѫ го насърдчили къмъ неподчинение на властитѣ. Той разкрилъ, че Шмитъ е билъ прѣдставенъ като турски чиновникъ, изпратенъ да прибере паритѣ отъ каситѣ и да ги занесе въ Цариградъ. Разяреннето у масата, особенно у женитѣ, било такова, щото Шмитъ е билъ по едно врѣме въ истинска опасность. На сутриньта генералъ Столипинъ направилъ прѣгледъ на българската дружина и на тъй нареченитѣ гимнастици. Дисциплината и реда произвели силно впечатление. Самъ Шмитъ присѫтствувалъ на парада, но никой отъ множеството не му причинилъ никаква неприятность. Слѣдъ парада единъ отъ множеството излиза напрѣдъ и направилъ прѣдложение на народа да извика *„ура!"* за императора, за руската армия и за генералъ-губернатора. Слѣдъ това сѫщото лице извикало: „Да живѣе Франция, на която единъ отъ прѣдставителитѣ ѝ се намира помежду ни!" Едно всеобщо избухване отъ *„ура"* посрѣщнало тоя викъ. Още вечерьта, когато генералъ Столипинъ прѣдставилъ Кутули на ямболскитѣ първенци, той craналъ прѣдметъ на голѣми симпатии. Викове: *„Да живѣе Франция, приятелката на българитѣ"*, бѣха симптоми за една коренна промѣна, станала въ французката политика отъ Берлинския договоръ нататъкъ. Кутули обяснява на своитѣ колеги, че тая разлика на чувства къмъ Франция се дължи не на нѣкакво измѣнение на политиката, а на факта, че въ сливенския окрѫгъ има много французски възпитаници, които сѫ упражнили извѣстно влияние върху своитѣ съотечественици. Сѫщо тъй се влияели и публикуванитѣ въ българскитѣ вѣстници ласкателни статии за Франция. Истината, обаче, бѣше, че слѣдъ като настана охлажданието между Германия и Русия въ Берлинъ, стана едно приближаване между Франция и Русия. Висшитѣ руски офицери, които бѣха зачули за това, повлияха на българитѣ да гледатъ на Франция като на своя приятелка. Но тия демонстрации, достигнаха до французския печатъ и произведоха своето благотворно влияние.

Францускиятъ делегатъ въ международната комисия, макаръ да не зема всецѣло страната на българитѣ, както правѣше руският комисарь, но всѣки день все повече се отдалечаваше отъ турскитѣ интереси и се приближаваше къмъ българскитѣ.

Тѣ напуснаха Ямболъ при една празднична обстановка, а пристигнаха въ Сливенъ при едно триумфално шествие. Военнитѣ и граждански власти посрѣщнаха генералъ-губернатора вънъ отъ града. Около 1,500 гимнастици съ пушкитѣ си образуваха шпалиръ по пѫтя, гдѣто щѣше да мине генералъ Столипинъ. Послѣдниятъ направи прѣгледъ и *гоститѣ-чужденци* можеха още единъ пѫть да се убѣдятъ, че тия вчерашни турски раи сѫ вече сѫщински войници, готови да защищаватъ земята си. Хилядниятъ народъ, който присѫтствуваше тамъ, като чу похвали, които генералъ-губернаторътъ отдаде на войнствения видъ на българската дружина и на доброволцитѣ-гимнастици, изпадна въ едно опиянение и направи на генерала ентусиастически овации. Както въ Ямболъ, тъй и въ Сливенъ името на Франция се чуваше примѣсено съ името на Русия. Слѣдъ това великолѣпно посрѣщане *гоститѣ* не можеха да прѣдполагатъ за каква и да била враждебна демонстрация противъ Шмита. Но около $3^{1}/_{2}$ часа слѣдъ пладнѣ, една тълпа отъ жени, подбуждани отъ мѫже, които вървѣха слѣдъ тѣхъ, заобоколиха кѫщата на сливенския губернаторъ, гдѣто бѣ на квартира Шмитъ. Мирнитѣ усилия на офицеритѣ да пръснатъ тая тълпа останаха напразни, тъй като се прибавиха и други тълпи отъ мѫже и момичета, които искаха да навлезатъ въ двора. Самъ генералъ Столипинъ излѣзе прѣдъ българитѣ да ги уговаря, да се пръснатъ, но като видѣ тѣхното заплашително поведение, повика нѣколко роти отъ българскитѣ дружини (той нарочно избѣгваше стълкновението съ рускитѣ войски), които сполучиха да запазятъ всички входове. Тълпата имаше за главна цѣль да не допусне Шмита да ревизира и приеме ковчежничеството. По тая причина около 500 жени бѣха заградили помѣщението на ковчежничеството и чакаха дохождането на Шмита, за да го отблъснатъ. Тия жени стояха тамъ като на постъ цѣлъ день и цѣла нощь. За да не се пролѣе кръвь генералъ Столипинъ рѣши да стане приемането на ковчежничеството на другия день. Вечерьта той повика прѣдседателя на гимнастическото дружество и му каза, че той разчита на него и на гимнаститѣ да запазятъ реда въ града. „Азъ разчитамъ на васъ, вие ще ме пазите", каза генералъ Столипинъ и прѣдседательтъ остана очуденъ отъ всичко това. Той захвана да се извинява, че не може на всички да заповѣдва, защото има и разпалени глави, но генералъ Столипинъ го прѣкѫсна като му каза да изпрати 30 на гимнастици, за да пазятъ чиновницитѣ. Съ това той искаше да покаже и на Шмита и на Кутули, че народътъ е дисциплиниранъ, че ако ставатъ демонстрации, тѣ не сѫ плодъ на безумие, а на съзнателно убѣждение, че само организираната сила ще имъ даде едно народно управление. Вечерьта, когато улицитѣ на Сливенъ бѣха прѣпълнени отъ народъ, не само отъ града, но и отъ околноститѣ, полковникъ Зилица, бригадниятъ командиръ на сливенската милиция покани Шмитъ да го разведе изъ града и да го прѣпорѫча на народа. Той мислеше, че ще успокои тълпата, като се убѣди, че Шмитъ не е нито турчинъ, нито англичанинъ. На улицата полковникъ Кесяковъ го прѣпорѫча на набралото се множество, като запита дали вѣрва, че той е турчинъ. Единъ гласъ се обади: „Разбира се, тъй като той говори на турски." „Но това не е никакво доказателство, защото и българитѣ говорятъ турски". —„Ако не е турчинъ, той може да е англичанинъ". Полковникъ Кесяковъ имъ даде честната си дума, че Шмитъ не е нито турчинъ, нито англичанинъ, но тълпата вмѣсто да се успокои, взема едно заплашително поведение и полковникъ Зилица, се принуди да го заведе въ кѫщи, при помощьта на единъ силенъ ескадръ отъ войници, които пазѣха множеството да не се приближава. По едно врѣме се промъкнали прѣзъ една праздна улица и срѣщнали нѣколко сливенци. Полковникъ Зилица ги запиталъ дали сѫ виждали Шмита. Тѣ отговорили отрицателно и той имъ го посочилъ. Отначало тѣ не повѣрвали, но послѣ се убѣдили, че той е наистина Шмитъ. Когато послѣдниятъ ги запиталъ, защо правятъ демонстрации противъ него, тѣ му казали, че не желаели възвръщането на турцитѣ и захванали да му разказватъ теглата си отъ миналия режимъ и най-послѣ го попитали: „Кѫдѣ бѣхте вие тогазъ и защо не дойдохте именно тогазъ да помогнете на населението?" Отбили се въ кѫщата на прокурора, който тоже не повѣрвалъ, че това е Шмитъ, защото слѣдъ онова, което чулъ да говори за него тълпата, той очаквалъ да види едно чудовище. Прокурорътъ тръгналъ съ тѣхъ, за да направятъ нѣколко визити и да се запознаятъ съ първенцитѣ на града. Най-напрѣдъ посѣтили кѫщата на прѣдседателя на апелативния сѫдъ. Новината за това посѣщение се прѣнесе изъ тълпата и едно голѣмо множество се набрало около кѫщата на прѣдседателя, което искало да види кой е Шмитъ. Една депутация била допусната, съ която послѣдниятъ поприказвалъ. Когато натрупалата се тълпа станала много голѣма, бригадниятъ командиръ поканилъ Шмитъ да си заминатъ, за да не би да се случи нѣщо неприятно. Като излѣзли отъ кѫщата, тълпата ги послѣдвала и на много мѣста трѣбвало да се привикватъ войници на помощь, за да я държатъ на страна. Когато се приближили до кѫщата на сливенския губернаторъ, множеството станало малко по-спокойно и бригадниятъ командиръ почналъ да се спира при нѣкои отъ тълпата и да разговаря съ тѣхъ. Въ 9 часа вечерьта, Шмитъ се прибралъ въ квартирата си. На сутриньта тълпитѣ почнали отново да се събиратъ. Единъ опитъ да се влѣзе на сила въ квартирата на Шмитъ билъ отблъснатъ отъ поставенитѣ караули. Но затова пъкъ тълпата започнала да хвърля камъни и срѣщу войницитѣ. Послѣднитѣ имали заповѣдь да не стрѣлятъ и по тоя начинъ се избѣгнало едно кърваво стълкновение. Колкото неприязненостьта къмъ нѣмеца Шмитъ бѣше голѣма, толкова симпатиитѣ къмъ французина Кутули растѣха. Полковникъ Кесяковъ казалъ на послѣдния: „Използувайте тия симпатии къмъ Франция, за да защитите г-на Шмита". И наистина, той го прѣдставилъ прѣдъ тълпата, която го посрѣщнала съ *„ура!"* и съ: „да живѣе французската република!" Помолили го да каже нѣколко думи и Кутули се обърналъ къмъ тълпата, като й благодарилъ за симпатиитѣ. Слѣдъ това изказалъ надежда, че французскиятъ комисарь, на който той е помощникъ, ще пише на французското правителство въ благоприятенъ за населението смисълъ, но прибързалъ да прибави, че повече отъ това не ще може да направи На края Кутули се опиталъ да каже нѣщо въ полза на Шмита, но, урата на тълпата заглушила гласа му. Слѣдъ тоя инцидентъ вице-губернаторътъ имъ прѣдложилъ да се отправятъ въ кѫщата на губернатора, гдѣто заварили генералъ Столипинъ, който се билъ върналъ отъ църква. Изъ пѫтя тѣ едвамъ могли да си пробиятъ пѫть съ помощьта на офицеритѣ. Шмитъ билъ държанъ за рѫка отъ началника на румелийската милиция. Полковникъ Кесяковъ посъвѣтвалъ Шмита да си тури пруския желѣзенъ кръстъ, за да докаже на тълпата, че не е мюсюлманинъ. За да могатъ да влѣзатъ въ кѫщата на губернатора, трѣбвало цѣла рота да имъ отвори пѫть прѣзъ тълпата и съ голѣми усилия да запази входоветѣ. Особенно впечатление направило на гоститѣ доброто държане на българскитѣ дружини. Тълпитѣ нѣколко пжти ги поставили въ изкушение да нарушатъ дисциплината, но тѣ останали вѣрни на войнишкия дългъ. Когато полковникъ Кесяковъ, вице-губернаторътъ и нѣколко казаци се мжчили подъ градъ камъни да спрatъ тълпата да не отива напрѣдъ, милиционеритѣ безъ да се подадатъ на увѣщанията, безъ да влѣзатъ въ разговори, но въ сжщото врѣме и безъ да наранявать кого и да било, останали твърдо на мѣстата си и по тоя начинъ запазили престижа на управлението. Шмитъ и Кутули останали зачудени отъ вида и поведението на тия млади български войници, които издавали духъ на стари ветерани. Това показваше на чужденцитѣ, че не е лесно да се изпълни Берлинския договоръ, поне по отношение на изпращането турски гарнизонъ въ Балкана.

Бѣше вече втори день, а Шмитъ все още не можеше да изпълни мисията, за която бѣше дошалъ отъ Пловдивъ — да прѣгледа и приеме ковчежничеството. Генералъ Столипинъ на нѣколко пжти му заяви, че той нѣма да допусне тълпата да си наложи волята, но благоразумието диктува да се дѣйствува съ прѣдпазливость и умѣреность. Както Шмитъ, тъй и Кутули, признаваха умѣстносьта на неговитѣ думи. По едно врѣме самъ Столипинъ излѣзе на улицата, за да види настроението на тълпитѣ. Разбира се, че тѣ се носѣха съ него не само почтително, но и съ ентусиазмъ, Двѣ прошения, едното за Шмита, другото за Кутули бѣха прѣдадени. Въ първото се говореше, че демонстрацитѣ не сж стправени къмъ неговата личность, а срѣщу рѣшенията на Берлинския договоръ, който раздѣли България ка нѣколко части и който остави тая область пакъ подъ турския режимъ. Населението не признава никаква международна комисия, а се придържа до Св. Стефанския договоръ, подписанъ отъ самия Султанъ. Въ второто прошение се казваше, че Франция, носителка на свободата и прогреса, не ще се откаже да вземе подъ внимание нашитѣ законни ламтежи и да защити нашата кауза прѣдъ другитѣ европейски кабинети, които тъй немилостиво можаха да ни раздѣлятъ отъ нашитѣ братя прѣзъ Балкана. Нѣкои отъ сливенскитѣ първенци, като се научили, че въ прошенията се говори за непризнаване на международната комисия, прибързали да заявятъ на Кутули, че българското население не е безразсждно да се противи на волята на Европа и че подателитѣ на заявлението не прѣдставлявали волята на народа. Това донѣкждѣ намаляваше значението на манифестацитѣ, а отъ друга страна даваше

поводъ на европейската комисия да подозира, че гражданскитѣ власти не сж си изпълнили дълга, да освѣдоматъ населението върху истинската мисия на Шмита и силата на международната комисия. Че въ това движение имаше единъ изкустно скроенъ планъ се виждаше отъ тактиката на водителитѣ, които изливаха своитѣ симпатии къмъ Франция, за която стана една импозантна манифестация. Самитѣ власти развождаха г-нъ Кутули, за да види съ очитѣ си, че българитѣ не сж противъ цѣла Европа, а само противъ ония държави, които искатъ да унищожатъ резултатитѣ отъ освободителната война и да върнатъ въ тая многострадална страна стария турски режимъ. Когато К. се приближи до конака, той видѣ наредени покрай плѣта ученицитѣ отъ всичкитѣ училища, които го посрѣщнаха съ виковетѣ: „Да живѣе френцузската република!“ Единъ младъ господинъ му държа рѣчь на френски езикъ и му подаде единъ екземпляръ отъ горньото прошение. Старитѣ жени, които бѣха се наредили прѣдъ конака. пожелаха да му изкажатъ своитѣ болки. Една отъ тѣхъ, на която турцитѣ бѣха заклали мжжа и синоветѣ ѝ, се разплака прѣдъ него, разказа му страданията си и го запита: слѣдъ всичко станало какъ можемъ да допуснемъ на единъ *Измидъ* (името на Шмита бѣше обърнато на турско за по-голѣмъ ефектъ) да влѣзе въ конака и да вземе българскитѣ пари, за да ги предаде на Султана. Цѣли два дни и двѣ нощи тълпитѣ пълнѣха улицитѣ и се готвѣха да не допустнатъ Шмита да влѣзе въ ковчежничеството. На третия день тълпитѣ бѣха още по-многобройни. По селата, като се научиха за станалото въ Сливенъ, побързаха да удовлетворятъ любопитството и патриотизма си като участвуватъ и тѣ въ манифестацитѣ. Но генералъ Столипинъ считаше, че продължаването на тия демонстрации е отслабване престижа на властьта, затова повика при себе си водителитѣ и имъ каза, че ако не употрѣбятъ влиянието си за вдигането на блокадата отъ конака и за възстановяването на реда, той ще имъ наложи по една голѣма глоба. А на Кутули прибави шепнешкомъ: „тия господа искатъ да дадатъ мжченици, но нѣма да имъ се удаде“. Около 11 часа сливенския митрополитъ и началника на румелийската милиция, повикаха първенцитѣ въ църква и имъ държаха рѣчь за нуждата отъ благоразумие. Това успокои доста тълпата, но то не бѣ достатъчно. Генералъ Столипинъ бѣ повикалъ два полка, за да пазятъ редъ и да очистятъ улицитѣ, безъ да се пролѣе капка кръвь. Тѣхното влизане въ града внесе новъ вятъръ. Всички видѣха, че властитѣ нѣма да оставятъ тълпитѣ да си наложатъ волята. Женитѣ, които мислѣха, че сж неприкосновени и че могатъ да се съпротивляватъ даже на войнишки байонети, се разколѣбаха. Рускитѣ офицери, обаче, бѣха възмутени, гдѣто искаха да ги употрѣбатъ срѣщу едно население, което тѣ сж освободили и което сега защищава своитѣ спечелени правдини. Мнозина отъ тѣхъ бѣха на мнѣние, че ролята на руската войска не е да съдѣйствува за повръщането на турския режимъ. Но генералъ Столипинъ знаеше по-добрѣ, отъ тѣхъ политиката и интереситѣ на славянството. Слѣдъ като бѣ далъ пълна възможность на населението да изкаже болкитѣ си и силата си, сега трѣбваше да докаже, че руската администрация е искренна и че думата на единъ генералъ-губернаторъ е ненарушима. Прѣди да почнатъ войскитѣ дѣйствията си видни офицери и граждани тръгнаха изъ тълпитѣ да ги прѣдупрѣдятъ, че войскитѣ имали заповѣдь да очистятъ улицитѣ и да освободятъ конака. Къмъ 6 часа всичко изъ града бѣ мирно, всички жители бѣха се прибрали по кжщитѣ. Шмитъ можеше твърдѣ свободно да отиде въ конака, гдѣто се помѣщаваше ковчезничеството, но генералъ Столипинъ го посъвѣтва да не прави нощна визита и да не дава поводъ на нови подозрѣния, а да повика при себе си ковчежника и книговодителя, да имъ даде наставленията си, а колкото за регистритѣ, генералъ губернаторътъ ще се разпореди да му се изпратятъ въ Пловдивъ. По тоя начинъ се постигнаха двѣ цѣли: запазваше се престижа на властьта и се избѣгваше обезсжрдчението на населението, което правеше демонстрацитѣ.

Посрѣдъ нощь гоститѣ напуснаха Сливенъ и се отправиха за Пловдивъ. Генералъ Столипинъ заяви на Шмита, че ако въ всички градове ще трѣбва лично да отива и да употрѣбява руски войски за усмиряването на възбуденото население, той мисли, че не може да носи отговорностьта за сигурностьта на Шмита и за добрия изходъ на неговитѣ ревизии, въ случай че ги продължи. Даже това, което бѣше видѣлъ Шмитъ съ очитѣ си въ Сливенъ, го убѣди, че трѣбва да тури край на своитѣ ревизии и че трѣбва да се ограничи само съ писменни заповѣди до окржжнитѣ ковчежничества. Спирането на тия ревизии даде за резултатъ, че Шмитъ загуби първата си надменность и желанието си да се постави по-високо отъ административнитѣ власти. Когато се убѣди, че е безсиленъ и че международната комисия не може да му помогне въ нищо, той се примири съ мисъльта, че въ Източна Румелия грамадното болшинство е българско и че безъ неговото съдѣйствие той нищо не може да направи.

Изработването на органическия уставъ.

Турскиятъ проектъ, който, споредъ турскитѣ комисари, имаше това достойнство, че можеше да се приложи не само за Източна Румелия, но и на най-затънтенитѣ вилаети въ Мала-Азия, остана безъ никакво внимание отъ страна на комисаритѣ. Даже тия отъ тѣхъ, които считаха за длъжность да подкрѣпяватъ въ всичко турскитѣ интереси, се намериха тоя пжть въ невъзможность да се солидаризиратъ съ турския проектъ. И той се остави на страна, като нѣщо съвсемъ непотрѣбно. Вмѣсто него, по прѣдложение на австро-унгарскитѣ делегати се приеха слѣднитѣ общи принципи, върху които имаше да почива бждещата конституция на Източна Румелия, съ изработването на която бѣше натоварена международната комисия:

1) Разпорежданията на Берлинския договоръ (членове XIII, XXII и LXII) прѣди да намѣрятъ своето строго приложение въ работитѣ на комисията, отнапрѣдъ още се забранява да се прѣдлагатъ измѣнения въ текста на казания договоръ;

2) Съгласно членъ XVIII отъ Берлинския договоръ законитѣ за вилаетитѣ, както и прѣдложенията, направени въ основното засѣдание на Цариградската конференция, трѣбва да служатъ за отправни точки (point du depart) на работитѣ на комисията, безъ, обаче, да се налага на послѣднята задължението, да се придържа строго о тѣхъ; напротивъ комисията се счита въ право да ги измѣня въ всичкитѣ имъ разпореждания, които не отговарятъ, споредъ нея, на положението и нуждитѣ на страната.

3) Комисията ще се помжчи да даде на Източна Румелия една организация, която отговаря, до колкото обстоятелствата ги позволяватъ, на духа, който е продиктувалъ учрежденията на държавитѣ отъ западна Европа, за да се присъвокупи и тя въ движението на модерната цивилизация и да участвува въ нейнитѣ благодѣяния.

Вслѣдствие на това, комисията ще се погрижи да обезпечи на страната въ най-широки размѣри:

а) личната и имуществена сигурность;

б) едно правосждие, независимо, бързо и безпристрастно;

в) една данъчна система и една финансова администрация, съобразно съ даннитѣ на новата икономическа наука;

г) кредитни учреждения, както единъ промишленъ и търговски режимъ, прѣдвиденъ да развие общественото и частно благосъстояние;

д) усъвършенствуване съобщителнитѣ срѣдства;

е) свобода и пълно равенство на вѣритѣ, при едно справедливо уреждане на отношенията между религиитѣ, религиознитѣ общества и държавата;

ж) една система на народно образование, която зачита правата, интереситѣ на религиознитѣ общества и която гарантира сѫщеврѣменно умственото развитие на населението;

з) едно свободолюбиво уреждане въпроса по печата;

и) едно справедливо участие на всички класи отъ населението въ обществения животъ, както и едно народно прѣдставителство, приспособено за нуждитѣ на страната;

к) една изпълнителна власть, силно установена, но подложена на единъ дѣйствителенъ контролъ;

л) една гражданска администрация, която примирява по единъ справедливъ начинъ интереситѣ на държавата съ тия на частнитѣ лица.

4. При това, като се има прѣдъ видъ, че политическитѣ учреждения на една западна държава, колкото усъвършенствувани да сѫ тѣ, не биха отговаряли нито на нуждитѣ, нито на историческото развитие, нито на обичаитѣ на населението, които не биха даже били разбрани отъ послѣдньото и се излагатъ слѣдователно на риска да останатъ мрътва буква въ много отношения, комисията не мисли да въвежда буквално (telles quelles) въ Източна Румелия учрежденията на ни единъ отъ западнитѣ народи, но ще се мѫчи да осѫществи програмата изложена въ точка 3, като създаде едно дѣло, което отговаря на мѣстнитѣ нужди и на състоянието на духоветѣ.

5. Берлинскиятъ договоръ си зададе за задача въ Изтокъ едно трайно равновѣсие, като примири, до колкото е възможно противоположнитѣ интереси и претенции на разнитѣ народи и народности, които обитаватъ страната и вѣритѣ, които изповѣдватъ. Като се вдъхновява отъ неговия примѣръ, комисията като ще държи смѣтка за законнитѣ права на болшинството ще бди между това, щото и правата на меншествата да бѫдатъ тоже запазени".

Тая програма бѣ приета единодушно отъ Комисаритѣ, и защото бѣ много точна и ясна, а защото бѣ хитро скроена и даваше възможность на всички да прокарватъ своитѣ идеи. Тя бѣ нѣщо твърдѣ еластично; отъ една страна говорѣше и въвеждането на най-напрѣдналитѣ западни учреждения, отъ друга страна даваше мѣсто на мѣстнитѣ обичаи и състоянието на духоветѣ. Въ тая програма намираха удовлетворение и рускитѣ

прѣдставители, които се борѣха да направятъ отъ Изт. Румелия една образцова българска държава, а турскитѣ прѣдставители, които мислѣха, какъ да върнатъ поне часть отъ бившия режимъ. На първитѣ се прѣдоставяше широко поле да въведатъ въ Източна Румелия най-либералнитѣ учрѣждения, на вторитѣ се даваше гаранция, че съ бѫдещата конституция на Източна Румелия нѣма да се измѣни нищо отъ постановленията на Берлинския договоръ.

Слѣдъ това съгласие, европейскитѣ комисари си раздѣлиха работитѣ и всѣки единъ взема върху си изработването на една или двѣ глави отъ органическия уставъ, въ видъ на проектъ, които отпослѣ се разискваха въ пленума на комисията. Английската делегация взема гл. I — *Публичното право на областьта*. Слѣдъ дълги прѣпирни между двѣтѣ течения, отъ които прѣпирни нѣкои сѫ останали съвсѣмъ неизвѣстни за публиката, тъй като сѫ водени въ подкомисията и безъ държане на протоколи въ частнитѣ срѣщи на комисаритѣ, се приеха въ слѣдния видъ:

Чл. 1. *Източна Румелия е областъ, поставена подъ прѣката политическа и военна власть на Н. И. В. Султана при условие на административна автономия.* Чл. 2. опрѣдѣля границитѣ на областьта. Чл. 3. Прѣдоставя на Султана грижата да пази границитѣ на областьта по сухо и по море, съ ограничение турски войски да не влизатъ вѫтрѣ въ областьта, освѣнъ въ случай на бунтове и междуособици. Чл. 5. Запрѣщава заселването на черкези въ Източна Румелия. Чл. 6 казва: *Военната служба въ областната милиция е задължителна за всички туземци въ Източна Румелия. Туземцитѣ въ Източна Румелия не могатъ да бѫдатъ принуждавани да влизатъ въ отоманската войска, но могатъ ако желаятъ да се учатъ въ османскитѣ военни училища, или да се запишатъ и влѣзатъ въ нѣкое отдѣление на отоманската войска, стига да не сѫ още записани въ списъцитѣ на областната милиция и на нейната резерва, или да сѫ отписани вече отъ тѣхъ. Колкото врѣме прѣкара нѣкой въ османската войска ще му се зачита, че е служилъ толкова въ милицията. Милицията е прѣдназначена въ мирно врѣме да подпомага, ако е нуждно въ дѣйствията на жандармерията за пазене общия порядъкъ въ областьта. Въ качеството си на отоманска военна сила, милицията е длъжна въ случай на нашествие въ областьта или на военни дѣйствия по границитѣ ѝ, да спомага на* *отбранителното дѣйствие на императорската (турска) войска. По искане на Високата Порта тя ще може още да подкрѣпи въ прѣдѣлитѣ на Европейска Турция Султановата войска, че когато единъ законъ въ империята, издаденъ за изпълнение на обѣщанията, които вече е дало императорското правителство, би дало дѣйствително на всички отомански поданици равно право въ военната служба, въ почести и въ длъжность. И въ единия и въ другия случай милицията съставлява спомагателно тѣло подъ командата на своитѣ прѣки началници, които си оставатъ натоварени да управляватъ вѫтрѣшнитѣ и дѣйствия. Разноскитѣ, които станатъ за да се постави милицията на военна нога сѫ за смѣтка на императорското ковчежничество.*

Членоветѣ 1 и 6, които цитираме тукъ буквално повдигнаха сериозни възражения. Тѣхното обсѫждане завзе нѣколко засѣдания. Но въ тѣхъ се проявяваше главния признакъ, че Източна Румелия е часть отъ отоманската империя и че нейната автономия е само административна. По тия членове се проявиха и политическитѣ тенденции на Великитѣ държави.

Австро-унгарскиятъ прѣдставитель изказа мнѣние, че ако единъ день се установи принципътъ да се приематъ и християни въ турската армия, тогасъ и румелийцитѣ ще трѣбва да служатъ въ отоманската войска. Английскиятъ се надѣва, че и това ще стане единъ день. Рускиятъ бърза да възрази, както на първия, тъй и на втория делегати, че Берлинския договоръ не постановява нищо по въпроса за военнитѣ служби на румелийцитѣ. „Даже, ако единъ день,“ прибавя рускиятъ комисарь, „се промѣни сегашната турска военна система и даже, ако християнитѣ въ Турция се подложатъ на военна служба, пакъ румелийцитѣ не ще бѫдатъ задължени да слу-жатъ въ отоманската армия. Нито жителитѣ на Критъ, нито на Самосъ сѫ задължени да служатъ вънъ отъ своето отечество. Азъ не мога напълно да удобря втора и трета алинея отъ горѣпоменатия членъ 6. Разбирамъ, че всѣки румелиецъ има право самъ да избира онова училище за усъвършенствуване на военното му образование, което обича, но не виждамъ нуждата да се ограничи това право само съ отомански военни училища, а особенно да се даватъ извѣстни привилегии на ония, които свършватъ въ тѣхъ. Защото една привилегия е да се брои прѣминалото врѣме въ нѣкое цариградско училище за прѣ-

карана военна служба въ народната милиция на Източна-Румелия. Като се дава тая изключителна привилегия само на възпитаницитѣ отъ отоманскитѣ военни училища, дава се изгледъ, като че се иска да се прѣчи на ония млади румелийци, които жадуватъ да получатъ едно солидно и здраво военно образование. Безъ да докачамъ честолюбието на моитѣ отомански колеги, трѣбва, да кажа, че е общопризнато, какво отоманскитѣ военни училища изобщо сѫ още далечъ да прѣдставляватъ сериознитѣ гаранции срѣщу злоупотрѣбленията въ издаването на училищни свидѣтелства. Поставянето на една подобна алинея въ органическия уставъ издава едно желание да се фаворизира една народность въ врѣда на друга. А пъкъ такива привилегии ще създадатъ зависти и неприязнености между разнитѣ народности отъ населението, нѣщо, което не може да влѣзе въ нашитѣ намѣрения. Нека оставимъ пълна свобода на румелийскитѣ младежи да избиратъ най добритѣ военни училища въ чужбина. Па и самото уравнение на врѣмето, прѣкарано въ едно военно училище съ службата, прѣкарана въ редоветѣ на милицията, не е признато въ всичкитѣ европейски държави. Сѫщо тъй е неумѣстна и привилегията, че службата на отоманската армия ще се зачита като служба въ източно-румелийската милиция. Щомъ сме приели принципа, че военната служба въ областната милиция е задължителна за всички туземци, струва ми се, че е несъобразно съ тоя принципъ да се позволява на румелийцитѣ да постѫпятъ въ отоманскитѣ армии, прѣди да сѫ изпълнили военния си дългъ въ своето родно мѣсто“. Рускиятъ комисарь възрази и противъ алинея 3, като каза че това противорѣчи на Берлинския договоръ, който постановява, че румелийската милиция ще се употрѣбява за поддържането на вѫтрѣшния редъ на областьта и никакъ не рѣшава, че въ случаи на война, тя ще бѫде задължена да помогне на отоманскитѣ войски било на границата, било вънъ отъ областьта. „Азъ разбирамъ“, прибави руския комисаръ, „че въ извѣстни случаи може да отива на помощь на отоманската войска, но само когато областьта е заплашена отъ една вънкашна опасность“. Австро унгарскиятъ прѣдставитель каза, че ако допусне на румелийската милиция да не взима никакво участие въ операциитѣ на отоманскитѣ армии, ще се образува въ срѣдата на империята, прѣдъ вратитѣ на Цариградъ, една неутрализирана область, отъ която жителитѣ не ще участвуватъ въ защитата на държавата; и въ минутата, когато войницитѣ отъ отдалеченитѣ области ще умиратъ, за да отблъсватъ нашествието въ Източна-Румелия, милицията на тая область ще стои бездѣятелна. Рускиятъ комисарь мисли, че ако се задължи милицията да се присъединява къмъ отоманскитѣ войски, ще се накърнятъ привилегиитѣ на румелийцитѣ, но споредъ него всѣки поданникъ на една държава е дълженъ лично да защищава тая държава. Това основно начало е възприето въ всички страни. Вѣрно е, че въ Берлинския конгресъ не бѣ опрѣдѣленъ точния смисълъ на думата *милиция*, но отъ размѣненитѣ мисли на членоветѣ на това високо събрание става явно, че румелийската милиция ще може въ врѣме на война да помага на Султановата армия". Италиянскиятъ комисарь поддържа възгледа на руския, като казва, че догдѣто християнитѣ не бждатъ допуснати да служатъ въ отоманската армия, задължението на румелийцитѣ да служатъ вънъ отъ отечеството имъ, ще бжде една тяжесть много по-голѣма отъ тази, която сж имали до сега съ плащането на бедели-аскерие (откупуване отъ военна служба). Ако сега никой християнинъ не служи въ отоманската войска, защо ще задължаватъ само румелийцитѣ да се биятъ за империята". Направиха се разни поправки и доправки, отъ които най важната е тая на руския делегатъ: Портата нѣма право да повика румелийската милиция за защита на европейскитѣ си области безъ съгласието на Народното събрание. Турскитѣ делегати поддържатъ, че щомъ Източна Румелия се намира подъ прѣката политическа и военна власть на Султана, то и нейната милиция е задължена да служи за защита на цѣлата турска империя; но понеже турскитѣ закони не допускатъ *за сега* християнитѣ да служатъ въ отоманската армия, то тѣ правятъ слѣдната поправка: „Когато единъ имперски законъ въведе пълно равенство между мюсюлмани и немюсюлмани при изпълнението на военната служба, Източна Румелия ще трѣбва да снабдява отоманската армия съ едногодишенъ контингентъ, пропрционаленъ съ числото на населението." Страхътъ на турскитѣ делегати да не би Турция да се принуди да въведе равенство въ войската бѣ толкова голѣмъ, щото тѣ прѣдпочитаха да се откажатъ отъ помощьта на румелийската милиция. Това тѣхно поведение накара австро-унгарскиятъ делегатъ да произнесе слѣднитѣ горчиви думи: „Азъ имахъ илюзии относно възможностьта да се въведе една скорошна реформа въ отоманската военна система, но трѣбва сега да изповѣдамъ, че тѣ сж съборени отъ думитѣ на нашитѣ турски колеги. Ако приемемъ едно прѣдложение, което ще подчини участието на румелийцитѣ въ защитата на империята, на тая отдалечена случайность ние ще създадемъ въ самото сърце на империята една область, която фактически нѣма да даде никаква военна помощь на империята. Източна Румелия не е една васална държава, или единъ съюзникъ, а една неотемлима часть отъ Турция. Слѣдъ като изслушахъ онова, което казаха отоманскитѣ делегати, азъ считамъ за твърдѣ потрѣбно да бжда твърдѣ прѣдпазливъ относително врѣмето, което ще изтече отсега нататъкъ до възприемането на една нова система на военнитѣ набори въ Турция, единъ периодъ, който, ми се струва, ще трае безконечно, и да наложимъ на румелийцитѣ задължението, щото всѣки гражданинъ да съдѣйствува за запазването на държавата." Французскиятъ делегатъ въ своята игрива откровеность заявява, „че прѣдставителитѣ на Великитѣ Държави не трѣбва да бждатъ по-турци отъ самитѣ турци" и прибавя, „че понеже органическия уставъ ще трѣбва да бжде промулгиранъ съ единъ императорскиферманъ, то ми се струва, че ще бжде мжчно да се тури една клауза, която ще прѣдостави на отоманското правителство една войска, безъ която то мисли, че може да мине." Понеже неможеше да се постигне единодушие между комисаритѣ и понежеруситѣ заявиха, че тѣ сж направили вече послѣднитѣ отстжпки по въпроса за милицията, то за да се постигне съгласие рѣши се, да се изхвърли алинея 4 на чл. 6.

Върху чл. 7 (за назначението на Ген.-губернатора и висшитѣ администратори) станаха тоже дълги разисквания. Руситѣ комисари подържаха, че трѣбаа да се запази за Източна — Румелия една пълна автономия и че тази областъ не трѣбва да да се приравнява съ единъ турски вилаетъ. Берлинскиятъ конгресъ не е можалъ да мисли, че Източна Румелия ще има по-ограничена автономия и по-малка административна децентрализация отколкото се даваха въ цариградската конференция на двѣтѣ автономни Българии

„Споредъ прѣдложения проектъ за чл. 7, казваше рускиятъ комисаръ, Султанътъ ще назначава главниятъ секретарь, директоритѣ на разнитѣ административни служби и членоветѣ на Върховното сждилище. Но, ако Берлинскиятъ договоръ постановлява, че генералъ-губернаторътъ ще се назначава отъ Султана, то нито въ текста на тоя договоръ, нито въ нѣкой протоколъ на засѣданието на конгреса се поменава, че и другитѣ чиновници ше се назначаватъ отъ Султана. Споредъ насъ, най-добриятъ контролъ, който би можалъ да се даде на управлението, е да се огради генералъ-губернатора не съ назначени чиновници, а съ избрани отъ населението дѣйци. Ако прѣгледате рѣшенията на цариградската конференция ще видите, че тамъ е постановено, щото Областното Събрание да избира по за 4 години една административна комисия, която да служи за Съвѣтъ на Генералъ-губернатора. Тази идея не е нова. Тя бѣше приета даже отъ Високата Порта, която отхвърли толкова други прѣдложения на конференцията. Съгласенъ съмъ съ английския делегатъ, че не трѣбва да се считаме обвързани напълно съ рѣшенията на цариградската конференция, но понеже нѣмаме друга база за рѫководство, ние ще трѣбва да прибѣгваме често до нейнитѣ постановления, защото Берлинския договоръ говори, че международната комисия за изработване на Органическия уставъ трѣбва да има за изходна точка рѣшенията на цариградската конференция. Руското правителство разбира, че тия рѣшения сѫ най лоялното, което може да се даде на Източна Румелия. Ако на 1876 година, когато на Турция се прѣдлагаха най-приемливитѣ рѣшения съ цѣль да се избѣгне една война, сега, когато войната стана, и тая область бѣ освободена, Европа не може да й даде по-малки правдини отъ тия, които й сѫ били дадени по-рано. Ако Берлинскиятъ конгресъ имаше намѣрение да прѣдостави на Високата Порта назначението на директоритѣ и на сѫдиитѣ, щѣше изрично да го постанови въ договора, както е направилъ за генералъ-губернатора и офицеритѣ отъ милицията и жандармерията. Но по всичко се вижда, че конгресътъ е считалъ такава кауза за несъобразна съ принципа на автономията, слѣдователно на нашата комисия се пада правото да рѣши върху каква база трѣбва да се постави назначението на административния и сѫдебенъ персоналъ на областьта. Споредъ менъ, въпросътъ, който ни занимава е отъ голѣма важность и ние не можемъ да не вземемъ подъ сериозно внимание настоящето състояние на страната, страховетѣ малко или много основателни, които сѫ достигнали до насъ и практическитѣ мѫчнотии, които могатъ да произлѣзатъ отъ приложението на чл. 7 въ настоящата му редакция. Въ страна като тая, която искаме сега да организираме, най-доброто нѣщо е управлението да черпи силата си отъ народното довѣрие. Азъ се съмнѣвамъ, че назначението на чиновницитѣ отъ турската централна власть, споредъ една листа съставена и прѣдставена само отъ генералъ-губернатора, ще даде добри резултати. Понеже Генералъ-губернаторътъ може да бѫде още съвсѣмъ чуждъ на страната, който да не познава

мѣстнитѣ хора и който да не бѫде въ течение на народнитѣ желания, той може лесно и противъ волята си да попадне въ грѣшка върху достойнствата на тия, или ония кандидати и отговорностьта за лошитѣ послѣдствия да попадне върху него. За да се създаде едно положение на работитѣ твърдо и отговаряще на останалитѣ нужди на страната, не е достатъчно да се изработятъ учреждения, па били тѣ и най-добритѣ на свѣта; трѣбва още, и това е много по-важно, щото хората, които ще бѫдатъ призовани да ги прилагатъ, да прѣдставляватъ сериозни гаранции за своята честность и своята привързаность къмъ интереситѣ на населението. А пъкъ тия гаранции, споредъ насъ могатъ да бѫдатъ оцѣнени само отъ тия, които сѫ най много заинтересовани да бѫдатъ управлявани отъ лица, които се радватъ на публично уважение и довѣрие. Ето защо, ние прѣдлагаме, щото главниятъ секретарь, административнитѣ директори (министритѣ) и управителитѣ да се назначаватъ отъ изпълнителната власть, но подъ условие да се избиратъ отъ една листа на кандидати, прѣдставени на генералъ-губернатора отъ Областното Събрание, което е най-компетентно да сѫди по тая материя“. Французскиятъ делегатъ поддържа редакцията такава каквато е, тъй като споредъ него, не трѣбва да се отслабва властьта на Султана. Австро-унгарскиятъ делегатъ, макаръ да признава, че Източна-Румелия не може да бѫде като другитѣ турски вилаети, но има едно отвращение къмъ избирателната система на чиновницитѣ. „Рускитѣ делегати, казва той вѣрватъ, че назначението на директоритѣ (министритѣ) отъ Областното Събрание ще бѫде най-добрата гаранция за автономията, но азъ не мисля тъй. Даже въ страни, които се радватъ на голѣма автономия, пакъ изборътъ на чиновницитѣ отъ народа не се счита като една гаранция за тая автономия. Въ Англия извѣстни чиновници, на които функциитѣ сѫ съвършенно народни, се назначаватъ отъ кралицата. Въ Съединенитѣ Щати, страна гдѣто има най голѣма автономия, прѣдседательтъ на Републиката назначава направо около 60,000 служащи. Азъ вѣрвамъ, че не може да се мисли да се даде на жителитѣ на тая область една по-голѣма автономия, или една автономия по-добрѣ гарантирана отколкото държавитѣ, които ви цитирахъ. Гаранцията, която желаятъ рускитѣ комисари нѣма да дойде чрѣзъ назначението на нѣколко директори отъ Областното събрание. Но тя ще послѣдва отъ контрола, който това събрание ще може и ще трѣбва да упражнява надъ чиновницитѣ, което нѣщо ще бѫде установено по-послѣ. Ако приемемъ да се избиратъ чиновницитѣ отъ едно Събрание, като измѣнимъ съ това системата на централизацията, ние ще изпаднемъ въ едно прѣувеличение. Една силна изпълнителна власть е абсолютно нуждна, ако не искаме да прѣчимъ на вървежа на работитѣ. Намѣсата на народа въ администрацията докарва навсѣкждѣ анархия; защото администрацията не може разумно да се упражнява, освѣнъ отъ отговорни чиновници, снабдени съ достатъчна свобода на дѣйствие. Ако това е вѣрно въ всички други страни, още по-вѣрно е въ тая область, гдѣто интереситѣ сж твърдѣ различни и гдѣто достойнитѣ хора сж още по-рѣдки. Ето защо азъ искамъ една силна изпълнителна власть, оградена съ гаранции. Само такава власть може да съдѣйствува за развитието на общественото благоденствие. Понеже избранитѣ чиновници ще зависятъ много отъ избирателитѣ, тѣ ще се занимаватъ повече съ интереситѣ на тия, които сж ги избирали отколкото на страната. Понеже ще произхождатъ отъ извѣстни корпорации или котерии, то тѣ ще гледатъ повече да угодятъ на тѣхъ, отъ колкото да си изпълнятъ длъжноститѣ. Ако избирателното тѣло е заобиколено отъ гаранции, ако е подложено на единъ ефикасенъ контролъ, само тогазъ неговото дѣйствие ще бжде благотворно и ще може да се развие въ полза на народа. Като дадемъ право на генералъ-губернатора, т. е. на едно отговорно лице, а не на едно избирателно тѣло правото да избира чиновницитѣ, ние ще дадемъ една по голѣма ширина на прѣдложението, направено въ осмото засѣдание на цариградската конференция и ще прѣдпазимъ административната автономия да се изроди въ една анархия. Колкото за назначението на сждиитѣ, азъ считамъ, че ще има по голѣма опасность, ако поискаме да създадемъ една избираема магистратура. Сждницитѣ сж длъжни да се произнасятъ върху разпритѣ, изникнали между гражданитѣ, върху интереситѣ на гражданитѣ; явно е, че ако зависи отъ защитницитѣ, то правосждието ще пострада. Колкото се отнася до назначението на главния секретарь и до директоритѣ на административнитѣ служби, азъ вървамъ, че понеже, главниятъ секретарь ще трѣбва да замѣства Генералъ-губернатора, който е назначенъ отъ Портата, то е естествено, че Портата има право да избира сама тоя чиновникъ; директоритѣ тъй сжщо биха били по-независими, ако дължеха службитѣ си на Генералъ-губернатора и за да могатъ да му помагатъ и въ случай на нужда да го котролиратъ, за да бждатъ независими, трѣбва да бждатъ назначени отъ Високата Порта

Прѣди да свърша нека кажа една дума по въпроса за сждиитѣ на Върховното Сждилище. Онова, което казахъ за изборностьта на сждиитѣ изобщо, важи още повече тукъ. Върховнитѣ сждии ще издаватъ окончателни рѣшения, ето защо искамъ да бждатъ тѣ още по-независими. тѣ не могатъ да бждатъ друго-яче независими, освѣнъ ако се назначаватъ пожизнено отъ Високата Порта, тъй като генералъ-губернаторътъ е само за 5 год.“ Рускиятъ комисарь прави слѣднитѣ възражения; „Даже въ конституционнитѣ страни на Европа отговорностьта на чиновницитѣ, каквато я изисква австро-унгарскиятъ делегатъ, не е всѣкога запазена отъ злоупотрѣбления и е мжчно да се намѣри аналогия между организацията на Източна Румелия и английската, или американската конституции. Ако приемемъ тукъ принципа, който се изтъкна отъ австро-унгарския делегатъ и който впрочемъ може да бжде правъ по теория, ние рискуваме да видимъ всички гаранции останали мъртва буква. Въ тая страна е прѣдставена една задача съвършенно практическа; да се намѣрятъ способни хора, които съ достоинство да изпълнятъ извѣстни длъжности. А пъкъ народътъ е само, който познава тия хора и който има право да избира ония, които му вдъхватъ довѣрие, а не централната власть. Централизацията въ турскитѣ области даде печални резултати. Като правимъ възражения противъ чл. 7 ние искаме да прѣдпазимъ да не би да се употрѣбятъ въ администрацията елементи, които не се радватъ на народното довѣрие; не трѣбва да забравяме, че лежинитѣ — администратори сж рѣдки въ страната и че единственото нѣщо, което въ повечето случаи може да послужи тукъ като цензъ за една обществена длъжность, е именно народното довѣрие. За избирането на сждиитѣ, на което се противи австро унгарскиятъ делегатъ, въ днешнитѣ обстоятелства най-добритѣ сждии ще бждатъ пакъ тия, които сж най-популярни. Бѣлѣжкитѣ на австро унгарскиятъ делегатъ биха били прави, ако се касаеше за една страна, гдѣто сжществува борба между социалнитѣ класи, но тукъ нѣма подобно нѣщо. Рускитѣ окупационни власти още отъ началото въведоха въ България децентрализацията и прѣкото участие на населението въ управлението. Това не докара никакво неудобство.“ Всички останали делегати сж за приемането на чл. 7. Но за да удовлетворятъ поне отчасти исканията на рускитѣ комисари въвежда се една смѣсена система, избирани и назначавани сждии.

За Областното събрание за езика и утвърдяването на законитѣ отъ султана.

Рускитѣ комисари настояватъ да се даде по-голѣма свобода на генералъ-губернатора при утвърждението и промулгирането на законитѣ. Другитѣ комисари подържатъ, че понеже Източна Румелия е неотемлима часть отъ турската импери и понеже послѣднята е монархическа държава, то трѣбва да се запази и монархическия престижъ въ всичката си цѣлость. Султанътъ да утвърждава гласуванитѣ отъ Областното събрание закони. Особенно като ще има право това събрание да измѣня и общитѣ закони на империята. Рускитѣ комисари настояватъ да се освободятъ отъ султанска санкция поне они закони, които иматъ чисто областенъ характеръ. Понеже Генералъ-губернаторътъ е прѣдставитель на Султана въ областьта и назначенъ отъ него, то трѣбва да му се прѣдостави атрибута да утвърждава самъ областнитѣ закони. Английскитѣ комисари поддържатъ да се въведе нѣщо подобно на онова, което сѫществува въ английскитѣ свободни колонии: „въ английскитѣ колонии, каза той (и се извинява, за гдѣто толкова често цитира тая организация), „правителството може да промулгира единъ законъ прѣди да е добилъ санкцията на кралицата. Но кралицата има право на *вето*. Ако ние англичанитѣ, сме дали на нѣкои колонии такива привилегии, причината е голѣмото разстояние, което дѣли колониитѣ отъ метрополията и защото се отнася често до мѣстни интереси, които сѫ твърдѣ важни. Източна Румелия, която е въ срѣдата на империята, не може да се оприличи на нашитѣ колонии по своята голѣма близость до столицата. Най-послѣ се приема, че Султана ще утвърдява гласуванитѣ отъ Общинското събрание законопроекти.

Членъ 22, на който прѣдставения проектъ има слѣдното съдържание: *Турскиятъ езикъ остава официаленъ за администрацията и сѫдилищата. При все това употрѣблението на български и гръцки езици е факултативно за частнитѣ лица въ тѣхнитѣ отношения съ администрациитѣ и сѫдилищата. Администрацията и сѫдилищата отговарятъ на просбата и съобщенията на частнитѣ лица на езика, който тѣ сѫ си избрали. Рѣшенията и присѫдитѣ, както и административнитѣ актове, публикации и извѣстия ще се съставляватъ на турски, български и гръцки.*“ Употрѣблението на езицитѣ даде поводъ

на дълги разисквания въ международната комисия. По тоя важенъ въпросъ рускитѣ делегати произнесоха слѣднитѣ двѣ рѣчи: „Сериозностьта на въпроса, който разискваме въ тая минута ме задължава да ви изкажа на дълго възраженията си по тоя членъ. Тъй както се прочете той обема два въпроса, които ще разгледамъ по отдѣлно; той ни прѣдлага най-напрѣдъ да признаемъ турския езикъ като официаленъ въ областьта, която ние организираме, а послѣ поставя на равна нога другитѣ два езика, употрѣбявани въ страната — българския и гръцкия. Проектътъ да признаемъ турския езикъ като официаленъ въ Източна-Румелия повдига двѣ възражения отъ гледна точка, както теоретическа, тъй и практическа. Като поставяме такъвъ принципъ ние прѣдрѣшаваме неизбѣжно и въпроса за народностьта и членоветѣ на администрацията и сѫдилищата въ областьта. Комисията рѣши, че всички чиновници, освѣнъ нѣкои изключения, които ще се установятъ отпослѣ, ще бѫдатъ мѣстни жители. Ако турскиятъ езикъ се признае за официаленъ, трѣбва всички чиновници не само да го говорятъ, но още и да пишатъ правилно. Вие не сте да не знаете мѫчнотиитѣ, които прѣдставлява този езикъ; мнозина отъ тукашнитѣ хора го разбиратъ, но малцина го пишатъ особено въ онова съвършенство, което е нужно за едно сѫдилище, или едно бюро. Увѣриха ме, че у този езикъ остава много да се желае отъ гледна точка на юридическата терминология и е недостатъченъ да изкаже чуждитѣ на турското законодателство, т. е. „шерията“ идеи. При това трѣбва да напомня, че по-голѣмата часть отъ младитѣ румелийци, българи, гърци или турци, които сѫ свършили наукитѣ си въ странство и сѫ най-пригодни да бѫдатъ употрѣбени отъ администрацията, тѣ познаватъ турски езикъ много по-малко отколкото другитѣ езици на мѣстото. Отъ една по обща гледна точка Берлинскиятъ договоръ никакъ не изисква въвеждането на турския езикъ като официаленъ. Напротивъ, той обявява, че Източна Румелия трѣбва да добие правата на една автономна область и е напълно приемливо, щото една область, макаръ да остава подъ прѣката власть на единъ суверенъ, да си има като официаленъ езикъ тоя на болшинството отъ населението. Като примѣръ мога да ви привѣда островитѣ на Ламаншкия каналъ, които сѫ английски владѣния, но които притежаватъ за официаленъ езикъ французкия. Въ островъ Самосъ и днесъ въ Критъ администрацията употрѣбява гръцки езикъ. Най-послѣ цариградската конференция, която впрочемъ даваше на Източна Румелия по-пълни права отъ тия, които даде Берлинския договоръ, постановляваше, че езикътъ на страната трѣбва да се употрѣбява наравно съ турския въ сждилищата и администрацията. На кжсо ние приемаме да се употрѣбява турския езикъ задължително въ сношенията на областьта съ Високата Порта, но не и за сношенията на администрацията и мѣстнитѣ сждилища съ управляемитѣ и сждящитѣ се страни. Ето защо прѣдлагаме българския езикъ да бжде официаленъ въ областьта, а турскиятъ езикъ да се употрѣбява само въ сношенията на генералъ-губернатора съ Високата Порта. Освѣнъ това да се допусне факултативно употрѣблението на турския езикъ за частнитѣ лица въ сношенията или съ администрацитѣ и сждилищата. Това трѣбва да стане толкова повече, че споредъ сжществующитѣ статистически данни въ двата санджака — Пловдивски и Сливенски има около 825,000 християни и около 250,000 мюсюлмани. Отъ мюсюлманитѣ 30—40,000 сж помаци, които говорятъ само български. Свърхъ това голѣмото число турци и гърци, които живѣятъ смѣсено въ селата си служатъ съ български езикъ. И прѣди войната християнското население бѣше по-многобройно отъ турското, а сега тази разлика е още по-голѣма. Много отъ мюсюлманитѣ се изселиха и отидоха да живѣятъ въ Мала-Азия и другадѣ нѣматъ намѣрение да се завърнатъ. Колкото до втория въпросъ, който повдига прѣдлагания членъ, т. е. за еднаквото употрѣбление на български и гръцки езици, ще кажемъ, че въ областьта има и други народности: евреи и арменци. Има цѣли околии, гдѣто гръцки елементъ никакъ не се срѣща, а пъкъ напротивъ, тамъ сж арменци, въ доста значително число, както е напримѣръ Т.-Пазарджикъ, гдѣто има арменци повече отъ гърци. А тъй както е редактиранъ члена не дава удовлетворение нито на евреитѣ, нито на арменцитѣ. Ние не сме противни да се дадатъ най-голѣмитѣ възможни леснотии на една народность отъ населението, което прѣдставлява извѣстна важность, затова прѣдлагаме, щото въ ония общини, гдѣто гръцкиятъ елементъ е въ болшинство да се употрѣблява гръцкия езикъ въ общинското управление. Но да се разпространява този принципъ по администрацията на цѣлата областъ, е несправедливо. Употрѣблението на тоя или оня езикъ въ администрацията на една страна е единъ многоваженъ въпросъ; но въ специалния случай, който ни занимава сега той добива особенна важность прѣдъ видъ на административната автономия, която Европа счете за нуждно да

даде на Източна Румелия. Подъ думата „автономия“ ние разбираме най-паче правото на населението да се управлява отъ лица, родени въ самото мѣсто, който принципъ комисията е вече приела. Еднажъ това установено, ясно е, че по-голѣмата часть отъ чиновницитѣ на администрацията трѣбва да принадлежатъ фактически на народностьта, която е въ болшинство, а Източна Румелия, както го показва статистиката, е въ грамадната си часть българско. Какво ще стане прочее, съ административната автономия, на която сега работимъ подробноститѣ, ако официалния езикъ бжде турски, както ни прѣдлага изработения отъ французския делегатъ проектъ? Въ такъвъ случай почти всички интелигентни, учени и способни българи ще се намѣрятъ изключени отъ администрацията на своето отечество, понеже не познаватъ добрѣ турския официаленъ езикъ. Голѣмото болшинство отъ населението въ областьта ще бжде поставено за напрѣдъ подъ управлението на единъ персоналъ неизбѣжно взетъ измежду старитѣ чиновници, които [illegible] сж израсли въ нравитѣ на единъ осжденъ режимъ, ще въведатъ онѣзи страшни злоупотрѣбления, които трѣбва да прѣдвидимъ и на които възвръщането трѣбва да възприпятствуваме. Ще обърнемъ вниманието ви върху друга мжчнотия, която непрѣменно ще изникне, ако турския езикъ се въведе за официаленъ. Въ програмата, която ни прѣдстави австро-унгарскиятъ колега ние възприехме принципа, че Източна Румелия ще бжде надарена съ народно прѣдставителство. И азъ вѣрвамъ, че нѣма да се излъжа, ако още отъ сега ви го кажа, че най малко двѣ трети отъ депутатитѣ, които ще се изпратятъ въ Областното събрание ще принадлежатъ на българската народность. Каква ще бжде тѣхната роль въ това събрание, ако разискванията ще станатъ на официялния езикъ, т. е. турски, който е непознатъ на по голѣмата часть отъ тѣхъ? Нѣма ли отъ напрѣдъ да бжде осждено нашето дѣло на илюзорни резултати и да направи да се зароди въ душата на масата единъ видъ недовѣрие къмъ нашитѣ намѣрения за тѣхната страна, когато наложимъ въ Източна Румелия турския езикъ за официаленъ. Но ние отиваме по-далече и казваме, че като се даде еднакво право на турския и българския езикъ, както го прѣдлага английския делегатъ, пакъ нѣма да се разрѣши въпроса по единъ справедливъ и практически начинъ. Ние ще бждемъ принудени да създадемъ една двойна администрация, което безъ нужда ще обрѣмени областния бюджетъ, а пъкъ разноскитѣ ще бждатъ толкозъ повече за смѣтка на българитѣ, колкото послѣднитѣ сѫ въ грамадно болшинство. Но даже като приемемъ, че румелийскитѣ финансии ще могатъ лесно да понасятъ тежеститѣ на двойния административенъ и сѫдебенъ персоналъ — единия за българитѣ, другиятъ за турцитѣ — пакъ ще изникнатъ доста случаи, въ които тая система ще се доведе до нищожность. Често може да се случи напримѣръ, щото административниятъ или сѫдебниятъ съвѣтъ въ единъ окрѫгъ да бѫде съставенъ по изборъ само отъ бѫлгари, които не разбиратъ турски. Какъ ще ги задължите да си служатъ съ турския езикъ въ тѣхната официална кореспонденция и въ тѣхнитѣ сѫдебни дебати? Това неудобство може да се отстрани като се прибави къмъ всѣки съвѣтъ по единъ допълнителенъ персоналъ отъ кописти и драгомани съ единствената цѣль да прѣвеждатъ, или да съставляватъ надлежнитѣ документи на турски или на български? Но това срѣдство отговаря ли на истинскитѣ нужди на администрацията и ще бѫде ли експедитивно? За да се избѣгнатъ всичкитѣ тия мѫчнотии и неудобства ние прѣдлагаме слѣдното измѣнение: „Българскиятъ езикъ е официаленъ въ областьта, освѣнъ за кореспонденцията, която се води между Генералъ-губернатора и Високата Порта на турски езикъ. Употрѣблението на турски езикъ е факултативно за частнитѣ лица въ тѣхнитѣ отношения съ администрацията и сѫдилищата. Въ околиитѣ, гдѣто гръцкия езикъ се употрѣбява изобщо, околийскитѣ власти могатъ да си служатъ съ него.“

Турскитѣ делегати не раздѣляха, разбира се, възгледитѣ на рускитѣ си колеги. Тѣ поддържаха, „че турскиятъ езикъ е повече разпространенъ въ областьта отъ всѣки другъ. Четиристотинъ години се е говорилъ отъ цѣлото население. Българитѣ и гърцитѣ го знаятъ тъй добрѣ, както турцитѣ. Забѣлѣзва се у жителитѣ на Румелия (което е доказателство, че тѣ познаватъ турския езикъ) единъ чистъ акцентъ при произнасянето на турски езикъ, което е рѣдкость въ другитѣ области. Българскиятъ езикъ се употрѣбява само отъ българитѣ; мюсюлманитѣ и гърцитѣ не знаятъ ни дума български. До сега той не е билъ езикъ на администрацията? Не е вѣрно, че когато турскиятъ езикъ е официаленъ, чиновницитѣ трѣбва да се взиматъ само между турскитѣ литератори и поети. Никакъ не е мѫчно да се намѣрятъ българи, които знаятъ да пишатъ и да четатъ доста задоволително турски. Молимъ нашитѣ колеги да не забравятъ, че Източна Румелия съставлява нераздѣлна часть отъ империята, че си остава подъ политическата и военната власть на Н. В. Султана. Понеже официалниятъ езикъ на империята

е турски, то не може да се въведе другъ официаленъ езикъ, безъ да се туримъ въ противорѣчие съ Берлинския договоръ и рѣшенията на цариградската конференция, за които трѣбва да държимъ смѣтка. Па и турскиятъ езикъ не е билъ до сега прѣпятствие за прѣуспѣването на страната и между сегашнитѣ чиновници на администрацията въ Изт. Румелия има мнозина, които знаятъ турски езикъ. Ето защо не можемъ да приемемъ нито по духъ, нито по буква прѣдложението на рускитѣ си колеги; 1) то накърнява правата на империята и 2) то не е практично и клони да задължи всички да учатъ български. Приемаме, обаче, за справедливо да се държи смѣтка и за езицитѣ на другитѣ народности, а това се постига напълно съ проекта на французкия делегатъ“.

Английскиятъ делегатъ поддържа нѣщо срѣдно между двѣтѣ прѣдложения: руското и турското и дава слѣднитѣ мотиви: 1) Азъ бихъ прѣдпочелъ да се приематъ рѣшенията на цариградската конференция относително употрѣблението на турския езикъ сѫщеврѣменно съ езицитѣ на мѣстото. Рускиятъ комисаръ направи алюзия за островитѣ на Ламаншъ, но е трудно да се взематъ английскитѣ владѣния за образецъ, понеже имаме различни системи. Въ Ионическитѣ острови ние бѣхме приели да се употрѣбява гръцкиятъ езикъ наравно съ английския; въ островъ Морисъ единствения официаленъ езикъ е английския; въ островъ Малта — италиянския съ английския; въ Канада се употрѣбяватъ наравно английски съ французки; законитѣ и административнитѣ актове се съставляватъ на английски и френски; и въ парламента рѣчитѣ се произнасятъ и на двата езика; въ градскитѣ съвѣти обичай е да си служатъ съ езика на болшинството и да го прѣвеждатъ само когато стане нужда. Не сме имали мѫчнотии въ Ионическитѣ острови макаръ да се употрѣбяваха двата езика английски и гръцки, и днесъ не посрѣщаме мъчнотии на островъ Малта, макаръ да се употрѣбяватъ два езика. Прѣди да се присъедини на Франция областьта Савойа, савойскитѣ депутати говорѣха на французки въ Сардинската камара. Въ унгарския парламентъ нѣкои депутати иматъ право да си служатъ и съ другъ езикъ, освѣнъ унгарския. Когато азъ поискахъ сѫщитѣ права за най-употрѣбяемитѣ езици въ Източна Румелия, азъ не искахъ да кажа, че комисията трѣбва да даде на арменцитѣ и евреитѣ сѫщитѣ права, които дава на българитѣ, на турцитѣ и на гърцитѣ; защото първитѣ двѣ народности съставляватъ едно незначително меншество въ страната. Гърцитѣ, които отдавна сѫ се ползували съ черковното върховенство иматъ голѣмо влияние и съставляватъ най-богатата часть отъ населението. Ще бжде желателно прочее, въ новата редакция да се държи смѣтка за принципитѣ, изказани въ цариградската конференция и да се даде право на гърцитѣ да си служатъ съ своя собственъ езикъ. Моитѣ руски колеги много настояваха върху практическитѣ мжчнотии, които прѣдставлява едноврѣменното употрѣбление на три езика".

Австрийскиятъ делегатъ е тоже противъ руското прѣдложение. Той отговаря: „Турскиятъ езикъ е много разпространенъ въ страната; всички го говорятъ и азъ забѣлѣжихъ въ едно отъ пловдивскитѣ сждилища, на което членоветѣ бѣха българи и арменци, че не само пледоаритѣ ставатъ на турски езикъ, но и сждиитѣ си служатъ съ този езикъ, когато се разговарятъ помежду си. Азъ мисля, че прѣувеличаватъ мжчнотиитѣ на турския писменъ езикъ. Но ако, при всичко това, азъ не съмъ на мнѣние да се приеме турскиятъ езикъ като официаленъ, то е защото други по-сериозни причини налагатъ употрѣблението и на другитѣ езици; понеже турскиятъ езикъ е официаленъ въ империята, не виждамъ неизбѣжната нужда да му се дава сжщиятъ характеръ и въ една привилегирована область. Макаръ да се съмнѣвамъ въ вѣрностьта на приведената тукъ статистика, азъ приемамъ, че българитѣ съставляватъ една значителна часть отъ населението на областьта."

Но при всичко това, ако дадемъ на българския езикъ официаленъ характеръ, ще повдигнемъ недоразумѣнията на миналото, ще подновимъ раздоритѣ и мжчнотиитѣ, които трѣбва да изчезнатъ. Ние трѣбва да дадемъ еднакво право на езицитѣ, които се говорятъ въ областьта, споредъ принципа, положенъ отъ цариградската конференция. А три езика се изобщо употрѣбяватъ въ тая область: турски, български и гръцки. Турскиятъ езикъ е езикъ на едно важно меншество, българскиятъ е езикъ на болшинството отъ населението, а гръцкиятъ се говори отъ едно почтенно и важно меншество. Рускитѣ колеги можи би отиватъ най далечъ, като мислятъ, че административната автономия не ще бжде никакъ сериозна, догдѣто българскиятъ езикъ не стане единствениятъ езикъ официаленъ въ областьта. Азъ пъкъ, напротивъ, мисля, че тази автономия ще може да се приспособи не само при употрѣблението на много езици, даже и само на турски, защото не сжществува никаква логическа връзка между принципа на автономия и употрѣблението на единъ опрѣдѣленъ езикъ. Ако ли пъкъ се приеме абсолютно тая връзка, то ще трѣбва да кажемъ, че равното употрѣбление на тритѣ езици ще напра-

вятъ автономията още по-ефективна, тъй като ни една отъ важнитѣ народности не ще може да се счита увождена въ своитѣ права. Забѣлѣжихъ, че моитѣ руски колеги считатъ за справедливо да се приравни турскиятъ езикъ съ българския. Но азъ пъкъ ще настоявамъ да се дадатъ сжщитѣ права и на гръцкия езикъ, и то не по причини, които каза моятъ английски събратъ, че дълго врѣме гръцката черква е била владѣюща тукъ, но защото гърцитѣ отъ тая область сж направили умствени успѣхи по-голѣми отколкото тѣхнитѣ съсѣди турцитѣ и българитѣ. Тѣхнитѣ училища сж по-многочислени и образованието повече разпространено между тѣхъ. Крива ли е прѣжната администрация, която обвиняватъ, че е прѣчила на умственото развитие на населението, загдѣто другитѣ сж останали по-назадъ? Не искамъ да търся причинитѣ, но фактъ е, че гърцитѣ образуватъ единъ цивилизованъ и цивилизаторски елементъ, за който трѣбва да се държи смѣтка. Важно е тоже да се помни, че гърцитѣ държатъ въ себе си търговията въ тази страна. Ако изключимъ езика имъ, ше направимъ една неправда и като уврѣдимъ тѣхнитѣ интереси, ще уврѣдимъ и интереситѣ на областьта. Употрѣблението на три езика прѣдставлява безъ съмнѣние мжчнотии, но ние трѣбва да оставимъ на практиката да ги изглади. Прѣдлагамъ, прочее, да установимъ принципа за употрѣблението на тритѣ езика въ висшата администрация и сждилищата. Можемъ да постановимъ тъй сжщо, че въ околиитѣ и общинитѣ да се рѣшава кой езикъ да се употрѣбява, като сжщеврѣменно допуща и езика на меншеството, напримѣръ ако то съставлява една трета отъ населението. Колкото за тежкитѣ разноски, които ще се наложатъ на населението по причина на многото езици, азъ прѣдпочитамъ да се направятъ нѣкои жертви, но да се постигне едно умиротворение. Ако бждещето Областно събрание бжде въ болшинството си българско, то ще наложи езика си."

Най-послѣ французскиятъ делегатъ се натоваря съ помощьта на италиянския да изработятъ новъ 22 членъ, който се и приема. Той допуща равенство на тритѣ езика: турски, български и гръцки.

Авторътъ на глава II — *правата на гражданитѣ* — е французкиятъ делегатъ. Прѣди да се започнатъ разискванията той обажда на комисията, че се е ржководилъ при съставянето, и отъ учрежденията, които сж въ сила въ всички почти европейски държави. „Това е една компилация", прибавя той, „направена грижливо, гдѣто се срѣщатъ много малко разпоредби, които не се намиратъ въ конституционнитѣ закони на другитѣ страни“. Вслѣдствие на това цѣлата глава се приема съ малки редакционни поправки, каквато е напримѣръ слѣдната: Третата алинея на чл. 24 бѣ прѣдставена въ проектъ „Чиновницитѣ и служащитѣ на областьта се вэематъ до колкото е възможно измежду нейнитѣ жители“, а по настояването на рускитѣ делегати тя се промѣни тъй: „Чиновницитѣ и служащитѣ се вэематъ измежду нейнитѣ жители, освѣнъ въ случаитѣ, които има да се установятъ по-послѣ съ публично-административния правилникъ“. Това измѣнение прѣдставляваше голѣма гаранция за областьта, защото туряше прѣдѣлъ на централната власть да си служи съ чуждестранни елементи, които не сж специалисти и на които службитѣ можеха съ успѣхъ да се изпълняватъ отъ мѣстнитѣ жители. Единъ отъ голѣмитѣ страхове на българското население бѣше, че генералъ-губернатора ще се обгради съ бивши турски чиновници и ще направи отъ автономната область единъ турски вилаетъ. И рускитѣ делегати, които въ онова врѣме бѣха единственитѣ прѣдставители на българскитѣ ламтежи и интереси се бореха съ едно чудно усърдие и умѣние да защитятъ тия интереси. И който прочете протоколитѣ на международната комисия ще види колко сполучливо сж изпълнили тѣ своята мисия.

Глава III — *За Генералъ-губернатора* — е изработена отъ австроунгарския прѣдставитель, който я прѣдшествува съ слѣднитѣ думи: „При редактирането на гл. III азъ съмъ се ржководилъ отъ двѣ начала, които много често съмъ изказвалъ въ комисията и които се базиратъ върху приетата отъ васъ програма: 1) Да се установи въ областьта една силна власть и 2) да се огради населението съ гаранции срѣщу злоупотрѣбленията съ прѣвишенията на тая власть.“ Цѣлата глава се приема безъ измѣнения и безъ разисквания.

Глава IV — *За централното управление* — е съставена отъ французкия делегатъ. Понеже разискванията по тази глава сж ставали въ частното заседание, между комисаритѣ въ официалното е била приета почти безъ разисквания и за това нищо не е отбѣлѣзано въ протоколитѣ.

Най-дълги разисквания сж ставали по глава V — *За Областното събрание* — проектътъ на която е билъ изработенъ отъ английския делегатъ. Рускитѣ прѣдставители въставатъ противъ назначението на депутати отъ генералъ-губернатора. Членъ 74 на проекта казва: „Членоветѣ на областното събрание, назначени отъ генералъ-губернатора сж по число равни на половината отъ избранитѣ членове. Въ своитѣ рѣчи

Рускитѣ делегати казватъ: „Нито теорията, нито пъкъ нѣкои [illegible] практически съображения докарватъ нуждата отъ [illegible] разпоредба. Ако се въведе въ органическия уставъ такава система, тя ще съставлява една новость за тая страна, която не знае обичая да се назначаватъ отъ върховната власть прѣдставителитѣ на народа. Законътъ за вилаетитѣ, който толкова много е привежданъ тукъ отъ нашитѣ колеги, и който може до една степень да ни дава извѣстни указания, не съдържа подобни разпоредби, а тъй сжщо и прѣдложенията на Цариградската конференция. Когато въ едно прѣдшествующе засѣдание ние изказахме страха, да не би Областното събрание да стане „посмѣшище на парламентъ“, Велико-Британскиятъ делегатъ ни увѣряваше, че всичкитѣ нужни гаранции за функционирането на това учрѣждение щѣли да се намѣрятъ въ глава V, гдѣто специално се говори за Областното Събрание. Но ние напразно търсимъ тия гаранции въ проекта, който сега разискваме. Далечъ е да бжде съставено отъ истински народни прѣдставители Областното събрание, тъй както ни го прѣдлагатъ, то ще се състои отъ елементи въ половината си часть подчинени на прѣкото влияние на администрацията. Въ главата — за публичното право на областьта, която вече гласува комисията, се казва, че Областното събрание ще трѣбва да бжде съставено най-вече отъ избрани членове, а сега ни прѣдставляватъ проектъ, споредъ който 10 души отъ депутацията сж по право и 18 по назначение отъ Генералъ-губернатора, което съставлява 38 депутати избрани, 28 неизбрани. Членоветѣ по право всѣкога ще бждатъ свързани съ администрацията, защото началникътъ на едно религиозно общество трѣбва всѣкога да мисли какъ да запази неговитѣ интереси. А понеже назначенитѣ отъ властьта депутати ще образуватъ единъ послушенъ инструментъ въ ржцѣтѣ на Генералъ-губернатора, то ще е достатъчно единъ малъкъ натискъ върху незначителното болшинство на избранитѣ членове, за да се осигури изключителното влияние на администрацията. Отъ тази гледна точка ще бжде по-добрѣ, може би, да не сжществува никакво народно прѣдставителство, отколкото да си правимъ илюзията, че има контролъ, който фактически не сжществува. Въ глава III ние постановяваме, че Генералъ-губернатора може да бжде сжденъ по оплакване на Областното Събрание, подписано отъ три-четвърти най-малко отъ членоветѣ му. Ако числото на назначенитѣ депутати бжде 18, избранитѣ членове не ще могатъ да съставятъ нужното болшинство за прѣдаването му на сѫдъ, и то даже въ случай че 10-тѣхъ по право депутати гласуватъ наедно съ избранитѣ, нѣщо, което е малко вѣроятно. Сѫщото болшинство отъ три четвърти е нужно, за да може да се измѣни нѣкой законъ на империята, който интересува областьта. Достатъчно е незначенитѣ 18 депутати да се въздържатъ, за да не може единъ имперски законъ не само да се измѣни, но и да се разисква. Берлинскиятъ договоръ, като повърна часть отъ България подъ политическата власть на Султана поиска сѫщевременно да гарантира на новосъздадената область — Източна-Румелия — едно положение, сѫщински привилегировано. За тази цѣль Европа натовари една международна комисия да опрѣдѣли сборътъ на привилегиитѣ, съ които тая область трѣбва да се надари подъ името „административна автономия“. Нима мислите, господа, че е наистина привилегия за Източна Румелия да се даде право на нейния генералъ-губернаторъ да назначава по свой изборъ членоветѣ въ едно Събрание, което трѣбва да прѣдставлява общественото мнѣние на страната и което трѣбва да контролира ефикасно дѣйствията на администрацията? Ние не мислимъ тъй. Въ другитѣ части на отоманската империя, а особено въ ония, гдѣто вѫтрѣшнитѣ наредби сѫ прѣтърпѣли напослѣдъкъ извѣстни измѣнения, Областното Събрание е съставено само отъ членове, свободно избрани, безъ никаква правителствена намѣса. Като искате да въведете въ Румелийския Органически Уставъ принципътъ да се назначаватъ отъ генералъ губернатора членоветѣ на събранието, вие ще поставите тая область, отъ гледна точка на автономията, въ едно положение, по-малко привилегировано отъ другитѣ, каквото е напримѣръ островъ Критъ, на който устава не е изработенъ отъ една европейска комисия. Освѣнъ това ние бихме направили една крачка назадъ отъ основата, която ни е дадена отъ Берлинския договоръ и ще накараме хората да мислятъ, че комисията иска да даде на областьта по-малко права отколкото тя е имала при стария режимъ. Колегитѣ, които поддържатъ оспорявания отъ насъ принципъ, считатъ за неизбежно да се въведе въ бѫдещето Областно събрание единъ консервативенъ и примирителенъ елементъ, избранъ отъ администрацията, за да играе ролята, която играе Сенатътъ или Горнята Камара въ европейскитѣ конституции. Теоретически тази идея има цѣль, но практически тя е неприложима въ една страна, която не се радва на едно народно правителство.

Отъ друга страна, ние сме дълбоко убѣдени, че даже въ едно свободно избрано Събрание, ще се намѣрятъ достатъчно число депутати, които благодарение на тѣхното солидно възпитание и тѣхното политическо съзнание да могатъ да се поставятъ по-горѣ отъ народнитѣ омрази и страсти; тия господа, и азъ познавамъ нѣкои отъ тѣхъ, ще иматъ всичкитѣ нужднѣ качества да ръководятъ мнѣнието на болшинството въ единъ духъ на умѣреность, като се въодушевляватъ отъ истинскитѣ интереси на отечеството имъ. Съ въвеждането на принципа да се назначаватъ депутати въ Събранието не се улеснява и генералъ губернатора; напротивъ съ това ще внушите у населението едно недовѣрие, зашото болшинството ще види въ това накърнение на неговитѣ права. Ако тия чувства на недовѣрие проникнатъ и болшинството отъ Областното Събрание, тогазъ може да се яви систематически опозиция противъ всички правителствени прѣдложения, били тѣ добри или лоши. Задачата, съ която сме натоварени е доста тежка, та трѣбва всички да се проникнемъ отъ желанието да създадемъ въ Източна-Румелия, доколкото е по силитѣ ни, такова състояние на нѣщата, което може да бѫде прието отъ болшинството, ако не съ силно доволство, то поне съ убѣждението, че сме се потрудили да почитаме законнитѣ ламтежи на населението. Не бихме могли да постигнемъ такова разрѣшение, ако не избѣгваме грижливо да въведемъ въ Устава постановления, които ще охладятъ сърцата безъ никакви практически резултати, за цѣльта, която гонимъ. Французскиятъ делегатъ иска да се даде правото на Генералъ-губернатора да назначава депутатитѣ по свой изборъ, за да могатъ да попаднатъ въ събранието нѣколко турци, които още не сѫ се прибрали въ областьта и нѣколко гърци, които се намиратъ пръснати и не могатъ да се групиратъ въ избирателни колегии. Това значи да се образуватъ изкуствени околии. Нашето мнѣние всѣкога е било да се дадатъ на меншествата ония права, които имъ се падатъ споредъ численото имъ значение; но сме противни на всѣка изкуствена мѣрка, която клони да даде на меншествата по-обширни права отъ ония, които могатъ законно да претендиратъ. Турскитѣ емигранти ще се завърнатъ, турското население ще достигне едно число толкова значително, щото не сѫществува никакъвъ страхъ, да бѫдатъ обезправдани отъ болшинството въ тѣхнитѣ избирателни права. Но и сега вече има доста околии, особенно въ Сливенския санджакъ, гдѣто мюсюлманитѣ сѫ по-многобройни отъ християнитѣ. Колкото за гърцитѣ, на които общото число е сравнително незначително, тѣ сж доста силно прѣдставлявани въ двѣ околии, тѣ ще могатъ да иматъ независими избирателни околии. По тая причина ние ще гласуваме противъ допущането на депутати по назначение."

Английския делегатъ обяснява, че назначенитѣ отъ Генералъ-губернатора депутати ще играятъ ролята на втора камара, на която умѣреното влияние на всѣкждѣ е припознато. Той казва, че тоя принципъ билъ прокаранъ и въ първоначалния проектъ на българската конституция. Едно Събрание, избрано само отъ народа, ще докара сериозни конфликти, та затова той настоятелно иска да има въ него и депутати по назначение. Французкиятъ делегатъ прѣдлага да се намали числото на назначенитѣ отъ 18 на 12, но една трета отъ тѣхъ да се избиратъ измежду 100-тѣхъ голѣми землевладѣлци, търговци и индустриялци, едната трета измежду чиновницитѣ на гражданската администрация и сждилищата, едната трета между гражданитѣ, които упражняватъ свободни професии, и които притежаватъ дипломъ на докторъ или лисансие, издадено отъ нѣкой университетъ, или пъкъ отъ нѣкое висше училище, което стои на равно съ университета. Като прави тия поправки на първоначалния проектъ французкиятъ делегатъ ги мотивира по слѣдния начинъ: „Въ частнитѣ събрания на делегатитѣ, рускитѣ прѣдставители, макаръ да се противѣха на принципа за депутатитѣ по назначение, но най-послѣ, като срѣдство за достигане на едно съгласие, съгласиха се да се допуснатъ само 8 по назначение. Турскитѣ делегати отъ своя страна не искаха да отстжпятъ отъ числото 18. Азъ мислѣхъ, че прѣдставительтъ на една неутрална държава, като Франция, е длъженъ да намѣри сжщо срѣдство, за да помири странитѣ. Причинитѣ, които ме каратъ да дамъ право на Генералъ-губернатора да назначава 12 депутати, сж твърдѣ сериозни. Най-напрѣдъ азъ искамъ да се дадатъ адвокати на турското население въ Събранието. Да не забравяме, че прѣди войната числото на това население, което въ тоя часъ линѣе и гине въ заточение, прѣдставляваше двѣ пети отъ цѣлото население и притежаваше половината отъ недвижимия имотъ въ страната. Приемлимо ли е една такъва значителна часть отъ мѣстнитѣ жители да се лиши отъ всички срѣдства за прѣдставяне нейнитѣ жалби и оплаквания, за изказване нейното мнѣние, за защита на нейнитѣ интереси? Навѣрно не. Но тогазъ какъ ще се прѣдставлява това меншество въ Областното събрание, по[illegible] да прави закони за него, ако не се даде право на Генералъ-губернатора да назначава негови, тъй да кажа служебни адвокати? Гръцкиятъ елементъ, на когото важностьта отъ гледна точка на икономическитѣ интереси и умствения напрѣдъкъ на страната не може да се игнорира, е пръснатъ по цѣлата область и както да се образуватъ избирателнитѣ околии ще му бжде много трудно да се прѣдставлява въ Събранието по единъ справедливъ начинъ. И тукъ Генералъ-губернаторътъ може, като назначи нѣколко члена, да помогне на интереситѣ на единъ елементъ отъ населението. Най-послѣ тая страна не притежава още една класа, ржководяща, многобройна, богата и съ значение, една аристокрация или буржуазия, която е сигурна, че ще занимае едно широко мѣсто въ едно събрание чисто избираемо и която ще може да му даде консервативенъ елементъ, разположенъ да отстжпя на нуждитѣ на момента, но знаящъ, ако дотрѣбва, да се съпротивлява на увлеченията на тълпата. Ние всѣки день констатираме крайно възбуждение на духоветѣ въ страната; и при всичкитѣ прѣвъзходни разположиния, които ни въодушевляватъ, ние се сблъскваме съ неприязненостьта на населението: ние виждаме непрѣстанно, че нашитѣ намѣрения се игнориратъ. Генералъ-губернаторътъ, който, споредъ менъ, трѣбва да бжде европеецъ ако бжде тъй безпристрастенъ, както го прѣдполагаме, ще посрѣщне сжщо тъй грамадни мжчнотии, при всичката добра воля, която ще внесе въ упражнението на своитѣ функции. Нужно е, прочее, да го заобиколимъ съ хора, независими отъ благоволението на маситѣ, но просвѣтени и умѣрени, на които ще може да се облегне, Благодарение на тѣхната подкрѣпа и като привлече къмъ себе си най-примирителнитѣ елементи отъ избранитѣ депутати, той ще може да достигне да образува едно болшинство, достатъчно да осигури тържеството на ония спасителни мѣрки, които ще прѣдложи. Но това болшинство, съвършено неустойчиво ще му избѣгне, ако се опита нѣкога да прокара закони врѣдни за страната. Групата отъ 26 избрани депутати е твърдѣ голѣма въ сравнение съ другата и твърдѣ сплотена, за да не може да бжде увлечена отъ нелоялни маневри. Съ моята система Генералъ-губернаторътъ не ще може никога да си създаде едно раболѣпно болшинство. Моитѣ руски колеги прѣдполагатъ, че депутатитѣ по право ще гласуватъ неизмѣнно въ съгласие съ администрацията. Но трима отъ тѣхъ ще бждатъ несмѣняеми сждии съ едно независимо положение. Признателностьта, която дължатъ на Генералъ-губернатора нѣма да имъ възприпятствува да запитатъ прѣди всичко съвѣстьта си при изпълнението на тѣхния законодателенъ мандатъ, както и на тѣхния сѫдебенъ мандатъ. Прѣдъ положението, че за нѣкое отъ тия мѣста ще бѫде доведенъ французки сѫдия, увѣрявамъ Ви, че никакви човѣшки съображения не ще го накаратъ да се отстрани отъ правия пѫть нито като депутатъ, нито като сѫдия. Останалитѣ 7 депутати по право началницитѣ на религиознитѣ общества не ще бѫдатъ слѣпи орѫдия въ рѫцѣтѣ на властьта. Ззщитата на Европа ще ги запази въ случай на нужда срѣщу всѣки опитъ на принуждение отъ страна на областната власть и ще осигури тѣхната независимость. Нѣма да бѫдатъ подложени тъй сѫщо и на влиянието на Генералъ-губернатора, ако той рѣче да ги употрѣбява въ зловрѣденъ смисъль. Най-послѣ нека дойдемъ до 12-тѣхъ назначени члена, които прѣдвижда моята поправка, тѣ трѣбва да бѫдатъ избрани между най-просвѣтенитѣ и най зачитанитѣ хора, които могатъ да се намѣрятъ въ тази страна; не е ли това една сериозна гаранция? Въ заключение азъ вѣрвамъ, че моята система на областно прѣдставителство почива върху справедлива основа и отговаря както на нуждитѣ, тъй и на социалното положение на страната. Ние трѣбва, наистина, да се отчаемъ отъ бѫдещето на румелийцитѣ, ако тѣ при едно Събрание, каквото азъ желая, не ще могатъ като сърбитѣ, ромѫнитѣ и гърцитѣ да вървятъ съ голѣми крачки по пѫтя на напрѣдъка и цивизацията."

Турскиятъ делегатъ при всѣко вземане на думата припомнюва, че Източна-Румелия е турска область, съ административна автономия, слѣдователно тя не трѣбва да се надарява съ учреждения подобни на европейскитѣ. При отговора на рускиятъ делегатъ той каза: „Споредъ моитѣ руски колеги, за да не бѫде Областното Събрание *посмѣшище на парламентъ*, трѣбва то да има атрибутитѣ на английския парламентъ или на парламента на нѣкоя независима европейска държава. Но ние не вѣрваме, че такъво е намѣрението на другитѣ комисари. Ние всички сме убѣдени, че областьта трѣбва да си остане една область отоманска и че ние не търсимъ да ѝ дадемъ единъ парламентъ въ истинската смисъль на думата, а както се изрази австро-унгарскиятъ делегатъ, едно народно прѣдставителство, което да може да упражнява единъ ефикасенъ контроль надъ дѣйствията на изпълнителната власть. Турскитѣ комисари мислятъ, че за да бѫде този контролъ ефикасенъ, трѣбва отъ една страна да не стѣснява изпълнителната власть, а отъ друга да не стѣснява контрола надъ нея." Генералъ-губернатора като пристигне тукъ ще намѣри едно болшинство противно, или застрастено, какво ще направи той, ако не му дадемъ срѣдства да уравновѣси противоположнитѣ интереси, като се облѣгне на умѣренитѣ и въздържающитѣ елементи, ако го поставимъ въ невъзможность да пази правата на меншествата, срѣщу претенциитѣ на болшинството; въ слачай на нужда даже правата на болшинството срѣщу претенциитѣ на меншествата. Депутатитѣ, които ще избере Генералъ-губернатора не ще бѫдатъ негови служители; тѣ ще служатъ иначе да успокоятъ страститѣ; тѣ ще бѫдатъ свръзката между властитѣ и напрѣдналитѣ групи и не е справедливо да се вѣрва, че тѣ си служатъ съ тѣхъ за зловрѣдни цѣли. Ако ние мислимъ, че една область, управлявана споредъ особенъ Органически Уставъ, не може да се счита като една отдѣлна държава, ако мислимъ, че сме длъжни да осигуримъ на тая страна благоденствието, а не агитацията, ние не можемъ да не признаемъ, че е нуждно да дадемъ на изпълнителната власть онова, отъ което ще има нужда губернатора."

Съ тия рѣчи не се изчерпваха разискванията по въпроса за народното прѣдставителство. Рускитѣ делегати подържаха, че Генералъ-губернатора трѣбва да се облегне върху волята на населението, а не върху гласа на назначенитѣ отъ него депутати, ако желае да владѣе миръ въ страната и той да упражнява едно благотворно влияние. Останалитѣ делегати настояватъ да се приеме принципътъ на назначени депутати и тѣхното число да бѫде 12. Прѣдъ упорството, обаче, на рускитѣ делегати и за да достигне до единъ компромисъ рускитѣ делегати възприематъ принципа, а другитѣ делегати намаляватъ числото на назначенитѣ отъ губернатора депутати на 10. Положението на рускитѣ делегати бѣше толкозъ по-трудно, че всичкитѣ други ги заплашваха съ обвинението, какво тѣ прѣчили нарочно за да не се свърши организирането на областьта и даже приготовляваха единъ протесть, съ който да денонсиратъ тѣхното поведение.

Другитѣ членове отъ тази глава чакъ до членоветѣ за *постоянния комитетъ* — се приеха почти безъ разискване. Но по този институтъ, който игра отпослѣ тъй важна роль въ живота на Източна Румелия, станаха не само дълги, но и мѫчителни борби между прѣдставителитѣ на държавитѣ, отъ които едни бѣха по принципъ противъ комитета, други пъкъ го допущаха като една административна комисия, при Генералъ-губернатора, а трети искаха да направятъ отъ него една истинска еманация отъ Областното Събрание, която да служи прѣзъ течение на годината за единъ истински контролъ на управлението и единъ замѣстникъ на законодателното тѣло. Макаръ идеята за една Постоянна комисия да бѣше прѣдвидена още въ цариградската конференция, но сега при изработването на Органическия Уставъ за Източна Румелия посрѣщаше принципиални противници въ лицето на турскитѣ и австро-унгарски делегати. Турскитѣ делегати поддържаха, че единъ Постояненъ Комитетъ, като обозначения въ проекта, ще бжде една изпълнителна власть, а не една посрѣдническа между изпълнителната власть и населението. — „Трѣбва да се страхуваме, казваха тѣ, че намѣсата на Постоянния Комитетъ въ всичкитѣ работи ще отслаби изпълнителната власть, която трѣбва да бжде силна. Трѣбва да се страхуваме тъй сжщо да не би конфликтитѣ, които ще се появатъ отъ разбъркването на многото изпълнителни власти, да зацарува въ страната едно голѣмо безредие. Австро-унгарския делегатъ се изказваше въ слѣдния смисълъ: „Азъ съмъ противникъ по начало на единъ Постояненъ Комитетъ отъ Областното Събрание, защото се боя, че ще бжде зловрѣденъ за истинскитѣ интереси на страната. Ако прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили сж искали въ цариградската конференция да създадатъ подъ не до тамъ логичното название: *административенъ съвѣтъ* едно учреждение, което не отговаря точно на цѣльта, която гонѣше, това се дължи на обстоятелството, че тѣ желаеха да въведатъ реформи въ турската администрация като се ограничатъ въ нейния кадръ. Тѣ мислѣха, че единъ подобенъ съвѣтъ прѣдставлява извѣстни гаранции за населението; но слѣдъ цариградската конференция работитѣ се много измѣниха и ние трѣбва сега да изработимъ една организация съвършенно нова. Ако желаемъ да дадемъ на областьта една административча автономия твърдѣ широка, азъ не мога да разбера, какви полза ще има отъ Постоянния Комитетъ. Увѣренъ съмъ, че той ще спира вървежа на работитѣ. Не вѣрвамъ, че той нѣкога ще стане *комитетъ на народното спасение* (Commité de salut publique) или пъкъ отъ желание да уголѣми значението си, ще добие голѣмо влияние въ работитѣ; напротивъ, доколкото познавамъ страната, боя се повече да не би единъ день изпълнителната власть, каквато да е тя, да вземе въ ржцѣтѣ си Постоянния Комитетъ. Ако е трудно за Генералъ-губернаторътъ да повлияе на едно голѣмо събрание много е лесно да спечели съгласието на единъ комитетъ, съставенъ отъ едно твърдѣ ограничено число лица, — нѣщо, което не трѣбва да желаемъ. Когато казвахъ, че искамъ една силна изпълнителна власть, азъ бѣхъ далечъ отъ мисъльта да закривамъ нейната отговорность и тогазъ азъ настоявахъ да се дадатъ гаранции срѣщу злоупотрѣбленията на тая власть. Въ Постоянниятъ Комитетъ азъ не само не виждамъ никаква гаранция, но се боя, че Генералъ-губернатора ще хвърля отговорностьта върху него за своитѣ дѣйствия. Азъ съмъ почти увѣренъ, че това ще бжде тъй. И ако се съглася да приема принципа, ще го направя само за да не спирамъ вървежа на работитѣ, и като си задържамъ правото да говоря по неговитѣ атрибути". Тоя пжть английскитѣ и рускитѣ комисари дѣйствуваха заедно и защищаваха ползата отъ единъ Постояненъ Комитетъ. Тѣ прѣдварително бѣха се споразумѣли и заявяваха това на комисията въ официалното й събрание. Къмъ тѣхното мнѣние се присъедини и французския делегатъ. Рускитѣ делегати отхвърлиха съ негодувание прѣдложението, че депутатитѣ ще се подадатъ на влиянието на Генералъ губернатора. Напротивъ, тѣ мислѣха, че ако Генералъ-губернатора се съвѣтва само съ чиновницитѣ, изпратени отъ Цариградъ, тогасъ автономията на Източна Румелия ще бжде илюзорна. Английскиятъ комисаръ приведе за примѣръ Ионическитѣ острови, когато тѣ бѣха подъ английска власть. „Въ Корфу, каза той, имаше двѣ законодателни тѣла: Народното събрание и Сената. Сенатътъ може да се сравни съ Постоянния Комитетъ, който сега разглеждаме; той бѣше съставенъ отъ 5 лица и можеше, когато събранието не засѣдава да дава съвѣти на губернатора". Когато дохождаха до състава и атрибутитѣ на Постоянния Комитетъ различията още повече се увеличаваха. Проектътъ на английскиятъ делегатъ имаше слѣдното съдържание; „Между една сесия и друга Областното Събрание се прѣдставлява отъ единъ Постояненъ Комитетъ. вземанъ отъ неговата срѣда и делегиранъ отъ него. Членоветѣ на комитета, на брой 11, се избиратъ отъ Събранието въ края на всѣка сесия. Четворицата отъ неговитѣ делегати се взематъ измежду делегатитѣ по право на Събранието и избрани отъ тѣхъ. Останалитѣ седемь се избиратъ отъ членоветѣ на Събранието, които не принадлежатъ на категорията депутати по право. При избирането имъ никой депутатъ не може да вписва въ бюлетина си повече отъ 4 имена. За да може да вземе законно рѣшение трѣбва да присжтствуватъ на засѣданието му най-малко седемь члена. Постоянниятъ Комитетъ урежда въпроситѣ, които му сж прѣпратени отъ Областното Събрание въ границитѣ на делегацията, която му е направена. Той рѣшава върху всички въпроси, които му сж възложени отъ закона. Той си дава мнѣнието на Генералъ-губернатора върху важни въпроси, които му прѣдлага или върху които той счита за длъжность да привлече вниманието му въ интереса на областьта. Най малко 15 дни прѣди откриването на обикновената годишна сесия, съобщава му се проекта на бюджета, както и смѣткитѣ на послѣдньото упражнение за да се запознае съ всичкитѣ книжа и документи за подкрѣпление. Той приготовлява и прѣдставлява на Събранието рапорти, както върху бюджето-проекта и върху смѣткитѣ, тъй и за всички свои работи. Въ случай на неотложна нужда той отваря допълнителни кредити на Генералъ губернатора, когато се докаже, че отпуснатитѣ кредити въ бюджета за нѣкоя служба не сж достатъчни, и извънредни кредити, когато е нуждно да се прѣдвидятъ служби, които не сж могли да се прѣдвидятъ и уредятъ отъ бюджета. Отварянето на кредити не ще може да става, ако не е рѣшено поне съ болшинство отъ 6 гласа.“ Както се вижда отъ цѣлия тоя текстъ, цѣльта на международната комисия бѣ на всѣкждѣ да запази права за меншествата, като отслаби съ това силата на българския елементъ. Затова и установеното принципиално съгласие между рускитѣ комисари и делегатитѣ на другитѣ сили не можѐше да трае дълго врѣме. Горѣщото желание на рускитѣ делегати бѣ да се запази едно право за меншествата, но съ него да не се уврѣждатъ законнитѣ права на болшинството. Францускиятъ делегатъ не криеше, че иска Комитетътъ да се състои отъ 6 члена на болшинството и 5 члена на меншеството. А рускитѣ делегати искаха Постоянниятъ Комитетъ да бжде огледало на областното събрание; каквото е съотношението между болшинството и опозицията въ Събранието такъвъ да бжде и съставътъ на Комитета. Ставаха разисквания и по атрибутитѣ на комитета. Австро-унгарскиятъ и турскитѣ делегати се противѣха на алинеята, съ която се задължаваха чиновницитѣ да дазатъ направо до Комитета, свѣдѣнията, които имъ поиска по всички въпроси интересующи областьта, тъй като съ това се повдигаше значението на Комитета, повече отъ това на Главния администраторъ. Тия свѣдѣния и контроли трѣбваше да ставатъ чрѣзъ директоритѣ (министритѣ). Рускитѣ делегати подържаха, че Комитета трѣба да има това право, за да не се скриватъ злоупотрѣбленията. Най-послѣ чрѣзъ взаимни отстжпки се достигна до слѣдната редакция на чл. чл. 104—107:

„*Постоянниятъ Комитетъ се състои отъ 10 титулярни члена и отъ трима замѣстници.* Тѣ се избиратъ по списъкъ (Scrutin de liste) отъ всички членове на Областното Събрание безразлично. При избирането на титулярнитѣ членове на Пост. Комитетъ никоя бюлетина не бива да съдържа повече отъ 6 имена; при избирането на замѣстницитѣ никоя бюлетина не бива да съдържа повече отъ двѣ имена. Пост. Комитетъ се подновява въ началото на всѣка редовна сесия. Ако въ течение на нѣкоя сесия, била обикновена, била извънредна, нѣкое мѣсто на титуляренъ членъ, или на замѣстникъ се упразни, то се замѣства веднага съ новъ членъ. Ако ли овдовѣе мѣстото между една и друга сесия, то се замѣства въ найблизката сесия, била редовна или извънредна. Всички членове на Пост. Комитетъ, титулярни и замѣстници, могатъ да се прѣизбиратъ до неопрѣдѣлено врѣме. Всѣки титуляренъ членъ има право да покаже, когато се избере, реда по който замѣтницитѣ — членове ще могатъ да бждатъ повикани да го замѣстятъ. Титулярнитѣ членове на Пост. Комитетъ получаватъ едно възнаграждение, на което размѣра се опрѣдѣля съ единъ областенъ законъ. Постоянниятъ Комитетъ урежда работитѣ, които му се прѣпращатъ отъ Областното Събрание въ границитѣ на пълномощието, което му е дадено. Той рѣшава всички въпроси, които му се възлагатъ отъ закона. Той дава мнѣнието си на Ген.-Губернатвра върху всички въпроси, които той му предложи, или върху които той мисли, че трѣбва да привлече вниманието му въ полза на областьта. Служебнитѣ началници отъ различнитѣ публични администрации на областьта и на държавитѣ сж длъжни да даватъ устно, или писмено на Пост. Комитетъ всички свѣдѣния, които той имъ поиска върху въпроси интересующи областьта и да му съобшаватъ по писмено искание и срѣщу разписка, всѣкоя смѣтка, която се отнася до общитѣ финансии. Постоянниятъ Комитетъ се отнаси до другитѣ служебни началници, освѣнъ главнитѣ администратори (директоритѣ — министритѣ), чрѣзъ посрѣдничеството на тия началници, които сж длъжни да помагатъ щото всичкитѣ свѣдения и книги искани отъ Постояния Комитетъ да му се даватъ скоро и точно. Постоянниятъ Комитетъ има право да прѣдлага на Областното Събрание да прѣдаде на сждъ всѣки чиновникъ на Източна Румелия за прѣстжпление противъ публично нѣщо. Той приема 15 дни най-малко прѣди отварянето на обикновенната годишна сесия съобщение отъ проекта на бюджета, както и смѣткитѣ на послѣдното упражнение и разгледва всички книжа и документи за подкрѣпление. Той приготовлява и прѣдставя на Събранието доклади както върху проекта на бюджета и върху смѣткитѣ, тъй и за всички свои работи. Той отваря на Ген.-губернатора, въ случай на усилена потрѣба, допълнителни кредити, когато се докаже, че назначенитѣ за нѣкоя служба фондове, записани въ бѫджета, сѫ недостатъчни."

Глава VI. — *Подраздѣленията на областьта и тѣхното управление.* — Проектътъ на тая глава бѣ изработенъ пакъ отъ французкия делегатъ, затова и основнитѣ му начала бѣха вземени почти изключително отъ французскитѣ закони. До въвеждането на Органическия уставъ Източна-Румелия имаше двѣ губернии: Пловдивска и Сливенска, а по проекта областьта се дѣлѣше на департаменти, на околии и на общини (градски и селски). Въ своята въводителна рѣчь, авторътъ на проекта казваше, че той не възприелъ дотогавашното административно дѣление, защото губернитѣ били много голѣми единици; ако имъ се дадатъ прѣдставителни събрания, тѣ ще бѫдатъ нѣщо като Областното Събрание. Сѫщото ще бѫде и съ тѣхнитѣ шефове-губернаторитѣ, които не ще се различаватъ много отъ Генералъ-губернатора. Затова той прѣдлага вмѣсто двѣ губернии шесть департамента (окрѫзи) и мисли, че по тоя начинъ народното прѣдставителство ще може по-лесно да упражнява контролъ надъ административнитѣ власти. Отъ друга страна той се облѣга и на Берлинския договоръ, който прѣпорѫчва на международната комисия да се рѫководи отъ рѣшенията на цариградската конференция, която приема за основа законитѣ за вилаетитѣ, които сѫ вземени отъ французкото административно законодателство. Той иска да поевропейчи турската администрация и затова внасялъ постановленията на французскитѣ закони относително атрибутитѣ на административнитѣ чиновници. Департаментитѣ ще иматъ единъ Главенъ съвѣтъ подобенъ на французкитѣ Conseils Generals. Но той се придържа постоянно до французката система. За избирането на градскитѣ съвѣти той въвежда единъ видъ пропорционалность за прѣдставителството на разнитѣ народности и подържа, че послѣднитѣ опити доказали, какво и при добрата воля на властитѣ пакъ не могли да се запазятъ ефикасно правата на меншествата, затова трѣбвало да имъ се гарантиратъ тѣ съ формални законодателни постановления всѣка етнографическа група да си има онова прѣдставителство, което й се пада. По този начинъ, мисли той, ще се съобрази комисията съ духа на берлинския договоръ, който [illegible] равенство на народноститѣ въ страната. За постигането на тая цѣль въ проекта се казваше: „За градскитѣ избори, избирателитѣ се разпрѣдѣлятъ на толкозъ избирателни секции, колкото е числото на градскитѣ съвѣтниц, които ще трѣбва да се избератъ. Всѣко религиозно общество, което притежава въ общината молебенъ домъ и училище има право на единъ градски съвѣтникъ и трѣбва слѣдователно да образува една избирателна секция. Ако то обема едно число избиратели двойно на коефицiента, който произлазя отъ раздѣлението на цѣлата цифра на градскитѣ избиратели съ цифрата на градскитѣ съвѣтници, тогазъ то има право на двама градски съвѣтници. Ако числото на избирателитѣ, съ които разполага, съдържа три пѫти или повече пѫти цифрата на избирателитѣ, което дава право на единъ градски съвѣтникъ, и въ тоя случай трѣбва да образува съразмѣрно число избирателни секции. Членоветѣ на ония религиозни общества, които не притежаватъ въ общината молитвенъ домъ и училище, се присъединяватъ къмъ оная избирателна секция, която тѣ пожелаятъ." Въ Главнитѣ съвѣти проектътъ прокарваше сѫщия принципъ на избрани членове, на членове по право и на членове по назначение отъ Генералъ-губернатора, който се прокара и при състава на Областното Събрание; затова рускитѣ делегати трѣбваше отново да се борятъ противъ това явно желание на международната комисия да защищава меншествата въ врѣда на българското болшинство. Тѣ направиха слѣднитѣ възражения: „Авторътъ на проекта мисли, че понеже се допуска въ състава на Областното събрание да има членове по право и по назначение отъ Генералъ-губернатора, то трѣбва да стане сѫщото и въ Главнитѣ съвѣти, но той забравя, че послѣднитѣ ще иматъ съвсѣмъ другъ характеръ отъ колкото Областното Събрание. Послѣдното ще се занимава съ политически и общи въпроси, та може да е понятно, ако се прѣдставляватъ въ него интереситѣ на меншествата и на религиознитѣ общества. Но Главнитѣ съвѣти (окрѫжни) ще се занимаватъ само съ икономически интереси, тъй като имъ е запрѣтено да изказватъ какви и да били политически пожелания. Въ такъвъ случай ние не виждаме никаква нужда да се прави разлика между различнитѣ вѣри и народности. Отъ друга страна, ако се приеме прѣдложената система, болшинството отъ населението въ окрѫзитѣ ще бѫде нѣкога меншество въ Главнитѣ съвѣти. Когато възставахме противъ принципа да се състои Областното Събрание отъ три вида депутати: 1) избрани, 2) по право и 3) по назначение, намъ ни казваха, че послѣднитѣ двѣ категории щѣли да замѣстватъ отсжтствуването на Сенатъ въ областьта, но когато е въпросъ за Главнитѣ съвѣти и тоя аргументъ загубва значението си. Ако бѣше възможно поне да се каже, както го казаха мнозина при разискванията състава на Областното събрание, че отсжтствието на двѣ отдѣлни камари и политическия интересъ на народноститѣ, които се намиратъ въ меншество, изниква създаването на единъ умѣренъ и ржководящъ елементъ, обаче за Главнитѣ съвѣти и тоя мотивъ нѣма значение. Прѣдставителството на меншествата се гарантира отъ изборната система, която не позволява да се вписватъ въ бюлетината повече отъ 4 имена. Какви особени економически интереси ще защищаватъ религиознитѣ началници въ окржгата, та ги туряте по право да бждатъ членове на Главнитѣ съвѣти" Французкиятъ делегатъ отговаря, че и економическитѣ интереси на меншествата трѣбва да се запазятъ въ Източна-Румелия, тъй както и политическитѣ. Той е готовъ да напусне идеята за членове по право, но настоява Генералъ-губернаторътъ да назначава отъ себе си членове на Главния съвѣтъ, съ което ще могатъ да се защитятъ интереситѣ на най-слабитѣ меншества. Австро-унгарскиятъ комисарь мисли, че не е важно дали Главнитѣ съвѣти ще бждатъ *избираеми*, а дали тѣ ще бждатъ *прѣдставителни*, затова настоява да се прѣдставляватъ въ тѣхъ всички класове на обществото. Въ заключение казва, че понеже турскитѣ комисари сж най компетентни по тоя въпросъ, той ще слѣдва тѣхното мнѣние. Турскитѣ комисари даватъ слѣдното мнѣние: „Членоветѣ по право ще упражняватъ едно благотворно влияние въ Главнитѣ Съвѣти. Прѣди всичко ще пазятъ правата на меншествата, а слѣдъ това ще вдъхнатъ въ населението довѣрие къмъ властьта. Знае се, каква важна роль играе духовенството въ тая страна; за да бжде тая роль благотворна, трѣбва духовенството да се сношава съ правителството, а това ще стане, когато неговитѣ членове съставляватъ часть отъ Главнитѣ съвѣти. Членоветѣ по право сж нужди не на мюсюлманитѣ, чието население е доста значително въ областьта, но за ония религиозни общества, които не ще иматъ възможность по числото си да се прѣдставляватъ въ Главнитѣ съвѣти. Английскиятъ комисарь прави слѣдната бѣлѣжка: „Понеже комисаритѣ на една държава, която е принесла толкова жертви за каузата на източнитѣ християни (Русия) отхвърлятъ прѣдложението да иматъ прѣдставители ре-

лигиознитѣ общества азъ се присъединявамъ къмъ тѣхното мнѣние." Отъ друга страна понеже болшинството отъ комисаритѣ настояваха да има непрѣменно членове въ Главнитѣ съвѣти и по назначение отъ губернатора и по право, то за да се постигне едно разрѣшение прие се члена (125) въ слѣдната форма: „Всѣки окржгъ има по единъ Главенъ съвѣтъ (Conseile Général), който избира помежду си една Постоянна комисия. Съвѣтътъ е съставенъ: 1) отъ членове по право, които сж началницитѣ на тритѣ най-многочислени религиозни общества въ окржга. Въ Пловдивския окржгъ членоветѣ на Главния съвѣтъ сж началницитѣ на четиритѣ най-многочислени религиозни общества; 2) отъ членове, избрани на брой петь или повече отъ колкото сж околиитѣ, които има окржга; 3) отъ членове, назначени отъ Генералъ-губернатора, на брой еднакъвъ колкото сж околиитѣ." Единственото измѣнение, което сполучиха да прокаратъ рускитѣ комисари, бѣ да намалятъ само числото на членоветѣ по право.

По въпроса за околиитѣ рускитѣ делегати настояваха по примѣра на окржзитѣ да иматъ и околиитѣ по единъ избранъ отъ народа съвѣтъ, който да се занимава съ икономическитѣ интереси на околиитѣ. Тѣ настояваха, щото околийскитѣ началници да не се назначаватъ отъ Генералъ губернатора, както прѣдлагаше проекта, а да се избиратъ отъ населението, както е прѣдвидено и въ рѣшенията на цариградската конференция. „Като се унищожаватъ околийскитѣ съвѣти, казватъ тѣ, и като се отмѣня правото на населението да участвува въ назначението на околийскитѣ началници, международната комисия лишава страната отъ двѣ важни привилегии, за запазването на които то имаше право да се надѣва. Комисията като унищожава тия двѣ привилегии отстранява се отъ базата, която е положилъ Берлинския договоръ. Но ако проекта приемаше ония малки околии, които се прѣдвиждаха въ Цариградската конференция, можеше да мине и безъ околийскитѣ съвѣти, защото тогазъ щѣха да се уврѣдятъ по-малки интереси, но да се създадатъ околии отъ 30,000 души и да не имъ се дадатъ избрани отъ населението съвѣти, ни се вижда твърдѣ непонятно, особено когато назначението на околийскитѣ началници е прѣдоставено изключително на волята на Генералъ-губернатора. Но ние нѣма да искаме тѣхното възстановяване, защото досегашната практика ни убѣди, че не можемъ да намѣримъ у всички наши колеги сжщото желание, което ни въодушевлява — да обезпечимъ, колкото е възможно на населението законното му право да участвува въ управлението на страната. Но макаръ да сме принудени да жертвуваме нѣкои отъ неговитѣ права, които считаме като едно отъ главнитѣ условия за мѣстната автономия, пакъ считаме за длъжность да настояваме, щото поне при избора на околийски началници да се даде право на населението да се произнася. Избранитѣ околийски началници отъ населението може отпослѣ да се утвърдятъ отъ Генералъ-губернатора. Това наше прѣдложение, ако се приеме, нѣма по никой начинъ да отслаби изпълнителната власть, защото изборътъ на околийскитѣ началници ще се утвърждава отъ върховната изпълнителна власть. Отъ друга страна, като не допущаме околийскитѣ съвѣти, ние не ще можемъ да дадемъ на населението добра администрация, ако не прѣдоставимъ нему правото да си избира свободно за околийски началникъ, лице, което се радва на довѣрието му. Съ това международната комисия би направила единъ актъ на мѫдрость, и би улеснила трудната задача на Генералъ-губернатора. Ние ще напомнимъ думитѣ на Лордъ Солсбери въ цариградската конференция: „Трѣбва да се даде право на населението да контролира своитѣ собствени работи. Освѣнъ това трѣбва да се дадатъ ефикасни гаранции срѣщу една произволна власть и една лоша администрация. Тия гаранции се състоятъ въ избирането на околийскитѣ власти. Ето защо се надѣваме, прибавятъ рускитѣ делегати, че една наша поправка не ще бѫде отхвърлена; тя се състои въ това, щото околийскитѣ началници да се назначаватъ отъ Генералъ-губернатора, но по прѣдложение на Главнитѣ съвѣти.“ Французскиятъ комисаръ оборва аргументитѣ на рускитѣ делегати, като казва „Макаръ да желая да дадемъ най-сериознитѣ гаранции за добра администрация на населението въ Източна Румелия, но азъ не мога да приема околийскитѣ съвѣти, защото околията като административна единица, нѣма, тъй да река, икономически интереси на тия имоти. По моя проектъ, колективнитѣ икономически интереси се управляватъ или отъ общината или отъ окрѫжната администрация. Организацията, която азъ прѣдлагамъ, като увеличаваме числото на окрѫзитѣ и значението на общинитѣ, не остава мѣсто за околийски съвѣти. Да въведемъ такива съвѣти, безъ да опрѣдѣлимъ тѣхната компетентность, ще значи да създадемъ истинска опасность за другитѣ административни инстанции. Не мога да удобря и избирането на околийскитѣ началници. Опитътъ на разнитѣ административни системи въ Европа е показалъ ясно, че държавнитѣ служители, които дѣйствуватъ по дегегация на централната власть, не могатъ по никой начинъ да подлежатъ на изборъ отъ населението. Атрибутитѣ, които дава моя проектъ, прави околийския началникъ само единъ замѣстникъ на окрѫжния управитель. Той е просто единъ пълномощникъ на послѣдния, който приготовлява разслѣдването на извѣстни административни дѣла и който взема мѣрки за поддържане на обществения порядъкъ. Околийскиятъ началникъ нѣма изобщо никаква своя власть и нѣма друга мисия, освѣнъ тази да изпълнява заповѣдитѣ на окрѫжния управитель. Твърдѣ възможно е, че отъ началото на новия режимъ тия чиновници ще бѫдатъ вземени нѣкакъ си случайно, по прѣпорѫка на окрѫжнитѣ управители. Не може още отъ сега да се посочатъ категориитѣ на лицата, измежду които ще трѣбва да бѫдатъ пробрани. По-послѣ ще бѫде лесно да се установи по законодателенъ редъ, че кандидатитѣ ще трѣбва да притежаватъ извѣстни дипломи. Отъ друга страна ще бѫде мѫчно да се вуматъ измежду прѣдставенитѣ отъ Главнитѣ съвѣти кандидати; защото тия тѣла не ще бѫдатъ още сформирувани, когато ще дотрѣбва да се назначатъ първитѣ околийски началници. Тази послѣдна система ще има много неудобства, защото ще създаде една истинска олигархия въ страната.“ Турскитѣ комисари отговарятъ, „че въ Турция нѣма избрани чиновници и че не трѣбва да се смѣсватъ органитѣ на населението съ органитѣ на изпълнителната власть. Истина е, че членоветѣ на административнитѣ съвѣти въ областитѣ се избиратъ отъ населението, но тѣ не сѫ натоварени съ изпълнение на законитѣ, както е случая съ околийскитѣ началници; тѣ иматъ съвѣщателенъ гласъ, нѣщо, което е съвсѣмъ различно. Околийскиятъ началникъ е само агентъ на Генералъ-губернатора. Той дѣйствува само по покана на централната власть, той е натоваренъ само съ чистото и просто изпълнение на правителственитѣ заповѣди, които му се изпращатъ чрѣзъ окрѫжнитѣ управители, отъ които е зависимъ. Ясно е, че при тия обстоятелства не можемъ да приемемъ прѣдложението на рускитѣ комисари. Системата, прокарана въ проекта, е практикувана въ Франция и ние не можемъ да претендираме, че ще организираме Източна-Румелия по-мѫдро отъ Франция, която отъ всички страни въ свѣта е най добрѣ управлявана. Ние не знаемъ държава, гдѣто да сѫществува тази система; въ обширната руска империя приложена ли е въ нѣкоя губерния“? Руситѣ комисари сочатъ на турцитѣ самитѣ турски закони за общинитѣ (1 Раби-елъ-Евелъ 1293 година турско лѣточисление), а турскитѣ комисари отговарятъ, че тоя законъ никакъ не билъ прилаганъ въ Турция. Руското прѣдложение се отхвърля, но прѣдложението на французитѣ не се приема, тъй като рускитѣ делегати настояваха на своето прѣдложение и казваха, че тѣ не можатъ по никой начинъ да се съгласятъ, щото Източна Румелия да има по-малко права по Органическия Уставъ отколкото бѣха прѣдвидени въ цариградската конференция. Най-послѣ, както по толкова други въпроси се достигна до единъ компромисъ. Руското прѣдлтжение се измѣни въ слѣдната форма: (чл. 156) „Въ всѣка окилия, освѣнъ ония, на които главното мѣсто е въ сѫщото врѣме сѣдалище на окрѫжното управление, има по единъ околийски началникъ, който е назначенъ отъ Генералъ-губернатора изъ единъ списъкъ, съставенъ отъ Главния Съвѣтъ въ съгласие съ окрѫжния управитель. . ."

По настояването на рускитѣ комисари стана и друго едно важно измѣнение: въ проекта за градскитѣ общини се прѣвиждаше, че кметоветѣ и помощницитѣ имъ ще се назначаватъ отъ Генералъ-губернатора; при окончателното гласуване, обаче, на тоя членъ се постанови, щото кметоветѣ и помощницитѣ да се избиратъ отъ градскитѣ съвѣти.

Чл. 165 отъ Орг. Уставъ бѣше прѣдставенъ въ проекта тъй комплициранъ и тъй изкуствено скроенъ за въ полза на меншествата, щото ако се приемеше щѣше дедаде за резултатъ бъл. болшинство да се обърне въ меншество и за това рускитѣ комисари се застѫпиха отъ ново за българската кауза. — „Ние направихме важни отстѫпки, като допуснахме да се въведе единъ специаленъ начинъ на избори, за да се гарантира прѣдставителството на меншествата и то съ цѣль да се съобразимъ съ желанието на своитѣ колеги. И сега сме готови да приемемъ една система, която би примирила и противнитѣ претенции; но намъ се струва, че е твърдѣ несправедливо да се допусне на всѣко религиозно общество, което има молитвенъ домъ и училище да притежава единъ градски съвѣтникъ, колкото малко и да е неговото число. Ще се помѫча да ви покажа, че съ такъва избирателна система, ще можемъ да достигнемъ до странни резултати, които вие може би сами не очаквате. Като примѣръ ще взема единъ градъ въ Източна Румелия, който прѣди войната броеше 15,000 жители, раздѣлени по народность, както слѣдва: 9,000 българи, 4,500 турци, 200—230 сѣмейства еврейски, които притежаватъ една синагога и едно училище; около 40 сѣмейства гръцки, които тоже притежаватъ една църква и едно училище; около 30 семейства протестанти, които тоже си иматъ свой храмъ и училише; най-послѣ 20 семейства арменци, които тоже отговарятъ на условията, прѣдвидени въ проекта, за да могатъ да образуватъ една избирателна секция. Нека прѣдположимъ сега, че числото на градскитѣ сътѣтници, които трѣбва да се избиратъ е 16. Ще имаме прочее, 4 съвѣтници за четиритѣ малки религиозни общества, които изцѣло веземени ще съставляватъ близо 1,500 жители; останалитѣ 12 съвѣтници трѣбва да се подѣлятъ между българитѣ и турцитѣ. Понеже първитѣ прѣдставляватъ двойно повече избиратели отъ турцитѣ, ще получатъ 8 градски съвѣтници, а турцитѣ 4. Такъвъ ще бѫде резултата отъ избирателната система, която ни прѣдлагате — избирателитѣ на болшинството ще се намиратъ въ меншество въ градскитѣ съвѣти." Французскиятъ делегатъ признава основателностьта на възражението, но вмѣсто да измѣни самата система, прави поправка да се даде право само на ония религиозни общества да иматъ градски съвѣтникъ, които освѣнъ условията за храмъ и училище, да иматъ избиратели поне толкова, колкото е частното число, което излиза отъ раздѣлянето на цѣлото число на избирателитѣ съ числото на съвѣтницитѣ, които има да се избиратъ, като прѣдоставя правото на Генералъ-губернатора въ съгласие на Постоянния комитетъ на Областното събрание да дава тая привилегия и на ония общества, които не притежаватъ горньото число.

Другитѣ членове на тая глава не повдигатъ възражения и се приематъ безъ измѣнение.

Глава VII. — *Финанситѣ*. Проектътъ е изработенъ отъ италиянския комисарь. Когато всички други комисари заявяватъ, че сѫ готови да приематъ проекта изцѣло безъ измѣнение, рускитѣ комисари се спиратъ върху даньта, която ще плаща Източна Румелия на Високата Порта върху принципа $^{2}/_{10}$ отъ брутнитѣ доходи на областьта, особенно върху оцѣнката на доходитѣ, които сѫ имали прѣди възстанието Пловдивския и Сливенския санджаци. Рускитѣ комисари намиратъ, че оцѣнката направена отъ италиянския делегатъ е много висока. — „Тя е висока, казваха тѣ, особенно за първитѣ години, когато страната ще трѣбва да се избави отъ економическата криза, която прѣкарва сега. Не знаемъ даннитѣ, по които се е водилъ автора на проекта, за да опрѣдѣли даньта на 240.000 турски лири, но свѣдѣнията, които намираме въ турскитѣ *салламета* за четиритѣ години, прѣдшедствующи послѣдната война, ни довеждатъ до съвсѣмъ други заключения. *Салламетата*, за прѣзъ годинитѣ 1873—76 (като извадиме сумитѣ прибавени за *бедели аскерие*) максимумътъ на годишнитѣ доходи за Пловдивския санджакъ е 630,000 лири турски, а минимумътъ — 396,000; за Сливенския санджакъ максимумътъ е билъ 302,000, а минимумътъ — 172,000. Слѣдователно срѣдната цифра за двата санджака, които съставляватъ сега Изт. Румелия, прѣзъ цѣлия четиригодишенъ периодъ е 767,000 лири турски. Както виждате тая цифра се приближава доста много до тая на Шавалие Верноли, но това е само привидно. *Салламетата* даватъ цифритѣ на доходитѣ слѣдъ тѣхното размѣтание, а не цифритѣ, които дѣйствително сж постжпили въ ковчежничествата и които всѣкога сж били по-малки отъ прѣдвижданитѣ, тъй като извѣстни мѣстности никога не сж били въ състояние да си изплатятъ напълно данъцитѣ. Недоборитѣ се възкачваха всѣка година и достигаха понѣкога до $^1/_4$ отъ цѣлия данъкъ. Справедливо е да се каже, че прѣзъ 1875 год. данъцитѣ: вергии, бегликъ и десятъкъ, въ двата санджака сж достигнали цифрата 800,000 турски лири. Но пъкъ се знае, че прѣзъ сжщата тая година много чифликчии сж се разорили и останали длъжни на правителството за голѣми суми при всичкитѣ натиски и оскубвания, на които бѣ подложено населението. Но ние знаемъ още, че отъ 1876 година населението на областьта се е намалило съ близо $^1/_4$ и голѣма часть отъ тази загуба нѣма вече да се повърне: това е единъ важенъ фактъ, съ който трѣбва да разчитаме, за да можемъ да опрѣдѣлимъ, колкото е възможно по-справедливо цифрата на доходитѣ, особено отъ вергията и десятъка. Отъ друга страна сегашното население, което едвамъ се поправи отъ послѣдицитѣ на послѣднитѣ събития, се лишава отъ добитъкъ и инструменти за работа, нѣщо, което непрѣменно ще повреди на успѣха на земледѣлието и слѣдователно на финанситѣ на страната. Ето защо ние настояваме да се намали значително посочената цифра на даньта къмъ Високата Порта, поне за първитѣ години слѣдъ организацията на областьта. Споредъ насъ прѣдпочтително е да се вематъ за база настоящитѣ економически условия на страната, които не могатъ да се измѣнятъ отъ днесъ за утрѣ. Иска ни се да вѣрваме, че едно добро управление ще улесни развитието на производителнитѣ сили на страната, а тъй сжщо и увеличението на доходитѣ; но трѣбва да дадемъ врѣме на това управление да прѣдстави своитѣ доказателства, а не да му даваме илюзии върху настоящето положение на страната,

като му туримъ прѣдъ очитѣ да блѣстятъ цифри малко или много прѣдполагаеми. Ето защо прѣдлагаме да не се оцѣняватъ годишнитѣ доходи на Източна Румелия повече отъ [illegible] турски лири и понеже всѣка нова организация изисква извънредни разноски, които ще изчезнатъ, щомъ новия режимъ влѣзе въ нормалчия си пжть, то да се постанови, че прѣзъ първитѣ двѣ бюджетни години областьта нѣма да участвува въ разноскитѣ на империята. Частьта отъ приходитѣ, която ще надмине разноскитѣ на областьта прѣзъ първитѣ двѣ години ще може да послужи за подобрение сждбата на населението, като му се улеснятъ срѣдствата за построяване на разоренитѣ села и кжщи, за снабдяване съ добитъкъ, за земледѣлски орждия и пр. Само при такива условия ще имаме право да се надѣваме, че благосъстоянието ще вземе единъ бързъ напрѣдъкъ и тогазъ въ три години доходитѣ на областьта ще могатъ да достигнатъ цифрата 800,000 лири турски, а тя ще може да изплати припадащата ѝ се часть на империята. Тия съображения, както изложихме прѣдварително прѣдъ автора на проекта за глава VII сж доста важни, за да се подложатъ на вниманието и на комисията. Ще прибавимъ, че по настояване на автора на проекта, ние се съгласихме да плати областьта прѣзъ втората година на бждещето финансово управление 120,000 турски лири. Остава, прочее, да се съгласимъ върху срѣдната цифра на даньта, която Източна-Румелия ще трѣбва да плаща за общитѣ разноски на империята. Нѣмаме намѣрение да се съпротивляваме на приемането на глава VII и ако приведенитѣ отъ автора цифри се окажатъ по-вѣрни отъ нашитѣ, ще се присъединимъ къмъ общото рѣшение, обаче, молимъ да се иматъ прѣдвидъ доводитѣ, които приведохме.“ Турскитѣ делегати, като имаха прѣдъ видъ годината 1875 настояваха, че срѣдната цифра поставена отъ автора на проекта не само не е прѣувеличена, но е и намалена. Настояватъ да се увеличи даньта. Авторътъ на проекта, който черпеше свѣдѣнията си отъ таблицитѣ находящи се въ отоманската банка и въ министерството на финанситѣ въ Цариградъ подържаше, че само Пловдивския санджакъ е давалъ годишенъ приходъ 800,000 лири турски, а Сливенския повече отъ 250,000, но като взелъ економическото положение на областьта, чувствително намалилъ горнитѣ цифри и за това мисли, че не е направилъ никакво прѣувеличение. — „Установихъ даньта на 240,000 лира турски, казва авторътъ на проекта, като направихъ едно приблизително прѣсмѣтване на разноскитѣ, които ще трѣбватъ за издържането на администрацията, на жандармерията и на милицията и на общественитѣ сгради. Слѣдъ като се обезпечатъ твърдѣ на широко разноскитѣ на областьта, и слѣдъ като се изплати даньта на Високата Порта пакъ остава значителенъ излишъкъ въ случай, че приходитѣ на областьта не достигнатъ цифрата 800,000 лири турски. Клаузата, която освобождава областьта отъ дань прѣзъ първата година и намаляване даньта за втората година на 120,000 лири турски дава широка възможность на страната да се поправи отъ потрѣсенията, които я постигнаха. Трѣбва да се надѣваме, че голѣма часть отъ отсѫтствующето сега население ще се завърне и ще съдѣйствува за економическото развитие на страната. Длъженъ съмъ още да отбѣлѣжа, прибавя италиянския делегатъ, че прѣзъ послѣднитѣ $2^1/_2$ години, областьта не е участвувала въ разноскитѣ на империята, тъй като отъ началото на руската окупация до днесъ тя не е плащала нищо на турското съкровище.“ Рускитѣ делегати, като видѣха, че не намиратъ подкрѣпа у никого отъ комисаритѣ, отстѫпиха и по тази точка и глава VII се прие, както бѣ прѣдставена отъ италиянския делегатъ. Съ изключение на Русия, всички други Велики Сили, кредиторки на Турция бѣха заинтересувани да се увеличи даньта на Изт. Румелия. Освѣнъ горнитѣ 240,000 турски лири, които се задължаваше Източна Румелия да плаща на Турция въ видъ на годишна дань, за турската империя се запазваха още и приходитѣ отъ митницитѣ, пощитѣ, телеграфитѣ и фароветѣ. Но за да не се бърка Високата Порта въ вѫтрѣшното управление на страната, международната комисия оцѣни чистия доходъ отъ тия служби на 5,000 лири турски годишно, които областьта трѣбваше да изплаща заедно съ даньта. Относително до пощитѣ Високата Порта щѣше да дава наполовина цѣна пощенскитѣ марки, и по тоя начинъ доходитѣ отъ пощитѣ се дѣлѣха между областьта и империята. Отъ тая половина румелийското правителство трѣбваше да покрива разноскитѣ за пощитѣ и телеграфитѣ.

Глава VIII — *Земледѣлие, търговия и обществени сгради* — не повдигна никакви възражения и не даде поводъ за никакви разисквания въ комисията, тъй като тя обемаше въ себе си нѣколко технически подраздѣления, безъ да се докосва до нѣкои политически, национални или религиозни интереси и въ края на всѣки отдѣлъ се казваше, че подробноститѣ ще се уредятъ отъ единъ областенъ законъ.

Италиянскиятъ делегатъ, авторъ на тая глава, дава слѣднитѣ обяснения, слѣдъ изслушването на които текста се приема безъ измѣнение:

„Източна Румелия е безъ противорѣчие прѣимуществено земледѣлческа страна; прочее, успѣхътъ на нейната търговия зависи отъ земледѣлческото производство, което е източникътъ на нейното народно богатство. Новата администрация трѣбва, прочее, да има постоянно въ видъ вземането на такива на[illegible] мѣрки, съ които да се повдигне благосъстоянието на страната въпрѣки отношението й къмъ богатството на частнитѣ [illegible] Почвата на тая страна е извънредно плодородна; тя зависи слѣдователно отъ труда, който ще се положи, за да стане тя колкото е възможно по-производителна. Тия сѫ съображенията, които ме накараха да внеса въ новата администрация една специялна дирекция за земледѣлието и търговията, която ще може да се грижи за жизненитѣ интереси на областьта. Понеже земята е единъ капиталъ, на който доходностьта е въ прѣко отношение съ труда, който се полага въ нея, то е неизбѣжно да се вематъ надлежнитѣ мѣрки и срѣдства за урегулирването му, за да не се употрѣбява напраздно; затова е отъ най-голѣма нужда да се снабди земледѣлието на тая страна съ срѣдствата за усъвършенствуване. Създаването на нѣколко образцови чифлици (училища), ми се чини, ще отговаря на тая цѣль. Двѣ или три такива учреждения, създадени въ различни точки изъ областьта, които сѫ най-пригодни за това, ще дадатъ единъ силенъ тласъкъ на земледѣлческия напрѣдъкъ. Резултатитѣ, които ще се добиятъ отъ възприемането на една по-добра система за отглеждането на добитъка, и въвеждането на по-усъвършенствувани орѫдия за орань, ще покажатъ на земледѣлеца прѣвъзходствата, които ще добие отъ тия реформи: ще спечели най-напрѣдъ врѣме, ще направи икономия отъ голѣмия трудъ и най-послѣ ще добие по-изобилно плодородие. Споредъ моитѣ свѣдѣния, сѫществуватъ въ областьта нѣколко чифлици, принадлежащи на държавата. Нѣма освѣнъ да се изберать отъ между тѣхъ, които се подаватъ по-добрѣ по положението си на цѣльта, за която азъ прѣдлагамъ да се употрѣбятъ. Нѣма да настоявамъ много за това нововъведение. Убѣденъ съмъ, че създаването на нѣколко чифлици-училища ще дадатъ добри резултати и ще спомогнатъ за развитието и благоденствието на тая изключително земледѣлска страна. Въ Изт. Румелия се прѣсмѣта, че земята дава 10 на едно, а въ Ломбардия доходътъ е 20 и 25 на едно. Защо [illegible] разлика? Причината е много ясна, защото великолѣпнитѣ ниви на Изт. Румелия нѣма какво да завиждатъ на ломбардскитѣ. Урегулирването на плаването по Марица ще има безъ съмнѣние една голѣма важность за развитието на търговията въ тази область. Новата администрация ще трѣбва да се занимае сериозно съ изучването на мѣркитѣ, които трѣбва да се взематъ, за да се даде на това съобщително срѣдство всичката сигурность и всички възможни улеснения. По цѣлото течение на Марица има много прѣгради, които правятъ плаването, ако не съвсѣмъ невъзможно, то поне мѫчно. Само притежателитѣ на воденицитѣ, които се намиратъ по двата брѣга, използуватъ удобствата, които прѣдставлява това рѣчно съобщително срѣдство. Прѣградитѣ които тѣ построяватъ за да вкаратъ едно силно течение на водата въ тѣхнитѣ воденици обхващатъ почти цѣлата ширина на рѣката и нейнитѣ проходи, които [illegible] оставатъ свободни за плаване, сѫ често твърдѣ врѣдни, защото варкитѣ и саловетѣ, когато поискатъ да ги прѣминатъ, [illegible] излагатъ на най-голѣма опасность; ако побъркатъ бързѣ [illegible] течението, който естествено е силенъ въ проходитѣ, тѣ ще [illegible] ударятъ въ прѣградитѣ, ще се прѣобърнатъ, понѣкога ще [illegible] счупатъ и всички храни, които носятъ ще се изгубятъ. Търговцитѣ, които се занимаватъ съ износъ на храни безъ [illegible] гледатъ на тия неудобства, които имъ причиняватъ по 2^0, [illegible] губи върху вложения капиталъ, продължаватъ да си служатъ съ това транспортно срѣдство, даже и слѣдъ откриването на деде-агачската желѣзница. Ето причината на това. По рѣката транспортътъ отъ Пловдивъ до Еносъ имъ струваше отъ 7– 8 гроша на единъ човалъ храни отъ 100 кила; а по желѣзницата 12 гроша. Компенсацията, която трѣбваше да имъ даде бързината и точностьта на желѣзницата би била достатъчна за да прѣнебрѣгнатъ 4 гроша на човалъ, но това прѣвъзходство се унищожаваше вслѣдствие било на липсата на вагони отъ страна на компанията, било на честитѣ повреди на желѣзницата. Но освѣнъ казаното има и друго едно обстоятелство, което трѣбва да се оцѣни. Еноското пристанище е добрѣ запазено отъ вѣтровете, когато деде-агачското е опасно: хранитѣ, които пристигатъ съ салове веднага се натоварватъ въ кораби безъ да се губи врѣме и безъ трансбордиране. Желѣзнопътната компания съ цѣль да приучи търговцитѣ да си служатъ съ желѣзницата за прѣнасяне на храни въ началото на експлоатацията направиха извѣстни намаления върху тарифитѣ, които [illegible]

тога въ сила и службата се вършеше съ по-голѣма точность. Но щомъ се постигна горнята цѣль, тарифата за прѣнасянето на храни пакъ се повизи и единъ пъленъ безпорядъкъ владѣеше тога въ тая служба, което кара търговцитѣ да се оплакватъ постоянно. Ако се на лъжа прѣзъ 1868 година отоманското правителство, като взема прѣдъ видъ неблагоприятното положение, въ което се намираше плаването по Марица, по настояването на търговцитѣ рѣши да унищожи прѣградитѣ, които прѣчеха на свободното течение на водитѣ. За тази цѣль се установи една такса, наречена *варидатъ* върху саловетѣ, които отиваха къмъ Еносъ. Отъ Т.-Пазарджикъ всѣки салъ плащаше по 120 гроша, и отъ Пловдивъ 70 гроша. Тия пари трѣбваше да служатъ да обезщетятъ притежателитѣ на воденицитѣ, на които щѣха да бѫдатъ развалени постепенно бентоветѣ. Мѣрката сама по себе си бѣ прѣвъзходна и въ нѣколко години плаването по Марица можеше да влѣзе въ едно нормалко и задоволително положение, но по злощастие това разпореждание остана неизпълнено и бентоветѣ, вмѣсто да се намалятъ, се увеличаваха. Новата администрация трѣбва да възстанови и тури въ правилность тая мѣрка и накара централното правителство да я приеме за цѣлото течение на Марица. Свободното плаване по тая рѣка ще прѣдставлява едно истинско насърчение на износната търговия, ще докара по тоя начинъ една полза за земледѣлцитѣ, защото, вземено изцѣло, увеличенитѣ разноски, причинени отъ транспорта по желѣзницитѣ се носятъ отъ тѣхъ. Трѣбва да отбѣлѣжа едно друго неудобство, което е слѣдствие на почти спрѣното рѣчно плаване. Искамъ да говоря за фабрикацията на козиневитѣ човали, които се работятъ въ Панагюрище и Стара-Загора, които служатъ на търговцитѣ за прѣнасянето на хранитѣ до Еносъ. Тази индустрия е съвършено съсипана. Търговията съ дървета за строене на саловетѣ тъй сѫщо пострада. Щомъ като пристигнеха на мѣстоназначението имъ тия дървета, вмѣсто да се прѣкарватъ назадъ по рѣката, изпращаха се въ Смирна или другадѣ, което съставляваше единъ важенъ клонъ на търговията и което даваше значителна полза на областьта, а тъй сѫщо и на търговцитѣ. Ето защо съвѣтвамъ новата администрация да се занимае съ тоя важенъ въпросъ, като изучи срѣдствата за канализиране на рѣката и отстранение на прѣпятствията, които правятъ плаването мѫчно, като изучи системата на дренажа, който е неизбѣженъ и най-послѣ като насърчи да се теглятъ саловетѣ съ малки параходи."

Глава IX — *За сждебнитѣ власти.* — Авторътъ на тая глава — австрийскиятъ делегатъ — я придружава съ слѣднитѣ мисли: „Ние не правимъ закони, а Органически уставъ, за това сме принудени да бждемъ къси и да оставимъ подробноститѣ за бждещето областно законодателство. Въ моя трудъ азъ се въодушевлявамъ отъ два основни принципа: мжчехъ се до колкото е възможно да туря въ хармония съ мѣстнитѣ обичаи и традиции общепризнатитѣ отъ цивилизованитѣ страни сждебни принципи. За да се обезпечи едно бързо правосждие прѣдвидѣхъ само двѣ инстанции, а за да бжде то безпристрастно азъ се помжчихъ да обградя сждиитѣ съ гаранции при назначаването имъ и макаръ да установихъ несмѣняемостьта имъ, като оставихъ сжщеврѣменно извѣстно право на мѣстното правителство да въведе постепенно въ магистратурата нужднитѣ измѣнения чрѣзъ развитието на сждебнитѣ познания, които за сега съвършенно липсватъ въ тази область. Споредъ мене най-добрата система е да се назначаватъ сждиитѣ изключително отъ изпълнителната власть. Но като държехъ смѣтка до колкото е възможно за традицнонитѣ обичаи въ страната, азъ допуснахъ на населението да упражнява извѣстно влияние при посочването на сждиитѣ за назначаване. Освѣнъ това счетохъ за нуждно да запазя за мюлюлманскитѣ сждилища разрѣшението на въпроситѣ за наслѣдството между мюсюлмани, като се надѣвамъ, че рано или късно отоманскиятъ граждански законъ ще се измѣни по такъвъ начинъ, щото тази клауза ще изчезне безъ да се дочакатъ чувствата на мюсюлманското население." Рускитѣ комисари отново настояваха върху принципа на избираемостьта на сждиитѣ отъ населението, толкозъ повече, че тоя принципъ бѣ прилаганъ до извѣстна степень отъ рускитѣ окупационни власти, но понеже всички други делегати се задоволяваха отъ проекта, той се прие тъй както бѣ прѣдставенъ. Французкиятъ комисарь изказва съжаление, гдѣто не се е запазила арбитражната юрисдикция на селскитѣ старейшински съвѣти. Той мисли, че компетентностьта на околийскитѣ сждии е много голѣма, че рѣзкото раздѣление между гражданскитѣ и углавнитѣ сждии е неумѣстно; той би прѣдпочелъ да прѣминаватъ сждиитѣ отъ едно отдѣление въ друго; по такъвъ начинъ сждиитѣ ще се усъвършенствуватъ и работата имъ ще се разпрѣдѣли по равномѣрно. „Азъ се боя, казва той, че вашитѣ углавни сждии не ще иматъ работа прѣзъ $^3/_4$ отъ годината и бихъ съжалявалъ, ако се прѣдадатъ прѣзъ това врѣме на политика".

Глава X. — *Вѣроизповѣданията.* — Международната комисия се спрѣ по-надълго само върху послѣдния членъ на тая глава, който казва: „Владицитѣ и изобщо всички началницитѣ на немюсюлманскитѣ общества, които добиваха по-напрѣдъ *бератитѣ* си отъ Високата Порта, отъ сега нататъкъ ще ги добиватъ отъ Генералъ-губернатора, който ще имъ ги дава въ името и по делегация на Н. В. Султана." Авторътъ на проекта, французкиятъ делегатъ, дава слѣднитѣ обяснения: „Берлинскиятъ договоръ гарантира на всички религиозни общества правата, на които сж се радвали до сега. За да се обезпечи въ Източна-Румелия пълното приложение на този принципъ, азъ считамъ за полезно да се прѣхвърли върху Генералъ-губернатора, чиято власть произхожда отъ тази на Султана, правото, което има сега Портата да дава *берати* на различнитѣ началницитѣ на немюсюлманскитѣ общества. Доказано е, че нуждата, въ която се намираха владицитѣ да получаватъ *бератитѣ* си въ Цариградъ пораждаше много несгодности. Тъй напримѣръ, българското общество, чието сжществуване, впрочемъ, е законно гарантирано, напразно се мжчи отъ нѣколко врѣме насамъ да получи разрѣшение за изпращането на нови владици въ опразненитѣ епархии на Македония; исканията на Екзарха не само не сж били вземени подъ внимание, но не сж били даже разглеждани отъ Високата Порта. Явно е, че ако такива работи станатъ и въ Източна-Румелия, то ерархията на българската църква ще бжде веднага дезорганизирана. Може да ни се възрази наистина, че инерцията на Високата Порта спрѣмо назначението на български владици въ Македония се обяснява отъ анормалното положение на страната; но между българското духовенство на тази инерция се гледа като резултатъ отъ една смѣтка, която да докара съсипването на българската църква и непосрѣдствено българската народность въ тази область. Безъ да се спираме върху това мнѣние, ние признаваме, господа, че Европа никога нѣма да отвори война на отоманската империя, за да я накара да даде берати и слѣдователно българската църква въ Източна Румелия ще остане на милостьта на политическитѣ течения, които могатъ единъ день да се появятъ въ Цариградъ, ако не вземемъ своитѣ прѣдпазителни мѣрки въ Органическия уставъ. Като прѣнебрѣгнемъ тази грижа ние ще поставимъ българската църква въ прѣка зввисимость отъ Русия, единствената Сила, която всѣкога е била готова да се застжпи въ нейна полза. Прѣдложението, което правя въ този членъ има 'за цѣль да гарантира по единъ сжщественъ начинъ всички религиозни общества и по тоя начинъ ще се правимъ чл. 17 отъ Берлинския договоръ една истина.“ Рускитѣ и италиянски делегати подкрѣпиха съ удоволствие френцузското прѣдложение, но турскитѣ го намиратъ противно на Берлинския договоръ и настояваха да си остане, както е било до тогазъ. — „Тоя членъ казваха тѣ, ще поврѣди правата на цариградската патриаршия, на която Берлинския договоръ запазва привилегиитѣ; прѣдложеното измѣнение ще принуди находящитѣ се въ Цариградъ религиозни началници да се отправягъ до Генералъ-губернатора вмѣсто до Високата Порта и тѣ ще протестиратъ за това.“ Автро унгарскитѣ и английскитѣ делегати се застжпватъ за старото положение, тъй както го искатъ турскитѣ делегати и това накара французскиятъ делегатъ да каже: „Не трѣбва да правимъ положението на българитѣ нетърпимо и да ги караме да търсятъ цѣрь въ една революция; не трѣбва да спомагаме ние сами да стане прѣодолимо желанието за съединението на Източна-Румелия съ княжество България. Нека удовлетворимъ едно законно и основателно желание на областьта.“ Понеже комисията се раздѣли на двѣ и всѣка отъ странитѣ подържаше своето, направи се единъ компромисъ, като се прѣдостави на самитѣ религиозни началници да искатъ бератитѣ си отъ Високата Порта или отъ Генералъ-губернатора на Източна-Румелия.

Глава XI. — *Народното просвѣщение* — се приема тъй както е изработена отъ германския делгатъ. Послѣдниятъ каза, че при съставянето ѝ той се е ржководѣлъ отъ сжществующия до тогазъ редъ въ областьта, като ималъ прѣдъ видъ, че бждещето Областно събрание ще изработи подробноститѣ на Народното просвѣщение. Въ тази глава той полага принципа на пълна религиозна свобода; поддържанието на първоначалнитѣ училища и назначението на учителитѣ въ тѣхъ се прѣдоставя на религиознитѣ общества. Държавата дава помощи и упражнява върховенъ надзоръ. Най-важниятъ прокаранъ принципъ въ тая глава е този, че всички дѣца отъ 7 до 14 години се задължаватъ да посѣщаватъ училището.

Глава XII и XIII — *За мѣстната милиция и за жандармерията.* — Тия двѣ глави бѣха изработени отъ руския комисарь полковникъ Шепеловъ и отъ военнитѣ аташета на Англия и Франция въ Цариградъ, генералъ съръ Коллингвудъ Даксънъ и капитанъ Торси. При гласуването имъ въ международната комисия не се направиха никакви измѣнения. Рускиятъ комисарь, счете за нуждно да изкаже слѣднитѣ бѣлѣжки, безъ, обаче, да настоява за тѣхното приемане: „Трѣбва да ви кажа откровено, че макаръ да участвувахъ въ изработването на тия двѣ глави, азъ поддържамъ, щото жандармерията да бжде едно полицейско тѣло, подчинено направо на административнитѣ власти. Една жандармерия напълно военна и независима отъ гражданскитѣ власти може да докара стълкновения, които ще поврѣдатъ на правилния механизъмъ на администрацията. Ето защо, бихъ прѣдпочелъ Източно-Румелийската жандармерия да бждеше разпрѣдѣлена на отдѣления, пропорционално по околии, подчинени направо на надлежнитѣ окржжни управители и околийски началници, които ще иматъ правото да ги избиратъ и назначаватъ въ границитѣ на тѣхнитѣ окржжия. Наистина, че ние създадохме поста на началникъ на милицията и жандармерията, което кара да се мисли, че жандармерията трѣбва да бжде едно военно тѣло. Но споредъ мене, началникътъ на жандармерията би можалъ да се счита за единъ главенъ инспекторъ, който ще се грижи за материялната подрържка на жандармитѣ, за тѣхната дисциплина и за тѣхното военно обучение, до колкото това е нужно за единъ агентъ на обществената безопасность. Най-послѣ началникътъ на жандармерията може да служи тъй сжщо за посрѣдникъ между окржжнитѣ управители и Генералъ-губернатора за всичко, което се отнася до повишаването и наградитѣ, които ще трѣбва да се даватъ на жандармитѣ по единъ списъкъ, прѣдставенъ отъ окржжнитѣ управители. Сжщинскиятъ принципъ, който трѣбва да служи като една основа за организацията на жандармерията, прѣдназначена да бжде изпълнителна полиция, е абсолютната нейна подчиненость на административнитѣ власти. Сжщо тъй и въ главата за мѣстната милиция се допуснаха сжществени грѣшки, които азъ считамъ за нуждно да изтъкна безъ да влизамъ въ подробности. Споредъ разпорежданията на глава XII пълниятъ ефективъ на присжтствующитѣ роти въ цѣлата область, съ изключение на учебния батальонъ, се прѣдвижда да бжде 820 души, или на рота по 69 души. Струва ми се, че съ такъвъ кадъръ въ присжтствующитѣ роти мжчно ще могатъ да се изпълнятъ двѣтѣ задачи, които имъ се възлагатъ — да обучаватъ годишния наборъ отъ първото опълчение и да съдѣйствуватъ за запазването на обществения редъ. Понеже службата въ постояннитѣ кадри трае само двѣ години и понеже половината отъ тоя кадъръ трѣбва да се подновява всѣка година, то не ще има всѣкога въ всѣка присжтствующа рота повече отъ 35 истински инструктори, приготвени да рѫководятъ военното обучение, не само на годишния съставъ, но и на войницитѣ, които сѫ били наново ангажирани въ постояннитѣ кадри. Позволявамъ си да се съмнявамъ, че съ такава организационна система румелийската милиция ще може нѣкога да стане една военна сила, способна за друга работа, освѣнъ за гарнизонна служба. Вѣрно е, че числото на ефектива въ присѫтствуюшитѣ роти е тѣсно свързано съ финансовия въпросъ и азъ разбирамъ защо международната комисия се двоуми да увеличи значително разноскитѣ, безъ да бѫде увѣрена, че източницитѣ на страната ще бѫдатъ достатъчни да посрѣщнатъ разноскитѣ за издържание на постояннитѣ кадри, както и на хората, повикани ежегодно за военно обучение. Убѣденъ съмъ обаче, че можемъ, безъ да се боимъ, че ще прѣтоваримъ бюджета, да повишимъ още сега минимума на ефектива въ присѫтствующитѣ роти поне до 100 на рота, чието число заедно съ учебния баталионъ и четвъртъ отъ годишния контингентъ да съставлява една военна сила, доста слаба, но въ всѣки случай способна да изпълни главната роль, която й е прѣдназначена отъ Берлинския договоръ и да пази вѫтрѣшния редъ въ областьта, особенно въ началото на новата организация. Колкото за липса на непостоянни кадри въ резервата, то е очевидно неудобство, на което азъ нѣмамъ нужда да мотивирамъ причинитѣ и което не ще закъснѣе да се почувствува, когато обстоятелствата, мѫчно прѣдвидими сега, ще принудятъ Областното правителство да образува дружини за третьото опълчение. Счетохъ за нуждно господа, да ви изложа въ пълното засѣдание бѣлѣжкитѣ, които направихъ вече въ частнитѣ засѣдания прѣдъ нѣкои отъ нашитѣ колеги. Оставя на васъ да оцѣните, дали причинитѣ, които приведохъ сѫ отъ естество да бѫдатъ вземени подъ сериозно внимание, което лично азъ бихъ много желалъ. Но ако всички комисари сѫ на мнѣние, че проектътъ за мѣстната милиция, както ви се прѣдстави, отговаря по начало на идеята, която бѣше си съставилъ Берлинския конгресъ, за тая земска сила, азъ не бихъ се съпротивлявалъ на приемането й, като искамъ съ това да докажа още единъ пѫть, че ние не желаемъ да създаваме прѣчки на общото дѣло, съ което сме натоварени. Съ сѫщия духъ на примирителность се съгласихме съ редакцията на членъ 363 — глава XII отъ устава, който борави съ условията, въ които румелийската милиция може да подпомогне на редовната отоманска войска и се надѣвамъ, че нашитѣ колеги ще

държатъ смѣтка за това, когато ще се установи съгласие помежду ни и върху ония членове отъ устава, които до сега останаха неразрѣшени“. Слѣдъ тия бѣлѣжки двѣтѣ глави бидоха приети единодушно отъ всичкитѣ комисари. Доколкото ми е извѣстно, истинската причина, гдѣто рускитѣ комисари не се съпротивиха до край на чл. 363, който даваше право на В. Порта да иска помощьта на румелийската милиция, когато единъ неприятель нападне европейскитѣ владѣния на отоманската империя, бѣ защото по никой начинъ тѣ не вѣрваха, че турското правителство ще даде нѣкога равни права на своитѣ поданици по отношение на военнитѣ служби. А това условие бѣ изрично поставено въ чл. 363. За руситѣ бѣ недопустимо тогазъ да мислятъ, че ще дойде день, когато освободената отъ тѣхъ область и създадената отъ тѣхъ земска войска ще вземе участие противъ тѣхнитѣ войски.

Глава XIV — *Устройството на поземлената собственость* — изработена отъ английския съ помощьта на германския, италиянския и французкия делегати. Тая глава се прие слѣдъ нѣколко кѫси разисквания. Относително до материята, която трѣбва да обема тая глава отъ Органическия уставъ, английскиятъ делегатъ е на мнѣние, че международната комисия не трѣбва да се вдълбочава много въ една такава сложна материя, каквато е например̃ъ *вакуфитѣ*, а французския като има прѣдъ видъ противоположнитѣ интереси между В. Порта и областьта, които не ще допуснатъ едно справедливо разрѣшение на въпроса, прѣдлага да се положатъ отъ комисията поне главнитѣ основи, върху които трѣбва да почиватъ бѫдещитѣ закони за освобождението на землената собственость отъ тежеститѣ, които лѣжатъ сега на нея. Върху това послѣдно мнѣние се прѣработва първоначалния проектъ и се приема безъ измѣнение.

Глава XV — *Законнитѣ условия за публичнитѣ чиновници* — съставенъ отъ австро-унгарския делегатъ, съ помощьта на германския, която комисията прие безъ никакви измѣнения и разисквания.

Слѣдъ като се гласува и тая послѣдня глава отъ органическия уставъ, рускитѣ комисари повдигатъ въпроса за начина, по който трѣбва да се изпълни това законодателно дѣло на Великитѣ Сили и гаранциитѣ, които трѣбва да му се дадатъ, за да не пропадне то, както сѫ пропаднали въ миналото толкова други международни актове. „Извѣстно ви е, казаха тѣ, че колчимъ сѫ били обѣщавани реформи на тая страна, всѣкога сѫ оставали безплодни, защото не е имало гаранции за тѣхъ. Това безпокоеше прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили още въ цариградската конференция и тѣ постановиха да се създаде една европейска контролна комисия, която да бди върху изпълнението на правилницитѣ и която да помага на мѣстнитѣ власти въ вземането на различни мѣрки относително реда и публичната безопасность. Не щемъ да ви показваме, колко неизбѣжна е една подобна комисия, ако искате да се турятъ въ изпълнение рѣшенията на Силитѣ."

За подкрѣпление, обаче, на своята теза, привеждатъ аргументитѣ дадени на Цариградската конференция отъ английския делегатъ Лордъ Солсбери, отъ италиянския делегатъ графъ Корти и пр.

Турскитѣ делегати възставатъ противъ прѣдложението на рускитѣ си колеги, като казватъ, „Нашата мисия бѣше да съставимъ единъ Органически уставъ. Това е вече свършено, свършена е и нашата мисия. Не сме компетентни да се грижимъ за прилагането на тоя уставъ. Берлинскиятъ договоръ прѣдписва да се рѫководимъ само отъ прѣдложенията, направени въ 8-то заседания на Цариградската конференция. А пъкъ въ тия засѣдания въпросъ за контролна комисия не е повдиганъ. Гаранциитѣ, които искатъ рускитѣ делегати, сѫществуватъ: тѣ сѫществуватъ въ факта, че бѫдащиятъ Генералъ-губернаторъ на Източна-Румелия ще се назначава отъ Високата Порта съ съгласието на Великитѣ Сили. А Великитѣ Сили нѣма да дадатъ съгласието си за Генералъ-губернаторъ, който не е способенъ да приложи съставения отъ насъ Органически уставъ." Другитѣ комисари, макаръ да признаватъ, че трѣбва да се взематъ нѣкои мѣрки за прилагането на Органическия уставъ, но понеже исканата отъ рускитѣ делегати контролна комисия не е прѣдвидена отъ Берлинския договоръ, а тѣхнитѣ правителства не имъ сѫ дали наставления по тоя прѣдметъ, задоволяватъ се само съ това да продължи международната комисия прѣбиването си въ Пловдивъ и слѣди назначението на първия Генералъ губернаторъ, за да се увѣри, че Органическия уставъ се прилага добросъвѣстно и безъ смутове.

На 4|26 априлъ, 1879 година членоветѣ на международната комисия, събрани въ Галата Сарай (Цариградъ) подписаха изработения Органически уставъ съ уговорка, че той не може да бѫде измѣняванъ безъ съгласието на Силитѣ, подписали Берлинския договоръ; изключение, обаче, се прие за гл. гл. XII и XIII (за милицията и жандармерията) и притурквитѣ, които

[illegible] силата само на единъ областенъ законъ, а не на части на конституцията.

Първия генералъ-губернаторъ.

Високата Порта се надѣваше, чрѣзъ помощьта на Генералъ-губернатора и другитѣ висши чиновници, на които назначението бѣ прѣдоставено на Султана, да повърне въ автономната область — Източна-Румелия стария режимъ. Щомъ като международната комисия свърши изработването на Органическия уставъ Портата прѣдстави за удобрѣние отъ Европейскитѣ Сили трима кандидати за новия постъ: 1) Графъ Марини, прѣ[illegible] на Рустемъ Паша, по вѣроизповѣдание католикъ, по произхождение италиянецъ; 2) Адосиди Паша, по народность гръкъ и по вѣроизповѣдание православенъ; 3) Константъ Паша по народность арменецъ, а по вѣроизповѣдание григориянецъ. Послѣднитѣ двама бѣха поставени само за форма. Първиятъ бѣше сериозниятъ кандидатъ не само на Високата Порта, а и на нѣкои отъ Великитѣ Сили; но руското правителство се възпротиви категорически противъ назначението на Рустемъ Паша, като казваше, че той е католикъ и че той не може да вдъхне довѣрие на едно население, съставено въ грамадното си болшинство отъ православни. Главното възражение, обаче, на Русия противъ Рустемъ Паша бѣше, че той като Генералъ-губернаторъ на Либанъ се е носилъ злѣ съ тамошното население и макаръ католикъ не е можалъ да спечели дори симпатиитѣ на католицитѣ. Рускиятъ генераленъ консулъ въ Пловдивъ князъ Цартелевъ, който бѣше сѫщеврѣменно помощникъ на руския делегатъ въ международната комисия, заяви официално на своитѣ колеги, че Русия ще се противи на всѣки Генералъ-губернаторъ, който ще бѫде назначенъ отъ Портата, даже съ съгласието на Силитѣ, безъ да се държи смѣтка за желанията на населението. Рускитѣ комисари, които се стрѣмѣха да направятъ отъ Източна-Румелия една българска република, бѣха на мнѣние да се назначи за Генералъ губернаторъ на автономната область нѣкой швейцарецъ или нѣкой американецъ. Главнокомандующиятъ тогазъ на рускитѣ войски, генералъ Тотлебенъ, въ срѣщата си съ английския делегатъ въ международната комисия въ Пловдивъ настоявалъ, че трѣбва да се назначи за Генералъ-губернаторъ на Източна-Румелия нѣкой швейцарецъ, защото швейцарцитѣ сѫ привикнали на едно [illegible] управление съ различни народности. Тѣ сѫ практични хора и ще могатъ да веведатъ едно сносно управление. „Нека прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили въ Берлинъ изберѫтъ нѣкой швейцарецъ и мѫчната задача ще бѫде веднага разрѣшена“, казалъ му рускиятъ главнокомандующъ. Но понеже европейскитѣ Сили не показаха наклонность да наложатъ на Портата такова разрѣшение на международната задача, то руското правителство трѣбваше да търси друга една комбинация, която да бѫде по-лесно приемлива и по-малко заплашителна за Портата. Назначението на единъ чуждъ поданикъ за Генералъ-губернаторъ на Източна-Румелия се виждаше оскърбително за Султана, а пъкъ Берлинскиятъ договоръ, както и Органическия уставъ, прѣдоставяха нему инициативата за назначението на Генералъ-губернатора. Великитѣ сили можеха да удобряватъ или неудобряватъ прѣдложения кандидатъ; но прѣдложението трѣбваше да дойде отъ Портата. Отъ друга страна единъ генералъ-губернаторъ, който нѣмаше удобрението на Русия и симпатиитѣ на българското население не можеше да влѣзе въ Източна-Румелия безъ да прѣдизвика кръвопролитно стълкновение. За да се излѣзе отъ това мѫчно положение, Високата Порта се отказа отъ кандидатурата на Рустамъ Паша, като мотивира това свое дѣйствие съ отказването на самия кандидатъ да приеме прѣдложения му постъ. Руското правителство, което по-рано бѣ се споразумѣло съ бившия турски посланникъ въ Виена, Алеко Паша Богориди, прѣдложи кандидатурата му неофициално, като обѣща да я популяризира между източно-румелийското население и да я подкрѣпи съ силата на окупационнитѣ власти. Алеко Паша Богориди бѣше по произхождение българинъ, синъ на Самоския князъ Стефанаки Богориди (Богоровичъ), който макаръ да бѣ се асимилиралъ съ гръцкото общество, продължаваше да се нарича българинъ и бѣше извършилъ извѣстни услуги за възраждането на своя народъ. Синъ му, обаче, не знаеше българския езикъ, бѣше се оженилъ за гъркиня и нѣмаше дѣца, а имаше само съзнанието, че е родомъ отъ Източна-Румелия и че прадѣдитѣ му сѫ били чисти българи. Руситѣ имеха обѣщанието му, че нѣма да се подава на чуждо влияние и че ще се грижи изключително за доброто на страната. Но това не бѣ достатъчно: тѣ знаеха, че като влѣзе въ областьта ще се намѣри една българска срѣда, отъ която ще зависи неговото сполучливо и продължително губернаторствуване. Рускитѣ окупационни власти бѣха сега прѣдали цѣлото управление на Изт.-Румелия въ рѫцетѣ на българитѣ. Алеко Богориди нѣмаше никаква

административна опитность. Той бѣ служилъ по дипломацията и не бѣ ималъ никога случай да влиза въ съприкосновение съ кое да е било население или народно учреждение. Едно щастливо обстоятелство бѣ, и за него, и за страната, гдѣто за неговъ главенъ секретарь и директоръ на вѫтрѣшнитѣ дѣла му се даде стариятъ български дѣецъ и историкъ Гаврилъ Кръстевичъ, познатъ на цѣлото българско общество, по своитѣ заслуги въ черковния въпросъ. Той бѣ най-главното лице въ врѣменния съвѣтъ на Екзархията и послѣ въ новия учредителенъ съборъ. Той бѣ ученъ мѫжъ, вѣщъ правникъ и кенонистъ. Може да се каже, че той бѣ идеалога на българския черковенъ въпросъ. Екзархийскиятъ уставъ е негово дѣло. Думитѣ му казани въ българскиятъ народенъ съборъ въ Цариградъ прѣзъ 1871 година и отбѣлѣзани въ протоколитѣ на тоя съборъ показватъ, че той е билъ за една широка и цѣлокупна българска Екзархия, която да обема не само земитѣ на Мизия и Тракия, но и на Македония. Когато се повдигналъ въпроса въ черковния съборъ какво да се прави съ пристигащитѣ отъ македонскитѣ епархии прѣдставители, той отговорилъ: „Трѣбва и тѣ да влѣзатъ въ Екзархията, трѣбва и тѣхнитѣ прѣдставители да си дадатъ мнѣнието въ събора. Ако ги неприемемъ ще насърдчимъ гръцката патриаршия, ако ги приемемъ ще ни похвали българскиятъ народъ. Самото имъ дохождане тукъ показва, че сѫ българи.“ Кръстевичъ бѣ единъ отъ рѣдкитѣ български писатели по онова врѣме. Понеже първоначалното му образование бѣше българско, чуждитѣ срѣди, въ които отпослѣ живѣеше, не можаха да намалятъ неговата любовь и прѣданость къмъ всичко що е българско. Като студентъ по правото въ Парижъ, на 1828 година, той пишеше на учителя си Райно Поповичъ: „Ахъ, любезно отечество, колко те обичамъ и колко съмъ злочесть, че не мога да ти помогна, та да вдигнешъ и ти малко главата си, за да видишъ какво прави свѣта!“ Още младъ момъкъ той замислюва да напише една обширна българска история, която, обаче, не можà да довърши до край. Когато В. Порта назначи за князъ на островъ Самосъ Стефанаки Богориди, (бащата на А. Богориди) Кръстевичъ стана неговъ секретарь и тамъ той се приготви за бѫдещата служба на своето отечество, което никога не забравяше. Когато остава самъ да управлява този отдалеченъ отъ България островъ на 1845 година, той пише: „Сега съмъ управитель на Самосъ, но да не помислите, че съмъ се промѣнилъ. И паша, и князъ да стана пакъ отъ българуването си не излазямъ.“ Като турски чиновникъ въ Цариградъ Кръстевичъ достигна чакъ до Върховния Сждъ. Всички безъ разлика на народность го считаха за честенъ и безпристрастенъ сждия. По едно врѣме е билъ и професоръ по търговско право. Но макаръ и турски чиновникъ той прѣвежда книги на български, пише статии за вѣстницитѣ и списанията. Най-послѣ става и редакторъ на списанието „Книжници". Въ своята българска история, той ни напомнюва стрѣмежитѣ на С. Раковски да изкара България много по велика, отколкото е въ сжщность. Това, което не достигаше на Алеко Богориди се допълваше отъ Кръстевича. Той бѣ не само неговъ личенъ приятель и почитатель, но и интименъ съвѣтникъ. Високата Порта не бѣ много благодарна отъ миналата дипломатическа служба на Алеко Богориди и даже го подозираше въ нелоялность, но прѣдъ възможностьта да се прокара кандидатурата на нѣкой швейцарецъ или американецъ, прибърза да приеме руското прѣдложение и поиска съгласието на другитѣ Велики сили за неговото назначение. Това съгласие се получи много бързо и на 6|18 май 1879 година излѣзе султанското ираде, съ което се назначаваше за Генералъ-губернаторъ на Източна-Румелия. Слѣдъ това Султанътъ издаде и слѣдния ферманъ:

„Мой Славний Везирю, Алеко Паша, Главни управитель на Източна-Румелия, кавалеръ на почтения орденъ „Меджидие" I степень и пр.

„Знай, че съ мята императорска власть азъ приехъ и утвърдихъ Органическия уставъ, който международната комисия състави, съгласно чл. 18 отъ Берлинския договоръ, изработи за общото управление на Източна-Румелия, и който приложенъ при настоящия ми указъ, съдържа 15 глави съ 495 члена, и още 13 притурки съ 637 члена. Моята императорска воля е, щото разпорежданията на тоя уставъ да бждатъ напълно и точно приложени и като си запазвамъ правото на суверенитета, единъ редъ и една тишина трайни да се установятъ и гарантиратъ на всички мои поданици. И понеже способноститѣ и вѣрностьта, които сж твоитѣ отличителни качества, се турятъ въ положение да разбератъ моитѣ намѣрения, ти трѣбва да изпълнишъ напълно и строго прѣдписанията на устава. Прочее, моя Императорски Диванъ ти изпраща настоящия ми саморжченъ указъ, който ти съобщава и прѣпоржчва моето твърдо императорско рѣшение. Слѣдъ като публикувашъ и обяснишъ настоящата ми господарска заповѣдь на всички чиновници и на всички жители, мои поданици, ще посвѣтишъ всичкитѣ си усилия и всичкитѣ си грижи за постоянното изпълнение и за строгото приложение на казания уставъ, и ще обърнешъ всичкото си внимание, ще употрѣбишъ всичкитѣ си усилия и всичкитѣ си способности, за да не стане нищо противно на закона."

Издаденъ на 25 Джемази-ел-евелъ 1296.

Мѣркитѣ на руското правителство за успокоение на страната и за мирното въвеждане на новото управление.

Колкото повече наближаваше врѣмето, за да напуснатъ рускитѣ страната, толкова по-голѣмо ставаше тѣхното безпокойствие да се запазятъ на тая многострадална область привилегиитѣ, дадени отъ Берлинския договоръ и разширени въ Органическия уставъ. Прѣзъ мѣсецъ януарий 1879 год. рускиятъ канцлеръ князъ Горчаковъ съ писмо да английския посланикъ въ Петроградъ се оплаква отъ постояннитѣ мжчнотии, които правятъ английскитѣ делегати въ международната комисия и съ това прѣчатъ да се приложи Берлинския договоръ, прѣди да сж напуснали рускитѣ окупационни войски страната и съ това създаватъ едно положение, пълно съ опасности, за което руското правителство отхвърля отговорностьта." На тая нота английскиятъ министъръ на външнитѣ дѣла лордъ Солсбери отговаря: За да се отстрани съпротивлението за прилагането на Берлинския договоръ неизбѣжно е да се убѣдятъ тия, които го считатъ за неприемливъ (т. е. българитѣ и руситѣ), че той сигурно ще се изпълни. Като имъ се отнеме надѣждата, че ще има друга наредба, която тѣ прѣдпочитатъ, тогазъ ще могатъ да се уцѣнятъ по справедливо ползитѣ, които имъ дава Берлинския договоръ и ще му се подчинатъ безъ активно съпротивление. Но за да се изпълни Берлинския договоръ и да се прѣдотврати всѣко ново проливане на кръвь ние имахме право да се надѣваме, че рускитѣ чиновници, които бѣха натоварени съ врѣменното управление на областьта, щѣха да го считатъ за длъжность да работятъ за постигането на тая цѣль. Ако бѣха направили това, щѣха само да изпълнятъ рѣшението, прокламирано отъ Н. В. Рускиятъ Императоръ, който е единъ отъ подписавшитѣ Берлинския договоръ. Но не бѣше такава тѣхната политика. Напротивъ, явната тенденция на тѣхнитѣ дѣйствия бѣше да убѣдятъ жителитѣ на Източна-Румелия, че тѣ нѣма да бждатъ поставени отново подъ политическата и военна власть на Султана, а напротивъ че ще съставляватъ неотдѣлима часть отъ българското княжество; и дадоха срѣдства на тия, които желаеха да се съпротивляватъ на настаняването на едно отдѣлно правителство, когато дойдеше врѣмето да се свърши руското управление въ областьта. Главното управление на Източна-Румелия, което си остава въ ржцѣтѣ на руското правителство, не е поставено подъ единъ независимъ комендантъ или губернаторъ, който да прѣбивава въ областьта, а е подчинено на генералъ-губернатора на княжество България. Столицата, отъ която сега се управлява Източна Румелия, не е Пловдивъ, а е София; и тая наредба доколкото можемъ да имаме свѣдѣния, ще продължава до свършването на окупацията. По тоя начинъ населението на Източна-Румелия ще бжде въ пълно единение съ Княжеството чакъ до свършването на руската окупация. Прѣминаването отъ едната система къмъ другата ще бжде тъй рѣзко и които сж прѣдразположени да се съпротивляватъ, ще почерпатъ отъ дѣйствията на настоящето правителство пълни насърдчения да направятъ това. Разпоредбитѣ относно мѣстната милиция показватъ сжщинскитѣ намѣрения. Едно голѣмо число новобранци отъ Източна Румелия сж били въоржжени и сж били прилежно обучавани въ областьта. Споредъ Берлинския договоръ, тѣ трѣбваше да се поставятъ подъ командата на офицери, назначени отъ Султана. А за сега тѣ се обучаватъ отъ руски офицери. Войницитѣ размѣстени безразлично въ полкове заедно съ милицията отъ Българското княжество; и щабътъ на тия съединени войски е въ София. Впрочемъ, вмѣсто мѣстна милиция, състояща се изключително отъ румелийци, подъ командата на офицери, избрани отъ Султана, тя е съединена милиция отъ българи изъ княжеството и Източна-Румелия, подъ командата на руски офицери, на които началницитѣ живѣятъ въ България. Правителството на Нейно Британско Величество не може да вѣрва, че тая наредба е съгласна съ желанията на руския императоръ. То е убѣдено, че тя не е съгласна нито съ духа, нито съ буквата на Берлинския договоръ. Не е много далечъ врѣмето, когато руската армия и руското врѣменно управление ще напуснатъ областьта. Съединението, което се поддържаше подъ тѣхната власть между Княжеството и Източна Румелия, ще бжде унищожено. А воееннитѣ наредби, за които поменахъ по-горѣ имать двояко послѣдствие: отъ една страна да разположатъ най-активната и най-военнолюбивата часть отъ населението да се бори противъ изпълнението на Берлинския договоръ, а отъ друга да го снабдява съ срѣдства за тая цѣль, и то не разбира се, да добие траенъ успѣхъ, а за извѣстно врѣме да вкара

страната въ нови злочестини. Това съпротивление не ще бжде дѣйствително, защото ще се прѣдпоставятъ срѣщу него сили много по-голѣми отъ неговитѣ; но то може да докара безпримѣрни страдания, на които бѣха изложени тия покрайнини прѣзъ послѣдната война и които бѣха еднакво оплаквани както въ Русия, тъй и въ Англия. Отговорностьта за насърдчаването въ илюзии, които могатъ да докаратъ горнитѣ послѣдствия, е крайнѣ голѣма. Правителството на Нейно Британско Величество мисли, че е много желателно, щото врѣменното управление за Източна-Румелия да бжде съвсѣмъ независимо отъ това на България. То счита въпроса отъ много голѣма важность, затова прѣдлага щото съединението на двѣтѣ милиции да прѣстане колкото е възможно по-скоро и източно-румелийската милиция да се тури подъ точнитѣ прѣдписания на Берлинския договоръ. То вѣрва, че руското правителство ще вземе бързи мѣрки за да отстрани сериознитѣ злочестини, които могатъ да докаратъ сжществующитѣ сега неправилности.“

Князъ Горчаковъ заявява въ отговора си, че Русия ще изпълни постановленията на Бер. договоръ, но прибавя, че въ тоя договоръ сж поставени само принципитѣ, а тѣхното тълкувание и прилагане може да прѣдизвика различия въ мнѣнията.“ Нашитѣ агенти, казва той, сж призовани отъ вървежа на събитията, да поддържатъ, въ границитѣ на договора, интереситѣ на населението, за защита на което ние направихме войната.“ Князъ Горчаковъ изказва вѣрата, че ако тия населения се убѣдятъ, какво тѣхнитѣ интереси ще бждатъ сжществено запазени отъ Европа, въ границитѣ пакъ на Берлинския договоръ, при напущането отъ рускитѣ войски страната, задачата ще бжде много улеснена и безпорядкитѣ ще се избѣгнатъ. По-нататъкъ той обяснява, че въ Пловдивъ има Генералъ-губернаторъ, който зависи отъ императорския руски комисарь въ София, дотолкова, доколкото произхожда отъ факта, че и двѣтѣ управления сж руски, но правата на Източно-румелийския губернаторъ сж напълно съобразни съ Берлинския договоръ. Колкото се отнася до изт.-румелийска милиция тя трѣбва да бжде достатъчно силна, за да може да пази порядъка, а рускитѣ офицери въ нея сж само врѣменни инструктори, които постепенно се замѣстватъ съ мѣстни офицери. Но слѣдъ като се изработи Органическия уставъ, и слѣдъ като се назначи отъ Берлинския договоръ генералъ губернаторъ, съ удобрението на силитѣ.

Въ личнитѣ си срѣщи съ английския посланикъ въ Петроградъ, князъ Горчаковъ се мжчи да убѣди английското правителство, че

Високата Порта като види установено съгласие между Англия и Русия не ще се рѣши да наруши постановленията на Берлинския договоръ и даденитѣ отъ него привилегии на населението на Източна-Румелия. Отъ друга страна князъ Горчаковъ увѣрява английскиятъ посланикъ, че ако Портата зачита привилегиитѣ на автономната область, руското правителство ще да направи всичко за да убѣди християнското население да не се противи на прилагането на Берлинския договоръ. Английското правителство посрѣща съ удоволствие тия увѣрения и дава заповѣдь на английския посланикъ въ Цариградъ да настоява строго прѣдъ Портата да пази привилегиитѣ на областьта. За да добие, обаче, това споразумѣние по-формаленъ характеръ, размѣниха се между английското и руско правителства писменни ноти, които отпослѣ се съобщиха и на Портата. Въ тия ноти, които носятъ дата 17|29 мартъ 1879 год., се казваше: „Правителството на Нейно Британско Величество ще прѣдпише на своя прѣдставитель въ Цариградъ да настои прѣдъ Портата по единъ най-енергиченъ начинъ, относително до нуждата да почита въ всички обстоятелства и да поддържа ненарушими административнитѣ права и привилегии, които ще се дадатъ на областьта Източна-Румелия, възъ основа на конституцията, която сега се изработва отъ европейската комисия.“ „Императорскиятъ руски кабинетъ отъ своя страна щомъ се научи, че прѣдставителя на Велико-Британия въ Цариградъ е получилъ заповѣдь да прѣдаде горнята декларация писменно на турското правителство ще прѣдпише на своя посланикъ въ Цариградъ да направи пакъ писменно слѣдната декларация: „ако българската часть на източно-румелийското население не приеме миролюбиво автономното управление, което се дава на областьта възъ основа на Берлинския договоръ, тя не ще може да разчита на никаква подкрѣпа отъ страна на императорския кабинетъ въ полза на своята опозиция, но напротивъ, той ще употрѣби всичкото си влияние за да го накара да се подчини на горѣпоменатитѣ наредби.“ Горнитѣ двѣ ноти се съобщиха на Високата Порта на 28 априлъ 1879 година и имаха едно твърдѣ благоприятно влияние за умиротворението на Балканския полуостровъ. Прѣди всичко внесе се едно подобрение въ отношенията между Англия и Русия, а то се отрази и въ работитѣ на международната комисия, която работеше Органическия уставъ. Високата Порта, като видѣ, че по въпроса за Източна-Румелия е установено едно съгласие между двѣтѣ най-заинтересовани страни, започна да се убѣждава, че Източна-

Румелия не ще може да се върне въ старото положение и прѣстана да насъсква бунтовническитѣ елементи около границата. Българитѣ отъ своя страна, като разбраха, че руското правителство е рѣшено да изпълни добросъвѣстно всички постановления на Берлинския договоръ, поведоха една политика на компромисъ: да издѣйствуватъ, колкото е възможно по-голѣми привилегии за областьта и да смекчатъ въ практика постановленията на Берлинския договоръ, които заплашватъ безопасностьта и вжтрѣшното спокойствие на автономната область. Подъ ржководството и прѣданното съдѣйствие на окупационнитѣ власти българитѣ развиха една чудна дѣятелность. Отъ една страна тѣ се готвѣха да се съпротивляватъ на всѣки опитъ на насилие отъ страна на турското правителство, отъ друга страна дѣйствуваха прѣдъ членоветѣ на международната комисия, за да ги убѣдятъ, че Източна-Румелия е една българска область, която съ своитѣ страдания и борби е заслужила своята самостоятелность и която по никой начинъ не ще допусне да се повърне въ нея стария режимъ. За тая цѣль служеха и мирнитѣ митинги, и буйнитѣ демонстрации противъ опита на международната комисия да вземе въ ржцѣтѣ си финансиитѣ на страната, и организацията на гимнастическитѣ дружества, и категорическитѣ заявления, че тѣ нѣма да допуснатъ да прѣмине нито единъ турски войникъ прѣзъ земитѣ имъ. Най-послѣ изпратиха и една депутация отъ свои сънародници до всички европейски правителства, на които да изложи, че желанието на българитѣ отъ Източна-Румелия е да не се дѣлятъ отъ своитѣ сѣверни братя. Като крайна отстжпка да имъ обясни, че изпращането на турски гарнизони въ Балкана ще има катастрофални послѣдствия за мира на Изтокъ и да иска назначението на единъ европеецъ за Генералъ-губернаторъ на областьта.

Руското правителство изпълни до край своитѣ задължения. Когато наближи врѣмето рускитѣ окупационни войски да напуснатъ страната, Императоръ Александръ II изпрати своя генералъ-адютантъ Николай Николаевичъ Обручевъ, единъ познатъ славянофилъ и отличенъ военноначалникъ да прогласи на българското население въ Източна Румелия Височайшата воля на Царя Освободителя. При пжтуването си той се спрѣ въ Цариградъ, за да предаде едно саморжчно писмо отъ Императора до Султана и да размѣни мисли съ турскитѣ министри за бждещитѣ отношения на двѣтѣ държави. Въ Пловдивъ той пристигна на 24 априлъ 1879 год. посрѣщнатъ съ почеститѣ, които се падатъ на единъ царски пратеникъ. На другия день черковнитѣ камбани призоваха населението да се яви въ катедралната църква, гдѣто щѣше да се чете прокламацията на Царя Освободителя. На опредѣления часъ царския пратеникъ въ парадно облѣкло, придруженъ отъ висщитѣ офицери и съ височайшата заповѣдь въ ржка, влѣзе въ църквата, посрѣщнатъ отъ българския екзархъ, който тогава прѣбиваваше въ Пловдивъ, облеченъ въ пълно архиерейско облекло и заобиколенъ отъ българско и руско духовенство. Минутата бѣ тържествена. Хилядно множество, което не бѣ могло да влѣзе въ църквата, пълнѣше двора и околнитѣ улици. Съ влизането си въ църквата генералъ Обручевъ се изправи до едно приготвено мѣсто до архирейския прѣстолъ и прочете съ единъ твърдъ и отчетливъ гласъ на руски езикъ слѣдната прокламация:

Българи на Източна-Румелия.

Като сторихъ твърдото намѣрение да упазя постановленията на Берлинския договоръ и като съзнавамъ, че само чрѣзъ изпълнението на тия постановления, безъ нови жертви и потресения, придобититѣ за васъ права ще могатъ да бждатъ обезпечени чрѣзъ руското оржжие, Азъ заповѣдахъ на моитѣ войски да почнатъ да изпразватъ вашата область, слѣдъ като се измине опрѣдѣления отъ договора срокъ за нейното заемане.

Благодаря ви за дружелюбието и истинско братско разположение, което вие постоянно сте показвали на моитѣ войски прѣзъ врѣме на прѣбиванието имъ между васъ и за онии чувства на прѣданость и признателность, които вие много пжти сте изказвали на мене и въ моето лице на цѣлия руски народъ за жертвитѣ, които той е принесалъ за вашето възраждане. Азъ не се съмнявамъ, че вие ще прѣдадете тия чувства на вашитѣ дѣца и на вашето потомство.

„У васъ ще се въведе наскоро ново гражданско устройство, което ще се установи споредъ условията на договора и на основание на устава, изработенъ отъ международната комисия. Азъ се надѣвамъ, че вие ще оправдаете моитѣ ожидания и не ще дадете поводъ да ви обвиняватъ за нарушението на мира и на спокойствието, толкова необходими, както за вашето благополучие, тъй и за щастието на вашитѣ братя българи отъ княжеството.

„Като сравните вашето минало съ новото положение, въ което ще встжпите, вие съ довѣрие можете да гледате на вашето бждаще. Отъ сега нататъкъ вие ще бждете обезпечени въ гражданскитѣ си права. Животътъ, честьта и имотътъ ви ще се намиратъ подъ защитата на закони, на които вие сами ще бждете изпълнители. Вамъ се даватъ широки права за самоуправление, и вие ще можете да се разпореждате съ сждбата на вашата страна, споредъ, както мислите за най-добре. Най-послѣ на чело на вашето управление ще стои всегда вашъ братъ по вѣра — християнинъ.

„По тоя начинъ се обезпечаватъ за васъ права, отъ които вие до сега не сте се ползували. Отъ васъ зависи да ги употрѣбите за ваше добро, за мирното и правилното развитие на гражданския ви животъ. Вашето бждаще, българи на Източна Румелия, се намира сега въ вашитѣ ржцѣ.

„Азъ зная, че между васъ има мнозина незадоволени отъ положението, въ което договорътъ тури вашата страна, и които желаятъ чрѣзъ насилственъ прѣвратъ да постигнатъ една цѣль, несъгласна съ рѣшенията на държавитѣ.

„Азъ не мога да удобря такова намѣрение, понеже неговото изпълнение, безъ волята и съгласието на държавитѣ е немислимо и може да навлече на вашата страна нови бѣдствия. Старайте се да противодѣйствувате на такива беззаконни стремления, които могатъ да подкопаятъ въ самия коренъ почнатото дѣло за възраждането на вашата народность и като пазите тишина, бждете готови безъ да се страхувате за вашето бждаще, да приемете подаренитѣ вамъ права за новъ животъ.

„Богъ да ви помогне въ пжтя на вашето прѣуспѣване“.

На първообразното съ собствената си ржка Негово Императорско Величество е написалъ:

Александъръ.

С. Петерсбургъ, 11 априлъ 1879 година.

Българскиятъ екзархъ прочете сжщата прокламация и на български, слѣдъ което царскиятъ пратеникъ държа едно слово, за което съдържанието е слѣдното:

„Чухте ли и разумѣхте ли думитѣ на Господарь Императора Александра? Разбрахте ли що желае той? Той се надѣва, че вие ще изпълните честно и мирно всичко онова, що се възлага на васъ отъ договора и ще се въздържате отъ всѣкакви безпорядъци.

„Чрѣзъ руската кръвь и чрѣзъ пожертвуванията на руския народъ вамъ сж дадени такива права, които обезпечаватъ вашето благосъстояние и вашата цвѣтуща бждащность. Не се осжществиха всички ваши надежди, но и това що ви е дадено е велико благо: вие сте сега пълноправни граждани и истински стопани на своето дѣло и на своя трудъ. Отъ сега нататъкъ отъ васъ самитѣ ще зависи да си приготвите цвѣтуща бждащность.

„Но, помнете, не забравяйте, че това може да се постигне само по миренъ начинъ. Нито Русия, нито Европа може да пролѣе ни капка нова кръвь. Вие трѣбва да докажете на Европа, че сте способни за мирно гражданско развитие; и тогава при съчувствието, което Русия винаги е имала къмъ васъ, ще се присъедини къмъ васъ и благоразположението на Европа.

„Погрижете се, прѣди всичко, да не загубите това, което ви е дадено, не давайте сами поводъ за намѣсване въ вашитѣ работи и тогава вие нѣма отъ какво да се страхувате.

„Като ме прати при васъ, Господарь Императорътъ ми поржчà въ сжщото врѣме да прѣдамъ саморжчното му писмо на Султана, съ което Той изказва надежда, че Негово Величество Султана, като уцѣни истински, както своитѣ собствени, тъй и общитѣ европейски интереси, ще си постави за цѣль запазването на мира, спокойствието въ вашата страна и оздравляването на нейното благосъстояние.

„Отъ свиждането ми съ Негово Величество Султана и отъ разговоритѣ на минстритѣ му, азъ положително се убѣдихъ, че Портата е въодушевена относително васъ отъ честни и благи намѣрения. Освенъ Генералъ-губернаторътъ, назначенъ отъ Портата съ съгласието на Великитѣ Сили, човѣкъ отъ вашата народность, вие не ще видите въ страната си никакви турски власти. Вие нѣма да се страхувате отъ турскитѣ войски: вашата страна е запазена отъ тѣхъ чрѣзъ договора и Портата най-лоялно отъ всѣкиго не е разположена да даде какъвто и да е поводъ за нарушение на вашето спокойствие. Портата и не мисли да бърза за завземането на Балкана. Като запазва за себе си неприкосновено правото на пограничнитѣ гарнизони, тя въ настояще врѣме не вижда неотложна необходимость да се възползуяа отъ това право и азъ съмъ увѣренъ, че вашето поведение може да има огромно влияние за практическия изходъ по тоя въпросъ. Комбинацията за гарнизонитѣ въ Балкана, породена отъ недовѣрието на държавитѣ къмъ новия редъ на работитѣ въ Балканския полуостровъ ще падне вър[illegible] отъ само себе си, когато се разпръснатъ неоснователнитѣ страхувания, възбудени отъ послѣдната война. Стратегическитѣ достойнства на тая комбинация, както се види отъ никого вече да се защищаватъ: отъ васъ ще зависи, щото тъй сжщо да се признае нейната политическа безполезность. Само бждете мирни; не прѣдизвикайте сами необходимостьта за присжтствието въ вашата страна на турски войски. Портата ще задържи своитѣ редовни войски (и нѣма да ги изпрати на Балкана), а пъкъ колкото се отнася до башибозуцитѣ, вие имате оржжие: за това именно ви е дадено то, за да можете да защищавате отъ разбойницитѣ вашитѣ кжщи, вашитѣ жени и дѣца и да не могатъ вече да се повтарятъ въ вашата страна ония ужасии, отъ които тя е страдала прѣзъ течение на много вѣкове.

„Отъ сега нататъкъ вашето положение е трайно; ползувайте се съ неговитѣ добрини безъ никакви страхувания; благодарете за тѣхъ на Твореца, благодарете на руския народъ и хранете за винаги неизгладима благодарность къмъ Великия Царь, вашиятъ Освободитель. Да се помолимъ прочее, за съхраняването и продължаването на неговитѣ скжпоцѣнни дни.“

Както прокламацията на Царь-Освободителя, тъй и рѣчьта на генераль Обручевъ, направиха дълбоко впечатление на населението. Тѣ рѣшиха окончателно поведението на българитѣ отъ Източна-Румелия. Но царскиятъ пратеникъ не се ограничи само съ Пловдивъ; той посѣти и другитѣ центрове на Източна-Румелия, гдѣто съединистическото движение бѣше много силно и отъ кждѣто можеха да се очакватъ съпротивления за настаняването на новия редъ въ областьта. На всѣкжде въ катадралната църква, прѣдъ грамадно множество народъ, той прочиташе царската прокламация и имъ държеше своето слово. Следъ това поканваше на частна срѣща водителитѣ на мѣстното население и ги питаше, какви възражения иматъ да направятъ на миролюбивата политика, която имъ се прѣпоржчваше. На всѣкждѣ изъ областьта оплакванията бѣха: 1) Че Генералъ-губернаторътъ, като назначенъ отъ Високата Порта ще бжде принуденъ да слуша нейнитѣ заповѣди; 2) Че турското правителство, макаръ да се въздържа за сега отъ изпращането на турски гарнизони въ Ихтиманъ и Бургазъ, но щомъ му се прѣдстави удобенъ случай ще побърза да се възползува отъ него и тогазъ наставатъ най-голѣмитѣ опастности за вжтрѣшното спокойствие на страната; 3) Че Областното събрание, съставено отъ депутати, избрани, назначени и поправо, не ще да прѣдставлява истинскитѣ чувства и стрѣмления на болшинството отъ населението; 4) Че допущането на три официални езика ще създаде за областното съкровище непосилни тяжести, които при голѣмата дань, която ще плаща Източна-Румелия на турската държава, ще направятъ положението на населанието несносно. На тия оплаквания генералъ Обручевъ отговаряше съ една ясность и категорочность, които не можеха да не повлияятъ и на най крайнитѣ военнолюбци.

„Вие ще имате, казваше той, за Генералъ-губернаторъ едно лице, което е отъ вашата народность и което има всичкия интересъ да се грижи за вашитѣ интереси. Ако Русия не бѣше се убѣдила въ неговия български патриотизъмъ, не щѣше да изтъкне кандидатурата му. Като дойде между васъ, той ще види, че вие сте болшинство и безъ вашето съдѣйствие той не ще може да управлява страната, съгласно конституцията. Султанътъ даде обѣщание, че нѣма да изпраща гарнизони на Балкана, ако вие не нарушите порядъка. Вие знаете, че на Берлинския конгресъ за тия гарнизони настояваха покровителитѣ на Турция и тѣ сж отправени не толкова противъ васъ, колкото противъ насъ. Но отъ тогава до сега се пролѣ доста свѣтлина по въпроса и сега общото убѣждение е, че тия дребни гарнизони не ще сж въ състояние да спратъ не само нашето нашествие, но дори и това на сѣверна България. Като се измине още нѣколко врѣме, тѣ ще разбератъ, че гарнизонитѣ на Балкана сж вредни най-много на самата Турция' защото ще ѝ причиняватъ излишни разноски, ще дразнятъ населенето отъ двѣтѣ страни на Балкана и ще го тикатъ къмъ съединение. Азъ зная, че голѣмата часть отъ населението е българско, слѣдователно и болшинството отъ депутатитѣ ще бжде българско. Ако вие сте сговорни, дисциплинирани и енергични, никой не ще може да ви побѣди въ тая конституционна борба. Депутатитѣ по право ще бждатъ повечето пакъ отъ васъ, а депутатитѣ по назначение ше трѣбва да се разпрѣцѣлятъ споредъ значението на всѣка една народность. Езикътъ на болшинството ще се наложи и многоезичеството ще се употрѣбява въ нѣколко отъ смѣсенитѣ околии, но за това неудобство не заслужава да се налага страната на нови рискове. Господа, вие знаете, че както въ Берлинския конгресъ, тъй и въ международната комисия за изработване на Органическия уставъ нашитѣ прѣдставители употрѣбиха всичкитѣ си сили, за да ви помогнатъ, но противъ насъ бѣха останалитѣ Велики държави, при все това, ние пакъ успѣхме да отстранимъ много отъ злокобнитѣ замисли на вашитѣ и наши неприятели. Вие сега сте свободни, защото органическиятъ съставъ ви гарантира пълно вжтрѣшно самоуправление и защото грамадното болшинство отъ чиновницитѣ (граждански и военни) ше бждатъ ваши сънародници. Генералъ-губернаторътъ, който макаръ и чиновникъ на Портата, е отъ българско призхождение, ще гледа да се съобрази съ волята на болшинството, защото иначе не ще може да запази порядъка и своето положение“. Аргументитѣ на генералъ Обручевъ бѣха силни не само по своята логика и съотвѣтствие съ фактитѣ, но и защото излизаха отъ устата на единъ царски прѣдставитель, защото изразяваха мнѣнието на оногова, който бѣ далъ най-скжпото отъ своя народъ за освобождението на българитѣ. Той не можеше да желае злото на тия, които бѣ извлѣкълъ изъ пепельта и отъ които бѣ образувалъ една велика България.

Рускитѣ окупационни власти, които гледаха съ недовѣрие на руската дипломация, защото я считаха виновата за пропадането на Св. Стефанска България и които не искаха да слушатъ внушенията на нейнитѣ прѣставители, като видѣха царския пратеникъ съ царския манифестъ въ ржка, разбраха, че настава врѣме да се спратъ всѣкакви агитации за неизпълнение на Берлинския договоръ. Слѣдъ обиколката на генералъ Обручева изъ областьта, тѣ станаха най-силнитѣ пропо вѣдници изъ българското население на идеята, че трѣбва да се използва по всѣки начинъ придобитото отъ международната комисия, като се отложи за по-благоприятно врѣме осжществението на Санъ-Стефанския договоръ.

Наистина, Турция не се отказваше отъ правото, което ѝ бѣ далъ Берлинския договоръ, да държи гарнизони на Балкана — тя само се въздържаше да изпраща войски за сега, догдето не се случи нѣкое нарушение на Берлинския договоръ, но българитѣ разбраха, че отлагането е въ сжщность отказване. Неупражнението на едно право е равнозначуще на унищожението на това право. Това бѣ вѣрно, особенно въ Изтокъ и за една слаба държава като Туъция. Послѣдующитѣ събития оправдаха и рускитѣ и българскитѣ прѣдвиждания. Високата Порта никога не помисли да се възползува отъ това право, дори и тогазъ, когато Берлинския деговоръ биде нарушенъ.

Самитѣ членове на европейската международна комисия, които бѣха отишли въ Пловдивъ съ намѣрение да създадатъ една турска областъ при административна автономия, като по[illegible] нѣколко мѣсеци тамъ и като видѣха всичко, което сж направили руситѣ и самитѣ българи за затвърдяването на българската народность, промѣниха мнѣнието си и започнаха сега да убѣждаватъ Портата и своитѣ правителства, че е опасно за мира на Изтокъ да се поставятъ турски гарнизони на Балкана. При една аудиенция у Султана французкия първъ делегатъ въ международната комисия баронъ де Рингъ бѣ изложилъ прѣдъ Негово Величество всичкитѣ елементи на военното устройство, което е добила Източна Румелия прѣзъ врѣме на руската окупация: „Здраво съставената милиция, гимнастическитѣ дружества, въоржжаването на способното да носи оржжие население, подофицеритѣ, готови да образуватъ кадритѣ на тая въоржжена и обучена сила“, — на всичкия тоя въпросъ бѣ обърнало внимание на султана, който желаеше да узнае цѣлата истина. Но не само Баронъ де Рингъ, а и всички чуждестранни офицери, които бѣха видѣли отблизо работитѣ, поддържаха, че ако нѣкой корпусъ турска войска се наеме да настжпи по долината на р. Марица, той би рискувалъ твърдѣ много. Но когато Баронъ де Рингъ разказвалъ въ дългата си аудиенция на Султана за настроението на източно румелийското население, послѣдниятъ се обърналъ къмъ него съ слѣдния въпросъ: „Толкова ли сме намразени отъ това население, на което азъ желая само доброто?“ Тоя въпросъ изненадалъ французкия комисарь, но въ своята французка духовитость той намѣрилъ находящъ отговоръ: „Източно-румелийското население нѣма никаква вражда противъ особата на Ваше Величество, но нѣма пжтешественикъ, който да не е забѣлѣзалъ, че турското управление се мрази силно.“ Но не само французкиятъ комисарь, а и английския бѣха промѣнили мнѣнието си за работитѣ на Източна Румелия. Когато се започнаха разискванията въ международната комисия той бѣше единъ горещъ привърженикъ за буквалното приложение на Берлинския договоръ, но слѣдъ нѣколко мѣсечното си прѣбиване въ Пловдивъ се убѣди, че Източна-Румелия е вече загубена за Турция. Въ аудиенцията си при Султана, слѣдъ завръщането си отъ Пловдивъ, той прѣпоржчалъ деликатно отнасяне съ автономната область и примирително поведение спрѣмо населението. На дописника на парижкия в. „Танъ“ той казалъ: „Ние направихме такъвъ уставъ, щото Султана да бжде въ Източна-Румелия само за очи, и него нѣма вече никаква работа тамъ“. А лордъ Солсбери на единъ митингъ въ Англия казалъ, че положението на Източна Румелия по отношение на Султана не ще се различава много отъ това на английскитѣ колонии къмъ английската кралица“.

Цѣлата тая коренна промѣна на възгледитѣ и фактитѣ я вижда и българското население, затова рѣши да се помири съ новия редъ, като запази и разшири добититѣ отъ Органическия уставъ права. Пловдивскиятъ митрополитъ Панаретъ отправи окржжно до своето българско паство, въ което му прѣпоржчваше прокламацията на Царя Освободителя и го канеше да не слуша проповѣди, противни на тая прокламация. „Всѣки човѣкъ, който слѣдъ царската прокламация би поискалъ да ви [illegible] други мисли, други стремежи; който осжжда, нашия избавитель, е нашъ врагъ. Бѣгайте отъ такива хора. Думата на руския царь, че нашата страна ще се управлява отъ самосебе и че между насъ нѣма да дойдатъ други турски власти, освѣнъ Генералъ-губернатора, който е християнинъ и нашъ единородецъ, е достатъчна за всички.“

Едно постановление отъ международната комисия улесни твърдѣ много прѣминаването на областьта отъ единъ режимъ въ другъ. Това постановление имаше слѣдната формулировка: „Европейската комисия справедливо загрижена за неудобствата, които ще се явятъ, ако се остави Източна-Румелия безъ правилна администрация и безъ организирана военна сила въ момента, когато рускиятъ окупационенъ корпусъ напуща страната, изказва желание, щото Високата Порта да се споразумѣе съ императорското руско правителство относително начина, по който ще стане прѣдаването на гражданскитѣ служби също тъй и командуването на мѣстнитѣ милиция и жандармерия отъ настоящитѣ власти на тия, които ще бждатъ натоварени да ги замѣстятъ“.

Врѣменния Генералъ Губернаторъ на Източна-Румелия.

Колкото и оскжрбителни и унизителни да бѣха постановленията на Берлинския конгресъ, но руситѣ трѣбваше да имъ се подчинятъ, защото иначе рискуваха да влѣзатъ въ една нова война, не вече съ една Турция, а съ цѣла Европа, една война по-страшна отъ оная, която носи названието *кримска*. Противоруската коалиция бѣше съставена още прѣди да се събере Конференцията въ Берлинъ; на тая конференция, даже Германия, която бѣше получила толкова голѣми заслуги отъ Русия за своето възвеличаване и народно единство, се яви като скритъ и ненадѣенъ противникъ на своя вѣковенъ приятель. Спородъ Берлинския договоръ финансовото управление на Източна Румелия се предаваше на европейска комисия, която щѣше да изработи Органическия уставъ, а всичката останала администрация на областьта се прѣдоставяше на рускитѣ окупациони власти до свършването срока на окупацията. Императорскиятъ руски комисарь князь Дондуковъ-Корсаковъ трѣбваше да напусне Пловдивъ и да се прѣмѣсти въ княжеството. Трѣбваше, прочее, да се намѣри нѣкое лице, което да остане за Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия. Това лице трѣбваше да бжде прѣимуществено военно, за да може да държи единство между окупационитѣ войски и мѣстното управление, да се ползува съ неоспоримъ авторитетъ и да не бжде въ зависимость отъ руската дипломация, която бѣ принудена да играе една роль много по-примирителна отколкото военнитѣ, които считаха, че резултатитѣ на Берлинския договоръ е до голѣма степень плодъ на мекушавостьта и непредвидливостьта на руската дипломация. Рѣдко се срѣщаше тогазъ руски офицеръ, който да не говори съ подигравка за руската дипломация, на която задачата била да загуби онова, което съ война е спечелила. За кандидатъ на тоя постъ бѣше отначало генералъ-адютантъ Вановски, но по настояването на тогавашния главнокомандующъ—генералъ Тотлебенъ бѣ назначенъ генералъ-лейтенанта Столипинъ, командиръ на 1 корпусъ, който остана въ Източна-Румелия до края на руската окупация. Въ качеството си на Генералъ-губернаторъ той бѣ и началникъ на земската войска и имаше подъ свое вѣдение цѣлата гражданска администрация въ областьта. Слѣдъ князь Дондуковъ-Корсаковъ той принесе голѣми заслуги на българското дѣло. И по образование и по характеръ той бѣ сѣкашъ предназначенъ за тоя деликатенъ постъ Въ продължение на мѣсеци той работѣше съ усърдие и умѣние не само за довършване организацията на Източна-Румелия, но и за подготовлението на българитѣ да поематъ съ достоинство и съ куражъ управлението на своята собствена земя. Аркадий Димитровичъ Столипинъ бѣ роденъ на 1822 година — бѣ слѣдователно на 57 години, когато пое Генералъ-губернаторството. На 16 годишната си възрастъ той бѣ постжпилъ въ конната артилерия, но като получилъ чина прапорщикъ подалъ оставката си. Когато рускитѣ войски въ 1848 година тръгнали по молбата на австрийския императоръ да усмиряватъ унгарскитѣ възстаници, Столипинъ пакъ постжпилъ на военна служба. Участвувалъ бѣ въ кримската война, а прѣзъ врѣме на освободителната достигна да бжде корпусенъ командиръ. Генералъ Столипинъ бѣ отличенъ не само като воененъ, но и като гражданинъ. Въ руската литература е познатъ като писатель и художникъ. На академическо изложение въ 1869 година той бѣ прѣдставилъ двѣ скулптурни произведения, които обърнаха вниманието на компетентнитѣ хора. Той произхождаше отъ дворянски родъ и бѣ добилъ широко образование Познаваше особено французки и другитѣ европейски езици. Бѣше високъ, снаженъ и [illegible]. Осанката му вдъхваше почить. Благодарение неговата висока култура и широкитѣ му познания той можа да запази докрай коректни отношения съ европейскитѣ комисари, които макаръ да негодуваха вжтрѣшно отъ неговитѣ [illegible], не можеха, обаче, да намѣрятъ юридически основания да спратъ неговата панбългарска организация. Той работѣше за правата на Източна-Румелия съ извънредна тънкость и [illegible]ность. Безъ да се изложи прѣдъ едни или други, той бѣ духовенъ ржководитель на ония патриотически движения, които спомогнаха извънредно много, за да се изработи единъ органически уставъ, който даде на страната българско управление и напълно самостоятеленъ животъ.

Прѣзъ неговото Генералъ-губернаторство управлението на Източна-Румелия доби съвършенно български характеръ. Той нареди административния персоналъ по такъвъ начинъ, щото всички служби да се завзематъ отъ първитѣ хора на страната, спорѣдъ численото значение на всѣка народность. Съ много малки измѣнения тоя персоналъ си остана и слѣдъ въвеждането на новото управление. Безъ да чака изработването и промулгирането на Органическия уставъ, той въвеждаше постепенно новитѣ учреждения и приготовляваше страната да се приспособи къмъ новитѣ наредби безъ сътрѣсения и безъ коренни промѣнения. По тоя начинъ той умекчаваше яростьта на нѣкои отъ европейскитѣ комисари и приготовляваше българитѣ за новитѣ условия.

Генералъ Столипинъ бѣше и хитъръ и откровенъ. Съ откровеностьта си той поразяваше чужденцитѣ. Въ една своя рѣчь той каза: „Защо да крия, че азъ въоржжавамъ българитѣ? Вѣрно е, че имъ раздавамъ пушки, които имамъ подъ свое разположение; но като имъ раздавамъ пушкитѣ, азъ се трудя да имъ внуша, че тѣ трѣбва да ги употрѣбяватъ само за защита на своитѣ правдини, а не за изнасилване на чуждитѣ. Не крия прѣдъ тѣхъ, че за да добие единъ народъ свобода, трѣбва да се кръсти въ кръвъ. Европа уни-

жи Русия въ Берлинъ — ние ще го прѣглътнемъ,
Царьтъ иска изпълнението на Берлинския договоръ;
оттеглимъ съ войскитѣ си, но нека никой не мисли,
ще зарѣжемъ напълно тия, които вчера освободихме,
имъ дадемъ поне срѣдства да се бранятъ отъ чуждо
ствие и азъ съмъ увѣренъ, че тѣ ще се бранятъ
Тия негови думи бѣха не само изказване на една
но едно насърдчение на българитѣ да постоянствуватъ
защита на своята свобода, а сжщеврѣмено и едно прѣду
ждение къмъ Европа и къмъ Турция, че ако поискатъ
изпълнятъ буквално Берлинския договоръ, трѣбва да оча
едно кърваво стълкновение, което ще въвлече въ него
само българитѣ отъ сѣверна България, но и мнозина отъ
скитѣ офицери, а може-би и самата руска държава. Генер
Столипинъ положи голѣми усилия за да подготви бълга
отъ Източна-Румелия и духовно и материално за тая
тиза. Само готовностьта на българитѣ да се борятъ про
турскитѣ войски избави страната отъ турскитѣ гарнизо
милицията отъ турскитѣ офицери. Тоя готовность ето
описва в. „Танъ“ тогавашниятъ официозъ на францу
правителство: „Българинътъ е якъ селянинъ, отъ робъ,
бѣше до сега, той е станалъ свободенъ мжжъ; отъ наем
какъвто е билъ всѣкога подъ турското владичество, ста
е самостоятеленъ домакинъ. Независимостьта за него
никакъ една празна дума, а е една най-здрава реалн
Българитѣ прѣминаха прѣзъ единъ специаленъ прѣвр
толкова дълбокъ, какъвто бѣше и прѣврата, който
французкиятъ селянинъ на 1789 година да се радва не
на политически права, но даде още и земя за владѣ
Руситѣ не само освободиха българина, но го и въоръжи
при това дадоха му възможность да завладѣе зем
на избѣгалитѣ турци и да стане стопанинъ. Въ такъвъ слу
възвращението на турската власть има за него знач
ние не само като отнѣмане на добитата свобода, но и
шаване отъ имота му. Тоя пъргавъ народъ има вече
свое разположение повече отъ 100.000 пушки. Всѣкждѣ
води обучение на стрѣлба. Рускитѣ офицери отъ всич
чинове говорятъ открито, че ще си дадатъ оставкитѣ
руската служба и ще се биятъ начело на своитѣ злоч
братя“. Достоинството на генералъ Столипинъ състо
главно въ това, че като приготовляваше българитѣ за
кървава борба, приучваше ги сжщеврѣменно и къмъ пол

[illegible] тактъ и къмъ една обществена дисциплина. Отъ една страна сочеше на Европа българскитѣ пушки, отъ друга страна вдъхваше у българитѣ благоразумие, като ги приготовляваше за истинска гражданска борба.

Той има голѣми услуги и въ прѣвръщането на тъй наречитѣ гимнастически дружества отъ спортни въ военни организации, които кждѣ края на руското врѣменно управление, тѣ прѣдставляваха една военна сила, способна да се бори противъ турскитѣ войски, ако се опитатъ да навлѣзатъ въ областьта. Още на 12 януари 1879 год. той издаде заповѣдь, въ която се казваше: „Като съмъ увѣренъ въ мждростьта и благоразумието на населението азъ позволихъ да се образуватъ гимнастически дружества въ Пловдивъ и другадѣ. Подобни дружества сж твърдѣ полезни, за да подготвятъ мѣстнитѣ младежи къмъ военна служба, която ги очаква въ редоветѣ на мѣстната милиция.“ Слѣдъ тая заповѣдь гимнастическитѣ дружества се разпространиха по цѣлата страна. Чиновници, учители, търговци, еснафлии излизаха самоволно край града съ пушки на рамо два пжти въ недѣлята, за да се обучаватъ въ стрѣляне. Руски офицери прѣдлагаха услугитѣ си да обучаватъ българитѣ. За да даде едно по-голѣмо насърдчение на обучаващитѣ се, генералъ Столипинъ позволи да се образуватъ дружини и да се произведатъ маневри, на които той самъ съ цѣлия си щабъ присжтствуваше. Военното обучение на гимнастицитѣ се ограничаваше въ точна стрѣлба, въ окопаване и въ нападане. Никакви парадни и караулни служби, никакви словесни учения, никакви дисциплинарни устави! Затова и подготовката на тия оригинални войници вървѣше бързо. Международната комисия прѣдвиждаше ролята, която щѣха да изиграятъ тия гимнастически дружества и за това постоянно настояваха прѣдъ Генералъ-губернатора да ги разтури, или поне ограничи; но той не само не направи това, а имъ даде всичката помощь и насърдчение. Тия дружества, на видъ нѣмаха никаква политическа цѣль, но тѣ участвуваха въ демонстрациитѣ противъ чуждата намѣса, въ първитѣ законодателни избори и почти въ всички патриотически движения на страната.

Макаръ управлението да бѣше военно, но генералъ Столипинъ показа едно свободолюбие и къмъ словото и къмъ печата. Наистина, той упражняваше единъ контролъ, но съ такава деликатность и прѣдупрѣдителность, които биха очудили по-младото поколѣние, родено подъ режима на *най-свободолюбивата конституция.* Единъ отъ мѣстнитѣ вѣстници бѣ изказалъ оскрѫбление на турския и английския комисари. Вслѣдствие оплакването на международната комисия генерала напрати едно прѣдупрѣждение къмъ отговорния вѣстникъ, който свършваше съ слѣднитѣ думи: „Като не желая да ограничивамъ въ какво и да било безграничната свобода на печата въ Източна-Румелия, азъ не желая тоя печатъ да тръгне по пжтя на личнитѣ нападки и клѣвети.“ Съ това генералъ Столипинъ даде удовлетворение на комисията, но сжщеврѣменно показа, че той макаръ и воененъ, прѣзъ военно почти врѣме, въ една чужда окупирана страна, е за безграничната свобода на печата, стига да не се употрѣбява за лични нападки и клѣвети. Критиката, обаче, той гарантираше.

Той самъ, па и цѣлото му сѣмейство насърчаваха благотворителностьта и приучваха българитѣ да въздигатъ съ частни срѣдства болници, сиротопиталища и пр.

Нѣколко мѣсеци прѣди да напусне страната, генералъ Столипинъ нареди да се извърши еднодневно общо прѣброяване на населението въ Източна-Румелия. За тая цѣль той употрѣби всички интелигентни граждани и полицейски чиновници, всички офицери, писари и подофицири отъ рускитѣ окупационни войски и отъ източно-румелийската милиция. Това бѣше първото научно и редовно прѣброяване, което бѣше видѣла страната прѣзъ цѣлия си исторически животъ. Турското правителство бѣше събирало нѣкакви си статистически данни, нашитѣ духовни власти бѣха правили нѣкакви си прѣброявания, но тѣ бѣха правени по такъвъ първобитенъ и недостатъченъ начинъ и за цѣли съвсѣмъ посторонни на статистиката, щото не можаха да даватъ никаква достовѣрность и си служеха съ тѣхъ само, защото нѣмаше други по-вѣрни.

Той се грижеше да ставатъ изборитѣ колкото е възможно по-свободни и обрѫщаше внимание на всѣко оплакване отъ страна на избирателитѣ. Въ Пловдивъ, гдѣто борбата между разнитѣ елементи бѣ най-силна и най-разпалена, той касира два пжти градскитѣ избори, за да отнеме отъ меншествата (гърцитѣ и турцитѣ) всѣки поводъ за оплакване, че е нарушенъ законътъ. При второто касиране, той издаде заповѣдь, въ която се казваше: „но при всичкитѣ разяснения, които дадохъ, необходимо е отъ страна на избирателитѣ да иматъ твърдата воля да слѣдватъ строго буквата на закона, безъ да се оправдаватъ, че не го знаели или не разбирали“. Най-послѣ, произведоха се трети пжть избори за Пловдивския градски съвѣтъ. Всѣки 50 кжщи имаха по единъ прѣдставитель. Избрани [illegible] прочее 76 души, отъ които 40 българи, 16 турци, 13 гърци, 3 евреи, 2 арменци и 2 цигани. Контролътъ се упражняваше отъ всички народности, не само при произвеждането на избора, но и при съставянието на избирателнитѣ списъци. Понеже за да отнѣ всѣки поводъ за оплакване, генералъ Столипинъ утвърди третия изборъ, който доказа, че даже въ *смѣсения Пловдивъ* болшинството принадлежи на Българската националность. Международната комисия, която тогасъ засѣдаваше въ Пловдивъ, и която бѣ дошла съ прѣдубѣждението, че гръцкиятъ ,елементъ е силенъ не само по число на жителитѣ, а и по интелигентность и по богатство, при такта употрѣбенъ отъ генералъ Столипинъ да не допусне никакво беззаконие, никакво насилие, никаква измама въ изборитѣ, упражни върху нейнитѣ членове едно рѣшително влияние. Тѣ разбраха, че съ изкуственни срѣдства не ще може да се даде сила на една незначителна народность каквато бѣ грѫцката. Нѣма съмнѣние, че ако Европейскитѣ комисари имаха въ началото на своята дѣятелность сжщитѣ познания, които добиваха слѣдъ нѣколко мѣсечното си прѣбиваване въ Пловдивъ, грѫцкиятъ езикъ нѣмаше да фигурира въ Органическия уставъ като официаленъ.

Най добрѣ изпълни длъжностьта си генералъ Столипинъ при нападкитѣ и обвиненията, които му правѣха въ онова врѣме туркофилскитѣ органи. Ето какъ описва Journal des Debats устройството на Източна Румелия отъ рускитѣ окупационни власти: „нагледъ нѣма по-либерално, дори по-демократично нѣщо отъ руската система. Наредбитѣ въ Съединенитѣ Щати въ Америка, въ Швейцария, въ Франция оставатъ много назадъ прѣдъ наребдитѣ, съ които самодържавната власть на руския царь е надарила българитѣ. Това е една истинска *комуна*, една пълна независимость на общинитѣ, на които е прѣдоставено да иматъ най-широки права и да се радватъ не само на една пълна автономия, но още и на нѣкаква си върховна власть. Старейшинскитѣ съвѣти си иматъ всички права: тѣ управляватъ, тѣ сждятъ, тѣ събиратъ данъцитѣ; въ тѣхни ржцѣ е администрацията, сждебната и финансовата власть. Тѣ всички се избиратъ направо отъ народа, комуто е дадена власть за всеобщо гласоподаване. Прѣдъ такава общинска власть централностьта на правителството е нищожна. Между тия двѣ власти нѣма никакъвъ посрѣдникъ.“ Но туркофилския вѣстникъ намира, че при такава неограничена свобода положението на гърцитѣ и турцитѣ става още по-тежко, защото нѣма кой да ги защити . . .

Най-голѣмото обвинение, което чужденцитѣ — неприятели на България поддържаха противъ генералъ Столипинъ бѣ, че прѣзъ врѣме на своето генералъ-губернаторствуване той приготвилъ работитѣ въ Източна-Румелия тъй, щото когато пожелаятъ българитѣ отъ двѣтѣ страни на Балкана да могатъ да извършатъ своето съединение безъ кръвопролитие и дори безъ никакво прѣпятствие! Основитѣ, които той положи, направлението което той даде, утраяха и слѣдъ неговото заминаване. Едно население, което бѣше вече привикнало на самостоятелность, не можеше тъй лесно да се откаже отъ нея.

На 27 априлъ 1879 год. той издаде слѣдната заповѣдь: „Съ заповѣдь отъ 22 априлъ, азъ замѣстихъ рускитѣ офицери и чиновници, които съставляваха до сега часть отъ управлението на Източна-Румелия, съ мѣстни чиновници, които ще влѣзатъ въ служба отъ 1 май 1879 год. Положението на тия нови чиновници ще бжде мжчно. Въ упражнението на тѣхнитѣ служебни обязаности, тѣ трѣбва да дадатъ доказателства на едно специално усърдие, като бждатъ въодушевени съ твърдото рѣшение да изпълнятъ длъжностьта си честно и съвѣстно. Прѣдъ видъ на разнитѣ елементи, както по религия, тъй и по народность, отъ които се състои мѣстното население, чиновникътъ трѣбва прѣди всичко да се постави върху почвата на безпристрастие и справедливость. Той нѣма право да прави най-малката разлика между гърци, турци и българи. За него всѣко лице, което притежава граждански права въ страната, е единъ румелиецъ, чийто имотъ и животъ трѣбва да бждатъ защищавани споредъ законитѣ; той трѣбва да носи въ сжщата степень и съразмѣрность тяжеститѣ, които се падатъ на областьта. Чиновницитѣ трѣбва всѣкога да помнятъ, че единъ уединенъ случай на пристрастие, показанъ на една отъ мѣстнитѣ народности, ще бжде веднага обобщенъ и ще може да послужи да се хвърли общъ укоръ на цѣлата нова администрация въ страната, която ще обвинятъ непрѣмѣнно въ неспособность, като ще заключатъ, че има нужда да се замѣстятъ новитѣ чиновници съ чужденци. Единъ чиновникъ, който се показва пристрастенъ въ полза на своята собствена народность е неприятель на страната и като така ще бжде уволненъ и прѣдаденъ отъ мене въ ржцѣтѣ на правосждието. Освѣнъ това, безпристрастието, което считамъ абсолютно неизбѣжно, азъ изисквамъ отъ чиновницитѣ да поддържатъ реда и спокойствието въ страната. Изисквамъ отъ тѣхна страна особено строгъ надзоръ да не би нѣкоя народность въ Източна-

Румелия да си позволи да злоупотрѣби съ оржжието, което [illegible] и азъ ги държа отговорни за всѣкакви безредици, които биха се случили. Надѣвамъ се, че не ще стане нужда да прибѣгвамъ до надлежнитѣ мѣрки. Напротивъ, убѣденъ съмъ, че всички румелийски чиновници ще изпълнятъ длъжностьта си съ безпристрастие, честность и усърдие, и че здравиятъ [illegible] на мѣстното население ще дойде на помощь на моитѣ [illegible], както и на тия на моитѣ подчинени".

При голѣмия авторитетъ, съ който се ползуваше врѣменния Генералъ-губернаторъ между всички класове отъ населението, тази заповѣдь даде своитѣ благотворни плодове. По-[illegible] и новитѣ чиновници бързаха да дадатъ доказателства не само на абсолютно безпристрастие, но и на административна способность. Тѣ чувствуваха, че къмъ тѣхъ сж отправени погледитѣ не само на мѣстното население, не само на членоветѣ на международната комисия, но и на по-голѣмата часть отъ европейскитѣ държавници и публицисти.

Слѣдъ това, генералъ Столипинъ издаде друга заповѣдь, съ която раздѣляше областьта на шесть департамента (окржзи) и 28 околии, съгласно постановленията на Органическия уставъ. До тогава областьта бѣ раздѣлена на двѣ губернии и на нѣколко окржжия. Отъ 6-тѣ префекти, (окржжни управители), които той назначи, петимата бѣха българи и шестия гръкъ, но поставенъ въ единъ чисто български окржгъ, за да не може да упражнява никакво гръцко влияние. Назначеното лице бѣ [illegible], щото и послѣдующитѣ правителства му даваха служба безъ да обръщатъ внимание на неговото гръцко произхождение. Отъ 28 околийски началници, 22 бѣха българи, 3 гърци и 3 турци. Турското население бѣше по многолюдно въ областьта отъ гръцкото, но бѣ пръснато изъ всичкитѣ околии, когато гръцкото бѣ съсрѣдоточено повечето въ двѣ-три околии. Чиновницитѣ бѣха пробрани измежду по-интелигентнитѣ хора, безъ разлика на тѣхнитѣ убѣждения. Той приготви и списъкъ на лицата, които трѣбваше дт се назначаватъ директори (министри), но остави да изпълни тяя длъжность новиятъ Генералъ-губернаторъ. Въ милицията остави само по-високитѣ служби въ ржцѣтѣ на ония руски офицери, които пожелаха да останатъ въ областьта, а всички други повѣри на българи, родени въ областьта или доведени отъ княжеството и Бесарабия. Той искаше да прокара прѣдъ Султана кандидатурата на единъ българинъ за началникъ на милицията и жандармерията и повика отъ княжеството родения въ Пловдивъ полковникъ отъ руската гвардия Кесяковъ, комуто повѣри врѣменно тая служба, но понеже Султана отказа категорически да назначи на поста единъ българинъ служилъ въ руската армия, тази комбинация не сполучи. На негово мѣсто дойде Виталисъ Паша, полковникъ отъ французката армия, който бѣ участвувалъ въ Кримската война и въ Мексико, герой на Парижката обсада, синъ на единъ гръкъ отъ Пера (Цариградъ), който билъ дворникъ на французкото посолство и въ това си качество станалъ французки поданникъ. Прѣди да добие официалното си назначение той се яви въ Пловдивъ и навсѣкждѣ парадираше съ своитѣ рани и прѣдъ всѣкиго когото срѣщнеше изброяваше боеветѣ въ които бѣ участвувалъ. Когато първъ пжть се яви при генералъ Столипинъ, той му прочете съчиненото на французски и прѣведено на български военно поздравление, което щѣше да каже прѣдъ фронта на дружинитѣ. Генералъ Столипинъ му отговори, че всичко това е много добрѣ, но какво ще отговори, ако нѣкой командиръ се отправи къмъ него съ слово и запитване, като не знае български езикъ. Генералъ Виталисъ безъ много двоумѣние отговорилъ: „Ще му извикамъ *мълчи!* Тукъ на фронта не е позволено да се говори!“ Тоя отговоръ разсмѣлъ отъ сърдце Генералъ-губернатора. . . Отпослѣ се смѣеха всички, които имаха нещастие да се срѣщнатъ и работятъ съ тоя началникъ на Източно-Румелийската милиция и жандармерия.

Като се научи за пристигането на Алеко Богориди въ Цариградъ, ген. Столипинъ счете за нуждно да се срѣщне съ него и да го запознае прѣдварително съ истинското положение на работитѣ въ Източна-Румелия. При срѣщата си въ Цариградъ, прѣдупрѣди го, че ако влѣзе въ Пловдивъ съ фесъ а не съ калпакъ, той не оттоваря за запазвание порядъка. Слѣдъ това му даде свѣдения за уредбата на администрацията, за значението на всѣка една народность и за начина по който той може да спечели симпатиитѣ на населението. Слѣдъ това, въ разговора си съ Английския посланикъ въ Цариградъ, Алеко Богориди му обадилъ заплашването на генерала Столипина и поискалъ неговото мнѣние. Посланикътъ Лейярдъ му отговорилъ, че не е компетентенъ да рѣшава подобенъ въпросъ, но мисли, че е негова длъжность като прѣдставитель на Султана, да облече турска униформа. А. Богориди му казалъ, че и той намиралъ това съобразно съ Берлинския договоръ, но понеже генералъ Столипинъ го прѣдупрѣдилъ, че ако се яви въ Пловдивъ съ турска униформа и фесъ ще

станатъ безредици, които ще турнатъ въ опасность личностьта му, той рѣшилъ да се съобрази съ съвѣтитѣ на генерала и по тоя начинъ да избѣгне мжчнотиитѣ, които при пристигането му въ Пловдивъ ще се появятъ. При завръщането си въ Пловдивъ, генералъ Столипинъ повика при себе си нѣкои отъ българскитѣ първенци и ги увѣри въ добритѣ намѣрения на новия Генералъ губернаторъ. Заяви имъ, че той билъ рѣшенъ да посвяти живота си за доброто на страната и като прѣзъ знакъ за своята прѣданность къмъ отечеството си, обѣщалъ да носи униформата на милицията, калпакъ на главата, а не фесъ.

На 14 май 1879 г., генералъ Столипинъ отправи слѣднята заповѣдь къмъ войскитѣ на Източнр-Румелийската милиция: „Гордѣя се дѣто бѣхъ първия вождъ на Източно-Румелийската милиция, която съ своята стройность, прилична дисциплина, при всичката си младость, поразяваше всички присжтствующи на нейнитѣ прѣгледи и маневри. Увѣренъ съмъ, че тази доблестна милиция ще служи за надлежна ограда на свободнитѣ учреждения на страната, за която положиха живота си бащитѣ й — опълченцитѣ“. Когато останаха само нѣколко дни до заминаването на генералъ Столипинъ за Русия, главниятъ мѣстенъ органъ „Марица“ даде на французски езикъ слѣдната характеристика за него: „едно отъ най-добритѣ качества, за които генералътъ е заслужилъ нашата признателность, е безъ съмнѣние качеството му, гдѣто всѣкога бѣ проникнатъ отъ мисъльта, че трѣбва ние да привикваме да се управляваме сами. Никога народната воля не се е проявявала тъй свободно, както при управлението на генералъ Столипинъ, на когото тръгването ни причинява такава скръбь. Изборитѣ се произвеждаха безъ най-малката намѣса на властьта, избирането на чиновницитѣ бѣ прѣдоставено фактически на народа. Генералъ губернатора се задоволяваше да пази реда и добрата хармония между управляемитѣ отъ разни вѣри и народности; въ вжтрѣшнитѣ дѣла на страната се занимаваше само когато потрѣбваше да се дадатъ отечески съвѣти, които всѣкога се слушаха съ религиозна почить. По тоя начинъ, генерала можа въ късо врѣме да приготви единъ народъ току-що излѣзълъ изъ робство, да се управлява самъ; по тоя начинъ, генералъ Столипинъ сполучи да създаде самоуправлението у насъ. Той съдѣйствува твърдѣ много и за разпространението на благотворителностьта въ областьта; не само българитѣ, но и другитѣ народности се ползуваха отъ нея. Ето защо, името на генералъ Столипинъ ще остане паметно за всѣкога въ нашето отечество“. Изпращането му отъ Пловдивъ бѣ една истинска народна манифестация, която свидѣтелствуваше колко дълбоки симпатии е оставилъ той въ страната.

Щомъ като се свърши срокътъ на руската окупация, генералъ Столипинъ разпореди да се снеме руското знаме, което се издигаше на правителствения домъ край Марица въ Пловдивъ, и да се замѣсти съ трицвѣтното българско знаме. То, обаче, не се вѣя дълго врѣме, но съ неговото издигане генералъ Столипинъ показа на българитѣ политическия пѫть, по който трѣбваше да вървятъ. То бѣ символътъ на българското единство. То се снѣ отпослѣ, за да се удовлетворятъ извѣстни политически чувствителности — по настояването на чужди прѣдставители — но то постоянно се резвѣваше предъ умственитѣ очи на българското население.

Той употрѣби голѣми усилия, за да улесни пѫтя на оногова, който щѣше да го наслѣди, а тоя пѫть бѣше посѣянъ съ тръне. Наистина А. Богориди водѣше потеклото си отъ Котелъ, но никога не бѣ стѫпвалъ въ родното си мѣсто и малцина българи бѣха чули името му. Наричаше се българинъ, но не знаеше нито една българска дума. Баща му бѣ услужилъ на българитѣ, но той самъ нѣмаше абсолютно никаква връзка съ тѣхъ. Макаръ и посоченъ отъ Русия, той идѣше въ Пловдивъ, като представитель на Султана и съ турскиферманъ. Цѣлиятъ си животъ бѣ прѣкаралъ на турска служба. Не бѣ се отличилъ съ никакво зло, като толкова други турски чиновници, но не бѣ направилъ до тогава никаква услуга на своя народъ. Трѣбваше прочее да се популяризира. И генералъ Столипинъ се постави на чело на тази агитация. Той посвѣтева пловдивския митрополитъ Панарета да прѣпорѫчи новоназначения Генералъ-губернаторъ на паството си съ окрѫжно до епархиитѣ, а въ Пловдивската катедрала съ жива рѣчь. Съобщи имъ, че А. Богориди иде като българинъ въодушевенъ съ български чувства, че тѣ трѣбва да го посрѣщнатъ добрѣ и да го подкрѣпятъ искренно. Трѣбваше авторитетътъ и думата на единъ руски военоначалникъ като Столипина, за да повѣрва българското население, че съ дохождането на единъ турски паша не се поврѫща въ Изт.-Румелия стария турски режимъ.

ЧАСТЬ II

Управлението на първия Генералъ-губернаторъ на Източна-Румелия.

Мандатътъ на международната комисия продълженъ.

Английското правителство, което по-рано най-много се грижеше за назначението на една контролна комисия, която да бди за точното приложение на Органическия уставъ, когато видѣ, че В. Порта не ще може да упражнява никакво влияние въ Изт.-Румелия, че А. Богориди, като кандидатъ на руситѣ, ще се намира подъ тѣхното настойничество, че цѣлото управление на Източна-Румелия е прѣминало вече въ рѫцѣтѣ на българитѣ, които го държатъ здраво, прѣдложи на чуждитѣ кабинети да се продължи поне мисията на международната комисия и въ качеството ѝ на контролно тѣло да придружава А. Богориди въ пѫтуването му до Пловдивъ. При това английското правителство настояваше, щото международната комисия да рѣшава съ болшинство на гласоветѣ, повдигнатитѣ въпроси, а Генералъ-губернатора да бѫде задълженъ да изпълнява нейнитѣ рѣшения. По-голѣмата часть отъ Великитѣ сили възприеха съ готовность английското прѣдложение, но руското правителство, което по-рано само прѣдлагаше една контролна европейска комисия, като виждаше сега въ английското прѣдложение една хитрина за да се намали властьта на българското болшинство, което разполагаше съ всичкитѣ граждански и военни учреждения, отказа да приеме това прѣдложение. Наистина началницитѣ на милицията и жандармерията бѣха чужденци, назначени отъ В. Порта и разположени да слушатъ нейнитѣ заповѣди, но дружиннитѣ командири — истинската физическа сила, бѣха въ рѫцѣтѣ на руски и български офицери. Освѣнъ това руситѣ знаеха, че законодателнитѣ избори, които трѣбваше да станатъ три мѣсеци слѣдъ пристигането въ Пловдивъ на първия Генералъ-губернаторъ, щѣха да дадатъ нова законна сила на българ. болшинство. При такива условия една международна комисия, въ болшинството си злѣ настроена къмъ българитѣ и руситѣ, можеше да принася само врѣди на болшинството. По тая причина руското правителство, тоя пжть посрѣщна неохотно английското прѣдложение. Руситѣ казваха, че ако Генералъ-губернатора бжде придружаванъ отъ международната комисия, населението ще го подозира, че ще да се крѣпи не върху довѣрието на народа, а върху чужда намѣса. Руситѣ се съпротивиха и на прѣдложението да се даде право на международната комисия да рѣшава по вишегласие, защото знаеха, че това висшегласие въ повечето случаи щѣше да бжде противъ интереситѣ на българитѣ. В. Порта, която по-рано гледаше съ ужасъ на една международна контрола, сега започна да моли кабинетитѣ да се съгласятъ щото международната комисия, която се намираше тогасъ въ Цариградъ, да замине веднага за Пловдивъ, прѣди още да е пристигналъ новиятъ Генералъ-губернаторъ въ столицата за да може да му приготви почвата за настаняването на Султановъ прѣдставитель. Руситѣ, обаче, ги увѣряваха, че нѣма да се случи нищо неприятно, ако тѣ и безъ комисията срѣщнатъ и настанатъ Ген. губернатора въ областьта; особено ако дружинитѣ се запазятъ въ стария си съставъ. Тѣ бѣха приготвили общественото мнѣние въ Източна Румелия да срѣщне приятелски и симпатично А. Богориди. Европейскитѣ комисари, сжщо бѣха живѣли доста дълго врѣме въ Пловдивъ и бѣха се запознали съ мѣстнитѣ условия и виждаха, че само съ помощьта на руситѣ ще може да се мине безъ сътресения отъ една окупационна власть къмъ другъ режимъ — източно румелийския. А Богориди трѣбваше или да се довѣри всецѣло на бълг. първенци. или пъкъ да се облѣгне на турската сила, която бѣше вънъ отъ областьта и която не можеше безъ кръвопролитие да си пробие пжтъ въ нея. Прѣдложението на английското правителство бѣ толкова повече не приемливо за руското правителство, че то имаше за цѣль да унищожи слѣдствията отъ постигнатата между Русия и Турция спогодба, да се не изпращатъ гарнизони въ Балкана, догдѣто не се наруши вжтрѣшния редъ на областьта. Въ своето писмо до английския делегатъ въ международната комисия, английскиятъ министръ на външнитѣ работи мотивираше по слѣдния начинъ нуждата щото международната комисия да придружава Генералъ губернатора въ Пловдивъ; „Длъжностьта, съ която е желателно да се натовари комисията е да съвѣтва Генерала губернатора въ случай на нужда да повика турска войска въ вжтрѣшностьта на страната, за да възстанови властьта на

Султана“. При това сжщия английски министръ настояваше да не се изисква общо и пълно съгласие на комисаритѣ за повикването на турска войска, а само едно релативно болшинство, което значеше, че ако делегатитѣ на Англия, Турция, Германия и Австро-Унгария се съгласятъ да се повикатъ турски войски, осталалитѣ държави да не могатъ да се съпротивляватъ. Отъ само себе си се разбира, че руското правителство по никой начинъ не можеше да възприеме подобно прѣдложение и то се отхвърли. Но английското правителство се опита по другъ начинъ да постигне сжщата цѣль; чрѣзъ В. Порта тя се помжчи да накара А. Богориди да се съвѣтва съ международната комисия по своя инициатива и да вземе въ внимание само мнѣнието на болшинството; но и тукъ Англия не получи. Тогасъ стана явно, че въ Източна Румелия по никой начинъ не ще може да се повърне властьта на Султана, тъй както цѣлеше Бер. договоръ. Отъ друга страна въ самата Англия движението въ полза на християнскитѣ народности въ страната ставаше все по-силно. Славата, която бѣ добилъ консервативния кабинетъ на Биконсфилда за разкъсването на Св. Стефанска България бѣ вече увѣхнала. Водителитѣ на опозицията заявяваха на всеуслишание, че тая раздѣла е само врѣменна; че сградата, издигната въ Берлинъ е късотрайна; че това, което руситѣ сж създали съ крьвьта си, е и разумно и трайно. Английскитѣ либерали по онова врѣме признаваха открито, че само Русия е дѣйствувала безкористно при освобождението на християнскитѣ народности изъ подъ турски яремъ. Това насърчаваше и руситѣ и българитѣ да постоянствуватъ въ прѣдначертания си пжть — да запазятъ Източна Румелия напълно свободна и българска.

Членоветѣ на международната комисия пристигнаха въ Пловдивъ прѣди да тръгне отъ Цариградъ първия Генералъ губернаторъ. Нейната мисия, обаче бѣше да наблюдава какъ ще се започне прилагането на Орг. Уставъ и какви ще бждатъ първитѣ дѣйствия на румелийското правителство. Отначало Генералъ-губернатора се подаде на искушението и започна да иска мнѣнието ѝ по нѣколко деликатни въпроси, но получи отговоръ, че понеже той е отговоренъ за управлението на страната, то трѣбва той самъ съ своя *частенъ съвѣтъ* да разрѣшава мжчнотиитѣ. При тия обстоятелства международната комисия постепенно губѣше значението си и въ края на августъ, когато се настани вече въ страната едно народно прѣдставителство, тя счете за нуждно да се разтури, като остави своята надзирателска роль върху дипломатическитѣ прѣдставители на Великитѣ Сили въ Пловдивъ.

Пжтуването на А. Богориди отъ Цариградъ за Пловдивъ.

В. Порта бѣ загубила много отъ първитѣ си надежди, че Източна Румелия ще бжде поставена подъ прѣката военна и политическа власть на Султана, но все пакъ се ласкаеше отъ мисъльта, че като се оттегли руското врѣменно правителство и като пристигне въ Пловдивъ назначениятъ отъ Султана Алеко Паша (тая бѣше официалната титла на Генералъ губернатора) работитѣ ще се измѣнятъ за въ полза на Турция. Както въ началото, тъй и сега, Портата поддържаше тезата, че християнскитѣ народности прѣдпочитатъ да бждатъ управлявани отъ турцитѣ и че ако сегисъ-тогисъ се бунтуватъ, това се дължи на чужди подбуждения. Въ Цариградъ бѣха убѣдени, че ако се изпрати въ Пловдивъ единъ Паша за валия, че ако тури милицията подъ началството на нѣкой паша отъ чуждестраненъ произходъ, че като се упражни Портенското влияние върху висшитѣ чиновници на областьта и върху законодателната дѣятелность на камарата, че като се завърнатъ всички избѣгали отъ областьта турци и се насърчатъ другитѣ общества — турци, евреи и арменци — Източна Румелия ще добие характера, ако не на одринския вилаетъ, то поне на Либанъ, но въ всѣки случай нѣма да запази оная автономия и оная българска организация, която бѣха й оставили руситѣ. По тая причина В. Порта бързаше да се ликвидира по-скоро съ руското врѣменно управление, а това можеше да стане само слѣдъ отиването на Генералъ-губернатора въ Пловдивъ. Султанътъ прие Алеко Паша на частна аудиенция и му даде наставления какъ да пази интереситѣ на империята. Обърна вниманието му специално върху външната страна на въпроса. Както генералъ Обручевъ въ обиколката си изъ областьта, така и генералъ Столипинъ при популяризирането името на Алеко Богориди бѣха обѣшали на българитѣ, че той ще носи униформата на мѣстната милиция, както бѣ опрѣдѣлена за нея отъ самата международна комисия въ гл. XII на Орг. уставъ. Българитѣ по никой начинъ не можеха да допуснатъ, че тѣхния Генералъ-губернаторъ ще носи фесъ на главата. Тоя вънкашенъ знакъ не бѣше само една чиста формалность, а единъ символъ за характера на страната. Именно за това турцитѣ настояваха, щото тѣхния Паша да носи фесъ, а не калпакъ на главата. Султанъ Хамидъ даде изрична заповѣдь на Генералъ-губернатора да не забравя, че той е турски чиновникъ и като такъвъ той трѣбва да носи турски фесъ. А. Богориди не възрази на *своя Господарь*, но вжтрѣшно съзнаваше, че е почти невъзможно да изпълни тая султанска заповѣдь. Той бѣ се срѣщналъ съ Генералъ Столипина въ Цариградъ и бѣ чулъ отъ него, какво е настроението на българското население въ Източна Румелия; приемалъ бѣше въ кжщата си нѣколко българи, които бѣха му обяснили сжщинското положение на работитѣ въ Изт. Румелия, но той като дългогодишенъ турски чиновникъ знаеше, колко е неудобно да се правятъ възражения въ лицето на единъ Султанъ и замълча, съ което накара своя господарь да повѣрва, че всичко ще стане тъй, както бѣ заповѣдано отъ него. Може би самъ А. Богориди не мислѣше да лъже Султана, но обстоятелствата се стѣкоха тъй, щото той направи онова, което желаеше населението, а не онова, което бѣ му заповѣдано въ Илджза. Колкото повече ставаше явно, че Султана е противъ бъл. калпакъ толкова повече настояването на българитѣ и на руситѣ за калпака ставаше по-категорично. И трѣбва да признаемъ, че първия Ген. губернаторъ на Изт. Румелия започваше своята първа дѣятелность съ голѣми [illegible]. А. Богориди тръгна отъ Цариградъ съ специаленъ тренъ. Той бѣ придруженъ отъ Гаврилъ Кръстовичъ, назначенъ по негово прѣдложение за Главенъ Секретарь и Директоръ на вжтрѣшнитѣ дѣла и отъ неговатя жена. Турскитѣ власти по цѣлото протожение на желѣзопжтната линия чакъ до границата на Източна-Румелия му отдадоха военни почести като на високъ имперски чиновникъ. Прѣзъ това врѣме той носеше на главата си фесъ и за това всичко мина благополучно; но тренътъ навлезе въ източно румелийска територия и сцената се измѣни.

На пограничната Харманлийска гара бѣше се събрало рано сутриньта едно голѣмо множество, начело на което стоеше Левкийския Епископъ Герваси съ първенцитѣ отъ Хасковския окржгъ Всички бѣха обладани отъ чувство на безпокойство, дали първиятъ Генералъ -губернаторъ ще се яви съ фесъ или съ калпакъ? Тоя въпросъ занимаваше и цѣлото население на Източна-Румелия; — сѣкашъ отъ калпака или феса на главата на А. Богориди зависеше цѣлото бждеще на българския народъ. Тренътъ се зададе. Всички впериха очи къмъ него. Нѣколко лица се мѣрнаха на прозорцитѣ. Тренътъ спрѣ и множеството се раздвижи за да види по-добрѣ, [illegible] става въ вагона. Депутациитѣ се приближиха до вагонъ-салона и на прозореца се изправи единъ побѣлѣлъ старецъ, съ срѣденъ ръстъ, съ малки мигливи очи, съ подстригана брада и съ *фесъ на главата*. Какво страшно разочарование за ония, които бѣха пѫтували цѣла нощь за да посрѣщнатъ както прилича своя новъ управитель. . . Едно дълбоко смущение обхвана владиката и обкрѫжающитѣ го първенци, които бѣха се приготвили да държатъ рѣчи и да възхваляватъ патриотизма и добродѣтелитѣ на Богоридовци. Вмѣсто привѣтствена рѣчь владиката, който стоеше начело на депутацията, си наведе главата и заплака. Множеството обърна гръбъ и започна да се разотива. Чакъ тогасъ Генералъ-губернаторътъ разбра каква фатална погрешка е направилъ, като е тръгналъ съ турски фесъ въ една българска область. Разбраха и тѣ, които го придружаваха и поискаха да поправятъ колко-годѣ положението. Тѣ слѣзоха отъ трена и почнаха да обясняватъ на посрѣщачитѣ, че Генералъ-губернатора турилъ фесъ, защото Султанътъ изрично му порѫчалъ да направи това, като знакъ на неговата власть въ Източна-Румелия. Но тия обяснения не само неуспокоиха присѫствующитѣ, но още повече ги раздразниха. Българитѣ бѣха се подчинили на Берлинския договоръ, защото бѣха чули отъ устата на царския пратеникъ Обручевъ, че Изт.-Румелия ще има едно пълно самоуправление, че новоназначениятъ Генералъ-губернаторъ е българинъ и съ български чувства, че той ще носи униформата на румелийската милиция. . . Депутацията съ епископа начело изложи ясно и категорично неприятноститѣ, на които се излага А. Богориди, ако се рѣши да влезе съ турски фесъ на главата. Въ това врѣме пристигнаха депеши отъ Пловдивъ, въ които се казваше, че ако Генералъ-губернатора е рѣшилъ да влезе въ своята столица съ турски фесъ, то ще бѫде прѣдпочително да се върне назадъ за да се избѣгнатъ протеститѣ и може би безпорядъцитѣ. На харманлийскитѣ посрѣщачи направи лошо впечатление и факта, че Генералъ-губернаторътъ, макаръ и българинъ по произходъ, незнае български и се принуждаваше да говори на турски и гръцки. Специалниятъ тренъ продължи вървежа си къмъ Пловдивъ. Въ антуража на А. Богориди смущението се усили отъ пристигналитѣ телеграми. — „Ако положението е тъй напрѣгнато, щото фесътъ да стане причина за смущения и може-би за кръвопролития, какво ще спечели Генералъ-Губернаторътъ съ своята лойялность къмъ

Турция, или какво ще спечели самъ Султана, ако неговия прѣдставитель се изложи на поругание? Какво ще каже за [illegible] историята и Европа, ако стане причина само за една [illegible] форма да се сгромоляса още въ началото си едно [illegible], за което положиха толкова трудъ Великитѣ държави? Българитѣ се увличатъ, но тѣхнитѣ водители трѣбва по нѣкога да зачитатъ даже прѣдразсѫдъцитѣ имъ“. Тия разсѫждения чу Генералъ-губернатора отъ най-близкия си и довѣренъ съвѣтникъ въ вагона. Всички наоколо започнаха да го молятъ да махне феса и да тури калпака. Той се двоумеше. Тренътъ спрѣ на слѣдната станция, гдѣто тоже чакаше едно голѣмо множество народъ, което бѣ обърнало своитѣ погледи къмъ трена. Тоя пѫтъ А. Богориди инстинктивно свали феса си и се показа гологлавъ на прозореца. Населението, което не виждаше вече турския фесъ го поздрави съ въодушевление. Тогава той разбра, че за населението не е все едно фесътъ или калпака; че то прави една сѫществена разлика между единия и другия вънкашенъ знакъ. На Папазлийската станция се яви и началника на мѣстната милиция генералъ Виталисъ (французинъ) и секретарьтъ на генералъ Столипинъ, придружени отъ една доста многобройна депутация отъ първенци; всички тия лица идеха отъ името на генерала Столипина и на населението, за да обадятъ на новия Генералъ-губернаторъ, че като върховенъ началникъ на военнитѣ сили въ областьта е длъженъ въ официални случаи да носи установената форма на офицеритѣ отъ милицията. Когато А. Богориди видѣ, че и самъ ген. Виталисъ, назначенъ непрѣди много врѣме отъ Султана за началникъ на Изт. Румелийската милиция и жандармерии, настоява върху нуждата да тури български калпакъ, той се съгласи и всички го поздравиха. Заслужва отбѣлѣзване, че въ турянето на български калпакъ взе участие и съпругата на А. Богориди, която произхождаше отъ виденъ гръцки родъ. Тя трѣбва да си е спомнила думитѣ на Хенриха IV: „Пловдивъ струва единъ български калпакъ“. Отъ тая станция нататъкъ пѫтуването бѣ едно тържествено шествие: едно непрѣкъснато *ура* се чуваше чакъ до Пловдивъ. Тренътъ влезе тържествено въ пловдивската гара, която бѣше украсена съ цвѣтя и български знамена. Едно грамадно множество се трупаше по главната улица отъ гарата до конака край Марица. Българитѣ посрѣщаха *своя князъ*, а турцитѣ и гърцитѣ своя паша. Едно отдѣление войска съ музика начело отдаде военни почести на Генералъ губернатора. При звуковетѣ на „Шуми

Марица" той слѣзе отъ трена и се отправи за бълг. катедрална църква, гдѣто българскиятъ Екзархъ го посрѣщна на входа съ кръсть въ ржка, благослови го и отслужи за него благодарственъ молебенъ. Слѣдъ славословието Негово Блаженство държа рѣчь, въ която му припомни, че е синъ на оня българинъ, който пръвъ подари въ Цариградъ сграда за българска църква, въ която се започна и свърши борбата за черковна независимость; похвали го за неговото европейско образование, за неговитѣ отлични качества, за всеизвѣстната му честность и независимъ характеръ и му каза, че населението чака отъ него да даде на областьта безопасность, благосъстояние и щастие; обади му, че само могжщественото слово на Императоръ Александръ II е могло да уталожи страховетѣ и опасенията на населението, като го увѣри, че нѣма да се изпращатъ турски гарнизони на Балканитѣ. Въ заключение Екзархътъ му каза, че дѣлото, което има да извърши е трудно, но е славно и патриотично. А. Богориди отговори, че е приелъ тоя тежъкъ постъ, защото е желаялъ горѣщо да посвети на своето отечество и защото се е надѣвалъ, че първенцитѣ на страната ще му съдѣйствуватъ да запази порядъка и по тоя начинъ да даде възможность на населението да излѣкува ранитѣ си.

Българскиятъ калпакъ — дипломатически въпросъ

Извѣстието, че Генералъ-губернаторътъ влѣзълъ въ Пловдивъ съ калпакъ, а не съ фесъ, произведе сензация въ Европа, а въ Цариградъ голѣмо негодуване. Вѣстницитѣ вджхновявани отъ турското правителство и тия, които служеха на гръцки интереси, поведоха единъ походъ противъ „българския калпакъ на Алеко Паша", както се изразяваха повечето отъ тѣхъ, и нарѣкоха бунтовническо онова население, което бѣ принудило Генералъ губернатора да наруши тъй флагрантно обещанието си, дадено на Султана при тръгването му отъ Цариградъ. Високата Порта макаръ да бѣ добила подробни свѣдѣния за начина, по който Генералъ губернатора бѣ наложилъ калпака, пакъ счете за нужно да направи строги мъмрения на своя *Паша,* за гдѣто отъ мѣстни и врѣменни съображения не е изпълнилъ докрай заповѣдьта на своя Господарь. Спорѣдъ тогавашнитѣ турски понятия фесътъ бѣ знакъ на Султанската власть и Високата Порта, която се грижеше повече за вънкашностьта отъ колкото за сжщината, въ писмата си

Генералъ губернатора настояваше да поправи той грѣшката си, като напусне калпака и започне отново да носи феса. Алеко Богориди, обаче имаше едно здраво основание да не се съобразява съ настоятелнитѣ искания на турското правителство. Споредъ членъ 51 отъ Ор. уставъ той бѣ глава на изпълнителната власть въ Изт. Румелия, а споредъ чл. 52 на сжщия уставъ той бѣ върховенъ началникъ на милицията и жандармерията. Въ това си качество той имаше право да носи униформата на милицията, а тая униформа бѣ опрѣдѣлена отъ сжщата международна комисия въ Ор. уставъ. Относително до калпака въ тоя уставъ се казваше, че трѣбва да бжде *черенъ съ червено дъно* — сжщо такъвъ, какъвто бѣше си наложилъ той при влизането му въ Пловдивъ. Отъ друга страна А. Богориди бѣ далъ достатъчно доказателства, че е желалъ да се съобрази съ Султановата заповѣдь, но обстоятелствата, въ които се е намѣрилъ, бѣха по-силни отъ неговата воля. Най-умѣренитѣ елементи въ областьта, даже тия бивши турски чиновници, които бѣха си запазили своята привързаность къмъ турскитѣ порядки, бѣха на мнѣние, че А. Богориди ще извърши една фатална грѣшка, ако се опита да влезе въ Пловдивъ съ фесъ на главата. Самитѣ турски първенци въ оная минута бѣха заявили, че ще бжде по-добрѣ за тѣхнитѣ турски интереси, ако се удоволетвори възбуденото българско чувство и се избѣгнатъ всички поводи за недоволство и безпорядъци. И трѣбва да се признае, че ако станаха смутове вслѣдствие турския фесъ, всички безъ изключение, даже турскитѣ паши въ Цариградъ, щѣха да осждятъ неблагоразумието и непрѣдвидливостьта на А. Богориди. Въ една страна, гдѣто всичката власть — и военна и гражданска — бѣше въ ржцетѣ на българитѣ, не можеше нейния Ген. губернаторъ да прѣнебрѣгва тъй грубо чувствата на цѣлото население.

Въ Европа като видѣха, какво чудо направи калпака при прѣминаването на областьта отъ единъ режимъ къмъ другъ, започнаха да даватъ съвѣти на Портата да не прави голѣмъ въпросъ отъ една формалность, поне догдѣто окончателно се изтеглятъ рускитѣ войски отъ областьта и до гдѣто българитѣ се помирятъ съ новото си положение. Имаше мнозина въ Европа, които мислѣха, че Орг. уставъ нѣма да се приложи, че Султановиятъ прѣдставитель не ще може да се настани въ Пловдивъ; но когато видѣха, че А. Богориди бѣ посрѣщнатъ отъ българитѣ съ ентусиязмъ, че въ страната не остана нито единъ руски войникъ, че българитѣ сами се застжпятъ за точното пазене на Орг. уставъ въпросътъ за калпака [illegible] се прѣдстави като една шиканария отъ страна на турското правителство. Това чувство бѣ голѣма подържка на Генералъ-губернатора при защитата на своето поведение за калпака. Слѣдъ една доста дълга прѣписка постигна се единъ компромисъ между двѣтѣ страни: А. Богориди може да носи при официални случаи въ областьта бълг. калпакъ, а да туря турски фесъ, когато прѣбивава въ турската империя. Отъ начало на българитѣ мжчно бѣ да слушатъ, че тѣхния Генер. губернаторъ туря фесъ, когато отива въ Цариградъ, но послѣ се примириха съ тая двойственость, която проникваше цѣлото съществувание на Изт. Румелия. Страната се наричаше Изт. Румелия, по форма бѣ турска область, но въ сжщность бѣ Южна-България, съ едно управление толкова свободно колкото бѣше и онова на бълг. княжество. Ако Султанътъ считаше фесътъ за гаранция на неговото владичество въ Изт. Румелия, българитѣ въ своя практически умъ се съгласяваха да го носи А. Богориди когато се явява прѣдъ него. Но когато е въ своята страна, тѣ настояваха да бжде облѣченъ по прѣдписаната отъ Органическия уставъ форма.

Султанскитѣ фермани и турското знаме въ Изт. Румелия.

Слѣдъ въпроса за българския калпакъ изникна и въпроса за вдигането на турско знаме при прочитането на ферманитѣ за промулгиране на Орг. уставъ и за назначението на Алеко Богориди за Генералъ губернаторъ на Изт. Румелия. Деньтъ, въ който щѣше да се изпълни тая церемония бѣше опрѣдѣленъ 18 май, 9 часа сутриньта. Отначало Алеко Богориди бѣше рѣшилъ да се издигне турско знаме и дори бѣше разпоредилъ да се приготви стълпа, на който щѣше да се развѣва то. Но прѣзъ нощьта една тълпа, отъ стотина граждани необезпокоявани нито отъ жандармерията, нито отъ милицията, бѣше се отправила въ конака и бѣше съсѣкла стълба, на който щѣше да се развѣе турското знаме. Това дѣйствие на пловдивскитѣ граждани смути новия Генер. губернаторъ; въ пасивното поведение на войската и полицейската власть той съгледа истинското положение на работитѣ. Събранитѣ свѣдения отъ приближенитѣ му хора показваха, че ако той настои да се вдигне турско знаме не само церемонията ще се развали, но може да се случатъ и голѣми безредици. На кого

щѣше да се облѣгне той, за да издигне знамето на оня побѣденъ режимъ, който бѣше изтиканъ отъ страната съ щиковетѣ на стотици хиляди освободителни войски? Та и струваше ли първото дѣло на първия Генералъ-губернаторъ да бжде опръскано съ кръвьта на ония, които бѣха се били за да се създаде една свободна сѣверна България и една автономна Южна България? Алеко Богириди се отказа отъ първоначалното си намѣрение да издига турско знаме; но за да покрие отговорностьта си прѣдъ Султана, той изпрати до членоветѣ на международната комисия, които още стоеха въ Пловдивъ за да наблюдаватъ въвеждането на новия режимъ и прилагането на Органическия Уставъ, една делегация отъ трима души: Гаврилъ Кръстевичъ, главенъ секретарь и директоръ на вжтрѣшнитѣ дѣла, Д-ръ Вълковичъ, директоръ на общ. сгради и Д-ръ С. Чомаковъ, началникъ на санитарната часть, съ мисия да имъ изложатъ истинското положение на работитѣ и опасностьта отъ смутове, ако Генералъ губернатора настои да се издигне турско знаме. И тримата делегати бѣха познати като бивши турски чиновници и искрени привърженици на османлийския режимъ; ни единъ отъ тѣхъ не минаваше за русофилъ. Кръстевичъ заяви на комисаритѣ, че ако се случатъ смутове Генералъ-губернатора, па и самия той ще напуснатъ страната, защото това ще бжде знакъ, че населението не се нуждае отъ тѣхнитѣ услуги, а тѣ не желаятъ да го управляватъ на сила и да му се налагатъ. Но ще бжде едно голѣмо неблагоразумие, прибави той, ако за едно знаме се събори една сграда, създадена отъ цѣла Европа. Въ заключение Кръстевичъ помоли комисаритѣ да се събератъ и да рѣшатъ, какво трѣбва да направи Ген. губернатора при сжществующитѣ условия. Въ набързо свиканото засѣдание международната комисия като взе предъ видъ: 1) че не е обичай да се издигатъ турски флагове по конацитѣ; 2) че самото прочитане на ферманитѣ е достатъчно за се прояви въ областьта Султановата власть; 3) че е много желателно да се избѣгватъ всички поводи за недоволство и смутове, рѣши: *Понеже въ факта да се издигне ли, или не турско знаме при прочитането на императорскитѣ фермани комисията вижда само формалность безъ значение за въвеждането на Ор. уставъ въ областьта и понеже това зависи отъ инициативата на Ген. губернатора, то тя остава на него да рѣши, кое е по-благоразумно въ днешния моментъ да направи.* Макаръ това рѣшение да не покриваше отговорностьта на А. Богориди било по отношение на Султана, било по отношение на населението, но все пакъ то му показваше пжтя, по който трѣбва да върви. Ако самата международна комисия считаше, че е обичай у турцитѣ да издигатъ знамена по конацитѣ и че е неизбѣжно издигането на турско знаме за да се усѣти въвеждането на Органическия уставъ въ областьта, Алеко Паша можи безъ двоумение да напусне идеята за издигане на турско знаме. За българитѣ, обаче, тая отстжпка бѣ единъ новъ триумфъ. Тя рѣши още единъ пжть, че властьта на Султана въ Изт. Румелия е само номинална. Макаръ А. Богориди да обясни на В. Порта своята постжпка, като едно врѣменно отлагане, догдѣто се уталожатъ духоветѣ, но догдѣто трая Изт. Румелия турско знаме не се вдигна, ни на едно правителствено учреждение. . .

Въ Петъкъ сутриньта на 18 май около 1800 души български войници, командувани отъ руски и български офицери, бѣха наредени въ обширния дворъ на правителствения домъ. Едно грамадно множество народъ, почти изключително българско, пълнеше двора и съсѣднитѣ улици. Прѣдъ правителствения домъ бѣха се нарѣдили членоветѣ на европейската комисия, религиознитѣ началници на разнитѣ общини, висши военни и граждански чиновници, които чакаха излазянето на Генералъ губернатора за да се започне церемонията. Когато се появи А. Богориди всички обърнаха очитѣ си къмъ войската за да видятъ, какво тя ще направи при четенето на Султанскитѣ фермани. Даде се заповѣдь *на почить* и всички изпълниха заповѣдьта съ удивителна точность. Единъ *ходжа* прочете на турски езикъ, а единъ висшъ чиновникъ на български езикъ слѣднитѣ два фермана, съ единия отъ които се промулгираше Органическия уставъ на Източна Румелия, а съ другия се назначаваше А. Богориди за Генералъ губернаторъ на сжщата область.

„Славний ми Везирю, Алеко Паша, Гл. управителю на Изт. Румелия, кавалеру на честния орденъ Меджидие I степень и пр. и пр.

„Да ти бжде извѣстно, че отъ моя царска страна приехъ и утвърдихъ Органически уставъ, който по чл. 18 на Берлинския договоръ съставената международна комисия изработи за общото управление на Изт. Румелия и който приложенъ при настоящия ми указъ, заключава 15 глави съ 495 члена и 13 притурки съ 637 члена. Моята Царска воля е да се изпълнятъ напълно и точно постановленията, които се съдържатъ въ тоя уставъ, та съ запазване на държавнитѣ права да се оздравятъ и на-

[illegible] трайни спокойствието и тишината на всичкитѣ мои поданници. А ти като разберешъ това споредъ отличната си вѣрность и способность, които сж присжщи твои качества, трѣбва точно и напълно да изпълнишъ постановленията на речения уставъ. За това се и издаде отъ Царския Диванъ, тоя настоящий мой Височайши указъ, съ който ти се обявява и показва тая моя рѣшителна Царска воля.

„Настоящето ми Височайше повеление откакъ съобщишъ и обявишъ напространно на всички чиновници и на всички жители, мои поданници, па ще се потрудишъ и погрижишъ съ всичкитѣ си сили за всѣгдашното и трайно изпълнение и приложение на постановленията на речения уставъ и ще положишъ най-голѣмо внимание и възможни усилия отъ способность, за да не стане и да не се направи нѣщо противно на него.

Написа се на 25 Джемази-елъ—евелъ 1296 г."

„Славний ми Везирю, Алеко Паша, достойно назначенъ Гл. управитель на Изт. Румелия, кавалеру на честния орденъ Меджидие I степень и пр. и пр. Богъ да те поживи и про[illegible] още повече.

„Да ти бжде извѣстно, че като потрѣбва да се постави едно благоразумно и способно лице на главното управителство на съставената по членъ 13 отъ Берл. договоръ область Изт. Румелия, понеже ти, единъ отъ способнитѣ ми, достойни везири, имашъ у себе изисканитѣ качества, отличавашъ се съ вѣрность и справедливость и си вѣщъ и опитенъ въ общественитѣ нѣща и дѣла, по Височайшата ми царска милость и по всемилостивѣйше мое благоволение на 20 день Реби юл — Ахаръ отъ настоящата 1926 година отъ Царския ми Диванъ се издаде мое Височайше повеление, по което ти се постави и назначи за Гл. управитель на речената область Изт. Румелия за петь години.

„За това се издаде отъ Царския ми Диванъ и ти се дава настоящия ми държавенъ указъ, който съдържа назначението ти, каквото по познанията си и отлична опитность и благоразумие съ едно добро управление, съобразно съ постановленията на устава за речената область да обърнешъ най-голѣмо внимание, да положишъ всичкитѣ си усилия, за да се възвърне и допълни спокойствието и тишината на всички жители, мои поданици, и да внимавашъ и залѣгашъ да не би да се случи нѣщо противно на царската ми воля и противъ закона, та така да увеличишъ още толкова и да закрѣпишъ царски ми довѣрие къмъ тѣхъ и доброто мнѣние, което имамъ [illegible] тебе, па да се грижишъ постоянно да обаждашъ и [illegible] на Високата ми порта щото трѣбва.

„Написа се на 25 Джемази-ел-Евелъ 1296 година."

Българскиятъ прѣводъ се изслуша отъ присѫтствующитѣ съ свалени шапки, а войската и офицеритѣ отдадоха съ пушкитѣ си и саблитѣ си приличната честь. Слѣдъ фермана прочете се и една рѣчь отъ името на Генералъ губернатора, която по съдържанието си не бѣ отъ естество да възбуди ентусиазъмъ нито у присѫтствующитѣ, нито у населението изобщо. Най-важната часть отъ тая рѣчь бѣ, че понеже влизането на турски войски въ вѫтрѣшностьта на Изт. Румелия зависи отъ подържанието на общественъ редъ и отъ волята и прѣценката на Генералъ-губернатора, то тоя послѣдния се надѣва, че родолюбивитѣ румелийци ще се въздържатъ отъ всѣко дѣйствие, което може да оправдае влизането на турски войски. По-нататъкъ той казваше, че и В. Порта не чувствува за сега нужда да окупира съ войскитѣ си погранични и други пунктове — това ще го направи тя само когато бѫде принудена да се съобрази съ постановленията на Берлинския договоръ. Като доказателство за тия благи намѣрения на В. Порта А. Богориди сочеше факта, че той пристигналъ въ областьта безъ да влезатъ турски войски въ нея. На края той призоваваше населението да бѫде признателно къмъ В. Порта за гдѣто тя се грижи за неговото благоденствие.

Султановитѣ фирмани се напечатаха на тритѣ езика: турски, български и гръцки и въ много екземпляри се пръснаха измежду населението; но понеже прочитането имъ въ двора на правителствения домъ стана само на турски и на български, а не и на гръцки, то гръцкитѣ патриоти въ Пловдивъ останаха твърдѣ недоволни и за пръвъ пѫть изказаха недоволствието си отъ новия Генералъ-губернаторъ. Изпущението бѣше, може би, една случайность — да се четатъ на фермана на три езика и то когато хилядна публика е изложена на пловдивското горещо слънце не бѣ много благоразумно — но гърцитѣ, които очакваха отъ Органическия уставъ и отъ Генералъ губернатора запазването на *едно пълно равенство между българската и гръцката народность*, съглеждаха въ това изпущание едно флагрантно нарушение на Органическия уставъ и за това протестираха прѣдъ чуждитѣ прѣдставители. Една депутация, начело съ гръцкия митрополитъ, се отправи до всички членове на Европейската комисия и се оплака за гдѣто още въ първия день на своята дѣятелность Генералъ губернатора се отличилъ съ едно сѫществено нарушение на устава. Протестътъ на тая депутация не бѣ насърчителенъ за гръцкото население. Комисаритѣ я посъвѣтваха да не се кара съ Ген. губернатора за такива прѣдмети. Тоя отговоръ се дължеше на факта, че европейскитѣ комисари въ своитѣ разслѣдвания бѣха дошли до заключение, че гръцкия елементъ съставлява една незначителна часть отъ цѣлото население на областьта и че не заслужава, да се даватъ такива привилегии на неговия езикъ. Отъ друга страна тѣ бѣха разбрали, че почти всички изт. румелийски гърци разбиратъ български и настояването имъ да се уравнява гръцкия езикъ съ българския произлазя само отъ единъ елински фанатизъмъ. Въ всѣки случай прѣнебрѣжението, показано на гръцкия езикъ, даде едно ново удовлетворение на българитѣ, тъй като съ това се туряше начало да се очисти областьта отъ официялното многоезичие. Турскиятъ езикъ не дразнеше толкова много българитѣ, колкото гръцкия. Тѣ признаваха, че щомъ областьта остава като неотдѣлна часть отъ турската империя, то трѣбва да се даде извѣстно мѣсто на турския езикъ въ официалнитѣ актове. Освѣнъ това слѣдъ българското болшинство идеше турското меншество, което до войната се ползуваше съ всички официални привилегии. Но гърцитѣ, които бѣха едно нищожно меншество, които искаха съ невѣрни цифри и карти да си създадатъ значение; които прѣзъ всичкото врѣме на руската окупация кроеха интриги противъ българитѣ и подбуждаха турцитѣ къмъ безосновни оплаквания, не можеха да не дразнатъ българитѣ съ своитѣ прѣкалени претенции. Наистина, че Органическия уставъ бѣше запазилъ правото на тѣхния езикъ да се употрѣбява въ всички официални актове, че той трѣбваше да се употрѣби и при прочитанието на Султановитѣ фермани, но при раздразнението, което сѫществуваше тогасъ, можеше да се случи нѣкоя неприятность, която да развали добрия ефектъ на мирно извършената церемония. Може би и самитѣ гърци съзнаваха, колко неумѣстна бѣ сръднята имъ, но тѣ протестираха, за да не би станалото да послужи за прецедентъ.

На 12 юли 1879 г. Генералъ губернатора даде едно косвено удовлетворение на Портата за българския калпакъ и за невдигането на турското знаме. При моста на р. Марица до конака се развѣваше едно трицвѣтно българско знаме на единъ високъ стълпъ. Пловдивскиятъ градоначалникъ получи заповѣдь отъ Ген. губернатора да го снеме. Вѣстьта се разнесе изъ града като мълния; всички българи затвориха дюкянитѣ и магазинитѣ си въ знакъ на протесть. Едно многолюдно множество се събра въ Гл. училище и изпрати една депутация до Генералъ губернатора да узнае причината на тая мѣрка и да го помоли да не дразни току-що успокоения народъ. Въ това врѣме набралото се около стълпа множество накара полицмейстора да повърне знамето и да го издигне на мѣстото му. Генералъ-губернатора, обаче, се указа тоя пжть неотстжпчивъ. Той заяви на депутацията, че ако гражданитѣ не допуснатъ да се снеме народното знаме, ще бжде принуденъ да напусне Пловдивъ и да се прибере въ Цариградъ. Сжщеврѣменно той увѣри депутацията, че на мѣстото на българското знаме нѣма да се вдигне турско нито край Марица, нито на стълпа въ Конака. Заявлението на Гененералъ-губернатора, че той ще си отиде, подѣйствува не само на депутацията, но и на по-благоразумнитѣ отъ събралия се край Марица народъ. Тѣ започнаха да прѣдумватъ масата, че трѣбва да отстжпи, за да не се случи на областьта нѣкое по голѣмо зло и тя отстжпи. По тоя начинъ се даде едно удовлетворение на Високата Порта и за калпака и за невдигането на турското знаме.

А. Богориди не единъ пжть слѣдъ това употрѣби съ сполука горния аргументъ и спрямо народното прѣдставителство. Когато се явеше конфликтъ между него и Областното събрание и когато даденитѣ аргументи, било въ камарата, било начастно, се укажеха слаби да разубѣдять народнитѣ прѣдставители, той заплашваше, че ще си даде оставката. При първитѣ години населението държеше за него, защото той самъ не държеше за поста си толкозъ много и бѣ готовъ да го пожертвува. Но отпослѣ обстоятелствата се измѣниха; измѣниха се и взаимнитѣ отношения. Отъ начало всички го считаха за неизбѣженъ факторъ и въ това си качество той можа да направи много за запазването на порядъка и за поставянето на такива прецеденти, които послужиха като основа за доброто управление на страната.

Съставътъ на първиятъ директоратъ.

Още когато се назначи А. Богориди за Генералъ губернаторъ на Изт. Румелия имаше хора въ Европа, които прѣдсказваха, че понеже неговата кандидатура бѣ подържана отъ

[illegible] правителство, то той нѣма да закъснѣе да се тури на страна на българитѣ. Тѣ подържаха още, че не само той, но и единъ европейски Генералъ губернаторъ ще се увлече по течението на народнитѣ стрѣмежи и ще гледа да свърже [illegible] си съ болшинството отъ населението. Но единъ Генералъ губернаторъ отъ български произходъ ще направи нѣщо повече отъ европееца. Пристигне ли въ Пловдивъ, заобиколи ли се отъ българи, види ли, че милицията е съставена само отъ българи, той изведнажъ ще забрави грѫцкитѣ си връзки и [illegible] си служба. У него възпоминанието, че е родомъ българинъ отъ Източна Румелия, че баща му никога не е крилъ българския си родъ, че самото му име Богориди разкрива българския му произходъ — името Богориди е искривено отъ [illegible], или Богоровичъ. Когато се убѣди, че всичко въ областьта зависи отъ българитѣ и отъ тѣхнитѣ покровителитѣ, той за свой личенъ интересъ ще се обърне не къмъ Цариградъ, а къмъ страната отъ кждѣто изгрѣва слънцето. Тия прѣдсказания се изпълниха даже по-рано отъ колкото се прѣдполагаше. Прѣди да тръгне отъ Цариградъ А. Богориди бѣше заявилъ, че нѣма да направи погрѣшката, която бѣха направили други прѣди него — да поведе съ себе си чиновници отвънъ. Дори слугитѣ си ще взема отъ мѣстото, каза той по тона на единъ английски краль. Азъ ще се довѣря на моитѣ съотечественици, прибави той, защото Органическия уставъ имъ дава право сами да се управляватъ; азъ само ще наблюдавамъ да се пази строго основния законъ на страната.

Когато тръгна отъ Цариградъ той взема съ себе си само [illegible] Кръстевичъ, когото Султана по негова прѣпоржка, бѣше назначилъ за Главенъ секретарь и Директоръ на вътрѣшнитѣ работи. Като пристигнаха въ Пловдивъ една отъ първитѣ ку[illegible] бѣ да състави директората. Органическиятъ уставъ [illegible] да даваше пълна административна автономия на областьта, подобно на самоуправлението на английскитѣ колонии, [illegible] съображение на деликатность къмъ Турция и по причина че въ първоначалния проектъ на устава главнитѣ администратори се наричаха директори, а не министри, остана да се нарича министерския кабинетъ директоратъ и неговитѣ членове директори. Но съ течение на врѣмето директоритѣ до[illegible] права и отговорности на министри въ една парламентарна държава. Въ Органическия уставъ, обаче, при назначението на директоритѣ се прѣдвиждаха три различни условия. За главния секретарь, който бѣ сжщеврѣменно и директоръ на

вжтрѣшнитѣ дѣла и замѣстникъ на Генералъ-губернатора,
послѣдния отсжтствува или се разболѣе, се прѣдставлява
Султана отъ Ген. губернатора единъ списъкъ на трима
дидати и Султанътъ назначаваше единъ отъ тѣхъ; за
никъ на милицията и жандармерията се назначаваше
право отъ Султана; а за останалитѣ четири директори
чението ставаше отъ Ген. губернатора, но трѣбваше
добие и удобрѣнието на Султана.

За състава на първия директоратъ А. Богориди
ваше да се ржководи отъ направенитѣ вече назначения
съвѣта на ген. Столипинъ и на българскитѣ първенци.
рътъ на вжтрѣшнитѣ дѣла бѣше назначенъ почти
женно съ назначението на Ген. губернатора, а началникъ
милицията бѣ назначенъ още по-рано. Директорътъ на
нанситѣ Шмитъ бѣше назначенъ отъ международната
сия и бѣше управлявалъ това вѣдомство около 6 мѣсеца
Богориди намери за добрѣ да го задържи. Но когато
пейскитѣ комисари го сърадваха за тая му постжпка Гл.
кретарь Кръстевичъ въ негово име отговори, че това
ние има сила само до гдѣто се събере Областното Събрание
което има право да изказва довѣрие или недовѣрие на Глав
администратори на областьта. И тъй първиятъ директоратъ
имаше слѣдния съставъ: 1) Гаврилъ Кръстевичъ Гл. секретарь
и директоръ на вжтрѣшнитѣ дѣла; 2) Тодоръ Кесяковъ,
ректоръ на правосждието; 3) Шмитъ директоръ на финанситѣ
4) Д ръ Г. Вълковичъ, директоръ на земледѣлието, търговията
и общитѣ сгради; 5) Якимъ Груевъ, директоръ на народното
просвѣщение; 6) Генералъ-майоръ Виталисъ, началникъ на
лицията и жандармерията. Съ изключение на двама
други бѣха българи, родомъ отъ Котель и отъ Копривщица
минали услуги по българското дѣло, но познати на В. Порта
като нейни бивши служители. Портата направи възражение
само противъ Директора на правосждието и не го утвърди
той продължава и безъ санкцията на Султана да изпълнява
длъжностьта на директоръ на правосждието, до гдѣто
послѣ Областното събрание го бламира и тогасъ той биде
нуденъ да се оттегли. Най силниятъ по умъ и по опитность
между тѣхъ бѣ Гаврилъ Кръстевичъ, човѣкъ съ голѣмъ авто
ритетъ и съ обширни познания. Тодоръ Искровъ Кесяковъ
единъ здравомислящъ човѣкъ, съ практически познания
слабо школско образование и съ наклонности на старъ
баджия. Д-ръ Георги Вълковичъ бѣ свършилъ медецината
Парижъ и бѣше възприелъ нѣкои вънкашни французки

Съ економическитѣ въпроси не бѣ много запознатъ,
човѣкъ съ гъвкавъ умъ. Я. Груевъ бѣ дългогодишенъ
запознатъ добрѣ съ учебното дѣло и работилъ дълги
по учебната литература, но съ привички, които му
да се съобразява съ новото врѣме. Т. Кесяковъ и Я.
при руското врѣменно управление занимаваха сждебни
първиятъ бѣ прѣдсѣдатель на губернския сждъ, а
на търговския. Шмитъ бѣ нѣмецъ, бившъ чиновникъ
османската банка, запознатъ съ банкерското дѣло, но
отъ държавнически тактъ. Още като чиновникъ при
народната комисия, която на основание на Берлинския
бѣ взела въ ржцѣтѣ си финанситѣ на страната, той бѣ
да раздразни българитѣ и да имъ покаже, че той
да бжде защитникъ на нѣкое меншество, отъ кол-
служитель на цѣлата область. Когато международната ко-
слѣдъ настаняването на Ген.-губернатора му прѣдаде
нанситѣ на страната, послѣдния счете за тактично да за-
Шмита поне до тогасъ, догдѣто се събере народното
вителство. Тая постжпка направи добро впечатление въ
свѣтъ; а у българитѣ неповдигна голѣмо възражение,
по онова врѣме нѣмаше българинъ, който да претен-
че познава финансовата наука. Виталисъ паша още
първитѣ дни на своето прѣбиване въ Ит. Румелия доказа,
единъ може-би герой, но неуравновѣсенъ администраторъ.

Даже тоя съставъ отъ четворица българи и двама чуж-
не удовлетвори турци и гърци, особено послѣднитѣ,
бѣха си вече приготвили и кандидата за единъ дирек-
постъ. За назначението на единъ гръкъ настояваха и
отъ европейскитѣ комисари, но тая претенция не биде
творена по простата причина, че тя не отговаряше на прѣд-
на Органическия уставъ. Чиновницитѣ и служащитѣ на
трѣбваше да се вематъ измежду нейнитѣ мѣстни
съразмѣрно съ числото на населението отъ всѣка на-
Споредъ направеното отъ рускитѣ власти прѣброя-
на населението въ Изт. Румелия, то се разпрѣдѣляше по
тъй:

Българи	573,231	души
Турци	174,759	„
Гърци	42,516	„
Цигани	19,524	„
Евреи	4,177	„
Арменци	1,306	„
Всичко	815,513	души.

Въ числото на турцитѣ влизаха и помаци, които макаръ и мюсюлмани не знаеха други езикъ, освѣнъ български. По числото си турцитѣ можеха донѣгдѣ да претендиратъ за единъ директоръ отъ тѣхната народность, но въ Изт. Румелия нѣмаха човѣкъ за такъвъ постъ, а понеже директорътъ на милицията и жандармерията се назначаваше направо отъ Султана, безъ прѣдложение на Ген. губернатора, то съ това можеше да се счита, че правото на турското население е напълно удовлетворено. Турцитѣ разбраха много добрѣ значението на Султанската привилегия и не настояваха твърдѣ много за назначението на единъ турчинъ въ директората. Но гърцитѣ бѣха извънредно настойчиви: тѣ мислѣха, че както успѣха съ своитѣ викове и фалшиви статистики да измамятъ Берлинския конгресъ, тъй ще могатъ да направятъ и съ Генералъ губернатора. Но отъ берлинския конгресъ бѣ се изминала вече една година и прѣзъ това врѣме много дипломати бѣха прогледнали и много умове бѣха отрѣзвенѣли. Въ мемоара, който даде на Берлинския конгресъ гръцкия Силогосъ отъ Цариградъ се казваше, че българитѣ съставляватъ само 1/4 отъ цѣлото население въ областьта, а министра на финанситѣ въ кабинета на Лордъ Биконсфилдъ — Съръ Стафортъ Норткотъ заявяваше въ английския парламентъ тогасъ, че само въ градъ Пловдивъ имало повече отъ 50,000 гърци, — когато цѣлото население на Пловдивъ недостигаше 30,000 жители и отъ тѣхъ гърцитѣ съставляваха само една шеста. Станалитѣ отпослѣ законодателни и други избори опровергаха по единъ блѣскавъ начинъ твърдѣнията на гърцитѣ и на тѣхнитѣ защитници въ странство. Пропорционално Изт. Румелия бѣ по-чисто българска отъ както бѣше българското княжество.

Шестьтѣхъ главни администратори съставляваха тъй наречения *частенъ* съвѣтъ на Генералъ-губернатора. Тоя съвѣтъ се прѣдсѣдателствуваше отъ Генералъ губернатора или отъ неговия замѣстникъ, когато имаше да разглежда въпроси отъ общъ характеръ, за които законътъ не изискваше съгласното мнѣние на директората, но когато съвѣта се събираше, за да се произнесе върху единъ въпросъ, прѣдвиденъ отъ закона и задължителенъ за съвѣта, послѣдния засѣдаваше безъ участието на Ген. губернатора и тогасъ трѣбваше да присѫтствуватъ въ него поне 5 души отъ директоритѣ. За солидарность между директората не можеше да става и дума. Самиятъ начинъ на тѣхното назначавене ги лишаваше отъ възможностьта да се солидаризиратъ съ една обща политика. Па и въ началото никой не се занимаваше съ тоя парламентаренъ въпросъ. Борбата бѣше национална и само националнитѣ въпроси съставляваха въ онова врѣме основа за солидарна дѣятелность. Въ директората четворицата българи считаха за длъжность да защищаватъ правата на българитѣ, въ границитѣ, разбира се, на Органическия уставъ, а двамата чужденци — да защищаватъ привилегиитѣ на меншествата.

Промѣни въ администрацията.

Генералъ Столипинъ бѣ оставилъ една напълно уредена администрация, съобразна съ постановленията на Орг. уставъ, но новото румелийско правителство, едно да покаже своята самостоятелность, а друго да удовлетвори нѣкои познати личности, прибърза да направи нѣкои промѣни които, обаче, не накърняваха политическитѣ интереси на българската народность. При новото разпрѣдѣление на службитѣ претенциитѣ на меншествата отново възникнаха. И турци и гърци искаха да иматъ поне по единъ окрѫженъ управитель отъ своята народность. Въ областьта имаше само 6 окрѫзи (департамента), но ни въ единъ отъ тѣхъ не сѫществуваше турско или гръцко болшинство. Гърцитѣ бѣха толкова малко въ Изт. Румелия щото даже, ако се събереха всички въ единъ окрѫгъ, пакъ не биха добили правото да иматъ единъ окр. управитель. А както турцитѣ, тъй и гърцитѣ бѣха пръснати изъ цѣлата областьь. Щѣше да бѫде, прочие, едно нарушение на Органическия уставъ, ако правителството назначеше турчинъ или гръкъ за окр. управитель въ единъ окрѫгъ съ българско болшинство. Съ околийтѣ въпроса бѣ малко по-инъкъ и правителството назначи отъ 28 околийски началници 21 българи, 4 гърци и 3 турци. Нито турцитѣ, нито гърцитѣ останаха доволни. Гърцитѣ, които въ продължение на години бѣха увѣрявали свѣта, че *Тракия* е гръцка, неможеха да се помиратъ лесно съ горчивата дѣйствителность. Тѣхнитѣ настойчиви увѣрения бѣха си пробили пѫть даже до европейскитѣ кабинети. И членоветѣ на Берлинския конгресъ и членоветѣ на международната комисия, които изработиха Органическия уставъ въ своето болшинство добросъвѣстно вѣрваха, че Източна Румелия до голѣма степень е *гръцка*. Но когато международната комисия постоя нѣколко мѣсеци въ Пловдивъ, когато нѣкои отъ нейнитѣ членове направиха обиколки изъ областьта тия басни на гръцкитѣ силогози трѣбваше да се разбиятъ о неоспоримитѣ факти. Въ края на нейнитѣ засѣдания гърцитѣ трѣбваше сами да намалятъ числото на своитѣ сънародници до 100,000, или на $^{1}/_{8}$ отъ цѣлото население. Но и тая цифра, както видѣхме по-горѣ бѣше много прѣувеличена. Само въ двѣ околии имаше гръцко болшинство: Анхиало Месемврийска и Каваклийската, въ всички останали околии даже въ Станимшъката, която минаваше за гръцка, гръцкото население бѣ въ меншество. Наистина, че гръцкитѣ първенци оспорваха точностьта на горнитѣ цифри; тѣ даже обвиняваха рускитѣ окупационни власти въ пристрастие, но послѣдующитѣ прѣброявания, направени отъ Изт. румелийското правителство, доказаха, колко безосновни сѫ били горнитѣ обвинения. Когато най-послѣ гърцитѣ се видѣха слаби въ броя на гръцкото население, тѣ започнаха да подържатъ, че значението на гръцката народность не трѣбва да се мѣри само съ числото на лицата, а и съ богатството имъ. Но и тоя аргументъ бѣ съборенъ отъ фактитѣ. При първото описване на данъцитѣ се указа, че пропорционално гръцитѣ не сѫ по-богати отъ другитѣ народности. Тѣ настояваха да иматъ поне 10 околийски началници, но понеже цѣлото число на гърцитѣ съставляваше само $^{1}/_{20}$ отъ населението въ Изт. Румелия то и правото имъ се ограничаваше само на $1^{1}/_{2}$ околийски началници, а румелийското правителство имъ даде 4.

Разочорованието на гърцитѣ стана пълно когато директорътъ на финанситѣ Щмитъ, който мислѣше че главната му мисия е да защищава правата на меншествата, прѣдложи на Ген. губернатора единъ списъкъ за назначение на финансови чиновници и главни бирници, който списъкъ макаръ да се различаваше тукъ-тамѣ отъ тоя на административнитѣ чиновници, но въ общия си характеръ признаваше че страната е българска и че гърцитѣ сѫ едно нищожно меншество.

Бързото разстройство на милицията.

Прѣди руското врѣменно управление да напусне страната източно-румелийската милиция се считаше за образцово военно тѣло. Не само високостоещи руски генерали, като обсадителя на Плѣвенъ Тотлебенъ, императорския комисаръ Князь Дондуковъ Корсаковъ, Скобелевъ, тюркестански и балкански герои, организатора на Източна Румелия, Столипинъ и пр. но и други компетентни военни лица, дошли отъ Европа се възхищаваха отъ дисциплината, отъ бързото схващание и отъ патриотизма на милиционеритѣ Но Високата Порта безъ да послуша [illegible] съвѣти, безъ да се допита до Генералъ-губернатора назначи за началникъ на милицията и жандармерията едно лице, [illegible] самó не знаеше що е дисциплина и държавнически [illegible], което бѣше се отличило въ нѣколко войни, но повече съ своя авантюризмъ отъ колкото съ своя умъ. Той не познаваше нито езика, нито нравитѣ на населението. За негови помощници му назначи Портата единъ французинъ и единъ англичанинъ, които тоже не знаеха нито страната, нито езика и тѣ имаха изрична заповѣдь отъ турското правителство да *реформиратъ* и милицията и жандармериата. Първата имъ [illegible] бѣше да напълнятъ щаба съ чужденци, които бѣха [illegible] не само за страната, но и помежду си. Всѣки единъ отъ тѣхъ считаше, че прѣдставлява своето отечество и неговитѣ специялни интереси. Понеже дружинитѣ бѣха съставени [illegible] отъ българи, а офицерския корпусъ отъ българи и руси, [illegible] новитѣ началници на милицията я смѣтаха за едно опасно [illegible]. Меншествата, които бѣха се отказали да служатъ въ нея [illegible] претендираха за офицерски мѣста. Тия, които бѣха направили всичко, за да освободятъ своитѣ единородци отъ военната повиность сега искаха да вкаратъ въ милицията такива [illegible] елементи, които щѣха да послужатъ само за нейното разстройство. Както въ армията на бъл. княжество, тъй и въ милицията на Изт. Румелия, обучението и командата се водеше [illegible] руски и по рускитѣ военни устави. Офицеритѣ бѣха руси [illegible] българи, учили военното изкуство въ рускитѣ училища и по [illegible] команда. Какъ можеха въ такъвъ случай да бѫдатъ [illegible] турски или гръцки офицери? Още при руското управление, когато се започна прилагането на Органическия уставъ, генералъ Столипинъ издаде заповѣдъ да се зачислятъ въ милицията освѣнъ българи, и отъ другитѣ народности. Турцитѣ [illegible] гърцитѣ отказаха да се подчинятъ на това правителствено разпореждане. Властьта, която можеше да употрѣби принудителни мѣрки, постара се да ги убѣди, но споредъ официялния рапортъ на ген. Столипинъ само стотина гърци и стотина [illegible] се съгласиха да си изпълнятъ военната повинность. Но когато видѣха тия двѣ народности, че Султанътъ разполага съ областната милиция, тѣ прибързаха да заявятъ претенции, но [illegible] да служатъ въ нея като войници, а като команданти на [illegible]. Въ Цариградъ знаеха безосновностьта на горнитѣ претенции, но ги насърчаваха, защото желанието имъ бѣ да се [illegible] източно-румелийската милиция. Понеже Портата не [illegible] да я употрѣби за свои цѣли и понеже други можеха да я употрѣбатъ срѣщу нея, тя считаше нейното разнебитване за полезно. Но понеже нито населението, нито самитѣ офицери можеха да търпятъ създадения безпорядъкъ, то въ печата се започна единъ викъ за спиране на злото. Най-характерното за настжпилата анархия въ източно-румелийската милиция бѣ едно заявление, подадено на Ген. губернатора отъ 55 български офицери, съ което искаха: 1) да се назначатъ въ щаба лица, които да разбиратъ езика на подчиненитѣ си; 2) Да се взематъ мѣрки щото отпадналата въ редоветѣ на милицията дисциплина да се възстанови, като не се назначаватъ вече лица, които не разбиратъ отъ тая професия; 3) Никой офицеринъ да не се отчислява, прѣмѣства, зачислява безъ да е вземено прѣдварителното съгласие на офицерското общество. Сжщеврѣменно тия 55 български офицери бѣха подали на Генералъ-губернатора единъ списъкъ на офицери, които отговарятъ на своето назначение и които би трѣбвало да се задържатъ на служба въ милицията. Колкото това заявление да бѣ вдъхнато отъ патриотизмъ и добри намерения, то послужи по послѣ за основа на много недоразумения и на развилитѣ се въ милицията политически тенденции.

Дирекцията на милицията и жандармерията, която по своя разнообразенъ и разноезиченъ съставъ прѣдставляваше едно вавилонско стълпотворение, поиска да запази положението си чрѣзъ раздробление на българскитѣ и рускитѣ офицери, които пазеха послѣднитѣ остатъци на старата отлична дисциплина въ дружинитѣ и ескадранитѣ. На рускитѣ офицери говорѣха за непокорство и разпуснатость у българскитѣ офицери, а на българскитѣ внушаваха мисъльта, че ако се изгонятъ рускитѣ офицери, българитѣ ще завзематъ мѣстата имъ. Върху тая база се роди русофобството, което въ княжеството се подклаждаше отъ двореца, а въ Изт. Румелия отъ Дирекцията на милицията и жандармерията. Съ врѣмето русофобството стана единъ видъ цензъ за благонадежность и слѣдователно за повишение. Понеже главнитѣ началници на милицията непознаваха бъл. езикъ тѣ бѣха принудени да се сношаватъ съ своитѣ подчинени българи и руси чрѣзъ прѣводчици. Тия послѣднитѣ се пробрака между цивилнитѣ съ съмнителна репутация и съ неизвѣстна народность. Облѣкоха ги въ военна униформа, макаръ да не бѣха служили въ никоя армия. Това внесе още по голѣмо безредие въ дирекцията на милицията и жандармерията и новъ смутъ въ редоветѣ на милицията. То заплашваше да разруши окончателно онова [illegible] здание, което бѣше най-здравата гаранция за свободата и самостоятелностьта на автономната область. Ако турски войски не заеха стратегическитѣ пунктове на Балкана и на бургазкото пристанище трѣба да се благодари, слѣдъ усилията на руската дипломация, на добрѣ организиранитѣ въ Изт. Румелия военни сили отъ милиционери и гимнастици, които се показваха готови да се сжпротивляватъ на всѣко турско нашествие. Макаръ по Орг. уставъ изт. румелийската милиция да се прѣдназначаваше за помощница на турската армия, когато се защищаватъ европейскитѣ владѣния на империята, но за всички бѣ ясно, че тая милиция щѣше много по-скоро да отиде съ войскитѣ на бълг. княжество срѣщу Турция, отъ колкото съ турската армия срѣщу княжеството или Русия, които се считаха за онова врѣме най-опасни врагове на турската власть. При тия обстоятелства най-износната за Високата Порта политика бѣ да руши постепенно, но послѣдователно онова, което руситѣ бѣха създали съ такава любовь и грижи и което бѣше най-цѣнното за онова врѣме въ общата организация на Изт. Румелия. А Органическия уставъ бѣше далъ достатъчно срѣдства на Портата за постигането на тая нейна цѣль. Той бѣ прѣдоставилъ назначението на висшитѣ офицери изключително на добрата воля на Султана. И това оржжие той употрѣбяваше не само за вжтрѣшни цѣли, но и за външната дипломация Той използуваше съперничеството между Великитѣ държави, за да [illegible] еднажъ французи, другъ пжть англичани.

Когато разстройството на дисциплината бѣ доста напрѣднало, случи се едно нищожно на гледъ събитие, но което стана причина да се изкара наявѣ всичката неуравновѣсеность на Генералъ Виталиса и да прѣпълни чашата на българското търпѣние. Въ селото Кукленъ единъ станимакалийски гъркъ имаше една дървена колиба. Нѣколко войници отъ Пловдивския ескадронъ отишли въ това село по работа. Тѣ отвлекли нѣколко дървета отъ колибата на тоя гъркъ, който извадилъ срѣщу тѣхъ револверъ. Войницитѣ обезоржжили гърка, съставили протоколъ за опитъ на убийство и го прѣдали на Кукленския кметъ да го откара въ Пловдивъ. Това дѣйствие на войницитѣ повдигна голѣмъ шумъ. Гърцитѣ отъ Пловдивъ и Станимака го прѣдставиха като нѣщо много страшно. А генералъ Виталисъ за да угоди на гърцитѣ взема съ себе си нѣколко офицери, десетина войници и отиде въ Кукленъ да прави лично разслѣдване на случката. Въ своя неуобузданъ гнѣвъ той започналъ да хули всички селени, за гдѣто давали показания въ полза на войницитѣ. Той укорилъ всички българ не знаяли що е дисциплина. Това поведение на генерала дигна буря въ бълг. печатъ. Българскитѣ вѣстници му сочеха е била дисциплината на милицията прѣди да бжде той началникъ и каква е при неговото командуване. Намѣси борбата и комисията, която засѣдаваше въ Пловдивъ за дѣляне на избирателнитѣ колегии, въ които щѣха да вършатъ първитѣ законодателни избори. Тая комисия отъ родни пратеници подаде на Генералъ губернатора проте въ който между другото се казваше, че Ген. Виталисъ позволилъ да ругае цѣлото източно-румелийско население, труда и потьта на което се гои и обогатява и че това престжпление отъ негова страна, за което трѣбва да бжде казанъ съ смѣняване.

Слѣдъ десетина дни генералътъ се помжчи да заличи погрѣшка, като извади на полето почти цѣлия пловди гарнизонъ; накара го да дефилира прѣдъ него и слѣдъ това де заповѣдь на *французки*, която имаше слѣдното съдържание

„Вашето поведение, достойно за войници, ми че опититѣ на единъ бунтовнически печатъ да ни никакъ не сж сполучили. Вие справедливо мислѣхте, че ралътъ, който бѣ поставенъ на чело на вашитѣ редове, да държи кариерата си на юначество и честь, като прѣ всички ония, които сж имали въ него довѣрие. Войници! слушайте крѣсливитѣ политици, които си играятъ съ бжде на вашата страна, движени отъ мръсни и лични амбиции които искатъ да хвърлятъ въ авантюра тая хубава Румелия, независимостьта на която вие сте пролѣли кръвьта си. А тѣ се спиратъ прѣдъ никакви лъжи, прѣдъ никакви клѣвети. задъ себе си тѣ иматъ само революционнитѣ комитети подържатъ, а вашиятъ генералъ има задъ себе си Европа която създаде тая страна и която й даде възможность да самостоятелно. Между тѣхъ и мене вие не се подвоумихте. сте дисциплинирани вие инстиктивно почувствувахте отъ иде безредието и опасностьта за вашето отечество. Вие ведливо сте мислили, че съмъ неспособенъ да измамя кого било, а тъй сжщо и Негово Величество Султана, който воли да ме назначи по прѣдложението на знаменититѣ които изработиха новитѣ закони за вашата страна, за тоя ченъ, интелигентенъ, работенъ народъ, за доброто на азъ ще посветя всичкия си животъ, всичката си енергия!

Европейскитѣ комисари, които бѣха видѣли чудната дисци-лина на източно-румейската милиция при руското врѣме

ление и нейното разглобяване при генералъ Виталисъ, сами да подѣйствуватъ, ако не желаятъ да се явятъ чални последствия, за отстранението на тоя почти неуравновѣсенъ гърко-французинъ Генералъ-губернатора отъ своя страна твърдѣ енергични постжпки въ Цариградъ, като заяви, че не отговаря за послѣдствията, ако не се замѣсти генералъ Виталисъ съ друго лице. Отъ начало Виталисъ се облѣгаше на тана и на международната комисия и за това правѣше и явни донасяния прѣдъ тѣхъ, въ които обвиняваше българитѣ, че били приготвили заговоръ за унищожаването на Румелия; но послѣ когато видѣ, че тѣ не сж въ състояние, не искатъ да го спасятъ, той започна да се подмазва на българитѣ, да ги ласкае и да ги въздига до небеса. Но и това не спомогна да спечели симпатиитѣ на българитѣ; само му отчужди симпатиитѣ на Султана. По тоя начинъ той да виси въ въздуха. Дружиннитѣ командири счетоха не- *дневна заповѣдь* за съвсѣмъ *политическа* и не я про- на войницитѣ, както е обичая. Генералъ Виталисъ не да разбере значението на тази постжпка отъ страна на подчинени и продължаваше да се надѣва, че ще да остане въ страната.

Но направенитѣ постжпки въ Цариградъ произведоха дѣйствие. Султанътъ повика назадъ Виталиса и назначи мѣстото му другъ офицеръ отъ турската армия — Рашидъ Паша, по произхождение германецъ, чието истинско име бѣше Щрекеръ Паша. Тая промѣна даде извѣстно удовлетворение на българитѣ, но тя не ги възхити. Тѣ знаеха, че всѣки офицеръ, който се изпраща отъ Султана въ Източна Румелия съ мисия да служи на турски интереси, а не на румелийскитѣ. Наистина не може да се каже, че всички чуждестрани офицери въ турската армия бѣха авантюристи, но голѣма часть отъ тѣхъ бѣха такива. А пъкъ по-добритѣ отъ тѣхъ прокарваха политиката на своето отечество. В. Порта изпрати за началникъ на източно-румелийската милиция германецъ, защото германо-турското приятелство бѣше се вече очертало въ турската държава. Ако то не се прояви твърдѣ демонстративно, както стана отпослѣ, причината бѣ, че князъ Бисмаркъ не желаеше да се скарва нито съ Русия, нито съ Англия, но едно мълчаливо приятелство — една политическа годѣвка бѣ вече станала между Германия и Турция. Назначението на генералъ Щрекера даде поводъ да се обвинява румелийското правителство въ непризнателность къмъ Франция, което съвсѣмъ не бѣ истина. Генералъ Виталисъ бѣ отстраненъ не защото бѣ французинъ, а защото бѣ неуравновесенъ човѣкъ. Той се отличи съ такива неблагоразумни дѣла, щото, ако бѣ българинъ, трѣбваше веднага да бжде отстраненъ и прѣдаденъ подъ сждъ. Генералъ Щрекеръ бѣше по-тихъ и по-спокоенъ човѣкъ. Въ турската армия той бѣше занимавалъ високо положение — корпусенъ командиръ и минаваше за единъ видъ инструкторъ. Той въведе сравнително единъ по добъръ редъ въ милицията, но никой вече не можа да върне първата дисциплина, която бѣха наредили руситѣ. И това се дължеше почти изключително на системата, положена отъ Берл. договоръ и отъ Органическия уставъ. Понеже назначението на висшитѣ офицери бѣ прѣдоставено на Султана, то прѣзъ всичкото врѣме до гдѣто трая Изт.-Румелия въ милицията владѣеше неразбория и чуждестрнаенъ духъ, принесенъ съ итриги и доноси, политически борби и противоложни течения.

Послѣдната дѣятелность на международната комисия.

Органическиятъ уставъ въ нѣкои части бѣше плодъ на една еволюция и на компромиси между държавитѣ. По тая причина въ него се срѣщаха несъобразности и противорѣчия, които даваха поводъ на В. Порта да прави покушение противъ правата на областьта и които караха румелийци да бждатъ всѣкога на щрекъ за да се защищаватъ. Понеже първата алинея на чл. 19 отъ Ор. уставъ говори, че митницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ въ областьта сж запазени за царството, то В. Порта още въ първитѣ дни на Изт. румелийското управление отрѣче правото на областьта да има свои митнически чиновници и свои пощи и телеграфи. Въ това отношение турското правителство намѣри подкрѣпа и у международната комисия, останала въ Пловдивъ да надзирава приложението на Орган. уставъ. Въ едно засѣдание подъ прѣдсѣдателството на германския делегатъ, тя взема рѣшение, мотивирано на дълго, че Генералъ-губернатора на Източна-Румелия трѣбва да се споразумѣе съ Гл. дирекция на пощитѣ и телеграфитѣ въ Цариградъ за числото и състава на телеграфо-пощенскитѣ писалища, както и за назначението на висшитѣ чиновници. Съ това рѣшение Източна-Румелия се поставяше по отношение на пощитѣ и телеграфитѣ въ сжщата зависимость, както бѣха и другитѣ области на империята. Това тълкуване произведе потрѣсно впечатление въ областьта. Не само населението, но и

правителственитѣ кржгове се опълчиха противъ неговото изпълнение. Прѣди всичко международната комисия бѣше вече свършила своята мисия по отношение на Ор. уставъ и нѣмаше право да издава никакви постановления, нито да дава тълкувания, които сж въ явно противорѣчие съ цѣлата организация на областьта. Населението не можеше да допусне турски чиновници, дошли отъ Цариградъ, да се разполагатъ съ неговитѣ пощи и телеграфи, съ неговата неприкосновена кореспонденция, съ неговата домашна тайна!.. Голѣмо множество пловдивски граждани, повечето търговци и еснафи, подадоха протестъ на Генералъ-губернатора, въ който го молѣха да не слуша кривото и безосновно тълкуване на международната комисия, а да защити и тоя пжть правата на областьта. Че тълкуването бѣше съвсѣмъ неумѣстно се вижда отъ чл. 17 и ал. 2 на чл. 24 отъ Орган. уставъ, който прѣдписваше, че чиновницитѣ и служащитѣ на областьта, трѣбва да бждатъ Източно-румелийски туземци и да зависятъ отъ Генералъ-губернатора, като прѣдставитель на централната власть. Наистина, въ чл. 17 се казваше, че митницитѣ, пощитѣ, телеграфитѣ, фаровѣтѣ и желѣзницитѣ, които интересуватъ системата на съобщенията на разнитѣ области въ империята помежду тѣхъ и на империята съ Европа, сж запазени за империята, но то трѣбваше да се разбира, че се касае за приходитѣ отъ тия служби и за системата на експлоатацията имъ, а не и за назначението на чиновницитѣ. Макаръ горньото рѣшение на международната комисия да не бѣ взето единодушно (рускиѣ и италиянски делегати бѣха останали при особено мнѣние), но Портата прибърза да поиска отъ Ген.-губернатора да го изпълни веднага, като му съобщи съ депеша, че слѣдъ нѣколко дни щѣли да пристигнатъ отъ Цариградъ въ Пловдивъ турски чиновници за пощитѣ и телеграфитѣ. Ген.-губернатора отговори, че той не е въ състояние да измѣни установения отъ Ор. уставъ редъ и за това изпратенитѣ чиновници ще третира като частни лица. Прѣнията по тоя въпросъ между Портата и областьта се продължаваха доста дълго врѣме догдѣто най-послѣ загубиха практическия си характеръ. Българитѣ останаха до край непрѣклонни и недопуснаха да се наруши правото на областьта да има само свои чиновници по пощитѣ и телеграфитѣ.

Международната комисия се опита да се намѣси и по другъ единъ въпросъ — за изгонването на генералъ Виталисъ, което бѣ станало вслѣдствие възбуденото негодувание у населението, но и по него тя не получи удовлетворение, тъй като самия Султанъ бѣ се убѣдилъ въ негодностьта и безтактичностьта на тоя неговъ служитель.

Грѫцката община въ Пловдивъ бѣше подала протестъ на международната комисия и на Ген.-губернатора, въ който се оплакваше, че всички директори (министри), всички върховни сѫдии и офицери били избрани само между българитѣ, а на грѫцката народность не било дадено прилично мѣсто, съгласно Ор. уставъ. Това пристрастие, казваха протестаторитѣ, не трѣбвало да става, тъй като грѫцката народность не стояла въ нищо по-долѣ отъ българската. Въ своя протестъ тѣ даже настояваха да се направи едно сравнение между двѣтѣ народности за да си видятъ коя стои по-високо въ умствено отношение. За численостьта тѣ не споменаваха нищо. Английския делегатъ взема поводъ отъ тоя протестъ за да посочи на Ген.губернатора, че между директоритѣ и другитѣ висши чиновници нѣмало ни единъ турчинъ и ни единъ гъркъ, а между околийскитѣ, началници, секретари и префектурни съвѣтници 34 били българи, а само 4 турци и толкова гърци; а пъкъ въ милицията всички офицери били българи или чужденци, а само двама турци и ни единъ гръкъ. Въ окрѫжнитѣ сѫдилища почти всички били българи, а пъкъ въ околийскитѣ 40 сѫдии били българи, а само четворица турци и трима гърци. По тая причина обрѫщаше вниманието на Ген.-губернатора върху чл. чл. 21 и 24 отъ Органическия уставъ, които говорятъ за сѫразмѣрно раздаване на службитѣ. Завърза се една дълга прѣпирня между комисията и Ген.-губернатора, която се свърши съ това, че комисията, като не можеше да отрѣче правата на българитѣ, споредъ тѣхното число, настояваше да се иматъ прѣдъ видъ *способностьта и опитностьта* на другитѣ народности, съ други думи да се назначаватъ за висшитѣ длъжности турци и гърци, макаръ споредъ Ор. уставъ и споредъ числото на жителитѣ да нѣматъ това право. Съвсѣмъ невѣрно бѣше твърдението на международната комисия, че между меншеството имало по-достойни хора за високитѣ служби на областьта. Напротивъ, само българитѣ се отличаваха съ научна подготовка и съ административна опитность; само тѣ можаха да си служатъ съ тритѣ официални езици. Прѣзъ всичкото врѣме до гдѣто трая Източна-Румелия не се издигна между меншествата нѣкое лице, което съ своята способность и опитность да засѣнчва нѣкого отъ назначенитѣ на служба българи. Въ началото имаше двама небългари въ директората. Ако се назначеше нѣкой турчинъ или гъркъ за директоръ българското болшинство се изпаряваше, а това бѣ противно

на Органическия уставъ, който разпрѣдѣляше службитѣ споредъ числото на населението отъ всѣка народность. Но което бѣше най-важно, то е че директоритѣ трѣбваше да иматъ довѣрието на общото прѣдставителство, а кандидатитѣ на меншеството не знаеха добрѣ български езикъ и не можаха да отговорятъ както трѣбва на запитванията; не можеха да защищаватъ законопроектитѣ и слѣдователно не можеха да се явяватъ въ събранието.

Международната комисия, слѣдъ като направи още нѣколко несполучливи опити да увеличи привилегиитѣ на меншествата, започна сама да се разтуря. Болшинството отъ делегатитѣ не бѣха доволни отъ практическото приложение на Ор. уставъ, но нѣмаше какво да правятъ, защото българитѣ защищаваха своитѣ права коректно и лоялно, като се облѣгаха изключително на изработения отъ тѣхъ основенъ законъ. Когато работиха Органическия уставъ, тѣ вѣрваха, че турското население се изравнява по число съ българското, дори го надминава; че грѫцкото население брои 150,000 души и съставлява най-богатата и най интелигентната часть отъ населението. Чуждитѣ делегати останаха до край съ вѣрата си, че меншествата ще работятъ задружно противъ българитѣ и че тѣхното общо число ще надминава числото на българитѣ. Прѣдразсѫдъцитѣ бѣха тъй дълбоко вкорѣнени въ тѣхъ, че и слѣдъ като руското врѣменно правителство направи прѣброяване на населението тѣ пакъ продължаваха да вѣрватъ, че грѫцката интелигентность и турското богатство ще се наложатъ въ управлението на страната. Тѣ се надѣваха, че щомъ рускитѣ войски напуснатъ Изт.-Румелия и щомъ новия Ген.-губернаторъ, назначенъ отъ Султана, състави своето правителство, въ областьта ще се извърши единъ прѣвратъ: българскиятъ характеръ на страната ще се изгуби и болшинството ще стане меншество. Но и тукъ тѣ останаха измамени. Тогазъ нѣкои отъ комисаритѣ започнаха да обвиняватъ източнорумелийското правителство, че не дало всичкитѣ улеснения на избѣгналитѣ турци да се завърнатъ въ страната, че не помогнало материално на завръщащитѣ се турци, че не дало пълна безопасность на турското население. Въ това врѣме турското правителство бързаше да прѣкара прѣзъ границата на Изт.-Румелия, колкото е възможно повече бѣжанци: голи, гладни, безъ никакви срѣдства за транспортъ. Румелийското правителство не бѣше въ състояние да посрѣщне тия нужди и В. Порта намираше причини за горчиви оплаквания противъ Генералъ-губернатора, когото по едно врѣме заплаши, че ще го лиши отъ поста му и ще го замѣсти съ другъ. Заплашванията, обаче, бѣха неизпълними. Сждбата на Ген.-губернатора не зависеше вече отъ волята на Султана. Той бѣ назначенъ за 5 години съ удобрѣнието на Великитѣ Сили и не бѣ тъй лесно за [illegible] Порта да го замѣсти съ другъ. Такова едно нѣщо щѣше да създаде нови бъркотии на Изтокъ. Русия, противъ, която бѣ създаденъ Берлин. договоръ и голѣмата часть отъ Органическия уставъ, стоеше сега като буденъ стражъ, облѣгната върху тия два международни акта и пазеше правата на новосъздадената область отъ всѣкакви международни усложнения, особено отъ намѣсата на Портата.

Комисаритѣ си заминаха, като оставиха Генералнитѣ консули на Великитѣ сили да упражняватъ единъ видъ надзоръ върху управлението на страната, обаче, той бѣше слабъ и не можеше да влияе върху вжтрѣшната политика на страната. А въ слѣдъ избирането на едно народно прѣдставителство надзорътъ върху управлението легна почти напълно върху него.

За турскитѣ бѣжанци

Щомъ се настани новото Източно Румелийско правителство, турскитѣ бѣжанци, които бѣха напустнали страната прѣзъ врѣме на войната, започнаха да се завръщатъ и то не постепенно, а изеднажъ въ голѣми групи. Омразата, която бѣше се натрупала у източно-румелийскитѣ българи къмъ избѣгалитѣ мюсюлмани за тѣхнитѣ голѣми злодѣяния, извършени, било въ бѣгането имъ, било прѣди бѣгането имъ, се явяваше като една непрѣодолима мжчнотия за тѣхното настаняване. Много турски земи бѣха разорани и посѣяни отъ българи, много турски кжщи бѣха изгорени и съсипани, а тия, които бѣха уцѣлѣли бѣха заети отъ ония българи, на които кжщитѣ бѣха разрушени отъ турцитѣ. По празднитѣ турски села бѣха се настанали българи и гърци, избѣгали откждѣ Одринско слѣдъ напущането на тия мѣста отъ рускитѣ войски. За Генералъ-губернатора и за неговото правителство се прѣдставляваше голѣма мжчнотия да разрѣшатъ тоя въпросъ. Отъ една страна человѣколюбието и безпристрастието ги караха да дадатъ всички улеснения и помощи на завръщащитѣ се мюсюлмански бѣжанци за да се настанятъ на старитѣ си мѣста, отъ друга страна человѣколюбието и справедливостьта диктуваха да не се изгонватъ ония, които бѣха пострадали по-рано и то отъ сжщитѣ бѣжанци. Тоя мжченъ въпросъ бѣше повдигнатъ още отъ руското врѣменно правителство, което поиска отъ международната комисия да направи заемъ, съ който да се възстановятъ разстроенитѣ [illegible] и по тоя начинъ да се помогне както на мюсюлманитѣ, тъй и на християнитѣ. Но комисията не искаше да се ангажира съ заемъ и прѣдостави тая задача на руското правителство. Ако възвръщането на бѣжанцитѣ ставаше постепенно задачата би била по-лека, но съ нещастнитѣ бѣжанци се гонеше и една политическа цѣль. Портата желаеше прѣди да се произведатъ законодателнитѣ избори за първото Областно събрание, голѣма часть отъ турското население да бжде по мѣстата си и да участвува въ изборитѣ. Органическия уставъ бѣ запазилъ много привилегии за Султана и за тъй нарѣченитѣ меншеството, но сжщеврѣменно бѣ положилъ и демократическия принципъ, че не само въ гражданското управление, но и въ милицията и жандармерията ще трѣбва да се държи смѣтка за [illegible] на всѣка народность. Румелийското правителство направи всичко възможно да помогне на бѣжанцитѣ: съ даването помощи, съ административни и полицейски разпореждания, съ словесни убѣждения. Една голѣма часть отъ турското население се завърна по селата си, но политическата сила, която цариградскитѣ управници и нѣкои отъ чужденцитѣ очакваха да упражни това бѣдно и убито население върху събитията, се указа твърдѣ слаба. И при турското владичество турското население нѣмаше желание да се бори за граждански и политически правдини и слѣдователно не бѣше приготвено да [illegible] при едно свободно надпрѣварване. За него бѣ поважно да бжде управлението *турско*, па ако ще би и най-абсолютическо. Всички почти мюсюлмани, които доброволно, или по принуждение бѣха напуснали отечеството си, бѣха обеднѣли, оголѣли и загубили прѣдната си турска гордость. Тѣ се връщаха въ областьта не като страдалци за една народна кауза, а като причинители на своето нещастие и на нещастието на своитѣ съсѣди. Наистина отъ Цариградъ бѣха имъ казали, че Изт.-Румелия е турска область, поставена подъ прѣката полицейска и военна власть на Султана, но щомъ минѣха границата тѣ виждаха едно чисто българско управление, съ войска и жандармерия български, съ езикъ въ управлението български, съ окр. управители и окол. началници българи. Генералъ-губернаторъ бѣше назначенъ отъ Султана и въ Цариградъ го наричаха валия, но тѣ го виждаха облѣченъ въ бълг. униформа съ калпакъ на главата. Тѣ чуваха, че тукъ-тамъ имало околийски началници отъ тѣхната народность, но това не измѣняше общия изгледъ на областьта. Тѣхнитѣ първенци и богаташи не бѣха вече ония голѣмци, които тѣ знаеха по-рано. Едни бѣха загинали въ войната, други бѣха се изселили въ Мала-Азия, трети стоеха край границата и чакаха да видятъ какво ще стане, а тия които бѣха останали въ Пловдивъ и въ другитѣ градове търсѣха благоволението на бившитѣ раи. Бѣше станалъ единъ коренень прѣвратъ — неузнаваемъ за тия, които бѣха отсѫтствували отъ областьта прѣзъ 1878-9 години. Оскърбениятъ, унижениятъ, съсипаниятъ българинъ, който прѣди година и половина трѣпереше прѣдъ всѣки турчинъ, сега маршируваше гордо, заповѣдваше безъ двоумение и проявляваше властьта на побѣдитель. Дори интелигентнитѣ турци не можеха да различатъ кой е руски и кой е български офицеръ. Въ материално отношение българитѣ бѣха изличили до голѣма степень своята мизерия, причинена отъ възстанието и войната. Голѣмата сума отъ руско злато, която бѣше се излѣла въ областьта прѣзъ врѣме на окупацията бѣ помогнала на едни да замѣстятъ загубитѣ си, а на други да станатъ богаташи. Голѣми пространства турски земи (ниви, гори, ливади, градини) се изкупуваха отъ българитѣ. Българскиятъ земледѣлецъ, който отдавна жадуваше за земя, намѣри добъръ случай да се снабди съ нея. Много аргати-българи станаха собственици. Това доброволно прѣхвърляне на собственостьта отъ една народность къмъ друга изигра важна политическа роль. Турцитѣ, които си изпродадоха земята, не намираха вече причини да останатъ въ Източна-Румелия и бързаха отново да се изселятъ; а ония, които оставаха въ областьта съ малко земя, обръщаха се на единъ покрусенъ пролетариатъ, който край присѫщия на турцитѣ фатализъмъ, не искаше да знае и никаква народность, за никакъвъ патриотизъмъ, за никакви граждански права. Достатъчно бѣше да не се докача тѣхното религиозно чувство. А то бѣ напълно запазено. Турското население си остана пасивно къмъ политическитѣ ни учреждения безъ никаква организация и безъ никаква инициатива. Даже и тогазъ, когато българитѣ се раздѣлиха на партии, когато самитѣ чиновници започнаха да ги подбуждатъ за запазване на своитѣ привилегии, турското население пакъ си остана въ повечето случаи пасивно, заспало политически, като че прѣкарва единъ съвсѣмъ врѣмененъ животъ въ тая *гяурска земя*. Само когато получаваше заповѣди отъ Цариградъ, или когато дойдеха отвънъ ходжи-агитатори то се опитваше да прави противодѣйствие на властьта, но не съ граждански срѣдства, а съ частични бунтове и разбойнически нашествия, които завършваха всѣкога катастрофално за него. И ако румелийското правителство нѣмаше интересъ да се изберать за Областното събрание поне нѣколко турски депутати турското население не би могло да прокара дори тия, които бѣха негови прѣдставители, — не би се опитало да участвува въ законодателнитѣ избори. Българитѣ, обаче, съзнаваха, че липсата на турци отъ камарата ще се прѣтълкува въ странство като признакъ на угнетение, та за това въ много случаи самитѣ власти ги подканваха да си изберать свои хора за нар. прѣдставители. Едно нѣщо не искаше българската интелигенция — да ги види орѫжие въ рѫцетѣ на гърцитѣ и то не само затова, че като се съединѣха въ нѣколко околии щѣха да прокаратъ общи кандидати противъ българитѣ, което щѣше да намали числото имъ въ Народното събрание, но и защото не желаеше да се произведе впечатление, че турцитѣ прѣдпочитатъ да отидатъ съ гърцитѣ вмѣсто съ българитѣ. Отъ своя страна и турското население, което бѣше се достатъчно настрадало, не желаеше да се създаватъ нови неприятелства съ българското болшинство. Ако не бѣше турското правителство, което съ раздаването на земи въ Мала-Азия и съ изпращането на ходжи отъ Цариградъ да подържатъ фанатизма му, изселването на мюсюлманитѣ щѣше да е много по-малко. Па и нѣкои политически събития идеха да подкрѣпятъ мистическото убѣждение у мюсюлманитѣ, че трѣбва единъ день да минатъ въ Азия. Най-труденъ бѣ живота на мюсюлманитѣ въ селата, гдѣто числото имъ бѣ намалено твърдѣ много въ сравнение съ християнското население. Между християни и мюсюлмани нѣмаше никаква асимилация; нѣмаше и никакво социално общение. Съвсѣмъ друго бѣ положението на мюсюлманитѣ въ чисто мюсюлманскитѣ села. Тамъ тѣ бѣха тъй самостоятелни, щото можеха да забравятъ, че сѫ подъ християнско управление. Кметствата, училищата, събирането на данъцитѣ — всичко това бѣ въ тѣхни рѫцѣ. По селата рѣдко се явяваше стражаръ, а въ околиитѣ, гдѣто болшинството отъ населението бѣ мюсюлманско и стражаритѣ бѣха мохамедани. Но въ такива околии и окол. началникъ и жандармерийския командиръ бѣха мохамедани. При което правителствено учреждение да отидеше единъ турчинъ все щѣше да намѣри нѣкого, който да разбира езика му. По-голѣмата часть отъ сѫдитѣ знаеха турски и говорѣха съ турцитѣ въ сѫдилищата на тѣхенъ езикъ. Въ всѣки окр. сѫдъ имаше по единъ *наипинъ* — турчинъ, запознатъ съ шарийското право. Ако при тия условия, не се завърнаха въ областьта всичкитѣ бѣжанци и ако завърналитѣ се не си създадоха политическо положение, причината трѣбва да се търси вънъ отъ румелийското управление.

Голѣмата свобода на която се радваше турското население въ областьта даде и нѣкои неприятни послѣдствия. Въ Родопскитѣ планини бѣха се натрупали значително число башибозуци, които прѣдставляваха една опасность за мирното развитие на страната. До гдѣто рускитѣ войски прѣбивавaха въ Изт.-Румелия тѣ не смѣеха да напуснатъ планинитѣ. Но слѣдъ настаняването на румелийското правителство се назначи за окол. началникъ въ Кърджали бившъ турски каймакаминъ. Всичкитѣ военни и граждански власти въ тая околия бѣха турци. Румелийското правителство разчиташе съ това си поведение да привлече турското население. Но турскитѣ първенци на тая околия считаха всичко това за слабость и помислиха, че могатъ да се прогласятъ за независими отъ Изт.-Румелия и зависими отъ одринския вилаетъ. Турското правителство фаворизираше тая тенденция. Заповѣди се изпращаха въ Кърджали и отъ Пловдивъ и отъ Одринъ, но тамошнитѣ власти не отговаряха нито на еднитѣ, нито на другитѣ. Тая маневра се продължаваше нѣколко врѣме. Пловдивското правителство се надѣваше, че съ добромъ и свобода ще ги усмири и привлече къмъ себе си. Но прѣзъ пролѣтьта на 1880 година нѣколко въоржжени банди прогласиха кърджалийската околия за независима и призоваха населението да се присъедини къмъ тѣхъ. Всички кърджалийски младежи, които знаеха да си служатъ съ оржжието, се притекоха къмъ тѣхъ. Първата имъ работа бѣ да обезоржжатъ околийската жандармерия. Макаръ възстанието да бѣ явно и безсъмнѣнно правителството поиска да дѣйствува пакъ снизходително и да избѣгне всѣко кръвопролитие. То даде заповѣдь на хасковската дружина да замине за кърджалийската граница, но да дѣйствува най-благоразумно и по умѣренъ начинъ за възстановление на реда. Турскитѣ главатари не можаха и тоя пжть да разбератъ добритѣ и свободолюбиви намѣрения на румелийското правителство. При настжпване на дружината въ кърджалийската околия бунтовницитѣ започнаха да стрѣлятъ. Това принуди дружината да започне и тя стрѣлба. Възстанието бѣ потушено въ нѣколко само дни. Главатаритѣ избѣгаха въ Одринъ, но нѣколко кърджалийски села пострадаха, вслѣдствие репресивнитѣ мѣрки на милицията. Въ Цариградъ се вдигна голѣмъ шумъ не само отъ страна на турското правителство, но и отъ страна на нѣкои посланици на Великитѣ държави. Когато избухна възстанието турцитѣ го прѣдставиха като една непобѣдима революция, но когато хасковската дружина сполучи

[illegible] потуши въ нѣколко дни, тогазъ тѣ започнаха да казватъ [illegible] въ кърджалийско нѣмало никакво възстание, че съ[illegible]нието било устроено за да може да се смаже независимия и бодъръ духъ на тия планинци. Причиненитѣ на населението [illegible] се прѣувеличиха до ужасни размѣри. Румелийското правителство се принуди да назначи смѣсена комисия отъ чужди офицери на румелийска служба и бълг. сждии, която да [illegible] рапорта си на французки езикъ. Въ тоя рапортъ се [illegible] нѣкои прѣкалени дѣйствия на дружинния командира и на нѣкои отъ неговитѣ офицери, както и на нѣкои [illegible], но създаденото въ Цариградъ здание отъ чудовищни [illegible] се събори. На пострадалитѣ се дадоха помощи отъ [illegible]ното съкровище, дружинниятъ командиръ биде уволненъ, [illegible] войници се наказаха, но кърджалийската околия, [illegible] имаше 32 села, слѣдъ това стана най-мирната и най-ре[illegible] въ плащане на данъцитѣ.

Друго едно бунтуване на турското население стана въ [illegible] околия, гдѣто тъй сжщо болшинството бѣше турско [illegible] турци, но и то биде смазано твърдѣ лесно [illegible] много жертви. Слѣдъ това и тая околия стана много мирна [illegible] помисли за друго възстание.

Изборитѣ за първото Областно събрание.

Споредъ врѣменнитѣ разпореждания, приложени къмъ Органическия уставъ, първитѣ областни избори трѣбваше да [illegible] вжтрѣ въ три мѣсеци отъ какъ се настани Генералъ-губернатора въ областьта. До изработването на единъ обла[illegible] законъ Генералъ-губернатора имаше право да опрѣдѣли [illegible] на избирателнитѣ колегии съ заповѣдь, издадена по [illegible] на една особена комисия, която се състоеше: 1) отъ [illegible] главни администратори на областьта (директоритѣ), 2) отъ [illegible] на 7-тѣ признати религиозни общества въ об[illegible], и 3) отъ по единъ прѣдставитель на сжществующитѣ [illegible] съвѣти. Числото на избирателнитѣ колегии бѣ опрѣ[illegible] отъ самия Органически уставъ да бжде 36. На коми[illegible] се възлагаше длъжностьта да ги разпрѣдѣли по такъвъ [illegible], щото всички да бждатъ приблизително съ еднакво [illegible], като се пази общини отъ два различни окржга да [illegible] въ една и сжща избирателна колегия. Важностьта [illegible] разпрѣдѣление състоеше въ това, като се спазятъ [illegible] прѣдписания на закона, да се размѣстятъ общинитѣ [illegible] начинъ, щото българското население да има над[illegible] въ повечето колегии. Но отпослѣ се указче заа, да

има българското население едно грамадно болшинство
марата не се изисквало никакво изкуствено разпрѣдѣл
избирателнитѣ колегии. Турцитѣ бѣха пръснати по
ласть и като изключимъ 2—3 околии чисто турски, тѣ
вяха между българското болшинство. А гърцитѣ макаръ
средоточени въ нѣколко околии, но общото имъ
твърдѣ малко за да не може да се наложи въ много
Още отъ самото начало българската интелигенция
ваще голѣмото значение на законодателното тѣло и
ваше да се извършатъ изборитѣ колкото е възможно
Въ Областното събрание тя виждаше единственото срѣд
се прояви народната воля. За нея то бѣ върховния
на страната. „Турцитѣ и гърцитѣ, казваше тя, могатъ
интересуватъ за управлението на страната, защото се
ватъ гости въ нея, но ние българитѣ, които пролѣхме
заедно съ руситѣ за нейната свобода, не можемъ да
хладнокръвни; ние искаме по-скоро да се прояви
воля и да се наложи тя на всички. Но не бѣ тъй лес
изпълнятъ всички формалности, прѣдписани отъ Орган
уставъ: да се раздѣлятъ колегиитѣ на секции, да се
избирнитѣ списъци, да се разлѣпятъ на видно мѣсто
могатъ да се провѣряватъ отъ избирателитѣ, да се раз
отъ сѫдиитѣ оплакванията на обезправданитѣ и т. н.
цитѣ, обаче, захванаха прѣди да излѣзе заповѣдьта,
се опрѣдѣляше деня на изборитѣ. Трѣбваше да се
населението интересъ къмъ избирателната борба, трѣб
му се прѣдстави опасностьта отъ сгрупирането на мен
по-голѣма отколкото бѣше въ сѫщность. Но най-гл
което се прѣпорѫчваше на българскитѣ избиратели бѣ,
бравятъ всички частни недоразумѣния и въ всѣка изби
колегия да се постави само по единъ българинъ канди
да не се дѣлятъ гласоветѣ и да не се даде възмож
меншествата да се избере тѣхенъ кандидатъ въ една
съ българско болшинство. Директоратътъ се държеше
на страна. Повечето отъ директоритѣ не си дадоха дори
дидатуритѣ за депутати. Тъй както се приготовляваше
за първитѣ законодателни избори тя носѣше характеръ
национална. Наистина пробираха се за кандидати най
лигентнитѣ и най-популярнитѣ, но и това ставаше
националистична цѣль: да покажемъ на свѣта, че Изт.-Ру
не само е българска, но и че нейнитѣ избраници сто
всѣко отношение по-високо отъ избраницитѣ на другитѣ
родности. И това се постигна. Органическиятъ уставъ

да се избиратъ за народни прѣдставители всички изби-
които сѫ навършили 25 години. Отъ правото на изби-
се изключваха само административнитѣ чиновници въ
окрѫзи и околии, служащитѣ въ милицията и
мерията и отговорнитѣ смѣтачи на общитѣ пари на
областьта. Тая свобода въ избираемостьта даде възможность
въ събранието цвѣтътъ на българското население.
жително бѣ, че дори българитѣ не излѣзоха съ една
програма, или платформа. Тѣ се ограничиха само съ
агитации и съ принципа; за българитѣ, или противъ
гаритѣ. Най-силнитѣ органи въ тая избирателна борба бѣха
тическитѣ дружества и до нѣкждѣ административнитѣ
ници, които подържаха не нѣкои опрѣдѣлени личности,
патриотическия принципъ, че трѣбва да се докаже на свѣта
гарския характеръ на областьта.

Деньтъ 7 октомврий бѣ опрѣдѣленъ за произвеждането пър-
законодателни избори въ Източна Румелия. Стария български
Гаврилъ Кръстевичъ, въ качеството си директоръ на
рѣшнитѣ дѣла бѣ отправилъ окрѫжно до подвѣдомственитѣ
чиновници, въ което имъ даваше наставления, какъ да ста-
тия избори за да бѫдатъ напълно съобразни съ Органическия
и главно прѣпорѫчваше имъ да запазътъ пълната сво-
на избирателитѣ. Въ оздравяване на свободата бъл.
ринъ намираше най-голѣмитѣ гаранции за благодѣнствието
областьта. Тая свобода той искаше не само за болшинство-
но и за най-дребнитѣ меншества. Може да се каже, че
боритѣ всѣкждѣ станаха мирно и тихо, безъ да се на-
сериозно реда. Най-силна бѣ избирателната борба въ
Пловдивъ и това бѣ твърдѣ естествено. Пловдивъ не
бѣ административенъ центъръ на областьта, но въ него
се водѣше главната борба между българизма и гър-
Тритѣ главни народности: българитѣ, турцитѣ и гърци-
претендираха за първенство въ тоя старъ градъ. За бъл-
ритѣ бѣ важно да не се коалиратъ турцитѣ и гърцитѣ
това се постигна сравнително лесно, защото въ столицата
Изт. Румелия ни една отъ тия двѣ народности не искаше
на другата. Турцитѣ се гордѣеха съ множеството си,
гърцитѣ съ интелигентностьта си. Къмъ българитѣ се при-
евреитѣ и арменцитѣ, които още прѣзъ врѣме на
окупационно управление бѣха се свързали съ тѣхъ
католицитѣ, или тъй нареченитѣ павликяни, които до
нето на освободителнитѣ войски, се държаха на стра-

на отъ българитѣ православни, се слѣха съ тѣхъ въ национално отношение и образуваха едно цѣло. Съ българитѣ отидоха и ония Пловдивски махали, които прѣди освобождението минаваха за гръцки, но които прѣзъ врѣме на окупационното управление, бѣха се прогласили за българи. Съ българитѣ отидоха и всички ония, които обичаха свободата и самоуправлението на страната, защото само българитѣ подържаха тия принципи: турцитѣ и гърцитѣ прѣдпочитаха да се възвърне стария режимъ, защото само при него тѣ можеха да иматъ първенство. Изборътъ въ Пловдивъ даде слѣдния резултатъ:

българскиятъ кандидатъ	2345	гласа
турскиятъ »	1651	»
гръцкиятъ »	511	»

Тоя резултатъ бѣ една голѣма побѣда за българитѣ и едно голѣмо поражение за гърцитѣ. Поражението бѣ толкова по-чувствително, че прѣди освобождението гърцитѣ се прѣдставляваха въ Пловдивъ за владѣюща нация. Отъ 8 православни църкви и 2 параклиса само 2 принадлежеха на българитѣ и тѣ въ крайнитѣ махали. Сжщото бѣ горѣ-долѣ и съ училищата. Въ центъра на града много малко семейства приказваха у дома български, макаръ сами тѣ да бѣха отъ българско потекло. Но освобождението на България и врѣменното руско управление направиха чудеса,—поне колкото се касае до Пловдивъ. Резултатътъ показа, че дори когато се коалиратъ двѣтѣ народности — турската и гръцката, пакъ българитѣ въ Пловцивъ могатъ да спечелятъ болшинство, стига да сж съгласни помежду си и да се покажатъ енергични. Трѣбва да се разбере, обаче, че борбата не би се поставила на национална почва, ако международната комисия при изработването на Органическия уставъ не си бѣ дала за задача да обезправдае болшинството отъ населението въ полза на нищожни меншества Българитѣ бѣха длъжни да покажатъ съ единодушието си, че сж били прави, когато сж твърдѣли, че Изт. Румелия не е по-малко българска отъ княжество България.

Понеже нѣкои отъ избраницитѣ бѣха чиновници, които не искаха да напуснатъ службата си, подадоха си оставката отъ депутатство, а други които бѣха избрани въ повече отъ едно мѣсто оптираха само за едното и тогасъ, стана нужда да се произведатъ допълнителни избори, които заедно съ първитѣ, дадоха слѣднитѣ резултати:

българи	31	депутати
турци	2	»
гърци	3	»
	Всичко: 36	депутати

Споредъ Органическия уставъ областьта бѣ раздѣлена на 36 избирателни колегии и всѣка една отъ тѣхъ избираше по единъ депутатъ. Само мѣстнитѣ поданници и ония, които бѣха навършили 25 години, можеха да бждатъ избирани. Освѣнъ това избранитѣ трѣбваше да иматъ и качеството на избиратели. А избиратель можеше да бжде всѣки, който владѣеше нѣкой недвижимъ имотъ, или на когото бащата и майката владѣеха такъвъ имотъ. Не се изискваше имотенъ цензъ отъ духовенството, отъ учителитѣ, отъ чиновницитѣ и отъ ония, които сж свършили нѣкое висше училище. Слѣдъ 15 години отъ обнародването на Органическия уставъ източно-румелийскитѣ избиратели трѣбваше да бждатъ грамотни на български, турски или гръцки. Лишаваха се отъ избирателно право осжденитѣ за кражба, за измама, за злоупотрѣбяване на довѣрие, за посегателство върху нравитѣ и изпадналитѣ и невъзстановени търговци. Понеже имотниятъ цензъ бѣ извънредно малъкъ и [illegible] почти румелийски граждани го притежаваха, то и мал[illegible] се срѣщаха възрастни люде, които не бѣха избиратели. Изборитѣ ставаха въ единъ день по цѣлата областъ. Деньтъ на избора трѣбваше да се обяви съ заповѣдь отъ Ген. губернатора най-малко 15 дни прѣди да станатъ тия избори. Депутатитѣ се избираха съ относително висшегласие, каквото и да бѣше числото на гласоподавателитѣ. Първитѣ избори станаха подъ влиянието на единъ патриотически поривъ и на една [illegible] задружна агитация, та затова и числото на гласоподавателитѣ бѣше голѣмо; но отпослѣ въ нѣкои избирателни колегии депутати се избираха съ по 300 гласа.

Освѣнъ избранитѣ 36 депутати, Областното събрание се състоеше още отъ 10 членове по право и 10 членове по назначение отъ Генералъ-губернатора. Авторитѣ на Орган. уставъ, като мислѣха, че не ще да е удобно народното прѣдставителство да е раздѣлено на двѣ камари, бѣха слѣли въ едно камарата съ неизбѣжния въ англо-саксонскитѣ страни сенатъ. Тѣ [illegible] Областното събрание да прѣдставлява не само масата отъ населението, но и ония народности и икономически класи, които не биха могли да намѣрятъ колегия, която да зачете тѣхнитѣ национални интереси и права. Слѣдователно въ източно-румелийската камара бѣ приложенъ до извѣстна степень защищавания отъ Джонъ Стюартъ Милла принципъ за прѣдставителството на меншествата. Десетьтѣ прѣдставители по право бѣха: 1) началницитѣ на 7-тѣ припознати религиозни общества въ областьта (турския мюфтия, българския православенъ архиепископъ, гръцкия православенъ архиепископъ, католическия митрополитъ, протестантския прѣдставитель, арменския епископъ и еврейския главенъ рабинъ), 2) прѣдсѣдательтъ на Върховния сждъ, 3) прѣдсѣдательтъ на Върховното сждилище за административни разпри и 4) гл. контрольоръ на финансситѣ. Религиознитѣ началници бѣха най-компетентни да прѣдставляватъ духовнитѣ интереси на меншествата. Поне това бѣ оправданието на международната комисия за горѣозначенитѣ 7 членове. Колкото за останалитѣ три члена тѣ прѣдставляваха въ името на законностьта и отвлеченатa правда. Главниятъ контрольоръ на финанситѣ, който се намираше въ едно независимо положение къмъ централната власть, и на когото службата отговаряше на прѣдсѣдателя на Върховната Смѣтна Палата у насъ, бѣ длъженъ да дава обяснения по изпълнението на бюджета.

Третята категория, 10 депутати, — които бѣха назначавани отъ Ген. губернатора, споредъ чл. 74 на Органическия уставъ трѣбваше да се избиратъ, колкото е възможно по-равно числено измежду слѣднитѣ три категории: 1) измежду 100-тѣ най-личните землевладѣлци, търговци и промишленци въ областьта; 2) измежду чиновницитѣ на гражданското управление и сждиитѣ; 3) измежду гражданитѣ, които вършеха нѣкое свободно занятие и притежаваха диплома за доктори, или лисансие отъ нѣкой универститетъ или друго висше училище, което се равняваше на университетъ. За първото Областно събрание Ген. губернаторътъ назначи 3 турци, 2 православни българи, 2 гърци, 1 българокатоликъ, 1 арменецъ и 1 евреинъ. При това назначение той не запази напълно прѣдписанията на Орган. уставъ и пропорцията, но българитѣ, които бѣха спечелили въ изборитѣ такова грамадно болшинство, показаха снисходителность къмъ своя Ген. губернаторъ. Ни една отъ другитѣ народности не надминаваше българската по своето богатство или ученость, но при избора на лицата Ген. губернаторътъ се водеше повече отъ политически отъ колкото отъ социални мотиви. Той искаше да покаже и на Високата Порта и на Великитѣ сили, че меншествата по своята числена слабость не сж могли при изборитѣ да изкаратъ повече депутати, но той е готовъ по своя лична воля да ги задоволи. За турската народность това бѣ нуждно. По число турското население идеше слѣдъ българското, но въ изборитѣ то бѣ останало по-назадъ и отъ

[illegible] Българокатолицитѣ бѣха гласували въ Пловдивъ за българския кандидатъ и съ назначението на единъ католикъ имъ се даваше една компенсация. Сжщото бѣха направили въ цѣлата область арменцитѣ и евреитѣ. Въ случая гърцитѣ бѣха най-много фаворизирани. Тѣ бѣха развили най-силната коалиция противъ българитѣ бѣха сполучили да прокаратъ двама свои депутати и при все това Ген. губернатора назначи и отъ тѣхната народность двама души. Правителството мислѣше да ги задоволи и умиротвори, но се измами въ прѣсмѣтанията си. Гърцитѣ, подържани отвънъ, си останаха най-недоволния и най-шумния елементъ. Въ Европа, обаче, тая отстъпчивость на българитѣ имъ принесе полза.

Отъ 36 избирателни колегии само въ четири бѣха подадени контестации за да искатъ касиране на изборитѣ по причина на неправилность: Пловдивска, Станимъшка, Каваклийска и Панагюрска. Първитѣ три бѣха смѣсени съ гръцко население; въ Пловдивската бѣ избранъ българинъ и контестантитѣ бѣха гърци; въ Станимъшката и Каваклийската бѣха избрани гърци, и контестациитѣ идеха отъ българи. Панагюрската колегия бѣ чисто българска и контестацита идеше отъ единого отъ пропадналитѣ кандидати. Споредъ чл. 88 отъ Орган. уставъ повѣрителнитѣ писма на избранитѣ за Обл. събрание депутати, се провѣряваха отъ Върховния сждъ въ цѣлия му съставъ. Членоветѣ на събранието, се допущаха да участвуватъ въ разискванията по контестирания изборъ. Върховниятъ сждъ се ржководеше по обикновеното сждопроизводство, което въ случая бѣ съвсѣмъ безплатно. За всѣки изборъ можеше да се подава контестация, било отъ гл. прокурора по заповѣдь на Ген. губернатора, било отъ кой да е избиратель, който принадлежеше на избирателната колегия, въ която бѣ станалъ избора. Срокътъ за подаване на контестацията бѣ 15 дни отъ когато бѣ прогласенъ избрания кандидатъ. Контестацията се подаваше до прѣдсѣдателя на сжда, който бѣ длъженъ да извѣсти заинтересувания избраникъ, като му даде възможность да прѣгледа книжата и да подаде [illegible] ще оправдателни мемоари. Освѣнъ това Върховниятъ сждъ бѣ длъженъ да издава мотивирано своитѣ рѣшения, било че е утвърдилъ избора, било, че го е касиралъ. Отъ четиритѣ [illegible] избори тритѣ се утвърдиха, а само Станимъшкия се касира. Провѣрката на тия избори бѣ събрала въ сжда [illegible] доста многобройна публика отъ депутати и видни граждани. Тия бѣха първитѣ политически дѣла, подложени на сждъ и отъ които можеше да се сѫди за безпристрастието на новата магистратура. Прѣдъ сѫда странитѣ имаха пълна свобода да говорятъ; никой не ги прѣкѫсваше и никой не имъ отнемаше думата. Слѣдъ пледоаритѣ, сѫдътъ се оттегляше на съвѣщание и издаваше рѣшенията си мотивирани, тъй както правеше по всички граждански и углавни дѣла. Рѣшението съ което се касира Станимъшкия изборъ носеше подписитѣ на 8 сѫдии, отъ които 5 българи, 2 гърци и единъ турчинъ. Това рѣшение се обнародва въ вѣстницитѣ за да види публиката мотивитѣ по които е касиранъ тоя изборъ. Сѫщото стана и съ рѣшението по провѣрката на Пловдивския изборъ, който се утвърди отъ сѫда. Публичностьта даваше възможность да се видятъ дѣйствията на сѫда по единъ политически въпросъ, а това бѣ най-доброто срѣдство да се разбиятъ безоснователнитѣ обвинения и интриги на недоволнитѣ. Международната комисия, като имаше прѣдъ видъ разгорещенитѣ страсти, които създаваше борбата между народноститѣ, прѣдоставила бѣ на едно неполитическо тѣло провѣрката на изборитѣ. Възможно е сѫдътъ да не е дѣйствувалъ всѣкога идеално, възможно е да е грѣшилъ, па дори нѣкога да е допусналъ политически съображения въ чисто сѫдебното дѣло, но като се сравни дѣятелностьта на Вър. сѫдъ въ Пловдивъ по провѣрката на изборитѣ съ тая на Народното събрание въ София изпъква много ясно умѣреностьта на първия и буйностьта на второто.

Първата сесия на първото Областно събрание

На 22 октомврий 1879 година Генералъ губернаторътъ заобиколенъ отъ директоритѣ и висшитѣ офицери тръгна пѣшкомъ отъ жилището си и пристигна прѣдъ зданието, което по-рано бѣше турски хамамъ, а прѣзъ врѣме на тежкитѣ врѣмена тъмница. Сега бѣ приспособено да служи за засѣдателна зала на източно-румелийското законодателно тѣло. Вѫтрѣшностьта на зданието бѣ украсена съ цвѣтя, вмѣсто съ знамена. Всичко бѣ скромно и въ малъкъ мащабъ, но все напомнюваше българска държава. Около зданието и вътрѣ въ него бѣ се събрала многобройна публика. Когато пристигна Генералъ губернатора военната музика засвири българския маршъ: *Шуми Марица*, който си остана народенъ химнъ прѣзъ всичкото врѣме на сѫществуването на Източна Румелия. Депутати и присѫтствуващата публика го посрѣщнаха съ рѫкоплѣскания и ура. А. Богориди облѣченъ въ военна униформа и съ български калпакъ на главата пристѫпяше нерѣшително и съ дрѣбни крачки къмъ

прѣдсѣдателското мѣсто. Изправи се на него, свали си калпака, погледна мигнишкомъ натрупалото се множество, което бѣ вперило въ него очи и съ двоумѣние чакаше да му кажатъ, какво да прави по-нататъкъ. Директорътъ на просвѣщението, който познаваше всички мѣстни езици, се изправи до него и започна да чете монотонно *„Княжеското Слово“*: най-напрѣдъ на български, послѣ на турски и най-сѣтнѣ на гръцки. Гръмогласни рѫкоплѣскания посрѣщнаха края на българското слово, а гробно мълчание края на турското и на гръцкото слово. Та и какво можаха да направятъ 5 души турски депутати, или 5 души гръцки депутати. Ако се опитаха да рѫкоплѣскатъ слѣдъ прочитането на словото на тѣхнитѣ [illegible], щѣха само да се изложатъ. Генералъ-губернатора поздрави събранието съ кимане на глава и си излѣзе, изпратенъ по сѫщия начинъ, както бѣ и посрѣщнатъ. Военната музика пакъ засвири *Шуми Марица*. Въ „Княжеското“ слово се изказваше прѣди всичко съжаление, гдѣто Събранието не е могло да бѫде свикано по-рано, но се надѣваше на снисхождението на депутатитѣ, съ което ще уцѣнятъ непрѣодолимитѣ мѫчнотии, създадени отъ самото положение на страната. Генералъ-губернатора поменаваше за своята обиколка изъ областьта, прѣзъ врѣме на която съгледалъ, че властитѣ изпълнявали добросъвѣстно длъжностьта си, а населението живѣело братски помежду си, макаръ въ нѣкои мѣста да владѣяла крайна бѣдность, както между християнитѣ, тъй и между мохамеданитѣ. Той съобщаваше на депутатитѣ, че е взелъ нѣкои мѣрки за да се помогне на пострадалитѣ, но се надѣваше, че съ помощьта на събранието ще могатъ да се разширатъ. Отъ законопроектитѣ се поменаваше изрично само бюджетопроктътъ; за другитѣ се само загатнуваше. „Книжеското“ слово свършваше съ слѣднитѣ думи: „Осloненъ на вашия патриотизмъ, азъ се надѣя, че всички, въодушевени отъ искренна любовь къмъ отечеството и къмъ общата му полза, вие единодушно и задружно ще се сѣгнете съ всичката си патриотическа ревность, за да се покажете на височината на званието си и да изпълните удовлетворително вашото мѫчно послание, като съдѣйствувате съ вашата опитность и съ вашитѣ познания въ мѣркитѣ сгодни за благоустроението и за нравственото и веществено развитие на областьта.“

Споредъ Органическия уставъ и по общоприетата практика до избирането на постоянно бюро най-стария членъ на събранието трѣбваше даземе прѣдсѣдателското мѣсто, а най младитѣ членове на събранието да изпълняватъ секретарската длъжность. Българскиятъ православенъ митрополитъ се качи на трибуната и прѣдложи за приврѣмененъ прѣдседатель най-старъ членъ въ Областното събрание—Католишкия Епископъ Рейно по произхожоение италиянецъ, който въ качеството си на началникъ на католишката община въ областьта, бѣ по право членъ на събранието. Той бѣ живѣлъ близо половинъ вѣкъ между своето българско паство, тъй нарѣченитѣ *павликени*, но знаеше слабо български и го произнасяше твърдѣ смѣшно. До освобождението цѣлото католическо духовенство бѣ вънкашно и не българско: то полагаше усилия да държи павликенитѣ уединени. Не само никакви бракове не се извършваха между православни и католици, но въ смѣсенитѣ села бѣ забранено отъ духовната власть на павликенитѣ да участвуватъ въ хората, въ сведбитѣ и пр. Българското духовенство въ замѣна на това насаждаше прѣзрѣние къмъ българо-католицитѣ. Какви не клюки и подигравки не се чуваха за католишкитѣ патери, които бѣха не само чужденци, но и неженени! Врѣменното руско правителство още отъ началото взе всички мѣрки, за да помири и сближи тия два клона на единъ и сжщи народъ. Въ това отношение то си послужи съ посрѣдството на нѣкои висши руски офицери отъ католическо изповѣдание. При вземането на първитѣ новобранци, при назначението на първитѣ чиновници и служащи, то тури на еднаква нога българитѣ католици съ българитѣ православни. И тази разумна и благотворна мѣрка даде трайни плодове. И слѣдъ заминаването на руситѣ, новото румелийско управление продължаваше да слѣдва сжщия пжтъ.

Вечерьта се даде угощение въ конака, на което присжтствуваха българския Екзархъ, който още се намираше въ Пловдивъ, висшитѣ сановници на областьта, депутатитѣ и пр. Заслужава отбѣлѣзване държаната на французски езикъ наздравица отъ Генералъ-губернатора въ която между другото той каза: „Голѣмото ми желание е, щото историята като спомене за днешното важно събитие — отварянето на първото Събрание на страната, да прибави, че съмъ билъ първия, който съмъ се старалъ да заслужа довѣрието на населението и да положа първитѣ основи на това искренно и лоялно съгласие, което трѣбва да сжществува между правителството и събранието". Въ тия думи се прозираше цѣлата политическа програма на първия Генералъ-губернаторъ. Това бѣ единъ видъ обѣщание,

и той не ще държи за директоръ лице, което не се радва на симпатиитѣ и довѣрието на събранието.

Въ второто засѣдание камарата избра комисия, която да изработи проектъ за вжтрѣшенъ правилникъ и слѣдъ гласуването му се пристжпи къмъ избирането на окончателно бюро. Въ третото засѣдание се прѣдстави само на български езикъ изработения отъ комисията проектъ за вжтрѣшенъ правилникъ. Единъ отъ гръцкитѣ депутати, назначенъ отъ Генералъ-губернатора, взе думата и на гръцки езикъ, поиска проектътъ да бжде прѣдставенъ и на тритѣ езици — български, турски и гръцки, а не само на български. Българскитѣ депутати възстанаха противъ това прѣдложение, което не се основаваше на никой членъ отъ Органическия уставъ. Понеже чл. 97 отъ устава даваше право на депутатитѣ да употрѣбяватъ за своитѣ слова, бѣлѣжки и прѣдложения, устни или писменни, единъ отъ тритѣ езика, а не и тритѣ езика на едно, то комисията, която се състоеше въ болшинството си отъ българи, имаше право да прѣдстави своя проектъ само на български, и възраженията на гръцкия депутатъ противъ проекта бѣха съвсѣмъ неумѣстни. [illegible] единъ гръцки депутатъ, избранъ отъ населението, слѣдъ като призна, че наистина не е длъжность на комисията да прави прѣдложенията си на тритѣ езика, настоя, обаче, щото бюрото да раздава прѣдварително на тритѣ езика всички документи, които ще се разискватъ въ събранието, за да могатъ да ги разбератъ добрѣ и ония депутати, които не сж запознати съ българския езикъ. Аргументитѣ си той черпеше отъ чл. 29 на устава, който казваше, че присждитѣ и рѣшенията на сждилищата трѣбва да се прѣвеждатъ официялно на тоя езикъ, който посочи заинтересуваната страна. Но случая бѣ съвсѣмъ другъ и той не можеше да се приспособи въ законодателното тѣло. Тоя въпросъ бѣ прѣдоставенъ отъ Европейската комисия за разрѣшение на самото Областно събрание и то го разрѣши окончателно еднъжъ за всѣкога. Само [illegible] депутати гласуваха за гръцкото прѣдложение, двама турци се въздържаха, а всички останали: турци, евреи и арменци гласуваха заедно съ българитѣ и по тоя начинъ още единъ пжть се рѣши и то отъ най-компетентното мѣсто, че официялниятъ езикъ на Областното събрание въ Източна Румелия трѣбва да бжде българския. Наистина, че въ говоренето си турскитѣ и гръцкитѣ депутати продължаваха да употрѣбяватъ своя роденъ езикъ, но нуждата измѣни до голѣма степень и тая практика. Понеже стенографитѣ не разбираха другъ езикъ освѣнъ

И

българския, то рѣчитѣ, казани на другъ езикъ оставаха незабѣлѣзани въ протоколитѣ. Отъ друга страна ончя гръцки или турски депутати, които бѣха понаучили малко български и които искаха тѣхнитѣ рѣчи да произведатъ извѣстенъ ефектъ и въ камарата, опитваха се да говорятъ на български. Българскитѣ депутати въ своя патриотизмъ се показваха твърдѣ снисходителни къмъ такива оратори и по тоя начинъ ги насърчаваха да говорятъ на български. Постепенно българскиятъ езикъ започна да се употрѣбява отъ всички почти говорители; които не го знаеха, мълчеха прѣзъ цѣлата сесия.

Това рѣшение на събранието не произведе много впечатление въ чужбина. Даже въ Цариградъ поглеждаха на него като естествено послѣдствие отъ грамадното болшинство на българскитѣ депутати, които областьта бѣ изпратила въ събранието. Самитѣ гърци въ Пловдивъ не говорѣха вече, че българската народность съставлява една четвъртъ или даже третя отъ цѣлото население.

Съставътъ на камарата бѣ повдигналъ до голѣма степень престижа й. Вѣстници, които до тогасъ прѣдставляваха българитѣ за неуки и за необразовани, като видѣха, че по-голѣмото число отъ избраннтѣ депутати бѣха хора съ европейска култура, започнаха да хвалятъ Областното събрание.

Изборътъ на бюрото бѣ тоже едно усилване на мнѣнието, че областьта не само е българска, но и може да дава народни прѣдставители, които да правять честь на всѣки парламентъ. Споредъ чл. 90 на Органическия уставъ Областното събрание избираше двама кандидати за прѣдсѣдатели а Генералъ-губернатора назначаваше единъ отъ тѣхъ. Двамата кандидати бѣха Ив. Евст. Гешевъ и Д-ръ Странски. Първиятъ получи 46 гласа, а вторият 26. Прѣзъ това врѣме Генералъ-губернатора А. Богориди отсѫтствуваше отъ областьта и го замѣстваше главния секретарь Г. Кръстевичъ. Той веднага уважи първия и съ това даде да се разбере, че той не иска да се ползува отъ правото на прѣдпочитане, което му бѣше наложилъ Органическия уставъ. Тая постѫпка на Генералъ-губернаторството се посрѣщна удобрително отъ цѣлата почти камара. Ив. Евст. Гешевъ се радваше на голѣма репутация, която бѣ спечелилъ още прѣди освобождението като общественъ дѣецъ и като страдалецъ за българската кауза. Прѣзъ врѣмето на руското окупационно управление той бѣ се прѣпоржчалъ съ своята практическа опитность, съ своитѣ економически познания и съ своя умѣренъ характеръ. Макаръ да съчувствуваше

обаче на младата и буйна партия, която искаше цѣлокупностьта на българския народъ и която дори съ сила искаше да се съпротивлява на постановленията на Берлинския договоръ, но се радваше на симпатиитѣ и на старата партия, водена тогазъ отъ българския екзархъ, отъ Ст. Чомаковъ и отъ нѣкои отъ виднитѣ чорбаджии. И като прѣдседатель на Областното събрание той пакъ продължаваше да бѫде главенъ редакторъ на в. *Марица* и това даваще поводъ на нѣкои чужденци да считятъ тоя вѣстникъ единъ видъ като официозъ на румелийското правителство. Ив. Евст. Гешевъ бѣ, обаче, най-типичния прѣдставитель на българското болшинство въ новата източно румелийска камара. Едвамъ навършилъ 30 годишна възрасть, (болшинството отъ избраницитѣ българи бѣха около тая възрасть, а мнозина и по-долѣ отъ нея) запознатъ съ парламентарнитѣ правила на чуждитѣ държави, въодушевенъ съ духъ на безпристрастие той водй засѣданията на първото народно прѣдставителство въ Източна-Румелия съ авторитетъ, който бѣше неизбѣженъ за да се издигне камарата и прѣдъ очитѣ на Генералъ-губернатора и прѣдъ очитѣ на чуждитѣ прѣдставители.

Другитѣ членове на бюрото (двама подпрѣдседатели, двама секретари и двама квестори) бѣха тоже българи, съ изключение на единъ турчинъ, който бѣ избранъ отъ българското болшинство, а не отъ каолиралитѣ се малцинства. Въ другитѣ парламентарни комисии тъй сѫщо прѣобладаваше бълг. елементъ. На всѣкждѣ се чуваше български езикъ: и въ засѣдателната зала, и въ канцелариитѣ, и въ комиситѣ и въ ложитѣ. Нуждата да се знае тоя езикъ се чувствуваше отъ всички и тия, които искаха да бѫдатъ въ течение на онова, що се вършеше въ камарата, започнаха да го изучаватъ.

Законодателната дѣятелность на камарата.

Прѣди да пристѫпи къмъ главната своя дѣятелность камарата гласува изработения отъ специалната комисия отговоръ на „княжеското“ или „тронно слово.“ Въ него депутатитѣ говореха като представители на една независима парламентарна държава. Избѣгваха да се спомене името на Султана, а къмъ Генералъ-губернатора изразяваха чувства на прѣданность и благодарность. Отговорътъ се свършваше съ слѣдния параграфъ:

„Благодаримъ сърдечно, Ваше Сиятелство, за ласкателнитѣ изражения, които благоволихте да ни отправите. Ние, въодушевени съ братски чуства, ще залегнемъ, до колкото зависи отъ насъ, да оправдаемъ вашитѣ надѣжди и да напълнимъ трудното си послание, съгласно съ ожиданията, както на страната, тъй на вънкашния свѣтъ който съ голѣмъ интересъ, вѣрваме, наблюдава мѣркитѣ, които ще се вземать за благоустройството и за вещественното и нравствено развитие въ злочестата наша область". Адресътъ въ отговоръ на словото се поднесе на Генералъ Губернатора отъ една депутация съставена отъ началницитѣ на религиознитѣ общини и отъ избрани депутати. Всичко ставаше тъй, щото да се подчертае, че Източна-Румеля фактически е самостоятелна държава.

Първитѣ законопроекти, които се внесоха въ камарата бѣха всички отъ финансовъ характеръ и бюджетопроектътъ за 1879 — 80, който обѣмаше периода отъ 2-и май 1879 до края на февруарий 1880 година, т. е. отъ настаняванието на Източно-румелийското правителство до края на първата финансова година. Споредъ притурка № 9 на Органическия уставъ финансовата година захващаше на 1 мартъ и свършваше въ края на февруарий слѣдующата година; а финансовото управление траеше до края на м. юлий сѫщата година. Бюджетопроектътъ се придружаваше отъ слѣдующитѣ законопроекти: 1) за издаването на съкровищни бонове до дотъкмяване на 60,000 лири турски; 2) за издаване на съкровищни заповѣди (вексели) до дотъкмяване на 40,000 л. т.; 3) за разрѣшаване да се вематъ прѣдварително 20,000 л. т. отъ остатъка на условно-постѫпилитѣ суми, произходящи отъ продажбата и приходитѣ на имущества на забѣгнали мюсюлмани; 4) за поземления данъкъ, за сградитѣ, които не служатъ на земледѣлието; 5) за налога върху прихода. Бюджетопроектътъ се сключваше съ 34,065,000 гроша приходъ и 57,065,000 разходъ. Изброенитѣ 5 законопроекта имаха за цѣль да посрѣшнатъ тоя голѣмъ за врѣмето си дефицитъ. Споредъ доклада на директора на финанситѣ дефицита произхождаше отъ намалението на добитъка, едъръ и дребенъ, вслѣдствие на войната, отъ унищожението на нѣкои турски данъци, като беделъ аскерие и серчимъ, прѣдаването на нѣкои даждия на общинитѣ, като: кантарие парасж, интизапъ и др. Всичко това бѣше извършило врѣменното руско управление, а новото не можеше да го повърне. Бюджетопроектътъ, не се посрѣщна много добрѣ отъ народното прѣдставителство. Самия фактъ, че той бѣ внесенъ съ дефицитъ, плашеше народнитѣ представители. Какво щѣше да стане съ тая автономна область, ако още отъ

[illegible] значителна часть отъ обикновенитѣ разходи се посрѣщатъ съ заеми? Контрастътъ бѣ толкова по-очебиенъ, че [illegible] директорътъ на финанситѣ въ своя рапортъ за управлението на финанситѣ прѣзъ периода на руската окупация прѣдставляваше финансовото положение за блѣскаво. Друга една причина, която смущаваше депутатитѣ, бѣ високитѣ заплати на чиновницитѣ и многобройниятъ канцеларски персоналъ. Като сравняваха щатоветѣ, които бѣха въ сила прѣзъ врѣме на руската окупация и тия, които бѣше въвело новото управление на областьта, тѣ намираха несъответсвенъ съ бѣдностьта на страната тоя служебенъ *разкошъ*. Управляющитѣ отдѣлитѣ при императорския комисарь, които бѣха нѣщо като министри на двѣтѣ Българии: сѣверна и южна, имаха по 12,000 лева годишна заплата, губернаторитѣ по 9,600 лева, окрѫжнитѣ началници по 6,000 лева, а директоритѣ на Източна-Румелия имаха по 1,200 лири турски (около 28,000 лева), префектитѣ 600 лири турски около 14,000 лева, околийскитѣ началници 300 лири турски, около 7, 00 лева и т. н. Освѣнъ това при руското управление Източна-Румелия имаше само 2 губернии и 14 окрѫжия, а Органическия уставъ я на [illegible] съ 6 департаменти и съ 28 околии. И понеже това административно дѣление се намираше въ оная часть отъ Органическия уставъ, която народното прѣдставителство не можеше да измѣни чрѣзъ законъ, то народното прѣдставителство търсеше чрѣзъ други съкращения да уравновѣси бюджета. Но колкото непопулярни да бѣха високитѣ заплати, тѣ изиграха една благотворна роль за новото източнорумелийско управление. Правителството можа да си пробере за чиновници всичко, що имаше интелигентно въ другитѣ отрасли. Наистина, училищата, търговскитѣ кантори и общинскитѣ управления се лишиха отъ най-просвѣтенитѣ и най-опитнитѣ си дѣйци, но това бѣ само врѣменна загуба. На чуждия свѣтъ трѣбваше да се покаже, че българитѣ иматъ достойни и честни хора, и за администрацията, и за сѫдилищата, и за финанситѣ. На мѣстнитѣ жители трѣбваше да се даде едно управление, което да съставлява истински контрастъ на прѣждебившия турски режимъ. А пъкъ едно доста значително число румелийски *уроженици* съ прѣнасянието на императорския комисарь въ София, бѣха се прѣселили въ княжеството. Всички ония, които не вѣрваха въ щастливия успѣхъ на източно-румелийската автономия и които мислѣха, че въ тая малка область нѣма достатъчно поле за обществена и политическа дѣйность, бѣха напустнали Източна-

Румелия и бѣха взели служби въ княжеството. Високитѣ заплати послужиха не само за привличане на интелигентни сили въ управлението, но и за гарантирането имъ противъ нарѣжданията и традициитѣ на турското чиновничество. Тия, които стоеха на чело на управлението бѣха видѣли съ своитѣ собствени очи каква дълбока язва бѣ изкопала въ Турция лошата система на низкитѣ и ненаврѣме плащани заплати. Отъ друга страна високитѣ заплати бѣха възбудили завистьта у населението и мнозина отъ новоизбранитѣ депутати го считаха за длъжность, даже и когато тѣ сами бѣха чиновници, да се борятъ противъ високитѣ чиновнически заплати. Европейската комисия, която изработи Органическия уставъ, бѣше опредѣлила сама заплатата на Генералъ-губернатора, а за другитѣ чиновници и служители бѣше прѣдоставила тая задача на бѫдащето румелийско законодателство. Отъ началото Генералъ-губернатора опредѣли тия заплати врѣменно съ *приказъ*, но при гласуване на бюджета тѣ трѣбваше да се опредѣлять съ законъ. Това стана слѣдъ дълги и разпалени разисквания, които, обаче, не туриха край на споровetѣ. При всѣко слѣдующе разглеждане на бюджета въпросътъ за заплатитѣ отново се повдигаше. Нѣколко пѫти дори имаше стълкновения съ Генералъ-губернатора по поводъ на тоя прѣдметъ. Имаше депутати, които подържаха, че заплатитѣ могатъ да се измѣняватъ противъ закона при всѣко гласувание на бюджета. Но тази теория — да се измѣнява закона съ бюджета — не можа да се прокара въ Източна-Румелия.

Любопитно е, че първото прѣдложение за отпущане на *безусловенъ фондъ подъ разположението на Генералъ-губернатора* се яви не отъ правителството, а отъ народното прѣдставителство. Генералъ-губернатора чрѣзъ единого отъ директоритѣ даже протестира противъ това отпущание и каза, че било противно на чл. 100 отъ Органическия уставъ, който не позволяваше да се вписватъ нови кредити непоискани отъ правителството. Но слѣдъ едно частно споразумѣние Генералъ-губернатора внесе прѣдложение за безусловенъ фондъ, който, обаче, се изразходваше съ съгласието на Постоянния Комитетъ на Народното събрание. Тоя безусловенъ фондъ, служеше за подържане на българската гимназия въ Солунъ, което трѣбваше да става безъ знанието на В. Порта. Отъ тоя фондъ се даваха понѣкога и субвенции на нѣкои отъ източно румелийскитѣ вѣстници, но пакъ съ разрѣшението на Постоянния Комитетъ. Еднажъ въведенъ прецедента да се отпуща *безусловенъ*

фондъ на Генералъ губернатора, той се продължава непрѣкжснато до гдѣто самия Генералъ губернаторъ навикна на него и почна да настоява за увеличение на размѣритѣ му.

Врѣменното руско управление, като знаеше съ каква мжка населението плаща данъцитѣ, гледаше да не налага нови тежести и да се ограничава само съ ония турски данъци, които събирането ставаше съ най-малки главоболия. Но Органическия уставъ създаде по-разкошна администрация, по-многобройни чиновници и слѣдователно по-голѣми разноски, които не можеха да се посрѣшнатъ съ сжществующитѣ данъци. Затова още при съставянето на първия бюджето-проектъ се яви единъ дефицитъ отъ около 30% отъ общитѣ приходи и правителството бѣ принудено да създаде нови данъци, или да възстанови зарѣзанитѣ отъ руското окупационно управление турски данъци. Най-важниятъ отъ тѣхъ бѣше *данъка върху прихода*, който се прилагаше и на чужденцитѣ, за приходи доходи отъ недвижими имоти. Изключваха се отъ него само: 1) духовнитѣ лица, 2) учителитѣ, 3) черквитѣ, училищата, болницитѣ и другитѣ благотворителни заведения, 4) войницитѣ и жандармитѣ, 5) просяцитѣ и 6) вдовицитѣ, които сж изгубили мжжетѣ си прѣзъ врѣме на освободителната война. Най-малкия данъкъ, който плащаха лицата, нѣмащи приходъ по-голѣмъ отъ 160 лева бѣ 1.60 лева. За по голѣмитѣ доходи процентътъ бѣ срѣдно 1.50. За несправедливо облагане данъкоплатцитѣ имаха право да се оплакватъ прѣдъ директора на финанситѣ, а слѣдъ това и прѣдъ Върховния административенъ сждъ. Изплащането на тия данъци ставаше помѣсечно. Понеже събирането на данъцитѣ ставаше отъ общинитѣ, то тѣ имаха право да задържатъ по 3% отъ събраната сума за възнаграждение.

За начина на гласуване бюджетопроекта у депутатитѣ сѫществуваха тъмни понятия. Отначало тѣ почнаха тъй както правеха въ другитѣ страни: съ гласуването на разходитѣ и слѣдъ това прѣдвиждаха приходитѣ. Но при ревностьта да правятъ икономии и да се съобразяватъ съ срѣдствата на страната, тѣ направиха единъ противоположенъ опитъ, който твърдѣ скоро се указа непрактиченъ и невъзможенъ. Гласуваха приходния бюджетъ съ голѣма прѣдпазливость и безъ „надувание" на цифритѣ. Но когато започнаха да гласуватъ разходния бюджетъ указа се, че правенето на икономии е по мжчно отколкото даването на съвѣти за икономии. Разходниятъ бюджетъ излѣзе отъ ржцѣтѣ на депутатитѣ не само ненамаленъ, *споредъ срѣдствата на страната*, но и по нѣкждѣ увеличенъ. Тогасъ се появи единъ голѣмъ дефицитъ и камарата трѣбваше да се повърне отново върху *свършения* ужъ прѣдѣленъ бюджетъ, въ който трѣбваше да се прѣдвидятъ нови приходи или да се увеличаватъ цифритѣ на прѣдвиденитѣ разходи. Тоя практически урокъ даде по сериозна поука на депутатитѣ отколкото финансовата теория. Слѣдъ тоя опитъ не се намираха депутати да прѣпоржчватъ *частния методъ* за съставяне на държавния бюджетъ, но тѣ се гледаха или като демагози или като новаци въ държавнитѣ работи.

Питанията и запитванията въ камарата.

Органическиятъ уставъ правеше отъ Генералъ-губернатора единъ висшъ чиновникъ, облѣченъ съ изпълнителна власть, но отговоренъ за своитѣ дѣйствия прѣдъ Султана и прѣдъ Областното събрание. За него не бѣ задължително мнѣнието на тайния му (министерския) съвѣтъ, за всички рѣшения той самъ бѣ отговоренъ. Той подлежеше на сждъ: за държавна измѣна, за нарушение на Органическия уставъ, за злоупотрѣбление въ врѣда на царството, на областьта и на частнитѣ лица прѣдъ единъ върховенъ сждъ, съставенъ отъ единъ прѣдсѣдатель и отъ 10 члена, отъ които петтѣ назначени отъ Портата, а петьтѣ отъ Областното събрание. Директоритѣ носеха обикновенитѣ отговорности на чиновницитѣ Но тѣ имаха право де се явяватъ всѣкога въ Областното събрание и то бѣ длъжно да ги изслушва, когато поискатъ. Отъ друга страна депутатитѣ имаха право да ги запитватъ въ камарата и тѣ бѣха длъжни да даватъ надлежнитѣ отговори. Стрѣмлението на депутатитѣ българи бѣше да направятъ отъ Генералъ-губернатора единъ неотговоренъ факторъ, а отъ директоритѣ истински министри които да отговарятъ не само за своятѣ лични и колективни дѣйствия, но и за дѣйствията на Генералъ губернатора.

Най силното срѣдство което депутатитѣ-българи употрѣбяваха за постигането на тая цѣль бѣха питанията и запитванията, а послѣ гласуването на довѣрие, или недовѣрие. Въ вжтрѣшния правилникъ, който бѣ изработенъ прѣди още да се избере бюро, се срѣщаха сжщитѣ постановления, които сжществуваха въ най-демократичнитѣ парламенти. Съ помощьта на интерпелациитѣ събранието стана по-могжществено отколкото нѣкои други камари. Може да се каже, че разискванията по тия интерпелации завземаха прѣкалено много врѣме — нѣколко дълги засѣдания.

По нѣкога въ десетина засѣдания на редъ все имаше по едно запитване, което даваше поводъ на дълги разисквания. [illegible] дълги рѣчи, обаче, не се държеха; обструкцията тогасъ не бѣ [illegible] извѣстна. Отъ многобройнитѣ питания и запитвания, направени въ първата обикновена и първата извънредна сесия на Областното събрание заслужватъ отбѣлѣзвания тия, които се отнасятъ къмъ дѣятелностьта на Директора на финансиитѣ Шмитъ. Тоя главенъ администраторъ бѣ започналъ кариерата си въ Източна Румелия съ озлобление и неприятности. Като нѣмецъ той бѣ трудолюбивъ, но грубъ, и надмѣненъ; имаше прѣдразсждъци противъ българитѣ и не пропущаше случай да се [illegible] защитникъ на турцитѣ и гърцитѣ въ врѣда на българитѣ. [illegible] бившъ чиновникъ на Отоманската банка той показваше особени слабости къмъ нея и вмѣсто да назначи единъ главенъ съкровищникъ — съгласно членъ 202 отъ Органическия уставъ — той бѣ натоварилъ Пловдивския клонъ на тая банка да бжде централно съкровище и държеше въ него *безъ лихви* областнитѣ пари. На 17 Декемврий 1879 година единъ отъ депутатитѣ поиска да знае, защо се върши това противоуставно дѣйствие. Запитването даде поводъ на дълги разисквания, които се приключиха съ гласуването на една резолюция: да не се държатъ областнитѣ пари въ Отоманската банка. Шмитъ не знаеше ни дума български и когато неговитѣ колеги — българи му обясниха въ какво се състои работата, той пожела да даде писменъ отговоръ въ слѣдното засѣдание.

Неговиятъ писменъ отговоръ се прочете на български езикъ, но бѣ съставенъ на чуждъ езикъ и въ единъ тонъ не само надмененъ, но и клонящъ да лиши народното прѣдставителство отъ правото да упражнява ефикасенъ контролъ надъ управлението. Шмитъ казваше че понеже билъ *отговоренъ* прѣдъ *Генералъ губернатора* (за отговорностьта му прѣдъ събранието нито дума,) той трѣбва да има пълна свобода да [illegible] областнитѣ фондове по такъвъ начинъ, какъвто той намѣри за най сигуренъ и най-сгоденъ за областнитѣ интереси т. е. въ Отоманскита банка. По-нататъкъ, казваше, ако постжпвамъ другояче щѣхъ да наруша дълга си като шефъ на финансовата служба; за това не само ще продължавамъ сношенията си съ банката, но ще ги развия още повече. Слѣдъ това [illegible] той изброяваше ползитѣ, които областьта била си добила отъ сношенията му съ Отоманската банка. Тия [illegible] споредъ него бѣха: 1) спестяването на единъ или двама чиновници, 2) по-добра контрола на паритѣ, които се тжпятъ въ касата; 3) даване въ заемъ пари (разбира се съ лихва), когато фондоветѣ на областьта се изчерпятъ и т. н. Отговорътъ на Шмитъ се свършваше съ думитѣ: „Ето, господа, по кои причини и съображения азъ рѣшихъ да влѣза въ сношения съ Отоманската банка и повѣря ѝ една часть отъ ковчежническата служба. Моитѣ длъжности на директоръ на финансовата администрация не биха били изпълнени, ако се съобразехъ, безъ *една особена и формална заповѣдь отъ Генералъ-губернатора*, съ прѣдложението на събранието, което прѣпоржчва на правителството да не си служа вече съ банката за ковчежническа служба. Ако ли пъкъ Областното събрание настоява да се съобрази правителството съ горното прѣдложение, *то ще бжда принуденъ да търся мотивитѣ му въ други, а не ония, изказани въ вчерашното разискване.* Областното събрание не бѣше се още споразумѣло какво да прави съ Шмита; то не бѣше още сигурно, че едно бламиране ще докара очакванитѣ резултати, а не желаеше да се излага на неуспѣхъ. Шмитъ, като забѣлѣзваше това двоумѣние, чувствуваше сила и дързость да постоянствува въ своитѣ намѣрения. Макаръ че бѣ гласувано прѣдложение, съ което се прѣпоржчваше на правителството да не държи областнитѣ пари въ Отоманската банка, Шмитъ не се съобрази съ него. Той продължаваше да стои на директорския постъ безъ да се явява въ засѣданията на камарата. У него бѣ се вкоренило убѣждението, че Генералъ-губернатора не ще посмѣе да го отстрани отъ служба, а пъкъ колкото се касае до Областното събрание, той го считаше за некомпетентно да се мѣси въ дѣлата на управлението. Той не допущаше, че режимътъ на Източна-Румелия може да стане въ практика парламентаренъ. Споредъ него компетентността на Областното събрание се ограничаваше съ правото да гласува законитѣ, да отправя запитвания къмъ директоритѣ, да събира свѣдения отъ официалнитѣ мѣста, да разисква и отправя прѣпоржка къмъ Генералъ-губернатора, но послѣдниятъ е свободенъ да ги вземе подъ внимание или не. А [illegible] си Шмитъ считаше за неизбѣженъ. Той се надѣваше, че ще намѣри подкрѣпа не само у Султана, но и у европейскитѣ прѣдставители, когато се яви конфликтъ между него и областьта.

Първата сесия на Областното събрание се закри на 22 декември 1879, а на 10 марта 1880 се откри първата извънредна сесия на Областното събрание. Директорътъ Шмитъ не показваше никакъвъ знакъ, че има намѣрение да напустне мѣстото си. На 22 мартъ се постави на дневенъ редъ за слѣдното засѣдание запитването: „Турено ли е въ дѣйствие рѣшението на Областното събрание отъ 14 декември 1879 год. относително до областнитѣ пари и приспособенъ ли е чл. 122 отъ притурката № 9 на Органическия уставъ? На тия запитвания се прибавляваха и други, напр. засѣдавалъ ли е всѣка седмица, както прѣдвижда Органическия уставъ, финансовия съвѣтъ. Шмидъ чрѣзъ единъ отъ своитѣ колеги отговори, че макаръ да е нарушена буквата на Органическия уставъ, смисълътъ му, обаче, не е нарушенъ, защото фин. съвѣтъ е свикванъ отъ него, когато е имало какво да се разисква; инъкъ би било губене на врѣме. Толкозъ повече, че директора не е длъженъ да слуша мнѣнието на фининансовия съвѣтъ. Въ защита на Шмита се явиха само нѣколко депутати и то ония, които бѣха замѣсени въ неговитѣ дѣйствия. Относително до въпроса, защо директора на финанситѣ не се е съобразилъ съ рѣшението на събранието, да не се държатъ областнитѣ пари въ Отоманската банка, Шмитъ отговори, чрѣзъ единъ отъ своитѣ колеги, че той не се съобразилъ съ него, защото *нѣмалъ формална заповѣдь отъ Генералъ-губернатора.* Тоя отговоръ възбуди едно негодуване въ камарата. Единъ депутатъ изобличи Шмита въ невѣрность: заповѣдьта е била дадена отъ Гененалъ губернатора, каза той, но директорътъ на финанситѣ отговорилъ, че не може да изпълни рѣшението на събранието, защото било незаконно. Тогасъ Шмитъ се поправи, като натовари пакъ сжщия свой колега да каже: „Да, отговорихъ на Генералъ губернатора, че рѣшението на събранието не е задоволително, понеже азъ съмъ отговоренъ прѣдъ него (Губернатора) за правилното употрѣбление на държавнитѣ фондове, а не прѣдъ събранието“. Разискванията взеха вече другъ характеръ. Депутатитѣ напустнаха тезата: дали е полезна или не мѣрката на Шмита, а дали той трѣбва да се подчини на рѣшението на събранието. Защо се е *подигралъ* съ народното прѣдставителство, като е отказалъ да изпълни неговото постановление.

Наистина, че Генералъ-губернаторътъ не бѣше ималъ дързостьта да каже на Шмита, че той му запрѣщава да държи областни пари въ Отоманската банка, понеже такава заповѣдь щѣше да го изложи не само прѣдъ Високата Порта, но и прѣдъ европейскитѣ посланици въ Цариградъ, които се интересуваха отъ успѣха на банката, но той бѣ му съобщилъ писмено рѣшението на събранието. Съпротивлението на Шмита имаше за цѣль или да скара Генералъ губернатора съ Високата Порта, или да понижи Областното събрание. И по-рано Шмитъ не се радваше на симпатии, нито между депутатитѣ, нито между директоритѣ, но слѣдъ неговото твърдоглавие да не се подчини на едно почти единодушно рѣшение на камарата, го прѣдстави въ неговата чиновническа и чуждестранна голота. Отъ тая минута той стана несносенъ. Народнитѣ прѣдставители като видѣха, че безъ единъ изриченъ бламъ директорътъ на финансиитѣ нѣма да се оттегли отъ поста, а и Генералъ губернатора не ще се рѣши да го уволни, на 27 мартъ 1880 година гласува едно прѣдложение, въ което се казваше, че *Областното събрание се вижда принудено да укори директора на финансиитѣ и да обяви, че нѣма и неможе да има довѣрие въ него.* Същеврѣменно натовари бюрото да съобщи на Генералъ губернатора това негово рѣшение. Три бѣха тоя пжтъ обвиненията противъ Шмита: 1) че не се е съобразилъ съ рѣшението на Областното събрание, но го е нарѣкжлъ незаконно, съ което е оскърбилъ Народното прѣдставителство; 2) че не е приготвилъ на врѣме списъцитѣ за данъцитѣ за недвижими имоти и данъкътъ върху прихода, съ което е закъснилъ събирането на данъцитѣ и по тоя начинъ е поставилъ областното съкровище въ невъзможность да посрѣщне обикновенитѣ разноски съ обикновени бюджетни срѣдства; 3) че не е свиквалъ редовно финансовия съвѣтъ, съ което е нарушилъ членъ 204 отъ Органическия уставъ. Трѣбва, обаче, да признаемъ, че истинскитѣ причини за бламирането на Шмита се криеха въ неговото неприязнено поведение спрямо българитѣ. Той не пропускаше нито единъ случай да не издаде скритата вражда, която хранеше къмъ нашата народность. За него всѣки турчинъ и всѣки гръкъ, който имаше нѣкаква разправия съ нѣкой българинъ, бѣ правъ. Защитата си къмъ меншествата той правеше по такъвъ прѣдизвикателенъ начинъ, щото бѣ отчаялъ дори своитѣ колеги — директори, които бѣха прѣкарали младинитѣ си при турцитѣ и нѣмаха никаква умраза къмъ тая народность. Въ Частния съвѣтъ на Генералъ губернатора Шмитъ се считаше за доносчикъ прѣдъ консулитѣ на Великитѣ държави. По тая причина турцитѣ и гърцитѣ депутати не гласуваха за бламирането му, но не се рѣшиха и да го защищаватъ.

Изминаха се десетина дни и нищо не се чуваше за оставката на Шмита. Той не се явяваше въ камарата, но отиваше редовно въ дирекцията на финансиитѣ, издаваше заповѣди на своитѣ подвѣдомствени чиновници и се сношаваше демонстративно съ нѣкои отъ консулитѣ. На 5 априлъ единъ депутатъ отправи запитвание къмъ Главния секретарь, директоръ на вътрѣшнитѣ работи, какво е станало съ рѣшението на Събранието относно директора на финансиитѣ. Кръстевичъ заяви, че рѣшението е съобщено буквално отъ Генералъ губернатора на Шмитъ и послѣдния отговорилъ частно на Генералъ губернатора, че понеже признава само него за свой началникъ, то искалъ да му даде нѣкои обяснения. Камарата разбра отъ думитѣ на Кръстевича, че Шмитъ не ще може дълго врѣме да постоянствува въ своето непризнавание властьта на Народното прѣдставителство и мина на дневенъ редъ. Шмитъ се надяваше, че ще намѣри подкрѣпа отъ Високата Порта и отъ консулитѣ и въ такъвъ случай Генералъ губернатора не ще посмѣе да му каже изрично, че той е дълженъ да напустне поста си. Но той се измами. Консулитѣ, които бѣха го насърчавали, не можеха да му бждатъ полезни при сжществуването на единъ мотивиранъ бламъ. Сжщо тъй и Портата. А Генералъ губернатора нѣмаше никакъвъ интересъ да се скарва съ Областното събрание заради единъ Шмитъ, който прѣзъ всичкото врѣме на своето директруване бѣше го огорчавалъ съ своитѣ груби обноски. Най-послѣ Шмитъ видѣ, че е зарѣзанъ отъ всички и на 10 априлъ си подаде оставката на Генералъ губернатора, който я прие веднага и натовари едного отъ висшитѣ чиновници да управлява дирекцията на финансиитѣ до назначението на новъ титуляръ. По тоя начинъ се свърши политическата кариера на тоя типиченъ нѣмски финансистъ. Той можеше да остане по-дълго врѣме въ Източна Румелия, защото българитѣ се считаха още твърдѣ неподготвени за подобни задачи, като финансиитѣ на една страна, и бѣха готови да търпятъ единъ чуждестраненъ *специалистъ*, но той не се задоволи съ ролята, която му опрѣдѣляше Органическия уставъ. Той искаше да бжде въ автономната область прѣдставитель на Султана и на чуждитѣ капитали. За него Източна Румелия бѣ само по име автономна. У него понятията за народенъ контролъ бѣха твърдѣ смжтни. Той мислеше, че може да се бори съ Народното прѣдставителство и то не съ аргументи (той не знаеше ни единъ отъ официалнитѣ езици на страната) но съ надменность и съ оня бюрократизъмъ, който бѣ толкова на почить въ нѣкои страни. Борбата му се свърши, обаче, твърдѣ печално. Областното събрание не му даде възможность да падне по нѣкой политически въпросъ, а го бламира за нарушение на Органическия уставъ. Като напусна службата си въ Източна Румелия, той се повърна на старото си положение въ Отоманската банка.

Бламирането и отстраняването на Шмита имаше голѣмо значение за областьта. За прѣвъ пѫть Областното събрание установи правото си да изказва недовѣрие къмъ главнитѣ администратори. Съ това то ги направи отговорни прѣдъ себе си, сѫщеврѣменно ги въздигна до степеньта на министри въ една парламентарна държава. То бѣ едно право, което Органическия уставъ не признаваше изрично, но камарата си го извоюва. Съ това право се намаляваше властьта на Султана въ управлението на страната. Щомъ като Областното събрание можеше да бламира директори и да ги отстранява привилегията на Султана, да удобрява тѣхното назначение ставаше почти илюзорна. Органическия уставъ, бѣ една смѣсица отъ най-либералнитѣ до най-консервативнитѣ постановления. Отношенията на директоритѣ къмъ Областното събрание бѣха поменати само въ чл. 98 на Органическия уставъ, гдѣто се казваше, че тѣ иматъ достѫпъ въ засѣданията на Областното събрание и то е длъжно да ги изслуша, когато поискатъ думата и че събранието има право да ги запитва върху дѣлата на областното управление. За никаква политическа отговорность не ставаше дума.

Голѣмата сила, съ която можеше да си послужи народното прѣдставителство противъ главния администраторъ и дори противъ Генералъ-губернатора бѣ правото му, да гласува всѣка година бюджетопроекта на областьта, да приема или отхвърля законопроектитѣ, които му прѣдлагаше Главния управитель, да прѣпорѫчва на послѣдния изучване на всѣки въпросъ и на работването на всѣки законопроектъ отъ обща полза. Главния управитель бѣ длъженъ да прѣдстави искания отъ камарата законопроектъ и не можеше да го оттегли прѣди да се е произнесла тя върху него. Чрѣзъ своя постояненъ комитетъ народното прѣдставителство въ Източна-Румелия не се ограничаваше само съ своята законодателна дѣятелность, а участвуваше на право въ управлението на страната.

Наистина, Органическия уставъ доставляваше и на Генералъ-губернатора срѣдства за борба срѣщу народното прѣдставителство, ако пожелаеше, но въ такъвъ случай той трѣбваше да се облѣгне върху милостьта и благоволението на Султана, като скѫса всичкитѣ си връзки съ болшинството на населението. Правото му да назначава 10 души народни прѣдставители, възможностьта му да влияе чрѣзъ Главния администраторъ върху директоритѣ, правото му да разтурва Областното събрание и правото да туря въ дѣйствие бюджета на текущата година и за идущата, ако събранието продължава да му отказва исканитѣ кредити, — всичко това и цѣлокупната негова власть му даваха срѣдства за съпротивление. Но въ първитѣ години на своето губернаторство той не можеше и не желаеше да прибѣгне до тѣхъ. Европейскитѣ Сили, които бѣха създали на Берлинския конгресъ Източна-Румелия, бѣха измѣнили вече своето мнѣние за бѫдащето на тая страна. Въ една борба между Генералъ-губернатора и населението, повечето отъ тѣхъ щѣха да вземать страната на населението. Слѣдъ войната Турция бѣ дотолкова отслабнала щото всѣка компликация можеше да й струва нови раздробления. Султана знаеше отъ историята на послѣдното столѣтие, че даже когато неговата държава излѣзе побѣдителка, пакъ не можеше да използува побѣдата си. Обаче, никой въ В. Порта не желаеше смутове въ Изтокъ. Физическата сила не бѣ въ рѫцѣтѣ нито на Султана, нито на Генералъ-губернатора. Всички почти дружинни и ротни командири въ Източно-румелийската милиция бѣха руси, които при едно сблъскване на българското болшинство съ Генералъ губернатора трѣбваше да употрѣбятъ насилствени срѣдства срѣщу българитѣ. Тогавашнитѣ българи не бѣха се още раздѣлили на партии и на фракции и не щѣха по никой начинъ да допуснатъ да се нарушаватъ правата имъ. При бламирането на Шмита имаше български депутати, които искрено вѣрваха, че Шмитъ е добъръ финансистъ и че нѣма българинъ въ Източна-Румелия, който да го замѣсти съ сполука, но когато се постави въпроса за достолѣпието и интереситѣ на българщината всички се присъединиха къмъ прѣдложението за бламиране.

Нѣколко врѣме постътъ на директора на финанситѣ остана вакантенъ, но това не трая дълго. Единъ отъ подпрѣдсѣдателитѣ на камарата Д-ръ Странски, който бѣ лично участвувалъ въ бламирането на Шмита, биде назначенъ на неговото мѣсто. Новиятъ директоръ на финанситѣ бѣше лѣкаръ по професия, свършилъ въ Букурещъ и завърналъ се въ България слѣдъ освобождението. Но по финансовата часть бѣ съвсѣмъ чуждъ. За това още въ първитѣ мѣсеци на своето директоруване той показа слабости, които разочароваха и най-вѣрнитѣ му приятели. Неговото управление отъ около година и половина докара пъленъ хаосъ въ финанситѣ на областьта. И когато въ Областното събрание се повдигна въпросъ за неговото управление той не намѣри другъ по-сполучливъ аргументъ за защита, освѣнъ признанието на своята слабость въ финансиитѣ. — „Вие знаете, господа, че азъ не съмъ финансистъ; знае и Областното събрание, че нѣмамъ нито специалность, нито качеството на финансистъ. Това съмъ заявявалъ всѣки пжтъ, казвамъ го и сега, че не съмъ финансистъ". Това бѣше буквално неговата защита. Когато единъ депутатъ взе думата и каза, че подобни заявления не трѣбва да се чуватъ въ камарата, Д-ръ Странски отговори: „Да, не трѣбва да се правятъ, но принуденъ съмъ. Г-да, азъ съмъ станалъ директоръ на финансиитѣ по нужда, а не че съмъ способенъ за тая работа. Днесъ съмъ заявилъ, че си давамъ оставката и когато ме отчислятъ ще се оттегля. Ако съмъ злоупотрѣбилъ нѣщо всѣки пжтъ съмъ отговоренъ прѣдъ почитаемото Областно събрание, прѣдъ цѣлото управление и цѣлия свѣтъ." Въ тия думи на директора се прозираше скромность, и само признание за неговата абсолютна неспособность. Той заговори, обаче, за скромность само тогава, когато усѣти, че не намира никаква подръжка въ камарата и когато обвинението отъ политическо се обърна въ углавно. Той бѣше отказалъ да предаде десятъка на надлежнитѣ общини по 28 гроша, а послѣ бѣше го продалъ на извѣстни търговци по 22 гроша килограма.

Слѣдъ нѣколкодневни разисквания по състоянието на румелийскитѣ финансии, Областното събрание прие резолюция, съ която се констатираше, че финансиитѣ на областьта се намиратъ въ крайно разстроено положение и се прѣпоржчваше горещо на правителството да измѣни коренно състава на управлението на финансиитѣ, като назначи въ съгласие съ Постоянния комитетъ специялна комисия, която да поправи и уреди финансиялнитѣ операции отъ началото на финансиалното управление и ако се откриятъ злоупотрѣбления виновнитѣ да се прѣдадатъ на сжда. Съ тая резолюция се бламираше не само директора на финанситѣ, но и всички негови подчинени чиновници. Забѣлѣжителното въ тая резолюция бѣ, че тя се прие единодушно отъ цѣлото Областно събрание. Това се дължеше на нѣколко причини: 1) на голѣмата анархия, която бѣше настжпила въ дирекцията на финансиитѣ при управлението на Д-ра Странски, 2) на личния характеръ на бламирания директоръ, който бѣ си отчуждилъ дори своитѣ близки приятели, 3) на обстоятелството, че партиитѣ въ Източна Румелия не бѣха се още оформили въ добрѣ организирани групировки, които да стоятъ една срѣщу друга

и 4) на продължителното упорство на Д-ръ Странски да задържи поста си и слѣдъ като бѣ получилъ нѣколко безсъмнѣнни прѣдизвѣстия отъ страна на камарата. Даже Шмитъ, който се противѣше да признае единъ вотъ на камарата, безъ утвърждението му отъ Генералъ губернатора, за законенъ, не бѣ бламиранъ съ таково единодушие. За Д-ръ Странски не се застжпи ни единъ депутатъ.

Колкото повече камарата усилваше своя контроль надъ директоритѣ, толкова правото на Султана да ги утвърждава, губѣше своето значение. Директорътъ на правосждието Т. Кесяковъ продължава да занимава своя постъ нѣколко години безъ Султанско утвърждение и го напусна само тогасъ, когато камарата му изказа недовѣрие. По тоя начинъ се постигаше фактически онова самоуправление на английскитѣ колонии, което бѣ уговорено частно още прѣзъ врѣме на Берлинския конгресъ между прѣдставителитѣ на Англия и Русия, но което не бѣ изказано формално нито въ договора, нито въ Органическия уставъ. Оставаше само да се направи и друга крачка, за да се достигне до чисто парламентарно управление — съставянието на единъ еднороденъ и солидарно сговоренъ министерски кабинетъ. Това се постигна при втория Генералъ губернаторъ.

Най-ясно и най-опрѣдѣлено е указано стрѣмлението на източно-румелийската камара за постигането на парламентаренъ режимъ отъ депутата К. Величковъ слѣдъ бламирането на д-ръ Странски: „Срамно щѣще да бжде, ако ние депутатитѣ приемехме да служиме като автоматична машина, да отпускаме кредити на люде, на които нѣмаме довѣрие. Ние не сме тукъ само да отвързваме кесията, но и да знаемъ дали всѣка копейка, всѣка пара се употрѣблява за въ полза на страната. Отъ 2—3 години не направихме нищо за тази цѣль, а ние трѣбва, като гласуваме кредити да искаме да се употрѣбляватъ въ полза на страната, за нейното достолѣпие и интереси, та да можемъ да покажемъ на свѣта, че сме достойни за свобода, че сме достойни да съставимъ единъ день не отдѣлна часть отъ турската империя, но една голѣма българска държава. Генералъ-губернатора като дохожда отъ Цариградъ много мжчно може да знае за положението на страната, за да не кажа нищо, а знаятъ го и трѣбва да го знаятъ ония, които го окржжаватъ — директоритѣ. Тѣ не могатъ да не знаятъ, че не сж отговорни за повдигането, или опропастяването на тая страна. Нашата страна, макаръ да е поставена въ анормално положение, но е все пакъ конституционна страна. Има държавенъ глава, който повиква съвѣтници да се ползува отъ тѣхнитѣ познания и съ тѣхното трудолюбие да извърши голѣмата мисия, която му е възложена. Той можеше да не се ползува отъ нашето довѣрие, можеше дори да бжде враждебенъ на нашия народъ. Тогазъ щѣхме да направимъ неговото положение невъзможно въ нашата страна. Защото въ една страна гдѣто се е пролѣла толкова кръвь за свободата, гдѣто всѣки високо цѣни тая свобода, той не би намѣрилъ освѣнъ вражда и ненависть. Сегашниятъ Генералъ-губернаторъ е българинъ, за това го считаме за нашъ князъ и искаме да го туримъ по-високо отъ всѣка отговорность. Но въ такъвъ случай трѣбва да се окржжи съ люде, които смѣятъ да носятъ отговорностьта на своето управление прѣдъ насъ . . . Не е честно за директоритѣ да се криятъ задъ лицето на Генералъ-губернатора и задъ фермана на В. Порта. Оня е истински директоръ, който е заелъ тая висока длъжность за да носи и отговорностьта й и който търси подържка само въ довѣрието на камарата. Заслужава подкрѣпа само оня директоръ, който е станалъ такъвъ не по благоволението на Генералъ губернатора, или по обстоятелства, приготвени чрѣзъ интриги и подлости, но е повиканъ на тоя постъ поради доброто му минало, поради познанията. Искатъ ни да гласуваме бюджета и да повѣримъ изпълнението му на хора, които не се радватъ за жалость на довѣрието ни; не стига това, но искатъ да имъ повѣримъ бюджета тъкмо тогава, когато Народното прѣдставителство е наказало недовѣрие къмъ едно цѣло управление. Въ всѣка конституционна държава най-голѣмитѣ разисквания ставатъ при разгледване на бюджета, защото той е основата на всичко. По него падатъ министерствата. У насъ нѣма партии по принципъ. Може да има партии случайни, като за извѣстенъ изборъ, за извѣстенъ законъ, но партии по принципъ, които да сж съединени съ еднакви доктрини, нѣма. Въ нашето събрание има само една партия, която иска за директори люде способни, честни и дѣятелни, които да знаятъ какво значение иматъ двѣтѣ части отъ разпокъсаното наше отечество, които дълбоко да чуствуватъ народнитѣ ни стрѣмления и да искатъ да съдѣйствуватъ за по-скорошното изпълнение на великата ни задача, която ни принадлежи като народъ. Когато нѣма партии какви мжчнотии сжществуватъ да се намѣрятъ 5 — 6 лица, на които да повѣримъ нашата сждба, слѣдъ като имъ изкажемъ довѣрието си. Нашиятъ Генералъ губернаторъ вмѣсто да на-

---

значи директоръ на финансиитѣ и нему да прѣдостави правото да избере подвѣдомствения му персоналъ, той назначава напрѣдъ второстепенитѣ чиновници, а слѣдъ това той ще каже на директора: ти отговаряшъ, но азъ ти назначавамъ чиновницитѣ. Правилното е да се назначи директора, а той да уреди управлението, като се съвѣщае съ депутатитѣ върху избора на чиновницитѣ".

Постояненъ комитетъ на Областното събрание.

Нѣма друго учреждение, което да е играяло такава важна роль въ организирането и управлението на Източна-Румелия, както Постоянния комитетъ. Той бѣше не само една делегация на Областното събрание, но съставляваше часть отъ самото централно управление. Той бѣ и законодателно и административно тѣло. Въ Органическия уставъ имаше наистина много малко постановления, които говореха за неговитѣ права и длъжности, но благодарение на обстоятелствата, това тѣло достигна да бжде стожеръ, около който се въртѣха и тритѣ отдѣлни власти: законодателни, административни и дори сждебни. Въ главата за Генералъ-губернатора (чп. чл. 50, 51 и 55 отъ Органическия уставъ) се казваше, че той (Генералъ-губернатора) запитва до Постоянния комитетъ на Областното събрание всички *работи, които надминаватъ чистото и простото изпълнение на сжществующитѣ закони,* че той може да прогласи обсадно положение на едно мѣсто, или на повече мѣста въ областьта, но само съ съгласното мнѣние на Постоянния комитетъ, че само съ помощьта на Постоянния комитетъ той има право въ врѣме измежду една сесия и друга на Областното събрание да издава публично-административни правилници върху работи неуредени още съ законъ, които иматъ задължителна сила и които трѣбва да бждатъ мотивирани. Въ главата за централното управление (чл. 66) се прѣдвиждаше едно върховно сждилище за административни разпри, на което прѣдседательтъ се избираше отъ членоветѣ на Върховното сждилище, а двамата членове се назначаваха всѣка година: единия отъ Генералъ губернатора, а другия отъ Постоянния комитетъ. Комитета участвуваше и при назначението на членоветѣ на Върховното сждилище и на окржжнитѣ сждилища. Споредъ чл. 106 отъ Органическия уставъ, той уреждаше работитѣ, които му прѣпращаше Областното събрание въ границитѣ на пълномощното, което бѣ му дадено; той рѣшаваше всички въпроси, които му се възлагаха отъ закона; даваше мнѣния си на Генералъ-губернатора върху всички въпроси, които му подложеше или, върху които той [illegible]лѣше, че трѣбва да привлече вниманието му въ [illegible] на областьта. Той имаше право да се отнася до всички служебни началници и да иска отъ тѣхъ свѣдения и документи върху всички въпроси интересующа областьта; той имаше право да прѣдлага на Народното събрание да се прѣдаде на сѫдъ всѣки чиновникъ на Източна-Румелия, който бѣ се провинилъ въ прѣстѫпление противъ публичното право; той приемаше 15 дни най-малко прѣди отварянето на обикновенната годишна сесия бюджетопроекта и смѣткитѣ на [illegible]ното финансово упражнение и прѣдставляваше върху тѣхъ доклади на Областното събрание. Въ случай на голѣма нужда [illegible] отваряше допълнителни кредити въ бюджета на областьта. [illegible] границитѣ на тия права Постоянниятъ комитетъ стана по [illegible] отъ Губернатора и отъ директората.

Той се състоеше отъ 10 титулярни члена и отъ 3 замѣстници, които се избираха въ началото на всѣка редовна [illegible] на Областното събрание. За да могатъ да влѣзатъ въ състава и членове отъ меншеството международната комисия бѣ установила при гласоподаването да не се вписватъ въ една бюлетина повече отъ 6 имена. По тоя начинъ болшинството щѣше да спечели 6 души, а останалитѣ четворица щѣха да принадлежатъ на меншеството. При тая система, едно *значително и организирано* меншество можеше всѣкога да сполучи да [illegible] въ комитета свои прѣдставители. Но ако не се осѫществиха намѣренията на международната комисия за прѣдставителството на малцинството причинитѣ сѫ: 1) че българитѣ изкараха [illegible] голѣмо болшинство народни прѣдставители отколкото [illegible] очакваха; 2) че Генералъ-губернатора излѣзе по-българинъ [illegible]колкото се прѣдполагаше при обстоятелствата, въ които [illegible] изработваше Органическия уставъ; 3) меншествата вмѣсто [illegible] образуватъ една своя компактна опозиция, тѣ се разпръснаха още въ първитѣ дни и значителна часть отъ тѣхъ се присъединиха къмъ българитѣ, съ което увеличиха компактното болшинство на българитѣ. Чуждитѣ меншества се указаха по-[illegible] и по-разнебитени, отколкото ги прѣдполагаше международната комисия и отъ колкото ги очакваха самитѣ българи. Като [illegible]вадимъ гръцкитѣ депутати, които знаеха какво искатъ и [illegible] разбираха какъ да го искатъ; като прибавимъ къмъ тѣхъ нѣкои турци, които по наставления отъ Цариградъ бѣха наклонни [illegible] се присъединятъ къмъ групата на гърцитѣ, всички други [illegible]

[illegible] готови да вървятъ съ болшинството, стига то да удовлетворява тѣхнитѣ дрѣбни национални и религиозни итереси.

Нѣмаше да пострадатъ много българскитѣ интереси на областьта, ако българското болшинство на Областното събрание допуснеше въ Постояния комитетъ и нѣкой членъ отъ [illegible]ството; но борбата бѣше още въ разгара си и тя трѣбваше да се свърши съ пълна побѣда. Цѣли мѣсеци международната комисия бѣше се мѫчила да изнамери срѣдства за [illegible]ничение естественитѣ права на болшинството; сега трѣбваше и болшинството да покаже, колко слаба е била сградата, [illegible]ната срѣщу българското течение. За великодушие можеше да се мисли слѣдъ крайната побѣда. Но имаше и друго по-практическо съображение, което караше българитѣ депутати, да прокаратъ въ Постояния комитетъ изключително [illegible] сънародници. Тамъ щѣха да се разглеждатъ и нѣкои чисто народни въпроси, за които не трѣбваше да знаятъ нито [illegible]цитѣ, нито гърцитѣ. Депутатитѣ не можаха да иматъ ония съображения, които се налагаха на Генералъ губернатора при назначението на чиновницитѣ. Депутатитѣ бѣха свободни да избиратъ само ония, които се радваха на тѣхното довѣрие. [illegible]лението бѣ въ грамадното си болшинство българско, въ Областното събрание депутатитѣ бѣха $^2/_3$ българи, трѣбваше слѣдователно и Постояния комитетъ да бѫде български. Международната комисия бѣше поставила прѣкалено много гаранции за запазване правата на меншествата, та не оставаше [illegible] за българскитѣ депутати да създаватъ нови гаранции и да даватъ нови привилегии.

На 10 декемврий 1879 година бѣ опрѣдѣлено да стане изборътъ на първия Постояненъ комитетъ отъ Областното събрание. Българскитѣ депутати, макаръ да бѣха обезпечили съ своето [illegible]нно множество побѣдата, но все пакъ се безпокояха, тъй [illegible] трѣбваше да се запази дисциплината, а най-главно трѣбваше да се разпрѣдѣлятъ гласоветѣ по такъвъ начинъ, щото [illegible] въ двѣтѣ листи — за 6 члена и за 4 члена — да бѫдатъ избрани изключително българи. Отъ 56 депутати, четиредесеть [illegible] българи, но понеже двѣ избирателни колегии бѣха овдо[illegible], то общото число на депутатитѣ се намаляваше на 54 души, [illegible] на българитѣ на 38. Ако българитѣ се раздѣлѣха по [illegible] число за двѣтѣ листи и ако меншествата се съгласяха [illegible] една обща листа, пакъ българитѣ щѣха да побѣдятъ. Но [illegible]татитѣ отъ меншествата нѣмаха никакви причини да оти[illegible] противъ българитѣ. Наопаки всичкитѣ тѣхни интереси имъ диктуваха да отидатъ съ ония, които до сега бѣха дали тъчни доказателства, че уважатъ и зачитатъ правата и слабата народность и бѣха въ състояние да имъ когато стане нужда. Но бѣше въпросъ, дали тия 30 депутати ще се подложатъ на строга дисциплина, дали дигнатъ народнитѣ интереси надъ частнитѣ и нѣма ли датъ до тамъ, щото за да прокаратъ своята търсятъ помощь у меншествата и съ това да намалятъ на българскитѣ гласове. За да се отстрани именно ность трѣбваше да се направятъ нѣколко частни на депутати въ българската митрополия, гдѣто жеха да се разглеждатъ свързанитѣ съ избора въпроси и удовлетворятъ личнитѣ претенции. Отъ начало се явиха съмнѣния върху пълния успѣхъ на българската но слѣдъ като се провѣриха числата на българскитѣ и на тия отъ меншествата, установи се пълно тая точка. За всички стана ясно, че успѣха зависи телно отъ съгласието на болшинството, а не отъ на меншествата. Трѣбваше да се установи кандидатната отъ 10 души, да се задължатъ да я подържатъ всички гарски депутати и да се избере комисия, която да бюлетинитѣ по такъвъ начинъ, щото едната половина българитѣ да гласува за първитѣ 6 души, а другата за останалитѣ четири души. Формалното съгласие бѣше пълно установено, но то неутрая до край. Българската партия не бѣше се още раздѣлила на двѣ, както стана послѣ, но личнитѣ въпроси все още играеха роль. И при условия, ако меншествата бѣха се съгласили за своя листа, може-би да прокаратъ единъ или двама свои членове. като видѣха форменото съгласие на българитѣ не отдѣлна кандидатна листа, а се задоволиха да между българитѣ, като се присъединяваха къмъ нѣкоя отъ гарскитѣ листи, или пъкъ като се въздържаха отъ чрѣзъ отсѫтствие. Въ гласуването участвуваха само 49 се избраха: И. Карапировъ, Ив. Евст. Гешевъ, д-ръ Г. д-ръ Хр. Стамболски, Д-ръ Г. Странски, Ив. Салабашевъ Г. Тилевъ, К. Величковъ, Иове Воденичаровъ и М. Ив. Всички българи бѣха православни, съ изключение на първия, по вѣра бѣ католикъ, но добъръ българинъ, както бѣха и другитѣ гови едновѣрци. При избора на замѣстници съгласието между гарскитѣ депутати още по-силно се разклати. Избраха се турчинъ, единъ българинъ и единъ арменецъ. Наистина

изборъ се дължеше на българитѣ, но числото на добититѣ гласове показва, че ако меншествата имаха своя листа можеха да прокаратъ поне два отъ своитѣ кандидати. Както и да е, обаче, формалното съгласие между българитѣ се запази при първия изборъ на Постояненъ комитетъ.

Още въ първото си засѣдание Комитетътъ избра за свой прѣдседатель прѣдседателя на Областното събрание Ив. Евст. Гешевъ, — за подпрѣдседатель — подпрѣдседателя на сѫщото събрание Д-ръ Янкуловъ и за секретарь К. Величковъ. Дѣятелностьта му бѣ разнообразна и твърдѣ полезна за устройството на страната. Понеже годишната редовна сесия на Областното събрание траеше само 2 мѣсеци, то бѣ физически невъзможно да разгледа всичкитѣ прѣдставени законопроекти отъ правителството и всичкитѣ оплаквания на частнитѣ лица и на общинитѣ. Прѣзъ останалитѣ 10 мѣсеци комитета замѣстваше Областното събрание. Всички законопроекти, които не бѣха разгледани отъ събранието, се прѣпращаха на комитета да ги разисква и гласува въ видъ на *публично-административни правилници*. Наистина тѣ имаха законодателна сила само отъ една сесия до друга, но прѣдъ видъ съпротивлението, което указваше В. Порта, да не утвърдява голѣма часть отъ гласуванитѣ законопроекти, и да лишава страната дори отъ единъ бюджетъ, силата отъ тия публично-административни правилници се разшири и продължи. Тѣ станаха истински закони, съ които по нѣкога се отмѣняваха [illegible] дори законитѣ на империята. Отъ начало щомъ като се свикаше Обл. събрание на редовна сесия Ген. губернаторътъ считаше за длъжность да прѣдстави въ видъ на законопроекти гласуванитѣ прѣзъ годината публично административни правилници и само ако камарата не привтаса да ги гласува, или Портата не ги утвърдѣше тогасъ се продължаваше силата имъ съ съгласието на Постоянната комисия до идущата сесия. Но постепенно и по нужда публично-административнитѣ правилници станаха постоянни закони, противъ силата, на които никой не възставаше. Тоя способъ даваше възможность да се снабди страната съ ново законодателство, което се практикуваше извѣстно врѣме въ видъ на правилници, а послѣ ги обличаше въ формата на окончателни закони. Освѣнъ това дѣятелностьта на Областното събрание се улесняваше твърдѣ много съ това, че въ края на сесията си то прѣпращаше на Пост. комитетъ всички жалби, разслѣдвания и спорове съ правителството да бѫдатъ разслѣдвани по-основателно и да бѫдатъ рѣшени отъ него, или пъкъ да докладва въ слѣдната редовна сесия за заключенията, до които е дошалъ. Но най-голѣмата и може-би най-полезната дѣятелность на Постоянния комитетъ състоеше въ това, гдѣто той едностайно упражняваше контролъ, върху управлението на страната. Подъ неговия надзоръ бѣ подложенъ и Генералъ-губернатора и стражаря въ най-затънтената околия. За всѣка безправда еднакво гражданина и чиновника можеха да се отнесатъ до Постоянния комитетъ и да искатъ поправление на стореното зло. Като изключимъ чисто сѫдебнитѣ дѣла, отъ които Постоянния комитетъ странѣше, всичката друга дѣятелность на правителството минаваше прѣко или косвено прѣзъ стръгата на комитета. Явѣше ли се нѣкое недоразумѣние съ Генералъ губернатора, избираше се една депутация отъ комитета, която влизаше въ устни споразумения съ него и чрѣзъ компромиси, бързо се уреждаше. Съ директоритѣ рѣдко се водеше борба, тъй като тѣ отстѫпваха прѣдъ рѣшенията на комитета. Послѣдниятъ обаче, се пазѣше да не се постави въ противорѣчие съ законитѣ и да не прѣвишава властьта си, но обстоятелствата му съдѣйствуваха да стане той центъръ на цѣлото управление и източникъ на сила въ областьта. Никоя важна правителствена мѣрка не се вземаше безъ допитване до комитета. Наистина Органическия уставъ задължаваше Генералъ губернатора да се допитва до комитета само за ония работи, които надминаваха *чистото и простото изпълнение на сѫществующитѣ закони*, но за да нѣматъ главоболия той и неговитѣ директори се отнасяха до комитета за всички почти съмнителни или деликатни случаи, които можеха да повдигнатъ какво-годѣ негодувание или оплакване отъ страна на населението. Генералъ губернатора се амбицираше главно за въпроси, отнасящи се до неговата личность, или до жилището му, но не до областьта, която той малко познаваше. Па и лицата, които съставляваха първия директоратъ не се отличаваха съ нѣкои амбиции или съ властолюбие. Служили дълго врѣме подъ турския режимъ, но запазили своята честность, тѣ бѣха привикнали да не играятъ никаква самостоятелна роль. Понеже Султанътъ не можеше да заповѣда въ Изт. Румелия тѣ трѣбваше да се подчиняватъ на народното тѣло — Постоянния комитетъ. Отъ чуждитѣ влияния най-силно бѣ руското, но то се упражняваше всѣкога въ полза на Постоянния комитетъ. Понеже не бѣха се още оформили партиитѣ и българското болшинство не бѣше се още разцѣпило, Постоянния комитетъ намираше единодушна

подържка въ населението. И една борба между него и директорътъ би изолиралъ окончателно послѣдния. Самитѣ тѣхни подчинени чиновници бѣха имъ отказали да изпълняватъ заповѣди, които противорѣчатъ на мнѣнието на комитета. Сериозни конфликти се явиха слѣдъ като Генералъ губернатора усѣти, че единството на българското болшинство е разслабено и че той може да си създаде една лична подкрѣпа въ самото законодателно тѣло.

Въ камарата имаше доста много чиновници и то не само между депутатитѣ *по право* и по *назначение*, а и между избранитѣ отъ населението. Но първиятъ Постояненъ комитетъ на Областното събрание бѣ съставенъ изключително почти отъ избрани депутати — не чиновници; тѣ, обаче, прѣдставляваха всички български течения и се държаха съвсѣмъ независимо спрямо Генералъ губернатора. Голѣмата заслуга, която му признаваха бѣ, че той не се подаваше на заповѣдитѣ отъ Цариградъ и желаеше да бѫде въ хармония съ народното прѣдставителство. Въ допитванията си до Постоянния комитетъ Генералъ губернатора и директоритѣ отиваха по нѣкога дори до тая крайность, щото да влизатъ съ него въ споразумѣние и за назначението на нѣкои чиновници. Когато двамата чужди директори Шмитъ и генералъ Щрекеръ показваха настойчивость за прокарването на нѣкоя *непатриотическа мѣрка*, или за назначението на нѣкой чужденецъ — чиновникъ въ подвѣдомствената имъ дирекция Постоянния комитетъ по свой починъ или по покана на Генералъ губернатора се намѣсваше и туряше край на тѣхната настойчивость, съ което даваше едно удовлетворение на народната съвѣсть и на народнитѣ ламтежи.

Въ духа на Източно-румелийското население бѣ засѣднало убѣждението, че Генералъ-губернатора и директоритѣ изпълняватъ волята на народното прѣдставителство и дѣйствуватъ по негово пълномощие и подъ неговъ прѣкъ контролъ. И ако не се явиха остри конфликти между Генералъ губернатора и народ. прѣдставителство, ако не се появиха въ Изт. Румелия държавни прѣврати и реставрации, както въ княжеството, причината лежи не толкозъ въ разликата на едната или другата конституция, колкото въ единодушието на българското население, че трѣбва да се запазатъ неговитѣ върховни права ненакърнени и на страха Генералъ губернатора, че ако загуби пълната подържка на болшинството отъ населението, той ще погуби и себе си. Не само въ Постоянния комитетъ, но и въ Областното събрание се изказваше мисъльта, че директоритѣ, па и самиятъ Генералъ губернаторъ трѣбва да се ползуватъ съ довѣрието на страната. Тая мисъль най-открито и най-рѣзко бѣ изказана въ Постоянния комитетъ на 31 януари 1880 год. отъ члена М. Маджаровъ по поводъ повдигнатия въпросъ, дали назначенитѣ съ ферманъ отъ Султана чиновници трѣбва да се ползуватъ съ довѣрието на страната, ако сѫ чужди поданници. „Бератитѣ и ферманитѣ сѫ една проста формалность, защото не само директоритѣ, но даже и самия Генералъ-губернаторъ, щомъ като нѣматъ довѣрието на страната, не могатъ да занимаватъ дълго врѣме поста си само по силата на фермана."

Първиятъ Постояненъ комитетъ отъ Областното събрание, както и последния се отличи съ една доста плодотворна дѣятелность. Въ продължение на 10-тѣ мѣсеци отъ първата година той прѣгледа и удобри 27 правилника съ законодателенъ характеръ, които веднага се обнародваха и туриха въ дѣйствие. Съ това помогна твърдѣ много за организацията на страната. Нѣкой отъ тия публично-административни правилници се обърнаха въ закони чрѣзъ гласуването имъ отъ Областното събрание, но други си останаха като правилници, защото В. Порта не искаше да ги прѣдложи на Султана за удобрѣние. Прѣзъ течение на тия 10 мѣсеци Комитетътъ бѣ отправилъ разни запитвания до правителството относно управлението на страната и изпълнението на Органическия уставъ, той бѣ поискалъ отъ главнитѣ администратори свѣдения, било за тѣхната деятелность, било за деятелностьта на нѣкои чиновници. Генералъ-губернатора, безъ да се допита до Постоянния комитетъ бѣ издалъ приказъ, съ който запрѣщаваше изнасянето на добитъкъ изъ областьта. По настояването на Комитета, Губернаторътъ се принуди да го отмѣни. Най-характеренъ бѣ блама, който Комитета изказа къмъ директора на правосѫдието за гдѣто последния бѣ намѣсилъ директорската си власть при защитата на частни интереси.

На другата година, (1881—82) водимъ отъ началото, че гласностьта е една гаранция повече за обществото, рѣши да бѫдатъ засѣданията му публични и позволи на публициститѣ да обнародватъ протоколитѣ му. Прѣзъ нея година Комитета бѣ разгледалъ и удобрилъ 51 публично-административни правилници, които имаха законодателенъ характеръ и 52 правилници отъ финансово-административенъ характеръ. Но дѣятелностьта на комитета прѣзъ тая година се отличаваше и съ многото си сблъсквания, които имаше съ Генералъ губернатора и отъ които най-остръ бѣ тоя за намѣсата на комитета въ управлението на страната. По поводъ едно запитване, защо е смѣненъ Ст. загорския окр. управитель Генералъ губернатора отрече правото на Комитета да прави подобни запитвания. Комитетътъ стрѣснатъ отъ тая дързость отговори съ едно мотивирано писмо за правата, съ които го товари Органическия уставъ, но Генералъ губернатора остана неприклоненъ и Комитета бѣ принуденъ да докладва на Областното събрание за това въ годишния си докладъ.

Силата на Постояния комитетъ отслабваше наедно съ отслабването единодушието на българското болшинство въ Камарата. Догдѣто населението и неговитѣ депутати бѣха сгрупирани Пост. комитетъ бѣше най-силното и най-популярното тѣло въ страната. Генералъ губернатора несмѣеше да направи ни една важна стѫпка въ управлението безъ да се съвѣтва съ него. Всѣки обезправданъ гражданинъ се отнасяше до него да търси възмездие. По нѣкога и намѣсата на комитета въ управлението на страната надминаваше дори прѣдвиденитѣ въ Органическия уставъ прѣдѣли и се обръщаше отъ контролно въ административно тѣло. При упражнението на [illegible] контрола върху дѣйствията на всички чиновници високи и нисши — имаше недостатъка, че отслабваше властьта на Главнитѣ администратори. Офицерътъ въ една дружина, напримѣръ се отнесалъ направо до комитета съ оплаквания, че тѣхниятъ командиръ извършалъ нѣкакви злоупотрѣбления и той не само настояваше прѣдъ висшето началство да се изслѣдватъ тия оплаквания, но и делегираше по нѣкога свой членъ да участвува въ назначената комисия за прѣглеждане на смѣткитѣ. Въ първитѣ особенно години той бѣ пазительтъ на законитѣ и на българщината. Директоритѣ, особенно нѣкои отъ тѣхъ, които по своитѣ чужденски чувства, и чужда народность имаха голѣма слабость къмъ чужденцитѣ бързаха да се обкрѫжатъ съ тѣхъ. Тѣмъ се искаше да направятъ отъ Източна Румелия една областъ, каквато си я въобразяваше международната комисия и напълниха канцелариитѣ ги съ всевъзможни левантинци и чужденци отъ четиритѣ краища на свѣта. Постоянниятъ комитетъ възстана противъ тая практика и съ силата на Органическия уставъ, който допущаше чуждитѣ поданници да служатъ на областьта, но само по силата на контрактитѣ, сключени съ негово удобрение, спо[illegible] да възвърне на българщината ония права, които ѝ даваше членъ 24 отъ Органическия уставъ. Тия отъ главнитѣ администратори, които не разбираха езика на страната, по нѣкога безъ никаква умисълъ, а само за свое улеснение, прибѣгваше до услугитѣ на чужденцитѣ, но Постоянния комитетъ за всѣки отдѣленъ случай се отнасяше до Генералъ губернатора и по нѣкога въ много мека и учтива форма, а по нѣкога въ строга и малко заплашителни изражения, настояваше за запазването правата на мѣстното население. Въ това врѣме, когато настояваше за изгонването на чужденцитѣ отъ румелийска служба, комитетътъ се явяваше за най-жарѣкъ защитникъ на чужденцитѣ — не чиновници. Научава се, че нѣкой чуждъ поданикъ врѣденъ за вътрѣшния порядъкъ на страната, билъ изгоненъ отъ административнитѣ власти, по административенъ, а не по сждебенъ редъ, и той иска отъ Генералъ-губернатора да спре тая мѣрка, като противна на общата свобода; ако ли администрацията го счита за врѣденъ, нека го прѣдаде на сжда, но не да го пъди изъ областьта чрѣзъ полицията. Научава се, че нѣкой другъ чужденецъ билъ арестуванъ, той пише на директора на правосждието, и *макаръ да не иска да се мѣси въ работитѣ на прокурорството, но като счита себе си дълженъ да бди за не каченостьта на правата и свободата, които е оздравена отъ Органическия уставъ на всички граждани, моли да му се доставятъ допълнителни свѣдения за естеството на обвинението.* Директора на правосждието дава тия нови свѣдения и комитетътъ се произнася върху тѣхната удовлетворителность. Той прави запитвания за всички отчисления на чиновницитѣ, за да може по тоя начинъ да прѣдпази всѣко обезправяване на човѣка — билъ той мѣстенъ или чуждъ поданникъ, граждански или военненъ чиновникъ. Цѣли четири години той е стражъ не само на положителнитѣ закони, но и на отвлѣчената правда. Само патриотическитѣ пориви по нѣкога му прѣчеха да бжде съвсемъ безпристрастенъ, но и патриотизма той прокарваше съобразно съ строгото пазение на Органическия уставъ и на сжществуващитѣ закони и правилници. Прѣзъ тия четири години Генералъ-губернаторътъ се опитваше да се съпротивлява на нѣкои отъ рѣшенията на Постоянния комитетъ и въ нѣколко случаи сполучваше, но изобщо той отстжпваше и по тоя начинъ запазваше положението си.

Обществото бѣше твърдѣ чувствително къмъ най-малкото подозрѣние, за злоупотрѣбление и чиновницитѣ бързаха да се оттърсятъ отъ какви да било загатвания за злоупотрѣбления. Тѣ бързаха да опровергаятъ писаното противъ тѣхъ, или да прѣдадатъ на сждъ клѣветника. Бившето турско управление

бѣше оставило такива лоши спомени отъ дѣятелностьта на чиновницитѣ, щото всѣки почтенъ човѣкъ се считаше дълбоко оскърбенъ, ако му се хвърлѣше какво и да било петно.

Отношенията на В. Порта къмъ областьта.

Отъ начало и докрай тѣ бѣха враждебни и егоистични. Турското правителство никога не пожела, или може-би нѣкога и да желаеше, но не употрѣби надлѣжнитѣ срѣдства, за да внуши на мѣстното население, особено на болшинството, че султанската власть е полезна за свободата на областьта и за нейното вжтрѣшно развитие. Наистина, че българитѣ бѣха принципиялни противници на разпокъсването, което бѣше направилъ Берлинския договоръ на тѣхното отечество и постоянно се стрѣмеха да поправятъ тая голѣма неправда; но ако на мѣстото на турскитѣ управници въ Цариградъ бѣха други мжже съ западно-европейски напр. нрави и понятия, все можеше да се създадатъ по приятелски отношения между Империята и автономната область. Турскитѣ министри дадоха неопровержими доказателства, че не желаятъ укрѣпването на автономията и че ако тѣ не я смазаха още въ първитѣ години, причината лежеше въ тѣхната слабость, а не въ тѣхното благоразумие и въздържане. Тѣ не пратиха гарнизони на Балкана не защото не желаеха, а защото посрѣщнаха непрѣодолими вжтрѣшни и външни прѣпятствия; тѣ прѣдложиха най-сетнѣ за Генералъ губернаторъ на областьта единъ свой бивши чиновникъ отъ български произходъ, но не защото искаха да се умири страната, да се задоволятъ жителитѣ й, а защото по-рано първитѣ й кандидати посрѣщнаха непрѣодолимо прѣпятствие отъ страна на Русия. Макаръ Портата да считаше Източна Румелия за неотемлима часть отъ турската империя, но тя не само не съдѣйствува да се подчинатъ на румелийското правителство непокорнитѣ родопски села, но направи всичко, за да насърчи тѣхнитѣ бунтовнически дѣйствия. Отъ гласуванитѣ и прѣдставени за удобрѣние 12 законопроекта, Султанътъ утвърди само три. До гдѣто трая Източна Румелия ни единъ неинъ бюджетъ не бѣше удобренъ отъ Султана. И какви дрѣбни мотиви се изтъкваха за това неудобрѣние! . . Органическиятъ уставъ бѣ облѣкълъ Обл. събрание съ широка законодателна власть. То бѣ властно да законополага не само върху опрѣделенитѣ изрично прѣдмети, но и да измѣнява законитѣ на царството до колкото послѣднитѣ се прилагатъ въ областьта. Но Портата отхвърли закона за владалата (крѣпостни актове), защото нѣма по тоя прѣдметъ законъ въ Турция, съ който румелийското правителство могло да си послужи; или пъкъ ако е срѣщало нѣкое неудобство, то трѣбвало да измѣни само членоветѣ отнасящи се до тия неудобства и да остави въ сила всички други членове отъ имперския законъ. Но най-важенъ бѣше отказътъ на Портата да утвърди първия областенъ бюджетъ. Въ своето обяснително писмо до Генералъ-губернатора тя искаше отъ Областното събрание да гласува бюджета не по своето разбиране, а по желанието на турското правителство. Това не бѣше най-силното доказателство, че турското правителство не бѣ приготвено да толерира една автономна область. Султанътъ се явяваше не като една върховна власть, на която отношенията се опредѣлятъ отъ единъ международенъ актъ, а като защитникъ на турското меншество и противникъ на българското болшинство. Защо на българитѣ сж давали по-голѣми помощи отколкото на турцитѣ? Защо се издържвали отъ областното съкровище двѣ реални срѣдни училища, едното въ Пловдивъ, другото въ Сливенъ, когато тѣ служили само на българитѣ? Защо се прѣдвиждали 8504 милиционери, когато могли да бждатъ и по-малко? Защо въ закона за заплатитѣ на чиновницитѣ влизали и телеграфисти и пощаджии, когато споредъ тълкуванията на В. Порта тия двѣ служби (телеграфитѣ и пощитѣ) трѣбвало да се управляватъ споредъ турскитѣ закони? Най-послѣдното възражение на Портата противъ бюджета бѣше, че старото име на градъ *Филипополъ* било замѣнено съ името Пловдивъ, когато нито въ Берлинския договоръ, нито въ Органическия уставъ това име не било споменато. Напразно Генералъ-губернаторътъ се мжчеше да убѣждава Портата, че ако тя дѣйствува по тоя начинъ областьта ще остане безъ бюджетъ и безъ най-необходимитѣ закони.

При назначаването на директоритѣ Портата правеше всевъзможни шиканирания и прѣпятствия; по цѣли мѣсеци, а нѣкога и години не искаше да утвърди назначението на нѣкой директоръ. А това утвърждение трѣбваше да бжде една проста формалность, прѣдвидена въ Органическия уставъ съ цѣль само да се вижда суверенитета на Султана, а не да се дава право на Високата Порта да се бърка въ вжтрѣшнитѣ дѣла на автономната область. Народното прѣдставителство бѣше си извоювало вече правото да изказва довѣрие или недовѣрие на директоритѣ и Генералъ губернатора бѣше вече призналъ това право, което произтичаше отъ правото да гласува

бюджета, да отправя запитвания къмъ директоритѣ, да тълкува законитѣ и да си дава мнѣнието на Генералъ губернатора за всичко, което надминава чистото и просто изпълнение на законитѣ. Наистина, че въ Органическия уставъ нѣмаше изриченъ текстъ, който да опълномощава Областното събрание да изказва довѣрие или недовѣрие на директоритѣ и да опрѣдѣля, явно трѣбва да стане съ ония директори, които сж били бламирани, или които сж били прѣдадени на сждъ. Но нима въ всички чужди конституции сж изрично опрѣдѣлени тия атрибути и задължения? Въ конституцията се прѣдвиждатъ принципитѣ на народното участие въ управлението, а практиката впослѣ изработва прецедентитѣ и производството. Само по себе си се разбираше, че единъ бламиранъ директоръ не можеше да се яви въ камарата да защищава бюджета или законопроектитѣ. Ако Генералъ губернатора усвоеше сочената отъ турското правителство практика той трѣбваше да се намира постоянно въ борба съ народното прѣдставителство. Но тогасъ кой разуменъ европеецъ щѣше да удобри неговото поведение? Слѣдъ бламирането на Шмита Генералъ губернатора назначи за директоръ на финансититѣ единъ отъ подпрѣдседателитѣ на камарата, но Високата Порта цѣли мѣсеци не искаше да утвърди тоя изборъ, защото трѣбвало да се назначи нѣкой турчинъ или нѣкой гръкъ за финансовъ директоръ. Колко пжти трѣбваше Генералъ губернатора да сочи на Портата официалната статистика на Изт. Румелия и ония членове отъ Органическия уставъ, които говорѣха, че службитѣ се раздаватъ споредъ численото значение на народноститѣ! Турското правителство не искаше да си спомни меморандума на Солсбери и Шуваловъ, въ Берлинския конгресъ, който казваше, че Изт. Румелия трѣбв да се устрои по образеца на английскитѣ колонии. А кога английското правителство се е мѣсило по такъвъ начинъ при образуването на колониялнитѣ министерства, или кога е прѣпоржчвало на английския кралъ да упражнява своето *вето* при утвърждение на законитѣ. Високата Порта намали претенциитѣ си само тогава, когато видѣ, че Генералъ губернатора назначава директоритѣ споредъ довѣрието на което се радватъ и ги държи на власть безъ да иматъ Султански ферманъ. Но поведението на турското правителство дразнеше населението и прѣчеше да се установятъ нормални отношения между империята и автономната область.

И слѣдъ като бѣха се изминали нѣколко години въ пълна тишина, безъ да се смути вътрѣшния порядъкъ на страната близкитѣ до турското правителство вѣстници не прѣставаха да говорятъ за изпращането на турски гарнизони на Балкана, които да пазятъ разединението между княжеството България и Източна-Румелия. Повдигнеха ли европейскитѣ сили въпроса за изпълнението на чл. чл. 23 и 61 отъ Берлинския договоръ (за реформи въ Македония и Армения), В. Порта се оправдаваше съ неизпълнението на чл. 15—за не изпращане гарнизони въ Балкана. Напразно приятелитѣ на Турция я прѣдупрѣждаваха, че за пазенето на балканскитѣ проходи се иска една голѣма армия, която ще бжде непоносима тяжесть за обѣднѣлото турско съкровище. Но често повтарянитѣ заплашвания съ гарнизони загубиха силата си, било за Великитѣ държави, било за източно-румелийското население: тѣ служеха само за едно срѣдство: да държатъ българитѣ въ бодрость и да имъ показватъ какви сж намѣренията на турцитѣ. Високата Порта не пропусна да се възползува дори отъ вълненията въ българското княжество по поводъ суспендирането на българската конституция отъ князъ Ал. Батембергски и се отнесе до Великитѣ Сили да имъ обясни причинитѣ, които я поставятъ въ нужда да завземе балканскитѣ проходи съ войски. Тя претендираше, че вълненията въ княжеството могатъ да се прѣнесатъ и въ Източна-Румелия, та трѣбвало прѣдварително да се вземать мѣрки. А прѣвратътъ на князъ Александра бѣ изстудилъ до голѣма степень съединистическитѣ стрѣмежи у румелийскитѣ българи. Но окупирането на балканскитѣ проходи не бѣ въпросъ само за Източна-Румелия; той се отнасяше и до княжеството, па и до цѣла Европа, защото едно сблъскване на Балкана можеше да докара компликация и другадѣ. Войската въ княжеството и милицията въ Източна-Румелия се намираха подъ командата на руски офицери. Прочие, войната на княжеството и Източна-Румелия съ турцитѣ можеше да замѣси и Русия. Ето кое най-много съдѣйствуваше да не могатъ да се пратятъ турски гарнизони.

Въ Берлинския конгресъ лордъ Солсбери за да успокои рускитѣ делегати, бѣ казалъ, че Източна-Румелия може да стане нѣщо като Канада. Това прѣдсказание се сбждна, — наистина съ голѣми мжки и слѣдъ упорита борба, но то стана противъ волята на Султана и на нѣкои Велики държави. И колкото по голѣма бѣ неприязненостьта на Портата къмъ областьта, толкова по-голѣми ставаха усилията на населението за самостоятелность.

Органическия уставъ бѣ запазилъ по начало приходитѣ отъ пощитѣ и телеграфитѣ за отоманската хазна, но въ чл.

[illegible] бѣ постановено, като замѣна на тоя приходъ, В. Порта да дава на Изт. Румелийското правителство *особени* пощенски марки, на които половината стойность оставаше за въ полза на Портата, а другата половина за въ полза на областното съкровище. Турското правителство игнорираше тия *особени пощенски марки* и настояваше дълго врѣме да се употрѣбяватъ сжщитѣ марки, които бѣха въ сила у турскитѣ пощи. Цѣла година трая тая прѣпирня, която причини голѣми пакости на международната търговия, тъй като писмата за странство се изпращаха безъ марки и приемачитѣ трѣбваше да плащатъ глоба. Най-послѣ Портата отстжпи; тя напечати отдѣлни марки за Изт. Румелия, но на четири езика; френски, турски, български и гръцки, като на пукъ българскитѣ букви бѣха най дрѣбни — едвамъ можеха да се прочетатъ. Това бѣ оскърбително за националното чувство на едно грамадно болшинство отъ населението, но румелийското правителство ги прие само и само да се тури край на анормалностьта. По тоя въпросъ най-ярки защитници на Портата бѣха пакъ гърцитѣ. Тѣхниятъ консулъ въ Пловдивъ отправи една дързостна нота до Ген. губернатора, съ която го съвѣтваше да приеме тур. пощенски марки, макаръ въ Органическия уставъ да се прѣдвиждаха особени марки за областьта.

Отъ 22 висши чиновници, на които назначението трѣбваше да получи, споредъ Органическия уставъ, удобрѣнието на Султана, само трима директори бѣха се удостоили съ това благоволение, а всички останали служеха безъ да е изпълнена тая формалность.

Понеже Изт. Румелия се ползуваше по Органическия уставъ съ пълна вжтрѣшна автономия, то и всички чиновници трѣбваше да се назначаватъ отъ Генералъ губернатора, но В. Порта подъ прѣдлогъ, че има право да инспектира митницитѣ на областьта, назначи единъ главенъ инспекторъ на източно-румелийскитѣ митници и цѣла година му плаща заплата само и само дано сполучи да го наложи на румелийското правителство. Напразно Генералъ губернатора сочеше на Портата Органическия уставъ, който даваше право само на Ген. губернатора да назначава или прѣдоставлява за назначение чиновницитѣ; напразно й цитираше чл. 196 на Органическия уставъ, който казва: „Митническитѣ права се събиратъ отъ финансовата администрация на областьта“. Портата отговори, че понеже не сжществуватъ митници между областьта и империята, то тя е длъжна да провѣрява чрѣзъ единъ инспекторъ дали се събиратъ митата отъ източно-румелийскитѣ чиновници.

Нито Органическия уставъ, нито други нѣкои закони прѣдвиждаха главниятъ инспекторъ на митницитѣ. Портата, обаче, го прати въ Пловдивъ. Източно-Румелийското правителство го игнорираше. Заведе се прѣпирня между Пловдивъ и Цариградъ, която още по-силно дразнѣше духоветѣ и най-сетнѣ турското правителство, като видѣ, че тя не ще може да го наложи, повика го назадъ за да спести заплатата му. Англичанитѣ, които много настояваха на Берлинския конгресъ за раздѣлянието на Сан-Стефанска България и за образуването на една автономна область подъ името Източна-Румелия, разбираха, че по отношение на областьта Султана ще играе ролята на единъ конституционенъ владетель, който рѣдко, а може-би и никога не ще прибѣгва до правото на вето. Турцитѣ се подиграха жестоко съ тия отъ своитѣ приятели и подържници, които възвърнаха султанската власть въ землитѣ освободени съ руска кръвь. Тѣ сѣкашъ сѫ мислили, че единъ Султанъ може да бѫде конституционенъ владетель на една християнска страна, нѣщо като английския краль.

Портата не се задоволяваше съ султанското *вето*, а твърдѣ често правеше запитвания: защо еди-коя си формалность не била изпълнена, подлагаше на турския държавенъ съвѣтъ да разглежда отговорноститѣ на Генералъ-губернатора, заплашваше сегизъ-тогизъ румелийското управление и пр.

Органическиятъ уставъ колкото да бѣ обширенъ, пакъ не бѣ разрѣшилъ всичкитѣ въпроси, които изникваха при управлението на страната. Много отъ тѣхъ бѣ прѣдоставилъ на Областното събрание да ги разрѣшава съ закони и правилници. Но Портата систематически отказваше да санкционира подобни закони и то подъ такива смѣшни претексти, които всѣкога ще служатъ за доказателство на турската зла воля. Като примѣръ ще приведемъ тукъ единъ случай: Чл. 358 отъ Органическия уставъ казваше, че единъ областенъ законъ ще трѣбва да установи нормалната програма за първоначалното и второстепенно образование. Вслѣдствие на това още втората година слѣдъ настаняванието на Източно-Румелийско правителство се гласува отъ Областното събрание прѣвидения законъ. Но Султанътъ отказа да го утвърди, защото се прѣдвиждаше въ него задължителна гимнастика за първоначалнитѣ училища. Гимнастическитѣ стрѣлчески дружества, които сѫществуваха въ областьта прѣзъ врѣме на руската окупация и нѣколко мѣсеца слѣдъ нея, бѣха произвели такова силно впечатление на турскитѣ управници, щото се боеха отъ всѣка гимнастика, дори и училищна. Разбира се, че европейскитѣ делегати, които бѣха изработили Органическия уставъ и бѣха прѣдставили на Султана да утвърждава областнитѣ закони, не бѣха прѣдполагали, че той ще се рѫководи въ упражнението на своето *вето* отъ подобни съображения. При неутвърждаването на румелийскитѣ закони се издаваше едно пълно невѣжество и даже незнание на Органическия уставъ. Султанътъ не утвърди свободолюбивия законъ за печата подъ претекстъ, че Източно-румелийското Събрание имало право да законополага само за административни дѣла, а печатътъ билъ политическо дѣло.

Когато Генералъ губернаторътъ защищаваше правата на областьта той намираше подкрѣпа въ народното прѣдставителство, което му изказваше единодушна признателность и благодарность. Когато за Директоръ на финанситѣ бѣ назначенъ прѣдсѣдателя на камарата Ив. Евст. Гешовъ, на мѣстотона бламирания Д-ръ Странски яви се новъ конфликтъ съ Портата. Новиятъ директоръ направи важни икономии въ бюджета, но разкри, че областьта не е въ състояние да плаща опрѣдѣлената отъ Органическия уставъ дань и прѣдложи да се намали отъ 24 на 18 милиона гроша. Докладътъ му бѣ много подробенъ и подкрѣпенъ съ необорими данни. Както Областното събрание, тъй и Генералъ губернатора се съгласиха да стане исканото намалене и се поднесе на Султана за тая цѣль на утвърждаване единъ законопроектъ, гласуванъ единодушно отъ всички депутати. Въ негова подкрѣпа се явиха посланицитѣ на Русия и Франция въ Цариградъ, но Султана отказа да го утвърди. Източно-румелийското правителство, обаче, прѣдпочете да тури въ дѣйствие неутвърдения бюджетъ, отъ колкото да прибѣгне до миналогодишния бюджетъ, който бѣ приключенъ съ голѣмъ дефицитъ Прѣзъ това врѣме Султанътъ не утвърди и други закони, каквито сѫ напр. тоя, съ който се измѣняваха нѣкои застарѣли вече положения въ отоманския углавенъ законъ и пр. Съ тая практика областьта фактически се отдалечаваше все повече и повече отъ суверенитета на Султана.

Политическитѣ партии.

Още на 1879 година нѣкои чужди вѣстници започнаха да говорятъ за образуването на двѣ български партии: консервативна и *радикална*. За шефъ на първата тѣ поставяха

Гаврилъ Кръстевичъ, а на втората д-ръ Г. Вълковичъ и двамата директори на областьта. Но това бѣше само едно прѣдположение, или по-добрѣ незнание на работитѣ. Наистина Г. Кръстевичъ бѣше по всичко консерваторъ: и по домашния си животъ, и по религиознитѣ си възгледи и по строгото пазене на законитѣ, и по постоянното търсение на справедливостьта, но не въ смисълъ да прави своя партия и да търси въ нея своето въздигане. Георги Вълковичъ можеше да бжде и консерваторъ и либералъ, и даже радикалъ. Но не бѣше въ състояние да образува и да води партия. Той бѣ единственния отъ директоритѣ, който си даде кандидатурата и биде избранъ за депутатъ. У него имаше амбицията да играе важна роль. Нему се искаше да бжде пръвъ слѣдъ Генералъ-губернатора, дори бѣ взелъ мѣрки да се популяризира между народнитѣ прѣдставители, особено между по-младитѣ, които приемаше вечерь въ кжщата си и разискваше съ тѣхъ обществено-политически въпроси. Обстоятелствата, обаче, па и неговото непостоянство му отнемаха тая възможность, и той не само не стана водитель на партия, но бѣ принуденъ да се прѣсели въ княжеството, безъ да остави дълбоки слѣди въ Източно-румелийското управление.

Както въ всѣко законодателно тѣло тъй и въ областното събрание се появиха *течения*, но тѣ не бѣха оформени въ партии. При разискване на въпроситѣ се явявахa двѣ, а нѣкога и три страни, но тѣ бѣха само врѣменни — за случая групировки. Тѣ сж измѣняха споредъ естеството на въпроситѣ. Прѣзъ първитѣ години на източно-румелийското управление можеше да сжществува само една българска партия — национална, която имаше за цѣль да запази българския характеръ на областьта и да се бори срѣщу Султана и срѣщу ония народности, които искаха да намалятъ политическото значение на българската народность. Явеше ли се нѣкой националенъ въпросъ въ камарата или въ печата българитѣ забравяха своитѣ дрѣбни различия и недоразумѣния и се сгрупирваха като единъ човѣкъ. Това състояние на работитѣ продължава до тогазъ догдѣто българщината не стана господарь на положението.

На 1881 година прѣдстоеха да станатъ избори за Областното събрание. Въ в. *Марица* се появи едно възвание, което носеше подписитѣ на трима депутати и съ което се канеше българскитѣ избиратели да дадатъ гласа си за такива лица, които *сж достойни да прѣдставляватъ областьта*. По-нататъкъ възванието канеше българ. избиратели да бждатъ

добрѣ внимателни въ врѣме на изборитѣ да не би да се раздѣлятъ гласоветѣ и по тоя начинъ да сполучатъ кандидатитѣ на турци и гръци. Въ това възвание се сочеха за кандидати лица, които и по-напрѣдъ сж били депутати, но сѣкашъ то дойде като една бомба, която раздѣли българитѣ на два лагери и тури началото на двѣ български партии. Лица, на които имената не фигурираха въ възванието, като кандидати за депутати, взеха поводъ отъ него и поведоха борба срѣщу своитѣ другари. Отъ начало не се говорѣше за никакви принципи. Платформата на раздѣлата бѣше; защо да се сочатъ само нѣкои лица *за достойни*, а други да се прѣмълчаватъ. Издательтъ на в. *Народенъ гласъ* бѣше единъ отъ пропуснатитѣ въ възванието лица и за това той взе страната на *обезправданитѣ* и *оскърбенитѣ*. Къмъ него се присъединиха и други *оскърбени*. Тия, които прѣзъ врѣме на руската окупация минаваха прѣдъ чужденцитѣ *за радикали*, защото изповѣдваха най-свободолюбивитѣ възгледи по организацията на областьта, сега се нарѣкоха отъ своитѣ противници *консерватори*. По противопиложность тѣ нарѣкоха себе си *либерали*. Въ борбата, обаче, нѣмаше нищо нито консервативно, нито либерално. Въпросътъ бѣше защо само 18 души въ цѣлата область да се нарѣчатъ въ едно възвание достойни? Явиха се и противовъзвания, разбира се, анонимни, но пълни вече съ истински оскърбления *за достойнитѣ*. По-благоразумнитѣ българи счетоха, че не е дошло още врѣмето за образуването на повече отъ една българска партия, тъй като националната борба не бѣ още привършена, но раздѣлата бѣше вече станала. Масата отъ българското население не се раздѣли. Въ много околии се появиха само по една българска кандидатура и тя се прокара съ голѣмо болшинство. Борбата, обаче, въ вѣстницитѣ продължи.

По лични въпроси може да се каже, че раздѣлението бѣ станало въ Областното събрание и по-рано. При избирането напр. на първия Постояненъ комитетъ, както и на втория не всички български депутати спазиха взетото рѣшение да се гласува единодушно за опрѣдѣленитѣ прѣдварително кандидати. На малко бѣ останало да се прокаратъ за членове въ Постояния комитетъ турци, или гърци. Нѣкои българи дори влѣзоха въ комитета съ помощьта на турскитѣ и гърцкитѣ гласове. Това вѣроломство внесе раздразнение въ самата камара. Подигнаха се въпроси, които не бѣха за едно официално засѣдание. Депутатитѣ започнаха да се дѣлятъ на чиновници и нечиновници. Нѣкои отъ директоритѣ, както и самия Генералъ-губернаторъ, който до тогасъ се носеше еднакво къмъ всички народни прѣдставители, започнаха да указватъ скрити симпатии къмъ едната страна. Въ продължение на цѣла година раздѣлението тлѣеше и се ограничаваше повечето пѫти въ интриги и скрита борба за чиновнически мѣста. Но на [illegible] 1881 година, когато трѣбваше да се поднови половината отъ състава на Областното събрание и прѣди да станатъ изборитѣ раздѣлението се почна явно. Партиитѣ носеха и други названия: *бѣли* и *червени*. Бѣлитѣ наричаха себе си народна партия, а противницитѣ си *казьона*, тъй като значителна часть отъ виднитѣ ѝ лица бѣха чиновници и стояха близо до [illegible]ната. Бѣлитѣ се наричаха още *съединисти*, защото защищаваха съединението на Източна Румелия съ княжеството.

Нито едната нито другата страна имаха официялни водачи, но може да се каже, че бѣлитѣ се вдъхновяваха отъ Ив. Евст. Гешовъ, прѣдсѣдатель на Областното събрание и Постояния комитетъ, а червенитѣ отъ Д-ръ Странски, директоръ на финансситѣ. Сѫщинския, обаче, водитель на *червенитѣ* бѣ Д-ръ Чомаковъ, който макаръ и скроменъ чиновчикъ — началникъ на санитарната часть въ областьта — но по причина на миналото си, прѣдставляваше отъ себе си една важна политическа фигура и напомнюваше раздѣленията, които сѫществуваха у българския народъ прѣди освобождението. Д-ръ Чомаковъ не излазяше на чело, защото чувствуваше, че не се е още реабилитиралъ и че почвата за него не е още подготвена. Той бѣ хитъръ човѣкъ, пишеше много злѣ на български и не можеше да говори публично, но бѣ познатъ като русофобъ и като туркофилъ.

Първата битка, която си дадоха двѣтѣ български партии въ подновената камара бѣ при избора на прѣдсѣдатель. Споредъ Органическия уставъ камарата гласуваше за двама кандидати, а Ген. губернатора утвърдяваше единия отъ тѣхъ. По една случайность и двамата кандидати получиха по равно число гласове (по 27), но понеже единътъ бѣ прѣдсѣдателствувалъ въ двѣ сесии на камарата и бѣ се отличилъ съ своето безпристрастие и опитность, очакваше се, че той ще бѫде утвърденъ отъ Генералъ губернатора. Но бѣ прѣдпочетенъ сѫдията Георги Груевъ прѣдъ общественика Ив. Евст. Гешовъ. Г. Груевъ бѣше почтенъ и безпристрастенъ човѣкъ, но не притежаваше нито познанията, нито популярностьта на Ив. Евст. Гешовъ. Назначениятъ отъ Генералъ губернатора депутатъ Д-ръ Чомаковъ се избра за подпрѣдсѣдатель и това опрѣ-

[illegible] вече политическата тенденция, както на Ген. губернатора, [illegible] на камарата. Сѫщата тенденция се изрази и при изби[illegible] на новия Постояненъ комитетъ. Отъ 10-тѣ члена 5-тѣ [illegible] чиновници. Чиновници бѣха както прѣдсѣдателя, тъй и подпрѣдсѣдателя на това учрѣждение.

Генералъ губернаторътъ като видѣ лесната побѣда, на *казьонната* партия въ камарата и въ Постоянния комитетъ започна да издава по-силно своята симпатия къмъ нея. Той назначи за директоръ на правосѫдието Ив. Салабашевъ, който [illegible] доказателства за симпатии къмъ *казьонитѣ*. Отъ тоя [illegible] управлението на Източната Румелия започна да добива [illegible] характеръ. По подражание на онова, което ставаше въ [illegible]ното княжество, той даде на борбата единъ по-остръ характеръ. Въ това направление спомогнаха твърдѣ много из[illegible]тѣ отъ княжеството П. Р. Славейковъ, П. Каравеловъ и които веднага получиха държавни служби въ Източна Румелия. Тѣ основаха свой печатанъ органъ въ Пловдивъ съ [illegible]ната помощь на мнозина отъ българскитѣ офицери и чиновници въ Източна Румелия. Положението на Ив. Салабашевъ се засили когато Генералъ Губернатора тръгна да [illegible] втора обиколка изъ областьта и взе [illegible] съ себе си като довѣрено лице. Това обстоятелство още повече засили партизанскитѣ страсти. При прѣминаването имъ прѣзъ село Алабашово, Чирпанска околия, единъ отъ селянитѣ се изправилъ прѣдъ Генералъ-губернатора и прочелъ единъ адресъ. Въ него се говорѣше, че [illegible] въ страната една клика която работела за замѣстване на руското влияние съ друго Тоя адресъ бѣ счетенъ за оскърбителенъ и скѫсанъ прѣдъ очитѣ на населението. Това известие се разнесе по цѣлата област и произведе ново разпалване на страститѣ.

Казьонната партия бѣ взела мѣрки да стане посрѣщането на Генералъ-губернатора, колкото е възможно по блѣскаво, но другата партия правѣше всичко за да му покаже, че той се поставя срѣщу народа, като се облѣга само на една партия. Въ адреситѣ, които се подаваха на Генералъ губернатора отъ селата на Ст.-загорския окрѫгъ, се изказваше между другото и защита къмъ тамошния окрѫженъ управитель, когото правителствения печать бѣше подгонилъ и искаше уволнението му. Въ тия адреси се говорѣше, че интереситѣ на земедѣлческото население не сѫ достатъчно застѫпени прѣдъ централната власть. Генералъ-губернатора и приближенитѣ му подозираха, че тия адреси сж вдъхнати отъ ст.-загорския окрѫженъ управитель за това щомъ пристигнаха въ Чирпанъ Генералъ-губернатора издаде заповѣдь за уволнението на окрѫженъ управитель и за немедленото му замѣняване съ другъ. Всичко ставаше телеграфически и безъ да се пита съгласието на директора на вѫтрѣшнитѣ работи. Тая неблагоразумна постѫпка послужи за сигналъ на една противоправителствена агитация. Въ дѣйствията на Генералъ-губернатора населението виждаше едно желание да се напусне легалния пѫть и да се влѣзе въ сферата на произволитѣ. Самата личность на ст.-загорския окр. управитель прѣдставляваше малко значение. Касаеше се за единъ принципъ: несмѣняемостьта на чиновницитѣ, който бѣ посветенъ отъ Органическия уставъ. Чиновницитѣ се считаха за лични служители на Губернатора, и той не можеше да ги отчислява *по недовѣрие*. Тѣ не трѣбваше да принадлежатъ на никаква партия. За тѣхъ всички граждани трѣбваше да бѫдатъ еднакви. Сега се започваше една нова политика *на лично довѣрие* и на партийна привързаность. Алеко Богориди, който цѣли три години управлява страната съ и безпристрастие, бѣ си създалъ репутацията на единъ държавенъ глава. Но вижда се тая пасивна роль му се видѣ твърдѣ несгодна и безславна, затова се хвърли въ противоложна посока, като се прѣдаде въ рѫцѣтѣ на своитѣ *приятели*, както самъ се изразяваше. Подъ влиянието на които не се надѣваха да спечелятъ народното довѣрие, прѣдпочете личния режимъ отъ парламентарния. А за Богориди тая система бѣше опасна. Той не познаваше на страната и бѣ принуденъ да се довѣрява на околнитѣ всичко, което се отнасяше до него и до управлението. се натовари съ отговорности, които бѣха твърдѣ тежки за Прѣзъ цѣлия си животъ той бѣ живѣлъ уединено и въ тѣсния крѫгъ на дипломацията, а сега изеднажъ искаше да *народенъ дѣецъ*. Прѣзъ изминалитѣ три години най-близкия му съвѣтникъ бѣше Гаврилъ Кръстевичъ, но той захвана да го подозира и да се страхува отъ него. И като го отстрани попадна подъ изключителното влияние на нѣколко чиновници, които използуваха неговитѣ слабости и неговото непознаване на страната.

Слѣдъ прѣкаранитѣ събития на мнозина ще се види чудно, гдѣто прѣзъ 1882 година южно българското население отдавало толкова голѣмо значение на безпричинното отчисление на единъ или нѣколко административни чиновници. Въ продължение на 40 години ние видѣхме толкова неправди и дори прѣстѫпления на управляющитѣ крѫгове, че отчислението на нѣколко административни, или полицейски чиновници ни се вижда сега за нѣщо твърдѣ обикновено и ако нѣкой вѣстникарь би се застѫпилъ за неправилно отчисления чиновникъ, не би намѣрилъ никаква подкрѣпа въ обществото; срѣщналъ би даже подигравки. Но тогасъ българитѣ се намираха още въ периода на *невинностьта*. Защо да се отчислява окр. управитель, когато чл. 491 отъ Органическия уставъ казваше, че никой *чиновникъ не трѣбва да се сваля или отстранява отъ служба противъ волята му безъ сѫдъ?* Ако населението останеше хладнокръвно когато се нарушава тоя членъ отъ основния законъ, какви гаранции има, че не ще се нарушатъ утрѣ и други членове, които се отнасятъ до неговата неприкосновеность, лична и имотна?

Но партизанскитѣ страсти се изостриха особено, когато избѣгналитѣ отъ княжеството либерали се намѣсиха въ управлението на страната. Отъ начало тѣ бѣха посрѣщнати въ Пловдивъ отъ цѣлата интелигенция като страдалци за суспендираната българска конституция, но отпослѣ тѣхната неутралность, трая късо врѣме. Въ Източната Румелия тѣ внесоха сѫщия партизански духъ на невъздържаность, който бѣше докаралъ и прѣврата въ княжеството. За да спечелятъ сѫчувствието на Генералъ губернатора, на Високата Порта и на нѣкои отъ западнитѣ сили тѣ повдигнаха въ страната една русофобска агитация, която мотивираха съ това, че прѣвратътъ въ княжеството билъ станалъ по настояването на Русия. Това обвинение бѣше съвсѣмъ несправедливо, защото отъ всички чужди държави Русия най-късно удобри прѣврата. Наистина, че нѣкои отъ военнитѣ чиновници взеха участие въ политиката на князъ Александра, но това се дължеше на заплашването, което Батенбергския принцъ бѣше направилъ прѣдъ Великитѣ Сили, че ако българския народъ не удобри неговитѣ прѣдложения за 7 годишнитѣ пълномощия, той ще напусне България и нека българитѣ се разправятъ сами съ анархията. Въ онова врѣме руското правителство не вѣрваше, че България е узрѣла за едно републиканско управление, а пъкъ избирането на новъ князъ бѣше свързано съ много неудобства и можеше да доведе до една противоруска коалиция, подобна на оная, която бѣха образували на 1879 година въ Берлинъ лордъ Биконсфилъ и князъ Бисмаркъ. Прѣдъ очитѣ на рускитѣ държавници суспендирането на конституцията за 7 години бѣше много по-малка опасность отъ колкото безкняжието. Па и самъ князъ Александъръ Батембергъ ке бѣше още миналъ въ лагера на рускитѣ неприятели. Назначението на двама руски генерали за министри бѣ станало по настоятелната молба на самия български князъ. Нѣкои отъ емигрантитѣ въ Пловдивъ започнаха да ласкаятъ А. Богориди, че ако князъ Александъръ напусне България, той ще бѫде избранъ на негово мѣсто. Тая [illegible] толкова много се вълпи въ ума му, щото не го напусна дори и тогазъ, когато бѣше изгубилъ мѣстото си въ Източна-Румелия. На 1886-та година, когато българския прѣстолъ се опразни вслѣдствие детронирането на князъ Александра, А. Богориди направи доста голѣми усилия за да стане князъ на съединена България, ала не сполучи. Руското правителство, макаръ и да не бѣ напълно доволно отъ князъ Александра, но претенциитѣ на Богориди да го замѣсти му се видѣха съвсѣмъ несериозни.

При заминаването на рускитѣ войски отъ княжеството и Източна-Румелия главнитѣ служби въ войската и милицията останаха въ рѫцѣтѣ на рускитѣ офицери. Това бѣ толкова естествено и неизбѣжно, щото отначало самитѣ българи настояваха прѣдъ руското правителство да не изтеглюва рускитѣ си офицери, а да остави въ страната извѣстно число инструктори. Но при развилитѣ се политически интриги и при естествения стрѣмежъ у българскитѣ офицери да се повишатъ по-скоро въ чинъ и служба се създаде едно съперничество, което отпослѣ се изроди на партизанство и службогонство. По подражание на Генералъ-губернатора нѣкои отъ българскитѣ офицери се хвърлиха безразсѫдно въ политиката и дори отдѣляха отъ заплатата си за издръжката на единъ вѣстникъ, който искаше въ княжеството детронирането на князъ Александра, а въ Източна-Румелия изгонването на рускитѣ инструктори. Отъ друга страна тъй нарѣченитѣ *съединисти* започнаха да нападатъ Генералъ-губернатора—отначало умѣрено и съ намѣрение да не се скѫсватъ връзкитѣ съ него, но постепенно борбата се изострюваше. И колкото *съединиститѣ* го нападаха, че е станалъ орѫдие на *казьонитѣ*, толкова той се приближаваше до послѣднитѣ и се отдалечаваше отъ първитѣ. До кждѣ края на 1882 година печатътъ все още се мѫчеше да държи едно по-умѣрено поведение спрямо него и не изтъкваше толкова много отговорностьта му; но когато той взе страната на офицерството и започна да насърчава русофобията въ страната,

отворената пропасть между него и населението се разшири. Паметьта за направенитѣ жертви бѣше още много прѣсна въ умоветѣ на всички. А. Богориди бѣше много слабъ за да може да се бори противъ руската идея. У народа бѣше вкорѣнено убѣждението, че не само съединението на сѣверна и южна България не ще може да стане безъ руска помощь, но и самостоятелното сѫществуване на една българска държава не ще може да утрае за дълго врѣме, ако тя не се ползува съ съчувствието и подържката на руския народъ.

Симпатиитѣ на Генералъ-губернатора къмъ тъй нарѣчената *казьона* партия се появиха и въ друго отношение. Споредъ чл. 74 отъ Органическия уставъ той имаше право слѣдъ всѣки общъ законодателенъ изборъ да назначава по 10 души депутати, но не произволно, а по слѣдния начинъ: $^{1}/_{2}$ между чиновницитѣ, и осталалитѣ между голѣмитѣ землевладѣлци и свободни професии. Вмѣсто да запази тая пропорция, той назначи само чиновници, а съ това усили още повече чиновническия елементъ въ камарата. Въ болшинството си тя стана наистина *правителствена*.

Казьоната партия като се видѣ по тоя начинъ силна, поиска да прѣчисти директората отъ ония лица, които не ѝ съчувстауваха. Тя започна съ директора на общитѣ сгради д-ръ Хр. Стамболски. Ако бѣше поставенъ въпрэсъ само за довѣрие, или недовѣрие, той щѣше непрѣменно да бѫде бламиранъ. Но неговитѣ противници искаха да го изгонятъ унизенъ и охуленъ, затова му отправиха запитвания съ 14 обвинения. Той бѣ познатъ на тогавашното общество като много честенъ човѣкъ. Това можа да се потвърди и при разглеждането на интерпелациитѣ. Ни едно отъ обвиненията за безчестни сдѣлки не се оправдаваше съ нѣкакви факти. За това при гласуването бламътъ пропадна и директорътъ Стамболски трѣбваше да се счита за оправданъ и добилъ довѣрието на камарата. Но Генералъ-губернаторътъ, който отъ по-напрѣдъ не бѣше доволенъ отъ него, прѣдизвика лично оставката му и той трѣбваше да я подаде. Тоя бѣ единствения случай въ цѣлото източно-румелийско управление да падне единъ директоръ по личното желание на Генералъ губернатора; другитѣ промѣни ставаха или по бламъ на камарата или по доброволно подаване на оставка.

Слѣдъ Д-ръ Стамболски си подаде оставката отъ поста Директоръ на финансиитѣ и Ив. Евст. Гешовъ. Той не бѣ бламиранъ отъ камарата, нито гоненъ отъ Генералъ-губернатора, но той виждаше, че не се радва на симпатиитѣ на болшинството и за това прибърза да се оттегли, като се прѣсели въ княжеството.

Двѣтѣ оформени вече партии нѣмаха формални и признати водители, но може да се каже, че въ директората тѣ са прѣдставляваха отъ Ив. Евст. Гешовъ и отъ Ив. Салабашевъ. Тѣ бѣха единственитѣ директори, които имаха връзки съ партиитѣ. Другитѣ директори бѣха или абсолютно неутрални, или пъкъ съчувствуваха платонически на едната или другата партия. Ив. Евст. Гешовъ се считаше прѣдставитель на *Народната партия* въ правителството само за това, защото имаше лични приятели между опозиционеритѣ, но като директоръ на финансиитѣ той не участвуваше нито въ едно опозиционно събрание, нито въ единъ опозиционенъ вѣстникъ. Дори когато си даде оставката отъ директорството, той не взе прѣдварителното съгласие на своитѣ приятели. При все това неговото излизание отъ директората спомогна да се изострятъ още повече политическитѣ борби въ Източна Румелния. Той бѣ убѣденъ привърженикъ на идеята, че българитѣ въ Румелия трѣбва да образуватъ една партия, която да води лояллно приятелско поведение къмъ Генералъ губернатора, който и да билъ той. Но дошлитѣ отъ княжеството емигранти, както и тѣхнитѣ политически приятели въ областьта бѣха на друго мнѣние. Тѣ искаха да се управлява страната горѣ долѣ по типа на княжеството: да спечелятъ довѣрието на Генералъ губернатора и чрѣзъ него да вкаратъ въ директората свои политически приятели. За директоръ на финансиитѣ изтъкнаха кандидатурата на П. Каравеловъ, но А. Богороди отказа да го назначи, защото се побоя да не би такова назначение да прѣдизвика реакция. Казьоната партия пожела да отстрани и Гаврила Кръстевича, но не сполучи, защото той се ползуваше съ голѣмъ авторитетъ не само въ страната и прѣдъ Генералъ губернатора, но и въ Цариградъ прѣдъ Високата порта и прѣдъ посланицитѣ на Великитѣ сили. Кръстевичъ самъ по себе си не можеше да бѫде прѣчка за Генералъ губернатора да прокара партийнитѣ замисли на своитѣ приятели. Той се задоволяваше само да дава съвѣти, но не се рѣшаваше да си подаде оставката, когато безъ неговото съгласие Генералъ губернатора уволняваше окрѫжни управители и околийски началници. А пъкъ А. Богороди бѣше човѣкъ съ податливъ характеръ. Той можеше да направи и добро и зло на страната, споредъ влиянието подъ което се намираше въ дадено врѣме. Достатъчно бѣше да го убѣдите, че еди кой си е неговъ неприятель и той започваше да го гони.

А. Богороди въ началото на своето Генералъ губернаторствуване се показваше, че не държи за поста и че е готовъ на всѣка минута да го напусне. Но колкото се приближаваше края на неговия 5 годишенъ периодъ, толкова по-силно изпъкваше желанието му да бѫде прѣизбранъ и за единъ вторъ периодъ. Само, че вмѣсто да употрѣби ония срѣдства, които бѣха най-пригодни за цѣльта — единодушието на българитѣ, той се облѣгна само на една партия, която макаръ да бѣ спечелила въ послѣднитѣ допълнителни избори, но не владѣеше печата и общественото мнѣние. Нейнитѣ рѫководители бѣха повечето чиновници, или граждани, но които чакаха служба. Органътъ, който защищаваше каузата на Генералъ губернатора бѣ извънредно заядливъ къмъ ония, които не се обявяваха за негови привърженици.

Прѣзъ това врѣме въ княжеството стана единъ новъ прѣвратъ. Князь Александръ се отказа отъ 7 годишнитѣ пълномощия и повърна силата на Търновската конституция, Вслѣдствие на това забѣгналитѣ въ Източна Румелия *либерали* и бивши княжески министри напуснаха Пловдивъ и се отправиха за София. Това отслаби твъдѣ много *казьонната* партия, защото я лиши отъ нѣколко енергични хора, съ агитаторски способности. Въ края на 1883 година, когато приятелитѣ на Генералъ губернатора излѣзоха съ категорически обвинения противъ опозицията, че тя не искала прѣизбирането на Ал. Богориди за още петь години, главниятъ органъ на опозицията излѣзе съ декларация, въ която се криеше едно тежко обвинение противъ Ген. губернатора, че въвелъ личния режимъ въ управлението и раздѣлилъ българското население на партии та да може да владѣе надъ всички.

Още отъ турско врѣме въ нашия народъ, или по-добрѣ между неговата интелигенция сѫществуваха политически и обществени течения. Дѣйцитѣ въ Румѫния и Сърбия проповѣдваха бунтове и събаряние на турската държава, върху развалинитѣ на която да се издигнатъ свободни княжества, федерирани помежду си за обща отбрана. Дѣйцитѣ въ Цариградъ, подържаха една просвѣтна политика, която имаше за цѣль мирното развитие на българския. народъ. Еднитѣ се бореха за самостоятелна черковна ерархия, другитѣ пѣехѫ: *свободата не ще екзархъ, иска Караджата.* Но това бѣха само принципиални различия. Между самитѣ цариградски дѣйци имаше двѣ течения. При самото основаване на Екзархията се появиха умѣрени и крайни (консерватори и либерали)-

Който прослѣди дѣлата на тогавашнитѣ, както и на сегашнитѣ партии, ще види, че названията много често не отговарятъ на сѫщината. Вземаме за примѣръ д-ръ Ст. Чомаковъ. Той бѣше въ Цариградъ водитель на либералитѣ. Бори се противъ традицитѣ, противъ пожизненостьта на Екзарха, противъ идеята за компромисъ съ цариградската патриаршия, гордѣеше се, че е почитатель на западнитѣ Сили, но стана възстанието на 1876 година, турскитѣ войски извършиха едно страшно безчеловѣчие надъ българското население, грѫмнаха отъ всички страни гласове за симпатии къмъ българския народъ; най приятелскитѣ на Турция държави поискаха свободи за българитѣ. Въ Цариградъ се събра конференция отъ най-виднитѣ прѣдставители на Великитѣ държави, която да обмисли начина, съ който да се гарантира едно самоуправление на българитѣ. Въ пепелищата на изгорѣлитѣ села блѣсна искра за бѫдаща свобода. За пръвъ пѫть слѣдъ 5 вѣковно робство се заговори официално и публично за създаването на една българска държава. Загубената у българитѣ надѣжда, че и тѣ ще видятъ нѣкога самостоятелность възкръсна. И въ това врѣме водительтъ на *крайнитѣ* се яви като най-голѣмъ защитникъ на турската власть. Той стана агентъ на В. Порта и замина да събира подписи отъ пострадалото население, че е благодарно отъ турския режимъ и не желае автономията, която цариградската конференция му бѣ приготвила. Въ Пловдивъ го посрѣщнаха съ обща омраза. Една тълпа отъ баташки и перущенски вдовици му направи враждебна домонстрация. Най-близкитѣ му приятели и роднини се отказаха отъ него като му обясниха, че слѣдъ станалитѣ кланета не може единъ българинъ да защишава турския режимъ. Тогазъ той се принуди да се завърне въ Цариградъ, но вмѣсто да се откаже отъ крайното си *туркофилство* и да вземе страната на своя народъ, той се привърза още по силно къмъ турското правителство. Съ негово съдѣйствие Портата свали Антимъ I отъ Екзархийския постъ и го изпрати въ Ангора на заточение. Най-послѣ той приключи цариградската си дѣятелность, като прие една дребна консулска служба отъ турското правителство, въ това врѣме когато руси и българи проливаха кръвьта си за свободата на нашето отечество.

Прѣзъ врѣме на руската окупация партиитѣ изчезнаха, но въ княжеството тѣ се подновиха при изработването на конституцията. Въ Изт. Румелия, въ края на руската окупация, когато трѣбваше Източно румелийското население да се примирява съ Берлин-

ския договоръ и съ изработения отъ една международна комисия Органически уставъ умѣрената партия, прѣдставлявана отъ Екзарха Иосифъ, и отъ Д-ръ Чомаковъ тоя пѫть държеше съ руската дипломация, която подържаше, че областьта трѣбва да се задоволи съ автономнитѣ си права, като се труди постепенно и съ мирни срѣдства да ги развие и увеличи. Крайната партия, подкрѣпяна и насърчавана изпърво отъ руски офицери, организира гимнастическитѣ дружества и се готвеше съ тѣхъ да се справи не само съ турскитѣ гарнизони, но и съ рѣшенията на Берлинския конгресъ. Тя подържаше идеята, че едно стълкновение съ Турция ще увлече не само княжеството, но и Русия. На нея се дължатъ ония голѣми демонстрации въ Изт. Румелия, които показаха на Европа, че тая область е българска и че е невъзможно повръщането въ нея на турското владичество. Руското окупационно управление бѣше обвинено тогасъ отъ турскофилския печатъ въ Европа, че подържа една заговорническа организация, която има за цѣль да запали отново огъня въ Балканския полуостровъ. На тая партия се дължеше изпращането на двама делегати по европейскитѣ дворове, на които мисията бѣше да обяснатъ, че желанията на румелийското население е да остане страната му съединена съ своитѣ братя отвъдъ Балкана. Но когато се видѣ, че никой въ Европа нежелае да промѣнява какво и да било отъ Бер. договоръ двѣтѣ партии се слѣха въ едно и заработиха съ общи усилия за доброто на областьта.

Отношенията на А. Богориди къмъ народното прѣдставителство.

Българитѣ, които бѣха видѣли своето отечество разкъсано, слѣдъ като бѣ вече освободено, не можеха да гледатъ съ довѣрие на онова, което имъ идеше отъ Европа, особено пъкъ отъ Цариградъ. Песимизмътъ бѣше ги до толкова обхваналъ, че когато, по настояването на Русия, се назначи за Генералъ губернаторъ на Източна Румелия бившия турски посланикъ А. Богориди, тѣ бѣха нѣкакъ си изненадани и се питаха, дали той е запазилъ у себе си български чуства, като е загубилъ българския си езикъ? Но когато се настани въ Пловдивъ, когато пое въ рѫцѣтѣ си властьта и заяви, че ще управлява съгласно народната воля; а особено когато той отблъсна нѣколко турски и гръцки искания, скептисизмътъ изчезна и се замѣсти съ единъ ентусиязмъ за своя Генералъ губернаторъ, комуто даде дори титлата *князъ*. Въ продължение на 2 години А. Богориди бѣше най-популярния човѣкъ въ Източна Румелия. Но тия *любовни* отношения не можаха да траятъ по-дълго врѣме, защото се намѣриха ласкатели, които използуваха човѣшкитѣ му слабости и вкараха въ душата му убѣждението, че безъ него не може да сжществува автономната область. Първото по-важно стълкновение на А. Богориди съ камарата стана въ края на II редовна сесия на Областното събрание. Въ бюджето-проекта за финансовата 1881 — 82 година фигурираха нѣколко суми, едната отъ 200,000 гроша (около 40,150 лева златни), които Генералъ губернаторътъ бѣ изразходвалъ прѣдварително за заплата и възнаграждение на нѣкои свои чиновници и 138,000 гроша за поправка на конашката покжщнина. Всичкитѣ тия кредити събранието отхвърли, като противни на законитѣ. Но това неблагоприятно гласуване даде поводъ на Генералъ губернатора за една сериозна сръдня. Като знаеше колко много държи народното прѣдставителство за неговото оставяние въ страната, той чака да се закрие сесията и слѣдъ това заяви на Постояния комитетъ, че понеже съ отхвърлянето на частнитѣ кредити Областното събрание изказвало бламъ къмъ неговата дѣятелность, той счита, че е вече загубилъ довѣрието на страната и се готви да си подаде оставката, ако не получи нѣкакво удовлетворение. Това произведе смутъ у неразположенитѣ се още депутати. Страхътъ, че слѣдъ А. Богориди може да дойде за Генералъ губернаторъ нѣкое лице отъ чуждо произхождение, съ враждебни къмъ българитѣ чувства, ги накара да се съберать на частно засѣдание и слѣдъ кратко разискване избраха една депутация, която да отиде при него и да му обясни, че отхвърлянето на горѣпоменатитѣ кредити не означава недовѣрие къмъ него. Отъ тая постжпка на депутати той се счете за достатъчно удовлетворенъ и обѣща, че не ще да настоява на оставката си.

Колкото повече се оформяваше раздѣлението на българскитѣ депутати въ два враждебни лагера, толкозъ и дързостьта на А. Богориди да се съпротивлява на народното прѣдставителство, ставаше по-голѣма. Областното събрание бѣше гласувало прѣзъ послѣдната сесия единъ законъ за чиновническитѣ заплати, съ който се внасяха значителни намаления въ размѣра на заплатитѣ. Това бѣ станало слѣдъ като правителството бѣ поканено нѣколко пжти да внесе свой проектъ за уреждане на чиновническитѣ заплати и то бѣ се отказало да стори това. Тогазъ нѣколко депутати бѣха взели инициативата и бѣха внесли

въ камарата единъ законопроектъ. Генералъ-губернаторътъ се съпротиви на тая частна инициатива и съ писмо до прѣдседателя на събранието заяви твърдѣ категорически: *обявявамъ още отъ сега, че не ще ми бжде възможно да приема никакви намаления на заплатитѣ*. Другъ единъ случай: международната комисия при изработването на Органическия уставъ и притуркитѣ му бѣше прѣдвидила възнаграждение само за избранитѣ депутати, но не и за депутатитѣ по право и по назначение отъ Генералъ-губернатора, тъй като се прѣдполагаше, че назначенитѣ ще бждатъ хора състоятелни и не ще се нуждаятъ отъ специално възнаграждение, а депутатитѣ по право ще си получаватъ възнаграждението за своитѣ служби и не ще се нуждаятъ отъ възнаграждение за своето присжтствие въ камарата. Но още отъ началото камарата намѣри, че половина отъ назначенитѣ депутати сж хора съ умѣрени срѣдства и затова ги приравни съ избранитѣ депутати, като опрѣдѣли и тѣмъ дневно възнаграждение. Въ третата си сесия, обаче, Областното събрание даде друго тълкуване на Органическия уставъ и постанови, че назначенитѣ отъ Генералъ-губернатора депутати нѣматъ право да получаватъ дневно възнаграждение. Генералъ-губернатора отблъсна това рѣшение съ слѣдното характерно писмо: „Европейската комисия, която изработи Органическия уставъ, като е взела прѣдъ видъ, че добрия порядъкъ и спокойствие на страната зависятъ много отъ съгласието, което трѣбва да сжществува между Генералъ-губернатора и събранието, посветилъ е въ казания уставъ правото на Генералъ-губернатора да законодателствува заедно съ събранието, както и правото да избира и назначава 10 души свои депутати. Това право, основано възъ съображения отъ общественъ порядъкъ, е било установено съ цѣль да не би едната отъ двѣтѣ власти да надвие другата, но да държи равновѣсие между тия двѣ власти и така да се прѣдварятъ разпри и компликации, които биха непрѣменно отъ това произлѣзли и развълнували страната въ случай, че една отъ двѣтѣ власти би надвила отъ другата и Генералъ-губернатора, обезоржженъ срѣщу една силна опозиция, би се принудилъ да прибѣгне къмъ извънредни мѣрки. Прочие назначението на 10 члена отъ страна на Генералъ губернатора е толкова важно отъ точка зрѣние на началата, които съставляватъ основата на Органическия уставъ, колкото и избирането на ония депутати, които иматъ послание да защищаватъ интереситѣ на народа. Слѣдователно невъзможно би било на Генералъ губернатора да защищава интереситѣ на своето правителство въ случай, че тия, които той има право да назначава въ Обл. събрание не биха били поставени на равна нога и не биха имали еднакви права, еднакви прѣимущества, каквито иматъ тѣхнитѣ събратия, избранитѣ депутати. Тогава Ген. губернатора би се намѣрилъ лишенъ отъ срѣдствата, потрѣбни, за да може да влияе надъ рѣшенията на Обл. събрание, които биха му се показали противни на интереситѣ на страната и би останалъ изложенъ безъ защита на нападенията на една мятежна опозиция, — нѣщо, което ще се сбѫдне непрѣменно, ако депутати назначени отъ него, лишени отъ възнаграждението, опрѣдѣлено на тѣхнитѣ събратия, би зарѣзали да присѫтствуватъ въ събранието, като обявятъ, че не сѫ достойни да отговарятъ на довѣрието на Ген. губернатора и ако тая оставка вкупомъ би създала едно противозаконно положение, пълно съ компликации, положение, което би отнело на разискванията на Събранието всѣкакъвъ законенъ характеръ и направило би отнапрѣдъ нищожно всѣко рѣшение, произходяще отъ това Събрание. Въ заключение Ген. губернатора канеше събранието да оттегли рѣшението си и да плаща за напрѣдъ, както и до сега, дневни и на депутатитѣ по назначение. Това писмо се счете отъ мнозина депутати за оскърбетелно и камарата се раздѣли на двѣ; еднитѣ подържаха искането на Ген. Губернатора, а другитѣ рѣшението на събранието. Послѣднитѣ се основаваха на факта, че отношението на Ген. губернатора накърнява достолѣпието на камарата. Разискванията се свършиха при голѣмъ шумъ безъ да се вземе нѣкое окончателно рѣшение. Обаче законопроектътъ внесенъ по инициятивата на депутати не видѣ бѣлъ свѣтъ.

Друго едно дѣйствие на Ген. губернатора, което свидѣтелствуваше, че не се зачита, като по рано волята на камарата бѣ назначението за поддиректоръ на финанситѣ едно лице съвсѣмъ негодно за тая длъжность. Камарата бѣ, блamирала титулярния директоръ на финанситѣ Д-ръ Странски и бѣ прѣпоръчала на Генералъ-губернатора да промѣни цѣлия персоналъ на тая дирекция. Но Генералъ-губернатора, вмѣсто да назначи най-напрѣдъ новъ директоръ на финанситѣ, който да му покаже другитѣ кандидати за назначение, прибързва да назначи за поддиректоръ прѣдседателя на пловдивската окр. комисия. Това възбуди голѣмо негодование между депутатитѣ. Генералъ-губернатора, обаче, постоянствуваше на своето рѣшение и накара камарата да гласува бюджетопроекта за [illegible]

година безъ да има титуляръ на финансовата дирекция. Назначението на поддиректора се отмѣни слѣдъ като се назначи новия директоръ на финанситѣ. Понеже не можа да влѣзе въ сила новия законъ за заплатитѣ камарата се принуди да намали кредита съ 10°/₀ за ония чиновници, които получаваха повече отъ 15 лири турски на мѣсецъ и съ 5°/₀ за ония, които получаваха по-малко отъ 15 лири турски на мѣсецъ. Когато Генералъ-губернатора получи писменно съобщение за това намаление отъ прѣдседателството на камарата, той отговори: „Принуденъ съмъ да обявя, че съ жалость гледамъ Областното събрание да законодателствува безъ съгласието на Генералъ-губернатора и даже противъ желанието му. Ето една главна причина за неправилностьта на горѣизложеното рѣшение. А втора една причина, която увеличава още повече неправилностьта на това рѣшение е, че сѫществующитѣ заплати на чиновницитѣ не могатъ да бѫдатъ намалени освѣнъ по силата на единъ областенъ законъ. Прочее не ми остава друго, г-не прѣдседателю, освѣнъ да обявя пакъ на уважаемото Областно събрание, че на прѣдметното му рѣшение не ми е възможно да дамъ никакво съдѣйствие“. Камарата, обаче, отказа да се съобрази съ мнѣнието на Генералъ-губернатора и нейното рѣщение остана въ сила.

Най-остъръ бѣ конфликта, който се появи между А. Богориди и Постоянния комитетъ отъ Областното събрание въ края на 1881 година по поводъ единъ ангажиментъ, земенъ отъ Генералъ-губернатора прѣдъ французския консулъ въ Пловдивъ за довеждането въ страната на двама французски специалисти-чиновници, единия за дирекцията на финанситѣ, а другия за дирекцията на земледѣлието, търговията и общественитѣ сгради. Постоянния комитетъ макаръ и съставенъ тоя пѫть въ болшинството си отъ депутати — негови лични привърженици, неодобри неговия ангажаментъ по причина на високитѣ имъ заплати; но за да се избѣгне едно формално скарване той избра тричленна комисия, която да отиде при него и да го помоли да не настоява на своето рѣшение. А. Богориди бѣ взелъ тоя ангажментъ безъ да се допита до надлежнитѣ директори и когато се яви при него делегацията, той отговори, че не може да отстѫпи отъ рѣшението си, защото измежду българскитѣ чиновници не сѫ се намѣрили такива опитни лица, каквито сѫ французитѣ, а безъ такива специалисти двѣтѣ дирекции не могли да функциониратъ правилно и успѣшно. Относително до заплатата на двамата специалисти,

която бѣ около 70,000 златни франка
той отговорилъ, че не е много голѣма, тъй
други специалисти чуждници не ще се съгласятъ за
Постояния комитетъ за да даде възможность на Генералъ
натора да се поправи, извѣсти че е съгласенъ да
искатъ съвѣтници, но съ по-малка заплата. Генералъ
наторътъ отговори и тоя пжть съ заплашване. Той
прѣдъ Постоянния комитетъ да приеме изцѣло негово
ложение, тъй като билъ се ангажиралъ прѣдъ френск
вителство. Въ писмото си той казваше: **Ако Постоянни**
комитетъ не измѣни рѣшението си азъ ще
рамъ Великитѣ държави, на които пълномо
цитѣ сж изработили Органическия уставъ,
роса дали съдѣйствието на Постояния коми
въ случаитѣ прѣдвидени въ тоя уставъ, не
лява едно непрѣодолимо прѣпятствие за осж
вление на реформитѣ, които Генералъ губер
рътъ намира за полезни и необходими за
вървежъ на работитѣ и дали въ тоя послѣ
случай той не може да пристжпи самъ за
данeто на реформитѣ за които се касае,
Постояния комитетъ отъ когото е поискано
ствие, откаже да го даде.

Това писмо на Генералъ губернатора, свидѣтелству
че той не бѣ напълно проникнатъ съ ония идеи на
и почитание къмъ волята на народа, които му се
по-рано. Постоянниятъ комитетъ се изплаши, да не би А.
городи да издѣйствува намѣсата на Великитѣ сили въ
нитѣ работи на областьта и започна да търси примир
него. Всички членове на комитета признаваха, че Генер
губернатора съ горньото си писмо е прѣкрачилъ прага
коностьта и на патриотизма, но не се рѣшаваха да
конфликта до край. Това, което пишеше А. Богороди
лашване съ прѣвратъ, такъвъ какъвто бѣ станалъ въ
вото. Комитета прибърза да му отговори. За да го смекч
му правяше всевъзможни комплименти, но на края му
„Вашето писмо открито обвинява Постоянния комитетъ,
казалъ своето съдѣйствие за осжществление на рефор
които Генералъ-губернаторътъ намиралъ за необходими за
рия вървежъ на работитѣ. Ние напразно търсимъ да
римъ поне единъ случай, който да оправдае това обвин
и тъкмо това наше търсене дойде да ни убѣди още

нѣкои клонове въ управлението не дѣйствуватъ повол-
Постоянния комитетъ може да се отдаде най-малката
отъ отговорностьта. И дѣйствително какво е кривъ Пос-
комитетъ, ако на чело на различнитѣ важни служби се
хора, които съ всичко друго могатъ се отличаватъ,
съ способности. Ако Областното събрание и Постоян-
комитетъ иматъ да се укоряватъ въ нѣщо, то е гдѣто не
настояли по-енергически да се обръ-
по-сериозно внимание въ избора на чиновницитѣ.
сж настоявали въ това за доказателство служатъ не-
тнитѣ прѣпоржчвания и напомнювния за въвеждание
прѣобразования въ различнитѣ публични служби. Отъ това
вижда, че Областното събрание и Постоянния коми-
само не сж държали никаква опозиция противъ въ-
ането и осжществяването на потрѣбнитѣ реформи, а на-
всѣкога сж искали тия реформи чрѣзъ законенъ пжть
първо прѣдложение за тая цѣль сж давали своето съдѣй-
". По-нататъкъ въ писмото си Постояннния комитетъ изла-
цѣлата история на въпроса за повикването на двама
листи — отначало белгийци, а послѣ французи, отъ
се вижда ясно, че Генералъ губернатора противъ чл. 51
Органическия уставъ е ангажиралъ областьта прѣдъ едно
правителство и слѣдъ това пъкъ отива да обвинява
ния комитетъ, че му създавалъ прѣчки да не може да
формира по свое усмотрѣние управлението на страната.
всичко за да се повикатъ чуждестранни поданници на
въ Източна-Румелия трѣбваше съ законъ да се създа-
тѣхнитѣ съвѣтнически служби, защото Органическия уставъ
чно повеляваше да не се създава никаква нова служба
законъ; второ Генералъ-губернатора не можеше да сключва
контракти съ чужденци чиновници безъ да е взелъ
рителното съгласие на Постоянния комитетъ. Но насърд-
отъ примѣра на князъ Александъръ Батембергъ и отъ
лението на българското население въ партии, той бѣ се
жиралъ прѣдъ французкия консулъ и се намираше въ
нотия да ее повърне назадъ. А. Богориди самъ по себе
не бѣше властолюбивъ и користолюбивъ, но двѣгодишнитѣ
телства отъ всички страни, че е сполучилъ да привлѣче
тиитѣ на болшинството, че се е показалъ добъръ *бълга-*
патриотъ, че е успѣлъ да запази мира и тишината въ
ната, бѣха го разгалили. Той мислѣше, че е неизбѣженъ
само за българитѣ въ Източна Румелия, но и за Висо-

ката порта и за Великитѣ сили, които бѣха готови да [illegible] твуватъ вжтрѣшнитѣ свободи на народа (както направиха въ [illegible] жеството прѣдъ заплашванията на князъ Александра, [illegible] напусне прѣстола, ако не му се дадатъ пълномощия) отъ [illegible] кото да допуснатъ създаванието на нови смутове [illegible] що усмирения Балкански Полуостровъ. Постоянниятъ комитетъ бѣ гласувалъ и приелъ съдържанието на горѣцитираното си писмо, но послѣ се уплаши отъ послѣдствията и спрѣ пращането му. Той посвети още нѣколко засѣдания [illegible] мисли въпроса, но понеже бѣ тръгналъ вече по пжтя на отстжпкитѣ свърши съ това, че прие прѣдложението на Генералъ губернатора, като мотивира рѣшението си съ това, [illegible] има работа съ *свършенъ фактъ* и се задоволи само съ слѣдньото писмо:

„Имамъ честь да ви съобща, че Пост. комитетъ въ засѣданието си отъ 7 мартъ 1882, като се занимà изново [illegible] прѣдложението ви за повикването на двама специалисти, единътъ за дирекцията на финанситѣ, а другия за началникъ на земледѣлческо търговския отдѣлъ и управляющъ техническия отдѣль въ дирекцията на общ. сгради, въ желанието си да избѣгне едно стълкновение, което заплашва за голѣма врѣда на най-скжпитѣ интереси на страната, да развали хармонията, която е владѣяла всѣкога между Ваше Високо Прѣвъзходителство и него, издаде едно гласуване благоприятно за вашето прѣдложение. Като ме задължи да ви съобща [illegible] за по нататъшно отъ Ваша страна разпореждание, Постоянниятъ комитетъ ме натовари сжщеврѣменно да ви изрази скръбьта му за начина по който той биде схванатъ съ [illegible] въпросъ, начинъ, който като съставляваше едно нарушение на правата му, отнемаше му всѣка свобода на разглеждане и обсжждане въ единъ въпросъ отъ такъва голѣма важность. Като е гледалъ въ добритѣ отношения между него и Ваше Прѣвъзходителство най-силното ручателство за спокойствието, мирното развитие и бждещето на областьта въ политическитѣ условия, въ които тя е поставена, Пост. комитетъ се е старалъ всѣкога да ги съкрати на самолюбие, безъ да се е спиралъ въ нѣкой случай отъ съображение на достолѣпие. Затова и той остана печално зачуденъ когато видѣ едно по друго да се заявява отъ страна на Ваше В. Прѣвъзходителство рѣшение да пристжпите и безъ негово съгласие да повикате двама специалисти — съвѣтници и да се тури въ зависимость рѣшението на въпроса отъ едно намѣрение, което не можеше да

бжде крайно врѣдително за честьта, интереситѣ и правата на страната. Тоя начинъ на дѣйствие направи толкова [illegible] впечатление на Комитета, че той се мотивираше отъ страна на Ваше В. Прѣвъзходителство съ систематическата отъ негова страна опозиция, противъ всѣкакви прѣобразования въ управлението, прѣдлагани отъ васъ. Напрасно би се търсилъ прецедентъ, който да би могълъ да оправдае колко-годѣ такова обвинение противъ Пост. комитетъ“.

По-нататъкъ въ писмото се даваха обяснения, че Пост. комитетъ никога не билъ принципиялно противъ повикването на двама специалисти, но е възразявалъ само противъ начина на тѣхното ангажиране и би желалъ да не се повтаря тоя прецедентъ. Отъ друга страна, продължаваше писмото, уважението, което хранилъ комитетътъ къмъ Генер. губернатора, уважение, спечелено съ толкова услуги, направени на областьта, го накарало да се примири съ извършения фактъ и да одобри дѣйствието на Ген. губернатора, колкото противозаконно да е било, като се надѣва да не послужи то за прецедентъ.

Не бѣ се минало още мѣсецъ отъ приключването на горния инцидентъ Ген.-губернатора създаде новъ. По поводъ изработванието плановетѣ за една областна тъмница, Постоянния комитетъ поиска, прѣди да се произведе търгъ за постройката ѝ, да му се изпратятъ плановетѣ и да му се яви каква тъмнична система има намѣрение областното правителство да приложи. Генералъ-губернаторътъ отговори, че той не може да удовлетвори това искание на Комитета, защото то съставлявало едно [illegible] вмѣшателство отъ негова страна въ работи отъ изключителна компетентность на изпълнителната власть. Това раздразни Комитета, който мислѣше, че съ голѣмата си отстжпка по въпроса за специалиститѣ е турилъ край на недоразумѣнията и му отговори, че споредъ Органическия уставъ правителството е длъжно да дава всички свѣдения, които му иска Комитета по въпроси интересующи областьта. Постоянния комитетъ бѣ на мнѣние, че правителството не можеше да започне постройката на една областна тъмница прѣди да има законъ за това, който да опрѣдѣли и тъмничната система, която ще се приеме въ областьта. Генералъ-губернатора му отговори, че искането му е вмѣшателство въ дѣлата, които сж отъ изключителна компетентность на изпълнителната власть. „Всѣко искане на Комитета, свършваше писмото му, което е вънъ отъ закона, ще бжда принуденъ да откажа по най-категориченъ начинъ“. Тоя отговоръ бѣ тъй сжщо обиденъ за Комитета, но понеже бѣше вече отстѫпилъ по други въпроси не се чувстваше достатъчно силенъ да упорствува по тоя.

У Генералъ-губернатора се забѣлѣзваше вече едно желание да се ограничи силата на Комитета, която въ миналото бѣ се много развила. Тъмничниятъ споръ се приключи съ това, че комитета прѣпорѫча на надлежния директоръ своитѣ наредби за тъмничната система, която трѣбваше да се приложи въ цинтралния затворъ. Но и съ тая отстѫпка не се възстанови старата хармония между Генералъ-губернатора и Постоянния комитетъ. Понеже сѫдиитѣ бѣха до една степень избираеми, защото се назначаваха съ съгласното мнѣние на Постоянния Комитетъ, то и прѣмѣстването имъ отъ едно сѫдилище въ друго, когато не бѣха още добили пълната несмѣняемость, трѣбваше да става съ съгласното мнѣние на комитета. Но Генералъ-губернаторътъ за да бѫде послѣдователенъ въ новата си конституциона политика оспорваше и това право на комитета, като искаше по свое усмотрѣние да мѣсти сѫдиитѣ. Въ отговоръ на едно негово писмо Постоянния комитетъ подържаше, че е противоуставно да се мѣстятъ сѫдиитѣ безъ неговото съгласно мнѣние. — “ Начинътъ за прѣмѣстване на сѫдиитѣ, казваше той въ писмото си до Генералъ-губернатора, не влиза никакъ въ категорията на работитѣ, които сѫ чисто и просто изпълнение на закона и за които Генералъ-губернатора може да не се допитва до комитета. Ако за назначението имъ въ едно опрѣдѣлено сѫдилище е потрѣбна намѣсата на Постояния комитетъ, то и за прѣмѣстването имъ трѣба да се вземе неговото съгласие.“ Но още не бѣше прѣвършена тая прѣписка стана отчислението на Ст.-Загорския окрѫженъ управитель и то не само безъ никакви причини, но и безъ знанието на Директора на вѫтрѣшнитѣ работи. И понеже бѣше първото отчисление *по партизански* причини, то произведе силно впечатление по цѣлата область. Постоянния комитетъ, макаръ и съставенъ тоя пѫть въ болшинството отъ лични привърженици на А. Богориди, не можа да не се повлияе отъ течението и рѣши да поиска отъ Генералъ-губернатора мотивитѣ за това отчисление. Но послѣдва отговора, че той не е длъженъ да дава никакви мотиви; започна се прѣписка която се вѫртеше все около въпроса, до кѫдѣ се простираха властьта на комитета и властьта на Генералъ-губернатора. Послѣдниятъ подържаше, че назначението и отчислението на чиновницитѣ по администрацията е негово изключително право. Той се осланяше на чл. 7 отъ Органическия уставъ, който гласяше, че уволнението на изброенитѣ въ него чиновници ставаше по сѫщия начинъ, както и назначението имъ; а назначението имъ ставаше отъ Генералъ-губернатора съ утвърдяването на Султана. Но това стълкновение не бѣ правилно поне когато се касае до сѫдиитѣ, защото тѣ се назначаваха съ съгласното мнѣние на Постоянния комитетъ, слѣдователно уволнението имъ, както и прѣмѣстването имъ трѣбваше да става по сѫщия начинъ. Колкото за административнитѣ чиновници тезата на Комитета бѣше по-слаба, но за тѣхъ имаще друго основание: чл. 491, който гласеще, че *никой чиновникъ не бива да се сваля, нито отстранява отъ служба противъ волята му*. При все това по отчислението на Ст.-загорския окрѫженъ управитель Генералъ-губернатора се показва не само неотстѫпчивъ, но и дързъкъ. Въ отговора си до Постоянния комитетъ той пишеше: „Ако Постоянния комитетъ добиеше правото да диктува приложението на чл. 7 отъ Органическия уставъ (за назначението на чиновницитѣ), тогасъ властьта би минала въ рѫцѣтѣ му, а властьта на Генералъ-губернатора би станала съвсѣмъ илюзорна, па и неговото присѫтствие въ областьта съвсѣмъ ненужно. Азъ като имамъ чувството на своята отговорность длъженъ съмъ да настоя върху тоя въпросъ и да призова уважаемия Комитетъ да се не мами нито върху значението на вишепоменатия членъ, нито на важностьта на правата, които Органическия уставъ оздравява на Генералъ-губернатора съ цѣль да го тури въ положение да изпълни посланието си и да си упази отговорностьта. Колкото за правата на Постоянния комитетъ никой не е мислилъ, нито пъкъ мисли, да посѣгне на тѣхъ. И дѣйствително кой му е прѣчилъ, или му прѣчи да размишлява върху всички работи, които му е запазилъ закона и които съставляватъ сѫщественитѣ негови права? Кой е запрѣтилъ или запрѣщава на началницитѣ на различнитѣ обществени управления, областни и окрѫжни, да му доставляватъ, щомъ ги поиска, свѣдения върху разни въпроси, интересующи страната и да му съобщаватъ всѣкакви документи по смѣтководството на областнитѣ финансии? Съ една дума, кой е прѣчилъ, или прѣчи на Постоянния комитетъ да упражнява своя контролъ до тамъ до дѣто го изискватъ интереситѣ на областьта и да може по тоя начинъ да упражнява правата оздравени отъ Европа въ полза на тая область? Но Генералъ-губернатора не се е съобразявалъ съ всѣкакво мнѣние, изказано отъ Постоянния комитетъ. Да, не се съобразява съ всѣко мнѣние, защото не е задълженъ нито отъ разума, нито отъ закона. Нима Постоянния комитетъ не знае, че правото му да си дава мнѣнието е ограничено отъ свободата на Генералъ-губернатора да приема или не това мнѣние? Въ заключение длъженъ съмъ да обявя, че **съмъ рѣшенъ за напрѣдъ да прѣкратя всѣкаква прѣписка върху дѣлото, за което се касае настоящето ми, като оставямъ Постоянния комитетъ напълно свободенъ да се отнася тамъ гдѣто трѣбва да се оплаче по тълкуванието на правата, които нему се струва, че притежава, но които Генералъ-губернатора не му признава**“. Прѣди година или двѣ А. Богориди не би се рѣшилъ да изпраща на Постоянния комитетъ подобни писма, но сега той знаеше вече, че има свои хора въ комитета, които макаръ за форма да се сърдятъ, но които нѣматъ интересъ да загубятъ благоволението му, защото отъ него зависѣше положението имъ като депутати и като членове на Комитета. Писмото му наистина бѣ отъ таково естество, щото не можеше да не прѣдизвика негодувание и нѣкои го изказаха въ доста силни изражения, но Генералъ-губернатора бѣ си осигурилъ едно болшинство въ камарата и въ Постоянния комитетъ. По въпроса за уволнението на административнитѣ чиновници не бѣ достатъчно обясненъ. Обезправданитѣ имаха право да търсятъ врѣди и загуби прѣдъ административното правосждие, но Постоянния комитетъ не можеше да отива по нататъкъ. За прѣмѣстването на сждиитѣ съвсѣмъ другъ бѣ въпроса — тамъ се нарушаваха правата на самия Комитетъ. По горньото писмо на Генералъ-губернатора се започнаха прѣрѣкания въ Комитета, които не оставаха тайни за Генералъ-губернатора и които по своя характеръ още повече го насърдчаваха да върви изъ *новия пжть*. Имаше прѣдложение да се внесе въпроса въ Областното събрание при най-близката му сесия, тъй като Генералъ-губернатора отричаше правото на Комитета да го запитва върху дѣлата, които *лично* бѣ извършилъ и то противъ мнѣнието на своитѣ директори. Но болшинството на Комитета прие друго едно мнѣние, да се изпрати една депутация до Генералъ-губернатора, която да му обясни устно *сжщността на въпроса* и сжщеврѣменно да му изпрати писмо съ слѣдното съдържание: „Постоянниятъ комитетъ ме натовари да ви извѣстя, че той не е мислилъ никакъ да присвоява правото, припознато въ Органическия уставъ на Ваше Високо Прѣвъзходителство. Съ по-прѣжнитѣ си писма, той не е искалъ освѣнъ да упражни едно свое право, което му дава чл. 107 отъ Органическия уставъ, съ почитанието на което може само да се запази, въ интереса на доброто управление, хармонията, която трѣбва да сжществува между Ваше Високо Прѣвъзходителство и Постоянния комитетъ“. Колкото Постоянния комитетъ ставаше по-смиренъ и по-отстжпчивъ толкозъ повече Генералъ-губернатора ставаше по-дързостенъ и по-неотстжпчивъ.

До гдѣто още се продължаваше прѣписката за правото на Комитета да отправя запитвания къмъ Генералъ-губернатора за неговитѣ дѣйствия, послѣдния създаде новъ още по-дързостенъ и по-беззаконенъ конфликтъ. Опълченецъ Ц. бѣ подалъ на Постоянния комитетъ една молба, съ която искаше да му се отпусне пенсия. Тая молба се прѣпрати на Дирекцията на финанситѣ съ прѣпоржка да се удовлетвори просителя. Но понеже се указа, че просителя не притежава нужни документи отъ рускитѣ окупационни власти, съ които да докаже качеството си на опълченецъ, то не можеше и да се удовлетвори просбата му. Комитетътъ, обаче, настояваше да му се даде пенсия и безъ документи, стига да се констатира по какъвъ и да било начинъ, че просителя е билъ опълченецъ. Въ работата се намѣси и Генералъ-губернатора. Дирекцията на финанситѣ отговори на Комитета, че тя не може да изпълни неговата прѣпоржка, защото получила отъ Генералъ-губернатора заповѣдь да не дава никакво слѣдствие по горното дѣло, тъй като просительтъ Ц. трѣбвало да се отнесе до него, а не до Постоянния комитетъ, който нѣмалъ правото да разрѣшава подобни въпроси и да дава наставления, какъ да се постжпи по тѣхъ. Съ това си писмо А. Богориди надмина всичкитѣ си други дързости и незачитания къмъ Постоянния комитетъ. Но послѣдниятъ се задоволи само съ това, да отговори, че е *дълбоко наскърбенъ отъ езика, който Негово Прѣвъзходителство държи спрѣмо него, защото по никакъвъ начинъ не може да се оспорва правото на Комитета да получава прошения*. И наистина каква контрола можеше да упражнява това висше тѣло въ страната, ако се лишеше отъ правото да получава прошения и да ги прѣпраща на надлежнитѣ власти? Освѣнъ това чл. 43 отъ Органическия уставъ даваше право на всѣки източно-румелийски житель да подава жалби на публичнитѣ власти. Генералъ-губернаторътъ можеше да оспорва правилностьта на рѣшението на Постоянния комитетъ да се дава пенсия безъ прѣдставяне на надлежнитѣ свидѣтелства, но да му отрича правото да получава прошения, бѣ чудновато и свидѣтелствуваше, че добродушния и родолюбивъ А. Богориди е тикнатъ къмъ крайности, които ще се [illegible] разятъ злѣ върху неговата кариера и върху положението [illegible] страната.

Прѣзъ сесията си на 1882 година Областното събрание избра за прѣдсѣдатель двама кандидати: Георги Консуловъ [illegible] Т. Пазарджикъ съ 26 гласа и Георги Груевъ, бившъ прѣдсѣда[illegible] тель на камарата и прѣдсѣдатель на Върховното сѫдилище [illegible] 25 гласа. Генералъ губернаторътъ вмѣсто да утвърди тогова, [illegible] то бѣ получилъ повече гласове, утвърди кандидатурата на [illegible] гова, който бѣ получилъ по-малко гласове. Това поведение [illegible] изтълкува като признакъ, че той е напусналъ вече стара[illegible] легалность и е започналъ да проявява лични прѣдпочита[illegible] Самиятъ Георги Груевъ се намѣри въ едно неловко поло[illegible] ние и заяви, че нежелае да приеме това назначение. Но [illegible] мото болшинство въ камарата, което бѣше въ оня моментъ *опозиция* на Негово В. Прѣвъзходителство накара Груева [illegible] приема поста съ единствената цѣль да се избѣгне единъ [illegible] конфликтъ.

Колкото по-често се опитваше Генералъ губернатора [illegible] играе самостоятелна роль и да се мѣси въ работи, които [illegible] бѣха отъ негова компетентность, толкова по-голѣма ставаше отдалеченостьта отъ народното прѣдставителство и отъ другитѣ учреждения. Въ Органическия уставъ не бѣ казано изрично какъвъ е срока за подаване възивни молби противъ рѣшенията на окрѫжни сѫдилища, но имаше два члена въ устава отъ които единътъ казваше, че сѫдопроизводството на околийскитѣ сѫдилища е приспособимо и на окрѫжнитѣ, а другия членъ казваше, че отоманското търговско производство е [illegible] сила и въ Източна Румелия до колкото не противорѣчи на Органическия уставъ. Сѫдилищата, като имаха прѣдъ видъ горѣпосочения членъ и съображението, че за една такава малка область, каквото е Източна Румелия не може да се допусне [illegible] законодателя намѣрението да даде такъвъ дългъ срокъ (1[illegible] день, какъвто бѣ срока за обширната турска империя) бѣха изтълкували, че срокътъ за възивъ на рѣшенията на окрѫжнитѣ сѫдилища е 15 дни, както бѣ и за околийскитѣ сѫдилища. Това тълкуване бѣ прилагано цѣли три години наредъ. Но нѣкои Ст.-Загорски турци подали оплакване до Генералъ губернатора, че загубили нѣколко процеса вслѣдствие криво тълкование на закона отъ страна ча сѫдилищата. Генералъ губернаторътъ безъ да му мисли много отправя едно *прѣдписание* до директора на правосѫдието, въ което му казва

сѫдилищата криво тълкуватъ закона, като считатъ, че възивния срокъ е 15 деня, а не 121. Директорътъ на Правосѫдието като взема мнѣнието на Главния прокуроръ и на Главнитѣ адвокати при Върховното сѫдилище, опитва се да убѣди Генералъ губернатора да оттегли прѣдписанието си, но несполучи. Тогасъ се явява една анархия въ сѫдилищата. Едни отъ тѣхъ продължаваха да подържатъ старата практика 15 дни, други [illegible] а трети, по-хитри, казваха въ рѣшенията си, че подлежатъ на възивъ *въ опрѣдѣления отъ закона срокъ*. Върховното сѫдилище не се подчини на заповѣдьта на Генералъ губернатора и продължаваше да прилага своето тълкование. Жителитѣ на областьта не знаеха, кой е законния срокъ за възивъ. Директорътъ на Правосѫдието вмѣсто да вземе едно опрѣдѣлено рѣшително становище по въпроса, мѫчеше се да запази положението си и прѣдъ Генералъ-губернаторъ и прѣдъ Върх. сѫдилище. Но тая двойственость не можа да трае дълго врѣме. Въ Областното събрание се направи запитване и прѣдставителитѣ на Генералъ-губернатора се помѫчиха да защитятъ неговата постѫпка, но защитата излѣзе съвсѣмъ слаба. Голѣмото болшинство отъ нар. прѣдставители се произнесоха противъ Генералъ губернатора. Неговитѣ подържаници тоя пѫть се оказаха твърдѣ малко Тѣхната аргументация бѣше, че понеже и Върх. Сѫдилище не било непогрѣшимо, то и Генералъ-губернатора, като отговорно лице за правилния вървежъ на работитѣ, можалъ е да се намѣси въ това дѣло съ добро намѣрение, съ цѣль да поправи една неправда. Защитницитѣ на сѫдийската независимость подържаха, че тукъ не е въпроса, дали Върх. Сѫдилище е изтълкувало право или криво закона, а кой има право да тълкува сѫдебнитѣ закони. Навсѣкждѣ сѫдилищата даватъ тълкувание на законитѣ, а не администрацията въ лицето на държавния глава. Започне ли Гернералъ-губернатора да се мѣси въ рѣшенията на сѫдилищата, ние трѣбва да се простимъ съ тѣхната независимость. Между публиката се яви подозрѣние, че Генералъ губернатора нарочно [illegible] изъ тоя кривъ пѫть, за да се направятъ сѫдиитѣ слу[illegible] не на държавата, а на личности, или партии.

Разискванията по това запитване се свършиха съ една резолюция, въ която се казваше, че тълкуванието на сѫдебнитѣ закони е право прѣдоставено само на сѫдилищата. Тая резолюция разклати твърдѣ много престижа на Генералъ-губернатора, защото отъ разискванията стана ясно, че той е отправилъ своето прѣдписание до сѫдилищата противъ съвѣтитѣ на всички отговорни лица — дори директора на пра сѫдието, който по онова врѣме се ползуваше съ него пълно довѣрие.

Гласуването на резолюцията беше твърдѣ непри Генералъ-губернатора, но той се задоволи да изкаже свое си само прѣдъ прѣдседателя на камарата. Прѣзъ първа прѣзъ втората години на своето управление Генералъ-губ натора се показваше готовъ да напусне поста си, но отпо у него се развиха амбиции, които го правеха готовъ да по нася доста оскърбления, но да запази мѣстото си. Депу титѣ разбраха тая негова слабость и не се бояха отъ неговитѣ заплашвания съ оставка. Отъ друга страна слѣзе отъ висотата на конституционненъ Господарь — едн почитанъ и уважаванъ отъ всички, намали цѣната си и даде противъ себе си течение, което се ползуваше отъ вс негова слабость за да го изложи прѣдъ очитѣ на населе

За да тури край на създадената сѫдебна анархия пра телството внесе въ камарата законопроектъ за възивния сро на рѣшенията на окрѫжнитѣ сѫдилища. Камарата прие срѣдно: нито 15 дни, нито 121 день, а 31. Но когато гласува законъ се поднесе на Султана за утвърждение той го отхвър като мотивира своя отказъ съ обстоятелството, че Органи кия уставъ билъ много ясенъ и че Върховното сѫдилище го правилно го е прилагало, като е изтълкувало, че срока 15 деня, а не 121 день. Въ тая постѫпка на В. Порта нѣщо трагично за Генералъ губернатора. Той бѣ изпра своето прѣдписание до сѫдилищата за да угоди на нѣкои Ст.-Загорски мюсюлмани, а Халифътъ на мюсюлманитѣ да го изобличи въ произволъ и въ незнане на най-еле тарнитѣ принципи на сѫдебното дѣло. Разбира се, че Сул нътъ нѣмаше право да откаже утвърдяването на горния зак но положението на Генералъ губернатора стана твърдѣ непри ятно, защото се изложи прѣдъ очитѣ на тия, за хатъра които бѣше нарушилъ основнитѣ начала на Органическия у тавъ. Сега за него не оставаше друго, освѣнъ да се подчи на сѫдебнитѣ рѣшения.

Друго едно некоректно отнасяние на Генералъ губер тора къмъ народното прѣдставителство бѣше, когато нѣкои офицери отъ мѣстната милиция и жандармерия почнаха да силятъ свободата на депутатската трибуна. Това стана на кемврн, 1882 година. Разискваше се бюджета на милицията жандармерията. Бюджетарната комисия за да уравновѣси

ния бюджетъ на областьта бѣ прѣдложила на събранието да се намалятъ и заплатитѣ на офицеритѣ, както бѣха намалени заплатитѣ на гражданскитѣ чиновници. Намаленията се отнасяха повечето къмъ висшитѣ офицери. При обсѫждание на тия намаления явиха се депутати, които подържаха: 1) че безъ особенъ законъ намалението е неправилно и противно на Органическия уставъ; 2) че военитѣ не трѣбва да се сравняватъ съ гражданскитѣ чиновници, защото военитѣ сѫ, които ще проливатъ кръвьта си, когато гражданскитѣ чиновници ще стоятъ у дома си; и 3) че понеже въ страната има чуждестрани офицери съ контрактъ, то намалението ще докосне само мѣстнитѣ офицери, а това ще развали военната дисциплина. Противъ тия доводи се появиха други: 1) Органическия уставъ е опрѣдѣлилъ офицерскитѣ заплати само за една година, но понеже правителството не поиска да внесе законопроектъ за оправянie на тоя въпросъ, то камарата има право да го уреди съ бюджета; 2) Всички румелийски граждани сѫ по задължение войници и въ случай на война всички еднакво ще проливатъ кръвьта си за защита на отечеството; 3) и въ гражданскитѣ служби, както и въ военитѣ, има чуждестрани чиновници съ контрактъ, които получаватъ два и три пѫти по-висока заплата отъ своитѣ началници, но тая несъразмѣрность никакъ не бърка да се пази редъ и дисциплина въ службата; 4) Въ княжество България несъразмѣрностьта въ заплатитѣ между инструкторитѣ и мѣстнитѣ офицери никакъ не бърка за запазвание на дисциплината; 5) въ никоя държава не се плаща толкова скѫпо на военнитѣ колкото въ Източна Румелия. Когато единъ отъ депутатитѣ говорѣше, че не трѣбва до се намаляватъ офицерскитѣ заплати въ една отъ галериитѣ, гдѣто сѣдѣха офицери, се чуха рѫкоплѣскания. Прѣдсѣдательтъ на камарата се обърна къмъ присѫтствующата публика съ забѣлѣжка, че тя нѣма право да изказва удобрѣние или неудобрѣние и че ако се повтори рѫкоплѣсканието, той ще заповѣда да се опразнятъ трибунитѣ, съгласно вѫтрѣшния правилникъ на събранието. Слѣдъ като говориха още нѣколко депутати, взе думата старозагорския народенъ прѣдставитель Д. Наумовъ — най-популярниятъ въ онова врѣме депутатъ и започна да обвинява офицеритѣ, че сѫ зарѣзали работата си и сѫ дошли въ събранието да се занимаватъ съ *дипломация и политически интриги*, вмѣсто да обучаватъ войницитѣ си. Въ увлечението си той пропусна и думата *шпиони*, която дума присѫтствующитѣ офицери взеха върху себе си и отъ галерията се чуха заплашителни викове, които по своята грубость надминаваха твърдѣ много оскърбителностьта на думата *шпиони*. Нѣкои отъ депутатитѣ, приятели на офицеритѣ, започнаха да викатъ по сѫщия начинъ срѣщу Наумова, и въ Събранието се въдвори пълна анархия. Прѣдсѣдательтъ напусна мѣстото си и врѣвата още повече се усили. Офицеритѣ напустнаха галерията съ дрънкание на сабли и попръжни, но вмѣсто да си отидатъ по домоветѣ тѣ се отправиха къмъ изходнитѣ врати на камарата и поискаха да се яви старозагорския депутатъ за да се разправятъ съ него. Нѣколко души отъ тѣхъ влѣзоха въ бюфета на Събранието и поискаха да изнасилятъ входа на засѣдателната зала, но двама мѫжествени разсилни — стари опълченци се възпротивиха и по тоя начинъ избавиха страната отъ единъ голѣмъ скандалъ. Въ това врѣме началника на милицията и жандармерията генералъ Шрекеръ като забѣлежи, че офицеритѣ искатъ да влѣзатъ въ засѣдателната зала да се *разправятъ* съ оскърбителя си, напустна официалната трибуна и се затече къмъ офицеритѣ. Единъ отъ противницитѣ на Наумова-депутатъ, се хвърли върху Наумова съ най-груби думи и го удари. Другъ депутатъ се намѣси и разтърва борящитѣ се. Засѣданието се възобнови. Ст.-загорския депутатъ се извини за пропуснатата дума *шпиони*, но офицеритѣ не се задоволиха, а продължаваха да обсаждатъ Областното събрание. За да се избѣгне нѣкой още по-голѣмъ скандалъ началника на милицията и жандармерията заведе самъ до хотела заплашвания депутатъ. Това произведе твърдѣ лошо впечатление у всички ония, които скѫпѣха за свободата на Източна-Румелия. Офицеритѣ, които бѣха участвували въ скандала дадоха доказателства, че нѣматъ понятие отъ военна десциплина. Тѣ насилиха камарата прѣдъ очитѣ на своето началство. Народното прѣдставителство за да бѫде до край лоялно накара депутата, който бѣше произнесълъ оскърбленията да се извини, но офицеритѣ не изпълниха своя дългъ на дисциплинирани войници. Тѣ ходиха цѣла нощь изъ улицитѣ и около хотела да заплашватъ народния прѣдставитель съ убийство.

За всички стана явно, че офицеритѣ не биха се рѣшили на тоя скандалъ, ако не намираха съчувствие у Генералъ-губернатора. На 10 декемврий се прѣдложи да има камарата тайно засѣдание за да обсѫди поведението на ония офицери, които бѣха произвели скандала и да вземе такива рѣшения, които биха прѣдпазили за напрѣдъ камарата отъ подобни насилия. Депутатитѣ, принадлежащи на *казьоната* партия, се

възпротиваха на това, като казваха, че скандала е уреденъ и нѣма защо да се занимава камарата съ него. Но тѣхното число се указа тоя пѫть твърдѣ малко. Поведението на офицеритѣ бѣ възмутило дори и такива депутати, които бѣха назначени отъ Генералъ-губернатора и които по други въпроси вървяха съ *казьоната* партия. Офицерскиятъ скандалъ бѣ тъй голѣмъ, че за да го подкрѣпи нѣкой трѣбваше да се изложи прѣдъ цѣлото общество, като противникъ на източно-румелийската автономия и като защитникъ на единъ абсолютизмъ. Въ тайното засѣдание се казаха нѣкои много силни и много тежки думи. — „Всички народи въ Европа сѫ пролинали кръвь, за да добиятъ едно конституционно управление; ние го добихме съ огромнитѣ жертви на рускитѣ войски. Отъ четири години ние се наслаждавахме съ правата, които ни гарантираше Органическия уставъ. Вчера за пръвь пѫтъ стана покушение да се събори най-важния стълбъ на свободата -- народното прѣдставителство. Ний се надѣвахме, че офицерството на Изт. Румелия ще защищава неприкосновеностьта на Събранието отъ чужди посѣгатели, а вчера то се яви неговъ най-голѣмъ неприятель. Ст. загорскиятъ депутатъ не бѣше прѣминалъ границитѣ, опрѣдѣлени отъ Органическия уставъ и вѫтрѣшния правилникъ, но ние го накарахме да се извини само и само да се избѣгне по-голѣмъ позоръ — влизането на въоржжени хора въ свѣщената ограда на народното прѣдставителство. Съ това ние ограничихме свободата на словото, ние се подчинихме на грубата сила, на тиранията. Когато около насъ ще стоятъ хора съ сабя да ни диктуватъ какво да правимъ и какво трѣбва да говоримъ ние нѣмаме свобода. Слѣдователно ние не можемъ да изпълнимъ дълга си, съ който ни е натоварило населението. Виждаме, господа, че въ източ. румелийската войска нѣма порядъкъ, нѣма дисциплина. Ние не смѣемъ да излѣземъ отъ тукъ на улицата, за да не бѫдемъ убити отъ български офицери. Вчерашното поведение на генералъ Шрекеръ показа, че или той е казалъ на офицеритѣ да правятъ скандали и насилия надъ народни прѣдставители, или пъкъ той нѣма сила да ги обуздае. . . А пъкъ самия Органически уставъ казва, че ако нѣкой депутатъ докачи Султана, Генералъ-губернатора, или Областното събрание, прѣдсѣдательтъ го подсѣща да си оттегли думитѣ назадъ. Но Ст. загорския депутатъ не докачи нито едного отъ тия високопоставени лица. Той каза, че нашитѣ офицери се занимаватъ съ политика. Лъжа ли е това?

Ако на насъ депутатитѣ не е позволено да изказваме свободно мислитѣ си, тогасъ за какво ще дохаждаме тукъ! Ако за тоя скандалъ не се накажатъ виновницитѣ азъ нѣма да стжпя въ тая камара, а ще кажа на моитѣ избиратели, че не заслужва да изпращатъ прѣдставители въ нея. Ние поддържаме войската си не за да насаждаме въ страната си милитаризмъ и абсолютизмъ, но да защищаваме нашата свобода и независимость отъ вънкашнитѣ нападатели... Какво сж у насъ офицеритѣ та искатъ да останатъ неприкосновенни? Не сж ли и тѣ, като другитѣ чиновници? Ако тѣ имаха наистина военна честь, военна гордость, небиха си позволили да насилватъ народното прѣдставителство и да биятъ народнитѣ прѣдставители. Другадѣ когато единъ воененъ поиска да защити честьта си прибѣгва до дуелъ, а не до улични свади разправии. Кждѣ въ свѣта се е видѣло това чудо: единъ депутатъ да не смѣе да напусне камарата и да го води до дома му единъ генералъ, за да не го убиятъ на улицата неговитѣ офицери?.. Не е сега правъ пжть, гдѣто български офицери насилватъ свободата на нар. прѣдставителство. Прѣвъ пжть тѣ поискаха да насилятъ волята на Пост. комитетъ, за да не сключва контракти съ рускитѣ военни инструктори, сега поискаха да изнасилятъ волята на Обл. събрание, за да имъ намали заплатитѣ. Ако и сега останатъ ненаказани, това не води къмъ добро. Ако военното началство не е въ състояние да накара офицеритѣ да почитатъ неприкосновенностьта на нар. прѣдставителство, тогасъ какъ ще може да тури редъ и да подържа тишина въ други случай и на други мѣста? Споредъ менъ удовлетворение не трѣбва да се търси отъ офицеритѣ, а отъ тѣхното началство: отъ Генералъ-губернатора и отъ началника на милицията. А че нашитѣ офицери се занимаватъ съ политика, това е извѣстно на всички. Нѣкои отъ тѣхъ сж вземали учестие въ редакционния комитетъ на вѣстникъ Н... Ние тукъ можемъ да се увличаме отъ лични страсти и по нѣкой пжть да излазяме вънъ отъ приличието, но такива мръсни изражения, каквиво чухъ отъ офицеритѣ не би произнесло и едно улично дѣте. Офицеритѣ забравятъ, че ние сме били заточвани, бѣсени, изложени на най тежката азиатска тирания; но пакъ не сме достигали до тая степенъ на заслѣпение. Тукъ се нападатъ депутатитѣ, гаврятъ се съ тѣхното име, съ тѣхното достойнство и то защо? Защото поискали да намалятъ офицерската имъ заплата съ 1/3 лира на мѣсецъ! Ако тия хора не се накажатъ, тѣ ще направятъ нѣщо по-лошо отъ направеното. Какво ще стане съ страната

ни единъ день дойдатъ да ни изколятъ. Това не стана завдаря благодарение рѣшителностьта на единъ храбъръ опълченецъ — расилния, който каза на офицеритѣ, че ще трѣбва напрѣдъ да вzематъ неговата глава, па послѣ да влезатъ въ засѣдателната зала. Азъ чухъ офицери да наричатъ депутатитѣ ...ници. Менъ не ме е страхъ отъ офицеритѣ, защото и азъ мога да събера моята дружина и тогазъ тежко и горко на оня, който посѣгне на мене. Моитѣ хора ме слушатъ подобрѣ отколкото хората на Генералъ Щрекера слушатъ своето началство... Една войска, която си позволява да напада народнитѣ прѣдставители тя не заслужава да сжществува. Азъ се чудя, че офицеритѣ били вземали участие въ редактирането на вѣстникъ Н. защото казватъ, че и самъ Генералъ-губернатора давалъ субвенция за издържането на тоя вѣстникъ. Какви симпатии могатъ да заслужаватъ ония офицери, които за половинъ турска лира посѣгатъ върху независимостьта на камарата и които ни казватъ, че за да мируватъ, трѣбвало да развържемъ кесията на Източна-Румелия?... Офицеритѣ не биха се рѣшили на такава постжпка, ако не биха намирали подкрѣпа у началството си и у нѣкои политически кржгове, затова трѣбва да отправимъ блама си къмъ Генералъ-губернатора. Ако не можемъ да разширимъ свободата, съ която чуж...нитѣ ни надариха, то баремъ да запазимъ онова, което имаме. Ние трѣбва да възстановимъ честьта на камарата, защото тя е основата на нашата свобода"...

Защитници на офицеритѣ се явиха само 2—3 депутати и тѣхната защита почиваше върху слѣднитѣ аргументи: „Офицеритѣ сж длъжни да пазятъ честьта на погонитѣ. Щомъ единъ депутатъ ги е нарѣкълъ *шпиони* тѣ трѣбваше да се защитятъ, по който начинъ намиратъ за добрѣ. Буйностьта прѣдизвиква буйность. Нападението върху нѣкои депутати не е нарушение независимостьта на камарата. Ако бѣше се извършило нѣкое прѣстжпление, можеше да се протестира, но опитването да се влѣзе насила въ засѣдателната зала не е още изнасилване на депутатската независимость. Както виждате ние и сега засѣдаваме, ще рѣче свободни сме".

Събранието съ грамадно болшинство гласува слѣдната резолюция: „Областното събрание, като констатира, че въ вчерашното произшествие, произведено отъ нѣколко господа офицери, стана опитъ за насилване свободата и независимостьта му, рѣшава: да помоли чрѣзъ бюрото си Негово Високо Прѣвъзходителство Генералъ-губернатора да му даде надлежното удовлетворение и минава на дневенъ редъ". Слѣдъ това се прие и друга една резолюция, съ която се прѣпоржчваше на Постоянния комитетъ да награди всички разсилни, които сж възприпятствували на офицеритѣ да влѣзатъ въ засѣдателната зала на Събранието.

Първата резолюция се изпрати на Генералъ-губернатора и цѣлата страна очакваше да види, какво наказание ще се наложи на провиненитѣ офицери: ще бждатъ ли изключени отъ служба, или ще бждатъ прѣдадени на воененъ сждъ, или ще бждатъ наказани дисциплинарно. Но слѣдъ три дни излѣзе заповѣдъ съ която се правеше едно просто мъмрене на офицеритѣ, които два пжти вече бѣха се провинили въ опитъ да изнасилятъ волята на народното прѣдставителство. Това е неоспоримо доказателство, че А. Богориди взема страната на офицеритѣ противъ Областното събрание. Безъ съмнѣние той прѣвеше това, защото мислѣше, че офицеритѣ сж по-силни отъ депутатитѣ. Съ офицеритѣ той постигаше двѣ цѣли: освобождаваше се отъ дотогавашното настойничество на камарата и на Постоянния комитетъ и отъ рускитѣ инструктори, които не бѣха наклонни да се подадатъ на личнитѣ цѣли на А. Богориди. Въ сжщото врѣме задоволяваха се скрититѣ намѣрения на В. Порта, която гледаше съ твърдѣ лошо око на рускитѣ офицери въ Източно румелийската милиция. Портата вѣрваше, че като раздѣли българскитѣ офицери отъ рускитѣ съпротивителната сила на областьта ще отслабне. Едно скарване на Генералъ-губернатора съ Русия го хвърляше въ обятията на Султана. Ето защо В. Порта чрѣзъ Генералъ Щрекеръ правеше всичко за да насърчи Богориди въ неговитѣ конфликти съ народното прѣдставителство и съ руския генераленъ консулъ, който имаше наставления отъ своето правителство да подържа народната кауза. А. Богориди, слѣдъ като се отказа да накаже провинилитѣ се офицери, започна да търси подръжката у турцитѣ и у австрийцитѣ. Тая подръжка бѣше му най-нуждна при подновяване 5 годишния периодъ на неговото Генералъ-губернаторствуване въ Източна Румелия.

Но въ своитѣ усилия да се освободи отъ контрола на Народното прѣдставителство А. Богороди изпадна въ една скръбна крайность. Вмѣсто да възприеме принципа на директорската отговорность, както бѣше желанието на камарата, той започна да изтъква въ всичко себе си и да взема върху си дори грѣховетѣ на директоритѣ. Единъ отъ мѣстнитѣ вѣстници бѣше писалъ, че Генералъ Щрекеръ изпратилъ въ Маджарско да купува коне за Източно румелийската милиция чужденецътъ-офицеръ Валтеръ и че прѣзъ тая си командировка билъ не изпълнилъ добросъвѣстно длъжностьта си. Генералъ-губернаторътъ вмѣсто да възложи на своя главенъ администраторъ да се разправя съ вѣстникаритѣ писа слѣдньото писмо до Генералъ Щрекеръ съ прѣпоржка да го прѣдаде на вѣстницитѣ за обнародване:

Пловдивъ 31 май 1883, № 1528.

Г-нъ Генерале,

„Вслѣдствие на писмото ви отъ вчерашна дата спѣша да ви увѣдомя, че ви разрѣшавамъ да опровергаете чрѣзъ печата всичкитѣ лжжи, съдържаеми въ статията на в. *Народенъ гласъ*, брой 398, като явите още, че капитанъ Валтеръ е билъ изпратенъ да купи коне въ Маджарско **по моя пряма и нарочна заповѣдь, безъ да ми е било направено за това никакво прѣдложение**, било отъ васъ, било отъ вашия намѣстникъ. Генералъ губернаторъ: А. Богориди."

Съ това си писмо А. Богориди даде послѣдньото си доказателство, че не желае вече да слѣдва конституционната практика, за насаждането на която бѣха положени толкова голѣми усилия прѣзъ първитѣ години на неговото губернаторствуване. Не зная какъ да обясня тия негови жестове слѣдъ едно три-четри годишно лоялно държание: да ли се прѣструваше отъ начало или пъкъ неговата слабохарактерность го направи да бжде добъръ подъ влиянието на добри съвѣтници и лошъ подъ влиянието на лоши съвѣтници. Но ако бѣше по натура властолюбецъ, той имаше възможность и по-рано да прояви тия си чувства. Наистина той често се произнасяше прѣнебрѣжително за Органическия уставъ, но не отиваше до крайности — да го нарушава съ дѣйствия и разпореждания. Когато, обаче, се сближи съ хора по-егоисти, когато се намѣри подъ тѣхното изключително влияние той не можа вече да се удържи върху почвата на умѣреностьта и на строгата легалность, и тръгна на надолището на своеволието.

Въ петята редовна сесия се избраха за прѣдсѣдателското мѣсто пакъ двама кандидати, отъ които единия получи 27 гласа, а другия 18. Генералъ-губернатора утвърди оногозъ, който бѣ получилъ 18 гласа и който не се ползуваше поне отъ половината довѣрие на Обл. Събрание. Слѣдъ това при обсжждането отговора на *тронната рѣчь*, или по-право на Ген. губернаторското слово, съ което бѣ отворилъ тая сесия, неговитѣ привърженици поискаха да използуватъ случая и да ангажиратъ страната въ полза на едно прѣизбиране на А. Богориди. Тѣ бѣха вмъкнали въ първия параграфъ на отговора [illegible]нята фраза: **досегашното подобрѣние въ областьта се дължи на безпристрастното и справедливо приложение на законитѣ отъ страна на Генералъ-губернатора.** Тоя параграфъ възбуди раздразнение въ Камарата. Противницитѣ на А. Богориди признаваха, че прѣзъ първитѣ години на своето губернаторствуване той се е носилъ лоялно и съ зачитане на законитѣ, но да се отдава нему успѣхитѣ на страната, имъ се прѣдставляваше не само несправедливо, но даже раболѣпно. — „Ако наистина има благоденствие, казваха опозиционнитѣ оратори, ако има що да ни радва, можемъ ли да ги отдаваме само нему? Ние можемъ да кажемъ съ гордость, че макаръ да сме поставени отъ Берлинския договоръ въ най-неудобни политически условия за напрѣдъкъ, но пакъ сме сполучили да направимъ много нѣщо. Обаче то не се дължи само на Генералъ губернатора, но и на областното прѣдставителство, а главно на онова стрѣмление къмъ напрѣдъкъ, съ което се отличава населението на Източна-Румелия. Тогава защо да унижаваме себе си, па и населението, като приписваме заслугата само на едного, когато тя се пада на цѣлото население? Такова поведение не прави честь на депутатитѣ, то не може да се желае и отъ самия Генералъ-губернаторъ. Ако той е направилъ нѣщо, направилъ го е съ нашето съдѣйствие.“ На това твърдѣние правителственитѣ депутати отговоряха, че сега въ края на петгодишния периодъ трѣбва да се направи едно формално признание на заслугитѣ на първия Генералъ-губернаторъ и ако не стане това ще се изтълкува отъ чуждия свѣтъ като недовѣрие къмъ него отъ страна на народното прѣдставителство. — „Цѣли 5 години, казваха тѣ, Генералъ-губернатора, като храбъръ воинъ стоеше на поста си и не отстѫпи нито йота прѣдъ никакви прѣпятствия до гдѣто да запази всички права на тази автономна областъ. Всичко това не доказва ли, че голѣмото колело се е въртѣло за да тури въ движение и малкитѣ?“ Но колкото по-прѣкалени ставаха похвалитѣ на една страна, толкова по-раздразнени ставаха отговоритѣ на другата. Въ разпаленостьта си партизанитѣ на А. Богориди го нарѣкоха *благодетель* на Източна-Румелия и му приписаха дори заслугата, че той далъ на автономната область българския й характеръ. Единъ отъ тѣхъ извика: „Азъ не мога да прѣдвидя дали А. Богориди ще остане и за напрѣдъ нашъ Генералъ-губернаторъ, но историята — българ-

ската история е вече вписала въ страницитѣ си името на благодѣтеля на Източна-Румелия, наравно съ имената на другитѣ благодѣтели, князъ Дондукова—Корсаковъ и пр.“ Разискванията по отговора на тронното слово се свършиха слѣдъ една доста оригинална рѣчъ на едного отъ турскитѣ депутати, който каза, че *стадото безъ пастиръ не може, но и пастирьтъ безъ стадото не може; Генералъ-губернаторътъ е пастирьтъ, а населението е стадото; когато пастирьтъ заблъдва, ние трѣбва да се покоряваме.* Въ друго врѣме такива фигуративни похвали щѣха да минатъ безъ особено внимание, но сега, слѣдъ като се знаѣха нѣкои отъ най-флагрантнитѣ нарушения на Органическия уставъ, каквито бѣха напр. заповѣдьта на Генералъ губернатора до директоритѣ да не се сношаватъ съ Постоянния комитетъ, или заповѣдьта му, съ която се създаваше *една нова дирекция за пощитѣ и телеграфитѣ*, каквото не се прѣдвиждаше отъ Органическия уставъ и назначението за неинъ директоръ А. Екзархъ, неговъ личенъ познайникъ, но отпадналъ умствено до подѣтинѣние, такиза похвални рѣчи можеха само да дразнятъ! Наистина, че нѣкои отъ неговитѣ грѣшки не траяха дълго врѣме, но тѣ все свидѣтелствуваха, че А. Богориди не бѣ вече такъвъ голѣмъ пазитель на законитѣ и правата на населението, какъвто искаха да го прѣдставятъ неговитѣ партизани.

Приеманието отговора на тронното слово стана съ поименно гласуване: за него гласуваха 27 депутати, отъ които 7 бѣха назначени отъ Генералъ-губернатора. Това бѣше едно нищожно болшинство, но понеже се прие отговора заедно съ параграфа за довѣрие, А. Богориди остана доволенъ и дори насърдченъ отъ първата крачка за неговото прѣизбиране.

Руското правителство и А. Богориди.

До гдѣто българитѣ не бѣха се раздѣлили на двѣ партии Генералъ-губернаторътъ на Източна Румелия се стараеше да изражава чуствата на признателность къмъ руския народъ и слѣдваше до голѣма степень съвѣтитѣ, които му се даваха отъ рускитѣ прѣдставители въ Пловдивъ. Лично А. Богориди имаше всички причини да държи за симпатиитѣ и подкрѣпата на руското правителство, тъй като своето назначене за Генералъ губернаторъ той дължеше изключително на руската дипломация. Споредъ създаденото отъ Берлинския договоръ политическо положение на Източна Румелия тая область нѣмаше право да води вънкашна политика; за това не притежаваше и дирекция за вънкашнитѣ работи; сношенията ѝ съ чуждитѣ прѣдставители въ Пловдивъ се вършеха изобщо чрѣзъ Директора на вжтрѣшнитѣ работи, който бѣше и главенъ секретарь на губернаторството, а въ по-важни случаи ставаха и направо съ Генералъ-губернатора.

Както рускитѣ общественици, тъй и руското правителство вѣрваха, че българския народъ въ своята съвокупность ще помни по-дълго врѣме жертвитѣ, направени за неговото освобождение, отъ колкото неговитѣ управници и че ще бжде по-малко изложенъ на чуждитѣ интриги и изкушения отъ колкото ония, които не сж видѣли страданията на населението и не сж вкусили отъ горчевината на чуждото робство. Та за това съ твърдѣ малко изключения тѣ прѣдпочитаха да държатъ страната на народа, а не страната на управницитѣ противъ народа. И при съставлението на българската конституция и при изработванието на Органическия уставъ рускитѣ прѣдставители безрезервно подържаха най-свободолюбивитѣ институции и понѣкога поставяха въ недоумѣние дори прѣдставителитѣ на републиканскитѣ държави, които на изтокъ се намѣрваха въ едно странно противорѣчие съ онова, което ставаше въ тѣхнитѣ отечества. Това бѣ дало поводъ на едного отъ английскитѣ кореспонденти въ Търново, прѣзъ врѣме на Великото учредително събрание, да пише, че руситѣ насаждатъ въ България такива свободолюбиви учреждения, за които не биха посмѣяли и да помислятъ въ своето отечество. Незапознатитѣ съ руската психология и съ рускитѣ убѣждения *западници* тълкуваха това тѣхно свободолюбие като една злонамѣреность да лишатъ князъ Александръ Батембергски и А. Богориди отъ нуждната власть и съ това да внесатъ въ управлението на двѣтѣ български области такава анархия, която би оправдала една намѣса въ вжтрѣшнитѣ работи на тия страни. Забѣлѣжително е, че дори Катковъ, познатъ по своитѣ монархически и реакционни идеи за Русия по отношение на Българското княжество, слѣдъ несполучливитѣ опити на князъ Александра да въведе единъ видъ монархическо управление подържаше съвсѣмъ друга политика. Той прѣдлагаше едно републиканско управление, съ авторитетенъ и властенъ — избранъ отъ народа прѣдсѣдатель, отколкото нѣкой натрапенъ чуждестраненъ принцъ, който ще дойде въ България не да прави добро, а да прокара политиката на своето отечество.

А. Богориди знаеше много добрѣ, че единствената държава, на която България дължи свободата си, бѣ Русия; Знаеше тъй сжщо, че ако не бѣше Русия, Източна-Румелия щѣше да бжде единъ турски вилаетъ съ валия нѣкой Рустенъ, или Мехмедъ; знаеше тъй сжщо, че ако не бѣше Русия В. Порта щѣше да прокара всичкитѣ свои замисли въ врѣда на българското население; но при все това, подаде се на чужди интриги и може-би безъ да се сѣти влѣзе въ мрѣжитѣ на Австро-Унгария и поиска да се освободи, както той самъ се изразяваше, отъ руското *опекунство*, а покрай това и отъ *диктатурата* на Областното събрание. До едно врѣме той държеше самостоятелно поведение, но това не бѣ за дълго. Въ стрѣмлението си ужъ да защити своята независимость той взе нападателно поведение и започна самъ да прѣдизвиква. Слѣдъ като се опитва на нѣколко пжти да изгони рускитѣ инструктори; слѣдъ като показа прѣнебрѣжителность къмъ рускитѣ прѣдставители, най-послѣ залови се за единъ прѣдметъ, който наскърбяваше чувството на руския народъ и който лишаваше дори Турция отъ правото да се противопоставя. Още въ Берлинския конгресъ (протоколъ № 17, отъ [illegible]0 юли 1878) прѣдставителитѣ на Великитѣ държави бѣха признали правото на Русия да издигне край Шипченския проходъ една голѣма гробница, въ която да се прибератъ коститѣ на падналитѣ въ руско-турската война герои. Рускиятъ прѣдставитель въ Пловдивъ поиска отъ румелийското правителство разрѣшение да въздигне съ срѣдствата на волни пожертвувания единъ православенъ храмъ край с. Шипка, който да увѣковѣчава паметьта на падналитѣ въ тоя край руски и български герои. Още прѣзъ м. септември 1879 година майката на легендарния и незабравимъ генералъ М Скобелевъ — Олга Николаевна Скобелева бѣ измолила отъ руския Св. Синодъ разрѣшение да събира по цѣла Русия пожертвувания за издиганието на единъ храмъ въ Източна Румелия, близо до върха Св. Никола, гдѣто бѣха станали най-славнитѣ и най блѣскавитѣ боеве; близо до мѣстото, гдѣто бѣ се отличилъ и нейния синъ въ славната Шейновска побѣда. Тя бѣше образувала единъ комитетъ, който се утвърди и отъ Царь-Освободителя, който първъ даде своята лепта за това дѣло. Храмътъ се посвещаваше на великия празникъ Рождество Христово, който съвпадаше съ врѣмето, когато рускитѣ войски бѣха прѣминали побѣдоносно Балакака, а двата крайни прѣстола се посвещаваха на Николая чудотвореца и на Александра Невски. Отпослѣ планътъ бѣ утвърденъ отъ императоръ Александръ III, тоже участникъ въ Осаободителната война. Инициаторката Олга Николаевна Скобелева дойде въ Източна Румелия на 1880 година за да създаде нѣколко благотворителни учреждения, но падна убита отъ злодѣйска ржка. Дѣлото й, обаче, не пропадна, защото се явиха видни лица, като Графъ Игнатиевъ, авторъ на Санъ Стефанския договоръ, нѣкои велики князе и други, които въ три години събраха около 400,000 рубли, достатъчна сума за издигането на единъ храмъ, достоенъ да олицетворява великото дѣло, извършено при освобождението на България. По послѣ се породи и идеята да се построи при храма и едно възпитателно заведение, прѣимуществено духовно, съ прѣподаватели изъ Русия, което да послужи за свързка между България и Русия. Като се взрѣ човѣкъ и види, какви храмове и учебни заведения сж издигнали въ двѣтѣ страни на Балкана чуждестранитѣ — инославни мисии, съ цѣль да отклонятъ православното българско население отъ неговата праотеческа вѣра, остава поразенъ прѣдъ факта, че единъ Генералъ губернаторъ, родомъ българинъ, по вѣра православенъ, назначенъ за генералъ губернаторъ изключително по настояването на Русия, отказа да даде позволение за издигането на руския храмъ — паметникъ, гдѣто щѣха да се приберат коститѣ на падналитѣ за свободата на България герои и гдѣто щѣха да се възнасятъ на вѣчни врѣмена молитви за падналитѣ на бойно поле войници и офицери.

Рускиятъ генераленъ консулъ направи твърдѣ настойчиви постжпки, за да убѣди А. Богориди, че е неумѣстенъ неговия отказъ, защото той противорѣчи не само на протоколитѣ на Берл. договоръ, но и на историята, на морала, и чувствата на българския народъ. Прѣдупрѣждава го, че ако руското правителство се обърне къмъ Портата, ще получи непрѣменно удовлетворение, но не е въ интереса на Генералъ губернатора по такъвъ въпросъ да му се даватъ заповѣди отъ Цариградъ. Директорътъ на вжтрѣшнитѣ работи тъй сжщо го прѣдупрѣждава за лошитѣ послѣдствия отъ подобенъ отказъ, но той си остана непрѣклоненъ. Въ една ауденция руския консулъ бѣ казалъ на А. Богориди, че той като Генералъ губернаторъ на една българска область не трѣбва да забравя какво е направила Русия за тая страна; че той като православенъ не трѣбва да иска разрѣшение за постройката на единъ православенъ храмъ отъ единъ турски Султанъ. Грамадното болшинство отъ българското население посрѣщна съ зачудване и

негодувание поведението на Генералъ губернатора. Единствениятъ аргументъ, който изтъкваше А. Богориди въ своя защита бѣше слѣдния: „Азъ зная какво е направила Русия за областьта, но азъ съмъ назначенъ на тая служба отъ Султана, съ съгласието на Великитѣ сили, за това не мога да отстжпя на руското искание". Тоя отговоръ дотолкова раздразни руския консулъ, щото при напущането на Конака, той изказалъ нѣколко остри думи.

Слѣдъ два дни А. Богориди изпрати въ Цариградъ едного отъ своитѣ частни секретари, който бѣше служилъ дълго врѣме при йезуититѣ и когото подозираха, че не е прѣкъсналъ връзкитѣ си съ тѣхъ за да се оплаче отъ негово име, на Високата порта и на посланицитѣ за грубата обноска на руския прѣдставитель. Когато се явилъ при руския посланикъ и му разказалъ за стълкновението на руския консулъ съ Генералъ губернатора, посланикътъ му отговорилъ: „Наистина рускиятъ консулъ не трѣбваше да се изразява по такъвъ начинъ, но и Генералъ-губернатора на Източна-Румелия не трѣбваше да принуждава руското правителство да се отнася до В. Порта и да иска отъ нея разрѣшение за въздигането на единъ православенъ храмъ въ православната страна Източна-Румелия. Даже посланицитѣ на Англия, на Франция и на Италия го посъвѣтвали да не се оскърбяватъ по такъвъ начинъ чувствата на една православна Русия, която е освободила България съ толкова жертви. Но А. Богориди и слѣдъ това остана неотстжпчивъ. Руското правителство отъ начало помисли, че тукъ се касае въпроса за лично недоразумение съ консула, та затова натовари цариградския си посланикъ да изпрати въ Пловдивъ нѣкой висшъ чиновникъ, който да разслѣдва работата и да уравни недоразумѣнието — дори съ прѣмѣстването на Генералния-консулъ, като даде съ това едно удовлетворение на Генералъ-губернатора. Пратеникътъ пристигна въ Пловдивъ, постоя нѣколко дни, срѣща се съ Генералъ-губернатора, но се завърна въ Цариградъ безъ никакъвъ резултатъ. Той разбра, че въпросътъ е отъ политически характеръ, защото А. Богориди е напусналъ вече старото си поведение и е тръгналъ по водитѣ на неприятелски настроенитѣ къмъ Русия държави. Но кое бѣше го накарало да мине тъй рѣзко въ противоположния лагеръ? Дали защото мислѣше, че може по тоя начинъ да си осигури властьта за още 5 години, или защото бѣ дълбоко оскърбенъ отъ критикитѣ, които му правѣха българитѣ — приятели на Русия? Наистина, при назначението на А. Богориди за пръвъ Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия Русия бѣ много силна, защото имаще още свои войски въ княжеството и въ Източна-Румелия и защото се радваше на единодушнитѣ съчувствия на цѣлото бълг. население. Безъ нейното съгласие и безъ нейната подкрѣпа тогазъ не можеше да се настани новия порядъкъ; безъ нейната активна помощь А. Богориди не можеше да влѣзе въ Пловдивъ. Сега обстоятелствата бѣха се промѣнили. Българитѣ въ областьта бѣха се раздѣлили на двѣ противоположни партии; администрацията бѣше въ ржцѣтѣ на А. Богориди; милицията бѣ въ ржцѣтѣ на единъ германски генералъ, назначенъ направо отъ Султана; жандармерията бѣ въ ржцѣтѣ на единъ английски генералъ, изпратенъ тоже отъ Цариградъ; а русkитѣ побѣдоносни войски бѣха далечъ отъ Европейска Турция. По всѣка вѣроятность А. Богориди си мислѣше, че като има подържката на В. Порта и на петьтѣ Велики Сили, той ще може да наложи кандидатурата си за още 5 години и безъ съгласието на Русия. А. Русия бѣше заявила категорически и то на нѣколко пжти, че тя желае миръ и е готова дори да прави жертви за неговото запазване. Въ такъвъ случай, мислѣше си А. Богориди, че и да не бжде доволна отъ него тя пакъ ще се съгласи за неговата кандидатура само и само да се избѣгне по-голѣмото зло — назначението на нѣкой гръкъ, арменецъ или германецъ. Българитѣ по сжщитѣ съображения щѣха да се примирятъ съ по-малкото зло. Отъ друга страна А. Богориди искрено вѣрваше, че е направилъ неоцѣними заслуги на областьта и че не ще има българинъ, който да го замѣсти. Въоржженъ съ тия аргументи и заключения той поиска да спечели подкрѣпата на В. Порта и на Австро-Унгария, която по онова врѣме прѣдставляваше на Изтокъ противорускоτο течение. На рускитѣ настоявания да се разрѣши постройката на храма край Шипка А. Богориди отговаряше съ фразата: *споразумѣйте се съ турцитѣ*. На едного отъ рускитѣ кореспонденти той бѣ казалъ: „Азъ зная твърдѣ добрѣ правата на Русия върху българитѣ и разбирамъ, че България е освободена отъ Васъ и че ако тя сега живѣе, то има да благодари само на вашата подкрѣпа и на вашето влияние; но моето положение е много мжчно. Азъ не съмъ свободенъ въ работата си, тукъ всички ми сж господари — всѣки консулъ има право да дойде при менъ и да иска разяснение, па и Султанътъ, па и Областното събрание, па и Постоянния комитетъ. . ." А въ това врѣме когато правеше тия декларации той писа официално писмо до руския

генераленъ консулъ въ Пловдивъ, съ което му извѣстяваше, че прѣкъсва личнитѣ си сношения съ него и го моли да не отива вече въ конака за да не бжде туренъ въ неприятното положение да го не приеме".

Руситѣ слѣдъ като употрѣбиха всичкитѣ си усилия да го вразумятъ и не сполучиха, отнесоха се до турския Султанъ да искатъ отъ него разрѣшение за построяването на единъ храмъ-паметникъ край шипченскитѣ височини, въ който да се прибератъ коститѣ на всички ония руси и българи, които бѣха паднали за българската свобода. Турското правителство веднага даде разрѣшението си и изпрати заповѣдь до А. Богориди да направи сжщото. По тоя начинъ, се свърши единъ въпросъ, който тъй много наскърбяваше и руси и българи и отъ който зависѣше до голѣма степень бждащето на самия Генералъ-губернаторъ. Руситѣ разбираха да се отнасятъ до Султана за разрѣшение, когато щѣха да издигнатъ храмъ на Сан-Стефано край Цариградъ, но бѣ непонятно за тѣхъ, какъ единъ българинъ Генералъ-губернаторъ на една българска областъ ги кара да искатъ позволение отъ турцитѣ за въздигането на единъ храмъ край Шипка! Въ това дѣйствие тѣ чувствуваха едно понижение, едно оскърбление на тѣхната народна честь. Цѣлиятъ руски народъ знаеше, — не, цѣлиятъ свѣтъ знаеше, че благодарение само на рускитѣ грамадни жертви Шипка бѣ въ ржцѣтѣ на българитѣ; че благодарение на руската дипломация турски гарнизони не пазятъ вече Шипченския проходъ, а вмѣсто турски войници тамъ стоятъ български войници. И при все това българскиятъ Генералъ-губернаторъ трѣбваше да получи заповѣдь отъ Цариградъ за да разрѣши издигането на православенъ храмъ! Това не можеха тѣ да простятъ.

Своитѣ русофобски чуства А. Богориди прояви и по единъ другъ въпросъ. Въ Източно-румелийската милиция и жандармерия имаше три високи поста: началникъ на милицията, началникъ на жандармерията и началникъ на главния щабъ. И тритѣ тия поста бѣха въ ржцѣтѣ на чужденци, служили въ турската армия, — единъ германецъ, другъ англичанинъ, а третия французинъ. За да може да се уреди колко-годѣ милицията, трѣбваше поне началникъ на главния щабъ да бжде или русинъ, или българинъ, тъй като цѣлото почти офицерство бѣше отъ тия двѣ народности. Ни единъ отъ горнитѣ началници не знаеше български и приказваше съ своитѣ подчинени чрѣзъ прѣводчици. Понеже постътъ за началникъ на Главния щабъ не зависѣше направо отъ Султана руситѣ поискаха отъ

Генералъ губернатора да се назначи на това мѣсто единъ русинъ и то, разбира се, врѣменно, до гдѣто се подготви нѣкой български офицеръ, който да го замѣсти. Но и тука А. Богориди постжпи по сжщия начинъ. Когато руското правителство го умоляваше да назначи нѣкой руски офицеръ съ висше военно образование на мѣстото на французина, който не притежаваше нужнитѣ за тая служба качества, Генералъ губернатора отговори съ отчислението на едно значително число руски офицери отъ Източно Румелийската милиция, които бѣха доведени отъ Русия по молбата на Източно Румелийското правителство. Но и по тоя въпросъ той се криеше задъ Високата порта, задъ Органическия уставъ и задъ българскитѣ офицери. Прѣдъ сжщия руски кореспондентъ той бѣ казалъ; „Искайте отъ Султана да ми прати за Главния щабъ руси: колкото повече, толкова по-добрѣ. Азъ ще ги приема съ отворени обятия, но повтарямъ, азъ нѣмамъ правото за тия назначения; вие знаете това, но пакъ ми се сърдите, че не изпълнявамъ вашето искане . . . . Азъ щѣхъ да подновя контрактитѣ на вашитѣ офицери, но въ деня когато щѣхъ да ги подпиша дойдоха при менъ много български офицери и ме молиха да не правя това, Казвамъ ви правото, азъ се уплашихъ. Българската войска не знае още що е редъ, та може да стане нѣкоя бъркотия, а пъкъ бѣхъ увѣдоменъ, че Султанътъ само тоя прѣдлогъ чака за да завземе Балканитѣ съ войска“ . . . .

А. Богориди обвиняваше руския Генераленъ-консулъ въ Пловдивъ, че агитиралъ между депутатитѣ да не гласуватъ неговитѣ кредити и да критикуватъ неговитѣ дѣйствия. Когато получи писмото, че прѣкъсва всѣкакви лични съобщения, съ него, консулътъ му отговори съ едно *частно* писмо, въ което му казваше, че Генералъ-губернаторътъ нѣма право по такъвъ начинъ да скъсва сношенията си съ прѣдставителя на една Велика Държава. А. Богориди разбра, че е направилъ грѣшка и поиска да се поправи. Въ отговоръ той писа на консула, че сношенията между областното правителство и него не сж прѣкъснати и че всички други членове на консулството могатъ да се обръщатъ къмъ властитѣ, обаче не и Генералния консулъ, съ когото А. Богориди не иска да има никакви лични сношения. Тая неприятна прѣписка докара работата до тамъ, щото А. Богориди да изпадне до положението на единъ истински турски валия. Генералъ губернатора, като се видѣ въ мжчно положение отнесе се до Високата Порта и прѣдостави ней да разрѣши недоразумението. В. Порта, за да се покаже приятна на руското правителство *заповѣда на своя валия* да даде удовлетвирение на руския генераленъ консулъ въ Пловдивъ.

Цѣли четири мѣсеци се продължава сръднята на Генералъ губернатора съ руския Ген. консулъ за голѣмо съжаление на руси и българи. На 2 мартъ бѣше деня на възшествието на прѣстола на руския императоръ Александръ III и въ пловдивската катедрала се отслужи молебенъ, на който присътствува и Генералъ-губернатора. Слѣдъ молебена А. Богориди послѣдванъ отъ директоритѣ и другитѣ военни сановници се отправи въ Руското ген. консулство, за да поднесе поздравленията си и благопожеланията си за дългоденствието на руския императоръ. Случаятъ бѣ сполучливо избранъ, за да се запази достолѣпието на губернатора, като се даде удоволетворение на консула. Но тия, които бѣха посветени въ работата знаеха, че това посѣщение бѣше наложено на А. Богориди отъ В. Порта, която поиска да бжде много по-учтива и по-прѣдвидлива отъ Генералъ-губернатора къмъ една държава, която бѣ освободила областьта.

Въ своята антируска политика А. Богориди получаваше насърчения не само отъ *казьоната* партия, но и отъ вънъ. Въ това врѣме, когато турскитѣ министри се стараеха да бждатъ въ добри отношения съ руското правителство не пропущаха случай да загатнатъ по частенъ редъ на Генералъ-губернатора, че се цѣнятъ неговитѣ усилия да запази интереситѣ на Царството. Прѣдставителитѣ на Англия и на другитѣ държави всѣки пжтъ, когато имаха срѣща съ Генералъ-губернатора или неговитѣ хора изказваха насърчителни думи за неговитѣ дѣйствия. Австро-Унгария правеше сжщото. Но не даде ни единъ пжтъ поводъ на Русия за формални недоразумѣния. Нейния консулъ въ Пловдивъ бѣ сполучилъ да привлече като кореспонденти на виенскитѣ официозни вѣстници нѣкои отъ най-близкитѣ на А. Богориди чиновници и чрѣзъ тѣхъ упражняваше своето влияние надъ него. Органътъ на Балъ-Плацъ стана сжщеврѣменно и органъ на румелийския Генералъ-губернаторъ съ обнародването на дописки отъ Пловдивъ. Задоволството на виенския дворъ отъ политиката на А. Богориди се изрази въ награждаването му съ голѣмия орденъ на Леополдъ, който му поднесе лично австроунгарския генераленъ консулъ въ Пловдивъ.

Митингитѣ и края на Богоридовото Генералъ-губернаторство.

Както свободата на печата, тъй и свободата на събранията бѣха гарантирани отъ Органическия уставъ. Въ чл. [illegible] се казваше: „Жителитѣ на Източна-Румелия иматъ право да се събиратъ мирно и безъ оржжие, като се съобразяватъ съ законитѣ, които ще наредятъ какъ да се упражнява това право, безъ да го подчиняватъ, обаче, на нѣкакво прѣдварително позволение. Сборoвeтѣ, които ставатъ на отворено мѣсто, са напълно подчинени на полицейскитѣ правила“. Митингитѣ, които станаха при руското окупационно управление по поводъ на Берлинския договоръ и на Органическия уставъ не се повториха въ областьта чакъ до февруари 1884 година. Имаше наистина митинги прѣзъ 1882—83 година изъ цѣлата почти страна, но тѣ не се отнасяха до работитѣ на Източна-Румелия, а до държавния прѣвратъ, станалъ въ княжество България. Тия митинги, намираха съчувствие и у двѣтѣ партии, — дори и у самия Генералъ-губернаторъ, който бѣше прибралъ на служба всички избѣгали отъ княжеството дѣйци. Когато властьта мина почти изключително въ ржцѣтѣ на *казьоната* (либералната) партия, която се считаше за партия на Генералъ-губернатора и по която причина се нарѣче *казьона*, митингитѣ въ Източна-Румелия пакъ започнаха да ставатъ. Отначало по поводъ на дребни причини, каквато бѣ: затварянето на пловдивската гимназия, вслѣдствие единъ бунтъ на ученицитѣ. Въ Пловдивъ всѣкога е имало ученически бунтове. Още въ турско врѣме рѣшеха ли ученицитѣ, че нѣкой учитель е негоденъ, тѣ правѣха бунтъ за да го отстранятъ. Изключеха ли нѣкои отъ главнитѣ зачинчици, гражданитѣ се намѣсваха и ученицитѣ се прибираха отново, като даваха обѣщание, че за напрѣдъ не [illegible]ируватъ. Но на другата година явяваха се други зачинчици, които не бѣха дали обѣщание и бунтоветѣ се повтаряха. Тоя пжть се намѣсиха Генералъ губернатора и Постоянния комитетъ и гимназията се отвори при доста огорчения не само между ученицитѣ, но и между гражданитѣ.

Но когато останаха само нѣколко мѣсеци до изтичането на 5 годишния периодъ на Генералъ-губернатора, либералитѣ започнаха да правятъ агитация между населението за прѣизбирането на стария Генералъ-губернаторъ. Тая агитация, обаче, се указа фатална за самия него, защото тя стана причина да се раздѣли населението на двѣ: за А. Богориди и

противъ А Богориди — нѣщо, което бѣ немислимо прѣди двѣ години. Нѣкои угодливи окржжни управители, които мислѣха, че съ помощьта на В. Порта ще могатъ да задържатъ А. Богдриди за още 5 години започнаха да подучватъ кметоветѣ да изпращатъ адреси до Генералъ-губернатора и до Султана, съ които изказваха довѣрие къмъ А. Богориди и настояваха за неговото назначение за още единъ 5 годишенъ периодъ.

Но въ това врѣме, когато окржжнитѣ управители, околийскитѣ началници и общинскитѣ кметове се занимаваха съ събирание на подписи за адреси, противницитѣ на А. Богориди приготовляваха друго движение, което макаръ да не се отнасяше изпървомъ до Генералъ-губернатора, но отпослѣ се обърна изключително противъ него. Слѣдъ митинга за затварянето на пловдивската гимназия въ Пловдивъ послѣдва другъ митингъ, повечето отъ еснафи и селяни, въ който се взе слѣдната резолюция:

„Българското население въ Източна-Румелия не е измѣнило на своитѣ чувства за единство, напротивъ събитията сж го още по силно укрѣпили въ това, тъй като всичко до сега извършено го е убѣдило, че продължаванието на тоя редъ на работитѣ е несъвмѣстно съ стрѣмлението за народенъ, икономически и културенъ напрѣдъкъ.“

Въ Карлово стана митингъ противъ отчислението на тамошния Околийски началникъ, което бѣше прѣдизвикано отъ партизански съображения. Въ Панагюрище стана митингъ, който искаше съединението на Източна Румелия съ княжеството.

Отчислиха се нѣколко сждии и други чиновници подъ прѣдлогъ, че сж съчуствували на митингитѣ. Митингитѣ ставаха, обаче, мирно и тихо и имаха за главна цѣль да посочатъ на Европа, че чуствата на българитѣ за по-широка свобода и по-широки права, не сж угаснали, нито сж се промѣнили прѣзъ изтеклитѣ 5 години. Източно-Румелийската интелигенция мислѣше, че ако се пропусне случая при изтичанието на първия периодъ да мине безъ никакво движене и безъ посочване недостатъцитѣ на Органическия уставъ, безъ споменаване нѣщо за съединението на двѣтѣ Българии — сѣверна и южна — и за Македония, която Берлинския договоръ бѣ повърналъ подъ стария турски режимъ, ще бжде една измѣна къмъ отечеството. Инициаторитѣ на митингитѣ, макаръ да говорѣха противъ сжществуующия редъ, но се пазеха да не причинятъ безредици въ страната. Тѣ не говореха явно противъ

Генералъ губернатора, защото не знаеха, кой ще го наслѣдва, но движението постепено вземаше характеръ и противъ него. Въ полза на А. Богороди се явяваха цариградскитѣ вѣстници, които не защищаваха неговата кандидатура, но като изтъкнаха кандидатурата на разни ливантийци правеха А. Богориди желанъ кандидатъ за българитѣ. А пъкъ споредъ Органическия уставъ Високата порта бѣ, която имаше право да избере губернатора, а Великитѣ сили имаха право да го утвърдятъ или не. Но когато стана извѣстно, че Гаврилъ Кръстевичъ е единъ отъ кандидатитѣ и че неговата кандидатура може да бжде прокарана, движението се усили. Станаха митинги въ Сливенъ, Хасково, Казанлъкъ, Стара-Загора, Нова-Загора и пр. Увлечението бѣ толкова голѣмо, че въ провинцията на нѣкои мѣста участвуваха и чиновницитѣ, които отпослѣ биваха отчислявани, но това даваше новъ потикъ на движението. Администрацията, обаче, се държеше твърдѣ лойялно. Никакви насилия тя не направи срѣщу свободата на събранията.

По едно врѣме Високата порта поиска отъ Източно-румелийското правителство да забрани митингитѣ, но получи отговоръ, че то е направило всичко, въ границитѣ на Органическия уставъ, отчислило е доста чиновници, за гдѣто сж участвували въ митингитѣ, но не трѣбва да се забравя, че Органическия уставъ гарантира на гражданитѣ правото да се събиратъ мирно и тихо за обсжждание на въпроси, които се отнасятъ до страната. Въ София стана единъ голѣмъ митингъ, който искаше съединението на Източна Румелия съ княжеството.

Слѣдъ като бѣха изключени отъ служба доста сждии и административни и финансови чиновници, за гдѣто бѣха участвували направо или косвено въ митингитѣ, или пъкъ за гдѣто бѣха имъ съчуствували Генералъ губернаторътъ издаде двѣ заповѣди до дирекцията на вжтрѣшнитѣ работи, съ които се прѣдупрѣждаваха вѣстницитѣ да спратъ агитацията си, ако не искатъ да прѣдизвикатъ правителството да прибѣгне до принудителни мѣрки. Въ тѣхъ се казваше: „Отъ нѣколко врѣме насамъ нѣкои отъ мѣстнитѣ вѣстници при разискванието на общественитѣ работи, хванали сж да прѣминаватъ всѣка граница на пристойность и на благоприличне и не само не прѣдставляватъ всѣкога работитѣ както си сж, но и се впущатъ въ критики, оцѣнения и изражения тъй пристрастни, злонамѣрени, неумѣстни и даже оскърбителни и докачителни, щото отъ тамъ явно се вижда, че цѣльта имъ е не да поправятъ, а да развалятъ. Неразбирать, вижда се, тия хора, че така тѣ прѣдизвикватъ между населението движения, агитации и послѣ смущения и вълнения, отъ които много пжти произхожда разорение и пропасть. При такова анормално и недобро положение на работитѣ правителството, като не може да стои хладнокръвно безъ да наруши длъжноститѣ си, полагало е всѣкакви старания да поправи злото и да доведе работитѣ на своето нормално положение. Но като вижда, че стáранията му не се увѣнчаватъ съ сполука, а напротивъ злото се уголѣмява съ митинги, които се държатъ въ Пловдивъ и другадѣ и въ които сж се явили оратори да подържатъ, че всичко въ Източна Румелия било злѣ организирано, че економическото ѝ и соционално положение било отчаяно и най-послѣ нѣмало другъ цѣръ на това зло, освѣнъ съединението на Румелия съ кяжество България; и като има прѣдъ видъ, че тия всички двичения сж диаметрално противоположни на самата основа на автономната область, която основа е Органическия уставъ, Берлинския договоръ и волята на Великитѣ сили, подписали тоя договоръ и че най-малкото нарушение началата на тая институция могло би да привлече една голѣма отговорность, ето зашо, правителството смята за своя длъжность да призове уважаемитѣ редактори на областнитѣ вѣстници и всички ония, които желаятъ да се занимаватъ съ публични работи на отечеството си, да прѣкратятъ тия движения, да употрѣбятъ нуждното хладнокръвие и безпристрастие въ разискване на правителственитѣ дѣла, да се пазятъ добрѣ отъ да проповѣдватъ противъ началата и основитѣ на автономията на отечеството си. По тоя начинъ мѣстния печатъ, като упражнява свободно своитѣ публицистически права, ще си остане въ границитѣ на законостьта и ще запази правителството отъ печалната нужда да прибѣгне до принудителни мѣрки по примѣра на другитѣ страни, надарени съ институции тъй свободни и дори по-свободни отъ нашитѣ".

Тия отечески съвѣти не упражниха, обаче, очакваното влияние нито върху вѣстницитѣ, нито върху населението. Слѣдъ Софийския митингъ станаха митинги и по други градове на княжеството, на които резолюцитѣ говореха главно за съединението на двѣтѣ Българии. Румелийското правителство даде заповѣдь до мѣстнитѣ телеграфопощенски станции да не приематъ и прѣдаватъ изпратенитѣ резолюции, но пловдивскитѣ вѣстници си ги доставяха чрѣзъ пощата, или чрѣзъ пжтницитѣ и ги обнародваха.

Партията, която подържаше А. Богориди, направи нѣколко фатални грѣшки. На 15 мартъ 1884 година нейнитѣ членове въ Постояниния комитетъ, които съставляваха болшинството прѣдложиха на своитѣ събратия да се занимаятъ *въ тайно засѣдание* съ митингитѣ и да опрѣдѣлятъ какво поведение трѣбва да държи народното прѣдставителство спрямо тѣхъ. Бившиятъ дир. на финанситѣ Д-ръ Странски, който игра по послѣ важна роль, при Съединението и слѣдъ него и който занимаваше тозъ часъ важно мѣсто въ *казьоната* партия взема пръвъ думата и каза: „Отъ 3 — 4 седмици насамъ въ нашата область започнаха да ставатъ събрания важни, знаменателни по числото си и състава си, вземали сж въ тѣхъ участие по-голѣмата часть отъ гражданитѣ на областьта. Тия тъй нарѣчени митинги имали сж за цѣль да размишляватъ и разискватъ върху положението на нашата Източна Румелия, както тя е съставена отъ Берлинския конгресъ. До колкото зная отъ слухове и отъ вѣстници въ повечето събрания населението или поне ораторитѣ на събранията сж се произнесли, че настоящето положение на областьта не е добро, че нѣма никаква гаранция за прогресъ въ икономическо, индустриално и други отношения. Петгодишното сжществуване на Източна Румелия ни показа, че положението на нашата страна, както е създадено отъ Берлинския договоръ и отъ Органическия уставъ е фиктивно. Не искамъ да говоря дали желая съединението, или не, дали ми е жалъ за Източна Румелия или не. Тия въпроси се рѣшаватъ отъ самия народъ, а неговото мнѣние си остава такова, каквото бѣше и прѣди 5 години. Но понеже такова мнѣние се разпростира отъ край до край на областьта азъ мисля, че Постоянния комитетъ не може да стои пасивенъ зритель прѣдъ всичкитѣ тия възстания около него безъ да размисли какво да направи по своя инициатива. Ние не трѣбва да се занимаваме даже съ въпроса за съединението, защото той е рѣшенъ отъ населението, но трѣбва да се занимаемъ главно съ двѣ нѣща: 1) дали е врѣме и въ интересъ на страната да се повдигне въпроса за съединението сега и 2) ако се разрѣши въпроса положително, то какви срѣдства могатъ да се употрѣбятъ, или какъвъ пжть трѣбва да се избере за да можемъ ние всички да тръгнемъ заедно съ тия които прогласяватъ съединението". Другитѣ правителствени партизани се присъединиха къмъ мнѣнието на Д-ръ Странски. Опозиционеритѣ посрѣщнаха съ явно задоволство инициативата на болшинството. Тѣ подържаха, че населението е недоволно отъ положението и търси изходъ. Отъ страна на опозицията Д-ръ Хакановъ изказа слѣднитѣ мисли: „Въ тая минута ние трѣбва да погледнемъ на въпроса като българи, а не като партизани. При обмислюването на тоя въпросъ Постоянния комитетъ трѣбва да стане като единъ човѣкъ и да помогне за поправянието на работитѣ. Невъзможно е една такава малка страна, съ такъва сложна администрация, която изисква тежки данъци, които убиватъ всѣки економически прогресъ на населението. Като членове на Постоянния комитетъ и като българи длъжни сме да запазимъ ония права, които има областьта, а послѣ сме длъжни да гледаме да увеличимъ тия права на страната. За насъ важниятъ въпросъ е, дали Постоянниятъ комитетъ, като официялно тѣло може да влѣзе въ течението на работитѣ, които вълнуватъ населението, безъ да компрометира сжществуюющето до сега управление на областьта и како може то по кой начинъ трѣбва да направи това за да подготви осжществлението на идеята, която е свързана съ понататъшното ни сжществуване. Помнете, господа, че когато Европейската комисия съставляваше Органическия уставъ имаше хора, които казваха, че Постоянния комитетъ ще се обърне на политически Български клубъ. И сега даже Портата натяква, че Органическия уставъ не се билъ прилагалъ. За това трѣбва да държимъ засѣданията си по тоя въпросъ тайни. Когато всичко се свърши и дойдемъ до едно заключение тогава и да се чуе нѣма врѣда. Разбира се, че когато народътъ се вълнува ние не можемъ да не участвуваме въ него". Д-ръ Странски взема отново думата за да се поправи: „Азъ поставихъ въпроса, каза той, иначе, да ли е своеврѣменно да се повдига такава една демонстрация, каквито сж митингитѣ. Едно врѣме си мислѣхъ, че до настояще врѣме ще имаме възможность да подържимъ едно военно движение, една демонстрация за кръвопролитие. Но врѣмето и обстоятелствата дойдоха да ме убѣдатъ, че съмъ билъ излъганъ въ надѣждитѣ си. Нашата милиция, за която харчимъ толкова пари само за такава надѣжда, сега прѣдставлява поразия на надѣждитѣ ни. Заедно съ резервата можемъ да имаме само 30,000 души. Мислѣхме, че при сключванието на първия 5 годишенъ периодъ съ тая добрѣ организирана сила да направимъ каква-годѣ сериозна демонстрация, но всичкитѣ наши старания за толкова добри надѣжди останаха суетни. Въ такъвъ случай какво може да направи населението само? Прѣдполагамъ, че цѣлото население ще излѣзе съ оржжие, но какво ще направи неорганизирано, безъ запаси, депозити, капитали? Ако стане нѣщо ще бжде съ голѣмъ рискъ и за настоящето положение. Така щото военната демонстрация едва ли ще ни принесе полза. Прѣдъ видъ на такива обстоятелства споредъ мене не остава освѣнъ единъ дипломатически пѫть. Ще можемъ ли да сполучимъ? Азъ съмъ повече увѣренъ, че не; поне съ такова впечатление се върнахъ отъ Русия. Азъ считамъ, че всички други пѫтища сѫ затворени, освѣнъ дипломатическия". Прѣдсѣдательтъ на Постоянния комитетъ, тоже партизанинъ на Генералъ губернатора, подкрѣпи прѣждеговорившия съ слѣднитѣ думи: „За достигане на такива нѣща има само два пѫтя: военна или дипломатическа демонстрация. Първото нѣщо не можемъ да направимъ. На всички българи желанието е едно: да се съединимъ. За достигание на това интереситѣ ни изискватъ нашитѣ военни сили да дѣйствуватъ заедно. Щомъ румелийската военна сила не прѣдставлява такава надѣжда, то ние срѣщаме осуетяване на надѣждитѣ ни. Ако се заловимъ съ военна демонстрация, рискуваме да туримъ въ опасностъ настоящето си положение, което при всичко, че не е завидно, но все е по-добро отколкото послѣ нѣкоя несполука". По вишегласие се избра една тричленна комисия (двама правителствени и единъ опозиционеръ), която да състави проекти за мемоаръ, който да се подаде на силитѣ, подписали Берлинския договоръ. Повдигна се въпросъ, че трѣбва да се увѣдомятъ и другитѣ български депутати, но болшинството настояваше да се държи всичко въ тайна. Догдѣто мемоарътъ не бѣ още свършенъ правителственото болшинство въ Постоянния комитетъ, скришомъ отъ меншеството, отправи телеграма до руския императоръ, съ която го молеше отъ името на Източно румелийското население да се съгласи да да остане А. Богориди и прѣзъ идния 5 годишенъ периодъ. Руското правителство закъснѣ отговора си чакъ до 12 априлъ; вижда се, че то чакаше да види какъ ще се произнесе населението върху кандидатурата на А. Богориди, който одавна бѣ загубилъ рускитѣ симпатии и то главно по причина на неговия отказъ да разрѣши построяванието на храмъ — паметникъ край с. Шипка. А може би чакаше да добие съгласието на Високата порта за да може да прѣдложи кандидатурата на Гаврилъ Кръстевичъ. По всѣка вѣрсятность Русия щѣше да се примири съ оставянието на А. Богориди за още 5 години, ако видѣше, че на неговото мѣсто ще дойде нѣкой гръкъ или арменецъ за Генералъ губернаторъ на Източна Румелия.

Прѣдсѣдательтъ на Постоянния комитетъ получи чрѣзъ руския Генераленъ консулъ въ Пловдивъ слѣдниятъ отговоръ на своята телеграма до императора:

Въ отговоръ на отправената въ Петрбургъ на името на Негово Величество телеграма съ ходатайство да остане Алеко Паша Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия и за слѣдующето петолѣтие, имамъ честь да ви съобща, съгласно заповѣдьта на императорския посланикъ въ Цариградъ г. Нелидовъ, че министерството на външнитѣ работи не е счело за нуждно да поднася на височайше разглеждание означеното ходатайство, тъй като сѫ били дадени вече въ отрицателенъ смисълъ инструкции до посолството въ Цариградъ и до статския съвѣтникъ Сорокинъ (Пловдивски генераленъ консулъ) и възгледътъ на руското правителство по тоя въпросъ е билъ съобщенъ вече комуто се слѣдва.“

Прѣди тоя отговоръ руския посланикъ въ Цариградъ бѣше подалъ вече нота до В. Порта съ копия до другитѣ посланици, въ която се казваше, че руското правителство е противъ кандидатурата на А. Богориди, защото не може да търпи клѣветитѣ на единъ валия. Тая нота бѣше подадена слѣдъ като Турския Великъ Везиръ бѣше далъ копия отъ телеграмата на А. Богориди, въ която послѣдния се оплакваше на В. Порта и обвиняваше руския генераленъ консулъ въ Пловдивъ, че той билъ подбуждавалъ жителитѣ да правятъ митинги за съединението и противъ кандидатурата на А. Богориди.

Руското правителство имаше много причини да бѫде недоволно отъ поведението на Генералъ губернатора, но напослѣдъкъ се прибави и една друга, която може да се каже прѣпълни чашата. Въ единъ разговоръ на руския посланикъ съ Великия Везиръ послѣдния му казалъ, че споредъ свѣдения отъ Пловдивъ, рускитѣ прѣдставители подбуждавали митингитѣ. Посланика Нелидовъ веднага съобщилъ на своето правителство това обвинение и получилъ заповѣдь да иска отъ турското правителство доказателства за обвинението. В. Везиръ Саидъ Паша, като неразполагалъ съ никакви други доказателства отнесалъ се телеграфически до Генералъ губернатора въ Пловдивъ. Това накарало руския посланикъ да обяви на Везира, че той знае вече сега кѫдѣ е източника на прѣснатитѣ клѣвети, но слѣдъ това неговото правителство по никой начинъ не ще да даде съгласието си за подновяване мандата на А. Богориди.

Най-фаталенъ бѣ митингътъ, който стана въ Пловдивъ на 1 априлъ 1882 година. Той бѣ организиранъ отъ правителствената партия, като отговоръ на другитѣ митинги и като подкрѣпа на А. Богориди. Но вмѣсто да го свикатъ въ закрито помѣщение неговитѣ организатори го свикаха въ градската градина. Тѣ имаха прѣдъ себе си доста признаци, по които да заключатъ, че митинга не ще се посрѣщне добрѣ отъ гражданитѣ, но при все това пакъ го направиха на открито. Еснафитѣ, които въ онова врѣме съставляваха организираната часть на гражданството, бѣха прѣдупрѣдили правителственитѣ партизани за единъ неблагоприятенъ изходъ на агитацията. Инициаторитѣ, обаче, се надѣваха на поканнитѣ селени и на чиновничеството. Печатани покани бѣха залѣпени по улицитѣ въ сжбота и имаха слѣдньото съдържание: „Утрѣ въ недѣля на 1 априлъ, слѣдъ божествената служба, ще стане голѣмо събрание въ градската градина за да се обсжди жизнениятъ въпросъ **за прѣизбиране на главния управитель.** Необходимо е щото всички да вземете участие въ **рѣшаванието на тоя въпросъ**—и за това трѣбва непрѣменно да присжтствувате на това събрание“. Тая покана, която не можеше да не бжде извѣстна на Генералъ-губернатора поставяше въпроса за неговата кандидатура въ зависимость отъ изхода на градския митингъ, или въобще отъ митингитѣ, които ставаха по цѣлата область. Правеше се единъ видъ плебесцитъ. Ако митингитѣ излѣзеха за въ полза на А. Богориди неговия мандатъ за още 5 г дини щѣше може-би да се поднови. Писма изпратени въ селата, съ които се канеха селянитѣ да присжтствуватъ на митинга. имаха горѣ-долѣ сжщото съдържание, каквото имаха налепенитѣ изъ улицитѣ афиши. — „**Митингътъ ще обсжди жизнения въпросъ за прѣизбирането на главния управитель за това е необходимо щото вие заедно всички жители на общината да се намѣрите въ недѣля на това събрание**“. Околийския началникъ и градския полицейски приставъ бѣха положили извѣстни усилия за да докаратъ въ градската градина повече съчувственици на Генералъ-губернатора, но не бѣха сполучили, защото сутриньта, слѣдъ божествената служба имаше много малко граждани и селяни на мѣстото, опрѣдѣлено за митинга. По-послѣ се стекоха доста граждани, между тѣхъ и нѣкои офицери. Полицията бѣ взела мѣрки да се запази порядъка, но безъ да се мѣси въ митинга. Градоначалникътъ, който бѣ руски офицеръ, се държеше съвсѣмъ безпристрастно къмъ партиитѣ. Когато се събраха около 300—400 души прѣсѣдательтъ на Постоянния Комитетъ, бившъ директоръ на правосждието, Т. Кесяковъ се покачи на единъ столъ и започна да чете единъ адресъ. Но стана едно вълнение, часть отъ

присжствующата публика викаше: *Да живѣе съединението, долу Кесяковъ?* Ораторътъ се смути, но пакъ продължи да чете. Виковетѣ *долу* се повториха. По едно врѣме стана сбиване. Ораторътъ счете за нуждно да напусне трибуната. На негово мѣсто се изправи единъ дързостенъ чиновникъ и започна да хвали качествата на Генералъ губернатора. Виковетѣ *долу* се усилиха. Тълпата, която бѣ се събрала около градината и държеше враждебно поведение къмъ правителственитѣ партизани се приближи до митинга и се намѣси въ борбата. Образуваха се двѣ враждущи страни. Едни викаха: *да живѣе*, други викаха *долу*. Инициаторитѣ на митинга избѣгаха. Образува се новъ митингъ, по-многолюденъ отъ първия. Явихе се нови оратори, членове на съединистическата партия и набралата се публика ги акламира. Страститѣ се разпалваха. Множеството, като се усѣти силно, поиска отъ полицията да освободи арестуванитѣ за смущение на реда граждани и тя отстжпи. Редътъ се възстанови веднага. Едно внушително множество, поставено въ редици, тръгна демонстративно къмъ руското консулство, гдѣто чрѣзъ една своя депутация изказа на консула чуствата на прѣданость къмъ Русия и осжждание на *чиновническото събрание*, което се опитало да изврати народнитѣ чувства. Консулътъ поблагодари, но безъ да направи каква да било алюзия за Генералъ Губернатора.

Градината, въ която станаха двата противоположни митинга, бѣше близо до Конака и Генералъ губернатора можа да види своето поражение и да чуе виковетѣ: *да живѣе* и *долу*. Когато му обадили за прѣтърпянето фияско, той разбралъ, че всичко е свършено и че за него не остава друго освѣнъ да си замине. Тогасъ той разбралъ, че е била твърдѣ слаба и партията, която му обѣщаваше подръжката си. А. Богориди бѣше саможивъ и се сношаваше само съ ония, които голаскаеха и заобикаляха. Това ставаше въ Пловдивъ, а въ провинцията, поражението бѣ още по-голѣмо. Гдѣто станеше митингъ за въ полза на Генералъ-губернатора въ сжщия день, или слѣдъ нѣколко дни ставаше другъ по-голѣмъ митингъ противъ Губернатора. Отъ начало въ митингитѣ участвуваха само граждани, но когато се узна, че А. Богориди е загубилъ подръжката на руситѣ, митингитѣ ставаха и въ най-малкитѣ села. Забѣлѣжително, е, че при всичкото раздразнение и разпаленость на двѣтѣ страни — никждѣ не се наруши тишината и реда. Ако не бѣха се явили слѣдъ Съединението насилията на властьта и на тълпитѣ, ние щѣхме да можемъ да кажемъ, че 6 — 7 години свободенъ животъ въ Източна Румелия е прѣобразилъ рабскитѣ нрави на единъ народъ въ една цивилизована нация. Популярното движение, което стана на 1884 година бѣ несвойствено на източнитѣ народи. То напомнюваше политическитѣ борби въ нѣкоя отъ по-просвѣтенитѣ републикански страни. Макаръ да се насаеше до личностьта на държавния глава борбата се водеше безъ грубости, безъ кръвопролития, безъ нарушение на законитѣ, безъ суспандиране на кой и да били членъ отъ конституцията. Па и цѣлото 7 годишно сѫществувание на Източна-Румелия показа, че българското население само по себе си е миролюбиво и свободолюбиво, стига неговитѣ управници да не го тикатъ къмъ безакония и произволи.

Слѣдъ като видѣ резултата отъ Пловдивския митингъ и движението, което обзе цѣлата область, Генералъ-губернатора издаде *приказъ* съ дата 4 априлъ 1884 год., въ който се казваше, че *се запрѣщаватъ всѣкакви нови събрания имеющи за цѣль обсѫждането на въпроси, които не съвпадатъ въ крѫга на публичното областно право* и че прѣстѫпницитѣ на тоя приказъ ще се наказватъ съгласно сѫществующитѣ въ страната закони. Приказътъ остана, обаче безъ ефектъ, защото ни единъ прокуроръ не се рѣши да започне прѣслѣдване противъ инициаторитѣ на митингитѣ за съединението на Източна Румелия съ княжество България. Но най-слабата страна на приказа бѣ тая, че митингитѣ първоначално се започнаха отъ правителственитѣ хора, които искаха съ тѣхъ да подновятъ мандата на Генералъ-губернатора за още 5 години, но тѣхнитѣ противници издигнаха другъ лозунгъ: Съединението на Източна-Румелия съ княжеството, като противовѣсъ на кандидатурата на Алеко Богориди за още 5 години. Наистина обсѫжданието на въпроса за съединението не съпадаше въ крѫга на *публичното областно право* (чл. 51 отъ Органическия уставъ), но строго вземено и назначението на Генералъ губернатора не бѣ отъ компетентность на митингитѣ. Обаче, самъ Генералъ губернатора и неговитѣ чиновници бѣха поставили тоя въпросъ на организиранитѣ отъ тѣхъ публични събрания. Не можеха, слѣдователно, сѫдебнитѣ власти да прѣслѣдватъ еднитѣ безъ да прѣслѣдватъ другитѣ. Митингитѣ продължавака — въ нѣкои мѣста се и повтаряха; въ нѣкои мѣста жандармерията се опита да изпълни приказа на Генералъ губернатора, но се указа слаба срѣщу единодушното мнѣние на населението.

Послѣдната мѣрка противъ митингитѣ за съединение на двѣтѣ Българии бѣ едно окрѫжно отъ директора на просвѣщението до училищнитѣ настоятелства въ общинитѣ, съ което ги прѣдупрѣждаваше, че нѣма да получатъ никакво парично пособие отъ областното съкровище, ако населението въ тѣхнитѣ общини участаува въ съединистическитѣ движения.

Прѣзъ това врѣме съединистическата партия изпрати въ Европа двама свои делегати: Ив. Ст. Гешовъ съ Хр. Христовъ съ единъ мемоаръ до Великитѣ сили. Тоя мемоаръ носеше печатитѣ и подписитѣ на 8 Източни румелийски града и на 316 села. Неговото съдържание бѣше умѣрено и се състоеше главно върху извършенага прѣди 5 години неправда, като раздѣлиха на двѣ единъ и сѫщъ народъ, а най-пострадалата часть отъ него, макаръ да доби една автономия, но тя се постави въ такива тѣсни граници, които прѣчеха на развитието ѝ. И за доказателство се даваха слѣднитѣ факти: 1) тежката данъ отъ 240,000 турски лири, които областьта трѣбваше да плаща на Високата порта; 2) Неутвърждаването отъ Султана на много закони, съ което се спираше правилния вървежъ на областьта; 3) Даванието право на Генералъ губернатора да назначава 10 души народни прѣдставители и други 10 по право на едно народно събрание отъ 56 души. Заключението на мемоара бѣ, че 5 годишния опитъ доказалъ на Европа, че не е трѣбало да се дѣли южна България отъ сѣверна.

Великитѣ сили не обърнаха сериозно внимание на тоя мемоаръ, едно защото не искаха да си създаватъ нови главоболия, а друго, защото прѣзъ тоя 5 годишенъ периодъ Източна-Румелия бѣ се управлявала много по-добрѣ отколкото княжеството. Даньта отъ 240,000 лири турски не бѣ плащана ни единъ пѫть, неутвърждаването на законитѣ отъ Султана не прѣчеше на областното управление да ги туря въ сила чрѣзъ публично-административни правилници и трето, защото много отъ другитѣ неудобства бѣха отстранени вслѣдствие патриотизма и единодушието на българското население. Както стана явно отъ послѣ съединението на двѣтѣ Българии можеше да докара една война между балканскитѣ държави, която не бѣ въ интереса на самия български народъ. А можеше при едно сблъскване да се повдигне и цѣлия източенъ въпросъ, въ който бѣха заинтересувани тъй живо Великитѣ Сили. Берлинскиятъ договоръ бѣ извършилъ наистина една голѣма неправда, но поне врѣменно бѣ уталожилъ гръцкитѣ и сръбски апетити. Всѣко сѫществено измѣнение на тоя договоръ заплашваше да докара нови кръвопролития на Балкана. Но опасностьта можеше да дойде не само отъ гърци и сърби. Ако Турция счетеше своитѣ права нарушени тя можеше да се впусне въ нѣкое нашествие, което да унищожи голѣма часть отъ плодоветѣ на освободителната война. Не единъ пжть Балканския полуостровъ е служилъ за голѣми компликации. Съединението на Източна-Румелия съ княжеството, макаръ и естествено, но извършено при неблагоприятни условия, можеше да докара една голѣма война, а такава война най-малко се желаеше отъ Русия, която едва що бѣше се отървала отъ общоевропейската каолиция. Нейнитѣ прѣдставители полагаха голѣми усилия прѣдъ водителитѣ на съединистическото движение да се тури по-скоро край на вълненията.

Колкото се касае до нѣкои истински недостатъци на Органическия уставъ тѣ можаха да се поправятъ безъ война безъ компликации, отъ самитѣ негови автори. Въ чл. 495 отъ тоя уставъ се казваше, че ще може да се промѣни слѣдъ едно споразумѣние между В. Порта и Великитѣ Сили. Наистина В. Порта не бѣ наклонна за подобна отстжпка, но при общо съгласие на Великитѣ Сили нейното съпротивление би се сломило, толкозъ повече, че областьта всѣки день се изтръгваше отъ нейната суверена власть. Единъ важенъ примѣръ въ това отношение служеше неплащането на данъка, която макаръ и прѣдвидена изрично и опрѣдѣлена точно въ Органическия уставъ, но понеже Областното събрание намѣри, че тя не съотвѣтсвува на годишнитѣ приходи на областното съкровище, то затова ни една година румелийското правителство не плати по 240,000 лири турски. Султанътъ не утвърждаваше бюджета, но той се прилагаше както бѣ гласуванъ отъ Областното събрание и работитѣ си вървѣха безъ прѣкъсване. Слѣдъ Съединението тяжеститѣ на областьта станаха много по-голѣми отколкото бѣха наложени отъ Органическия уставъ.

А. Богориди безъ да дочака края на своя 5 годишенъ периодъ напустна областьта, изпратенъ на гарата отъ висшитѣ чиновници, отъ офицеритѣ на Пловдивския гарнизонъ и отъ почетенъ караулъ съ военна музика на чело. Консулското тѣло, съ изключение на руския прѣдставитель, духовнитѣ началници на 6-тѣ признати вѣроизповѣдания, съ изключения на българския православенъ митрополитъ, бѣха излѣзли на гарата да пожелаятъ добъръ пжть на първия Генералъ губернаторъ. Съгласно Органическия уставъ на мѣстото на А. Богориди остана да управлява страната главния секретаръ—директора на вжтрѣшнитѣ

работи Гаврилъ Кръстевичъ. Областьта се успокои, митингитѣ ставаха все по-рѣдки. Чиновницитѣ, които бѣхж подплашени съ отчисление се прѣдадоха изключително на работата си. Гаврилъ Кръстевичъ, макаръ и противенъ на митингитѣ, защото ги считаше опасни за порядъка на страната, но като опитенъ правникъ и дългогодишенъ сждия, не си послужи съ ни едно грубо, или противозаконно срѣдство, а съ лоялность и търпеливость можа да възстанови въ късо врѣме спокойствието.

Инициаторитѣ на митингитѣ се стрѣмеха да напомнятъ на Европа за Съединението и за измѣнението на Органическия уставъ, но не да повдигатъ бунтъ и да създаватъ компликации на Балканския полуостровъ. Най-авторитетния по онова врѣме вѣстникъ въ Пловдивъ писа: „Разумнитѣ българи знаятъ какъ се води борба за осжществление на идеали" и сочеше като примѣръ борбата за народно-черковния ни въпросъ и за приготовленията, които докараха освободителната война. — „Мжчно е, пишеше той по-нататъкъ, че нѣкои даже отъ тия борци невиждатъ, че и въ дадения случай трѣбва да се води сжщата политика, да се върви по сжщата начертана и изгладена пжтека. Ние сме увѣрени, че и Съединението единъ день ще стане съ мирни, но сжщеврѣменно дружни и енергични искания на българския народъ". Това бѣ отговорътъ къмъ двѣ страни: къмъ ония, които пишеха, че не е врѣме да се повдига въпроса за Съединението и къмъ тия, които подържаха, че Съединението трѣбва да се прогласи веднага безъ да са взема прѣдъ видъ опасностьта, която можеше да налѣти областьта.

На 1879 година А. Богориди бѣше единъ щастливъ кандидатъ, но на 1884 година той бѣше вече неудобенъ. Сега трѣбваше лице, което не само да нарича себе си българинъ, но и да знае българския езикъ, да е посвѣтилъ живота си въ служене на България и прѣдварително да се е отличилъ въ народнитѣ работи. Ако Изт. Румелия бѣ утраяла още десетина или 15 години, третиятъ й Ген. губернаторъ щѣше да бжде на вѣрно лице съ по-модерни идеи отколкото бѣха идеитѣ на втория Генералъ-губернаторъ; или по-добрѣ щѣше да бжде съ повече популярность между народнитѣ маси. Седемгодишното сжществуване на Източна-Румелия, направения прѣзъ това врѣме политически напрѣдъкъ, ни дава право да прѣдполагаме, че бждащитѣ Генералъ-губернатори щѣха да бждатъ само за форма удобрявани отъ Европейскитѣ сили, а въ сѫщнос щѣха да бѫдатъ избирани всѣки 5 години отъ самия народ чрѣзъ единъ видъ плебесцитъ. Въ всѣки случай въ тая стран не щѣше да има глава на държавата, който не се ползува с довѣрието на населението.

ЧАСТЪ III

Управлението на втория Генералъ-губернаторъ и краятъ на Източна Румелия.

Назначението на Гаврилъ Кръстевичъ.

То стана главно по настояването на руското правителство, но то не посрѣщна съпротивление отъ никоя В. държава. И Високата Порта и Великитѣ Сили, признаваха макаръ и мълчишката, че както самостоятелностьта на Българското Княжество, тъй и автономията на Източна Румелия се дължатъ изключително на рускитѣ жертви Русия, макаръ понижена и обезправдана на Берлинския конгресъ, но тя се завзе искренно и добросъвѣстно да приложи постановленията на излѣзлия отъ тоя конгресъ договоръ. И ако можа да се запази порядъкътъ на Балканския Полуостровъ, то се дължеше до голѣма степень на миролюбивитѣ усилия на руското правителство. Рускитѣ инструктори въ Княжеството и Източна Румелия бѣха най-надеждния елементъ за запазването реда и спокойствието на странѣта прѣзъ първитѣ години слѣдъ освобождението. Само голѣмиятъ престижъ на руското име можаше да прѣдотврати потрѣсенията при прѣминаването отъ Св. Стефанския договоръ къмъ Берлинския. Добросъвѣстностьта и миролюбието на руското правителство отидоха до тамъ, щото то стана най-жаркия пазитель на онова, което бѣше създадено срѣщу нея. Освѣнъ това и населението на Източна Румелия бѣ се произнесло въ многолюдни събрания противъ подновяването мандата на А. Богориди. Гаврилъ Кръстевичъ по своята лоялность бѣше добрѣ познатъ и на Високата Порта и на посланицитѣ на Великитѣ сили въ Цариградъ. Ни единъ отъ изтъкнатитѣ кандидати по това врѣме не можеше да съперничи съ Кръстевича. Чистъ българинъ отъ Котелъ, добилъ висшето си юридическо образование въ Парижъ, работилъ прѣзъ цѣлия си животъ за своето отечество, отличилъ се, като Главенъ секретарь на първия Генералъ губернаторъ и директоръ на Вътрѣшнитѣ дѣла, съ своето умение, безпристрастие и практичность, той се налагаше на всички, освѣнъ на ония, които бѣха се сързали съ А. Богориди и които съ неговата промѣна губѣха своето служебно и материялно положение. Като дългогодишенъ турски чиновникъ въ Цариградъ той бѣ познатъ на турски висши чиновници съ своята безкористность и лоялность. Даже прѣдставителитѣ на ония държави, които бѣха използували слабоститѣ на Богориди и бѣха неволно съдѣйствували за компрометирането му не намираха възможность да направятъ каквито и да било резерви противъ кандидатурата на Гаврилъ Кръстевичъ. Къмъ него се носеха съ зачитание и другитѣ народности въ областьта, защото бѣха го видѣли, какъ той се пазеше да не обезправдае ни едно религиозно общество, да не наруши ни едно чуждо право, да не прѣстѫпи ни единъ членъ отъ Органическия Уставъ. Но най много остана доволно българското население. Гаврилъ Кръстевичъ бѣ единъ отъ малцината идеални труженици, които изнесоха на плещитѣ си черковния въпросъ; той бѣ единъ отъ рѣдкитѣ книжовници при българското умствено възраждание; името му бѣ познато въ всички кѫтове на нашето разпокъсано отъ чужденцитѣ отечество. Но задоволството на българитѣ въ Източна Румелия отъ неговото назначение се усилваше и съ обстоятелството, че тия, които искаха подновяванието мандата за Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия на А. Богориди изтъкваха за негови съперници все хора отъ чуждо потекло, съ враждебни къмъ българитѣ чувства, а името на Гаврилъ Кръстевичъ прѣмълчаваха, защото искаха да не се знае, че на мѣстото на незнающия български езикъ Генералъ губернаторъ ще дойде единъ български литераторъ, единъ български историкъ, единъ полувѣковенъ борецъ за българското дѣло. Когато Кръстевичъ стана Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия, той бѣ около 64 годишенъ. Той не само бѣ непосредственъ очевидецъ на цѣлия български успѣхъ прѣзъ 19 вѣкъ, но самъ бѣ виденъ участникъ въ него. Нѣколкогодишенъ управитель на о. Самосъ, той бѣ редакторъ на българското списание въ Цариградъ *Книжници*, написалъ бѣ нѣколко съчинения, между които и неговата Българска история. Въ борбата за черковната самостоятелность той стоеше всѣкога на чело и бѣ тъй да се каже душата на черковния въпросъ. Единственото обвинение, което му се правеше и въ Цариградъ, и въ Пловдивъ, бѣ извънредната му прѣдпазливость, лоялность, която достигаше понѣкога до нерѣшителность Но законностьта у него бѣ вродена. За нейното спазване той бѣ готовъ да пожертвува положението си.

Назначението му за Генералъ губернаторъ се посрѣщна добрѣ и въ чуждия печатъ, особено въ руския, който го считаше за едно удовлетворение на руското достолѣпие. Даже въ Австрия, гдѣто бѣха се опитали да защитятъ кандидатурата на Богориди, посрѣщнаха съ благосклонность свършения фактъ. Нѣкои отъ тѣхъ се опитаха да го привлекатъ къмъ себе си. Въ Англия погледнаха обективно на новия Генералъ-губернаторъ и се запазиха да сѫдятъ за него по неговата бѫдаща дѣйность. Въ Франция къмъ Г. Кръстевича изказаха безрезервни симпатии. Недоволни останаха въ Княжеството ония либерали, които прѣзъ врѣме на своето емигрантство въ Пловдивъ бѣха се свързали доста много съ А. Богориди и дори бѣха го приготвили по едно врѣме за князь на Сѣверна България. Самъ А. Богориди не прѣнесе съ резигнация своето отстранение отъ Източна Румелия и доста дълго врѣме продължава̀ да се сношава съ своитѣ политически приятели въ Пловдивъ.

Новиятъ Генералъ-губернаторъ слѣдъ като получи извѣстие за своето назначение, биде поканенъ да замине за Цариградъ, гдѣто трѣбваше да се яви прѣдъ Султана и да му благодари лично за назначението си. Тамъ той бѣ обсипанъ съ награди и почести. Султанъ Хамидъ знаеше да се помирява и съ най-неприятнитѣ събития. Гаврилъ Кръстевичъ му бѣше наложенъ, защото турскитѣ кандидати бѣха други, но когато видѣ, че не ще може да се съпротивлява, той се яви като найголѣмъ защитникъ на Кръстевича. Послѣдниятъ бѣ обсипанъ не само съ милости, но и съ обѣщания, че всички дотогавашни недоразумѣния между Високата Порта и автономната область ще бѫдатъ отстранени.

Слѣдъ това новиятъ Генералъ-губернаторъ се завърна въ Пловдивъ посрѣщнатъ отъ населението съ задоволство. На гарата се яви въ генералска униформа и съ *български калпакъ*, но тоя пѫть калпакътъ не възбуждаше вече нито толкова злоба, нито толкова ентусиазъмъ, както прѣди 5 години, когато Портата прѣдявяваше несравнено по-голѣми претенции отколкото сега. Тя бѣ се убѣдила, че Източно-Румелийската милиция не е часть от турската армия, че автономната область макаръ и часть отъ империята, е българска и напраздно ще бѫдатъ усилията ѝ да я приближатъ къмъ Турция. Прѣди 5 години претенциитѣ на Високата Порта намираха подкрѣпа у болшинството на Великитѣ Сили, сега тия претенции се считаха отъ всички за нѣщо архаично. При посрѣщанието военната музика свиреше народния маршъ *Шуми Марица*, но нито турското правителство, нито консулитѣ на Великитѣ държави счетоха за нуждно да повторятъ старитѣ си бѣлѣжки. Всичко ставаше тъй както въ София или Търново. Отъ гарата новия Генералъ-губернаторъ се отправи въ Катедралната църква, гдѣто българския митротрополитъ го посрѣщна съ привѣтствено слово. — „Всеизвѣстно е вашето име въ страницитѣ на нашата история, — каза митрополита. То прави честь на народа ни. Българската църква, за въздигането на която сте положили голѣми усилия, молитствува Всемогѫщия да ви укрѣпи въ добрия подвигъ за пълно удовлетворение на законнитѣ желания на тая страна"... Пловдивскиятъ кметъ му каза: „Като произлазяте отъ населението, което управлявате, ще схванете и турите на сърдце болкитѣ му и ще сторите всичко за неговото прѣуспѣване". И наистина, Гаврилъ Кръстевичъ не се радваше на никакви титли, освѣнъ ония, които бѣ заслужилъ съ трудолюбието и съ интелигентностьта си. Той бѣ роденъ въ обятията на Стара-Планина, отъ много скромни родители. Първото си образование бѣ засукалъ отъ котленскитѣ килии. Отпослѣ при Райко Поповичъ, той се готвеше за служителъ на народа. Въ онова врѣме не можеше да мине прѣзъ ума на кой да било българинъ, че той ще стане князь или главенъ управитель на своя народъ. Понеже Кръстевичъ бѣ се готвилъ въ младитѣ си години за учитель той бѣ се запозналъ и съ черковното пѣние. Споредъ свидѣтелството на едного отъ неговитѣ съврѣменици той и като високъ турски чиновникъ въ Цариградъ не се свѣнилъ понѣкога да участвува въ черковното пѣние, въ молебствието и въ обрядитѣ на Фенеръ. Дори въ най-критическия моментъ на неговата служебна кариера, при неговото събаряне отъ Генералъ-губернаторството, той не намѣри що друго да каже на своитѣ оскърбители, освѣнъ тия думи: *И азъ съмъ българинъ и азъ милья за България*. И когато бѣше далечъ отъ България пакъ въздишаше за нея. Сега като Главенъ управитель на областьта на Кръстевича се прѣдставляваше новъ случай да помогне на своето отечество.

На 24 юни 1884 година стана тържественото прочитане на Султановия ферманъ, съ който се назначаваше за Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия. На церемонията присѫтствуваха всички прѣдставители на Великитѣ Сили въ парадна униформа, всички директори, всички духовни началници, офицеритѣ, гражданскитѣ чиновници и частитѣ отъ пловдивския гарнизонъ. Нито дума стана за издигание на турско знаме, както настояваше Портата и нѣкои отъ Великитѣ Сили при прочитанието фермана за назначението на първия Генералъ-губернаторъ. Такива претенции биха се счели тоя пѫть за една твърдѣ неблагоразумна провокация. Та и нѣмаше вече кой да слуша. Изминалитѣ 5 години бѣха отрѣзвили много умове, а върху чистобългарския характеръ на областьта не бѣ останало съмнѣние у никого.

Първитѣ стѫпки на новия Генералъ-губернаторъ.

За опразнения постъ главенъ секретарь, директоръ на вѫтрѣшнитѣ дѣла, трѣбваше да се прѣдставятъ на Султана, трима кандидати, отъ които той, споредъ чл. 7 отъ Органическия уставъ, трѣбваше да избере единъ. Изборътъ падна върху тогавашниятъ Сливенски окрѫженъ управитель Н. Начовъ. Въ тоя изборъ волята на Султана не бѣ играла почти никаква роль. Н. Начовъ не бѣше познатъ никому въ Цариградъ, а изъ областьта не толкова много, само въ ония мѣста, гдѣто бѣше служилъ като околийски началникъ и окрѫженъ управитель. Той не бѣ се отличилъ съ нѣкоя голѣма обществена и политическа дѣятелность. Но като чиновникъ бѣ честенъ, трудолюбивъ и разбранъ. Неговото назначение за такава висока и пълна съ отговорности служба, като тая на главенъ секретарь, който често замѣстваше Генералъ-губернатора, не се посрѣщна съ общо удобрение. Даже народната партия, която подкрѣпваше новото управление не се задоволи напълно отъ тоя изборъ. Политическата борба въ Източна Румелия бѣше издигнала нѣколко лица, на които кандидатурата за Главенъ секретарь съответствуваше по-добрѣ съ общественото течение отъ колкото тая на Н. Начевъ, но Кръстевичъ искаше, вижда се за тоя постъ лице, което да не е замѣсено въ партийнитѣ борби и да не дава поводъ на Високата Порта да му прави мѫчнотии. Въ директората имаше два поста: главенъ секретарь и началникъ на милицията, на които назначението зависеше отъ Султана. За другитѣ постове Генералъ-губернатора можеше и самъ да ги назначи и дори да ги държи на служба безъ утвърждаването на Султана.

Другитѣ директори, макаръ да бѣха се свързали твърдѣ много съ бившия Генералъ-губернаторъ и макаръ да принадлежаха на *казьоната* партия останаха на мѣстата си и се задоволиха само да поискатъ единъ продължителенъ отпускъ за да дадатъ възможность на новия Генералъ-губернаторъ, ако пожелае, чрѣзъ тѣхнитѣ замѣстници да направи промѣни въ чиновническия персоналъ. Тая постжпка несъотвѣтствуваше на конституционнитѣ принципи на страната и на личнитѣ наклонности на Гаврилъ Кръстевичъ.

Освѣнъ въ директората, привърженици на А. Богориди имаше и въ милицията, гдѣто партизанството и политическитѣ вражди бѣха хванали доста дълбоки корени. Голѣма часть отъ българскитѣ офицери — особено по-високитѣ мислѣха, че възстановлението на добри отношения между областното правителство и руското Генерално консулство ще се отрази зле на тѣхнитѣ интереси, тъй като тѣ считаха рускитѣ инструктори като една прѣчка за тѣхното бързо повишение и напрѣдване. А. Богориди не единъ пжть бѣ имъ сочилъ, че той щѣлъ да стори нѣщо повече за тѣхъ, ако да не били възраженията, които му се правѣли отъ руска страна за нарушение на дисциплината и старшинството. А главната причина, по която за българскитѣ офицери не се прѣдвиждаше напрѣдъкъ въ чиноначалието, състоеше въ самото устройство на Източно-Румелийската милиция. Като изключимъ щаба, гдѣто офицеритѣ бѣха повечето германци и французи, назначени отъ Високата Порта, останалитѣ части на милицията се състояха отъ дружини и роти, слѣдователно въ тѣхъ имаше мѣсто само за дружинни и ротни командири.

Най-голѣмиятъ претекстъ за негодуване на *казьоната* партия противъ новия Генералъ-губернаторъ бѣ възвръщането на нѣкои уволнени чиновници на първитѣ имъ мѣста и прѣмѣстването на други за да се даде едно удовлетворение на населението, което бѣ правило доста много оплаквания противъ тѣхнитѣ дѣйствия прѣзъ врѣме на митингитѣ. Въ Източна Румелия и закона и практиката бѣха запазили чиновницитѣ отъ уволнение и дори мѣстене. Най-малката промѣна правеше впечатление. За размѣстването на двама чиновници единъ съ другъ се водѝ полемика въ вѣстницитѣ на двата лагера повече отъ три мѣсеци.

Като извадимъ тия малки изключения, управлението продължаваше да се води по единъ спокоенъ и послѣдователенъ начинъ. Макаръ да се знаеше, че болшинството отъ директоритѣ и окржжнитѣ управители принадлежеше на опозиционата партия, тѣ си оставаха на мѣстата. Макаръ да бѣ извѣстно на всички, че Областното Събрание и Постоянния Комитетъ въ

болшинството си сж привърженици на бившия Генералъ-губернаторъ, защото бѣха съставени подъ влиянието на властьта и съ помощьта на назначенитѣ отъ Генералъ-губернатора депутати, Гаврилъ Кръстевичъ не искаше да ги промѣня и за това четвъртия мѣсецъ слѣдъ своето губернаторствуване издаде приказъ да се произведатъ допълнителни избори за три колегии, опразнени по причина на смърть, или оставка на титуляритѣ.

По заповѣдь на Генералъ губернатора новоназначениятъ Главенъ секретарь, директоръ на вжтрѣшнитѣ дѣла издаде окржжно, въ което се поканваха административнитѣ чиновници да бждатъ справедливи и еднакви къмъ всички, да се държатъ на страна отъ полигическитѣ борби и да не показватъ тенденциозно политическитѣ си убѣждения въ полза на една или друга страна. — „Намѣсването въ какви и да било партизански и изборни борби е единъ грозенъ недостатъкъ, който убива довѣрието и авторитета на чиновничеството прѣдъ населението. На чиновничеството се плаща само за да служи честно на страната. Чиновничеството би извършило светотатство, ако посѣгне на свободното упражнение на правата, запазени за свободнитѣ и недлъжностни граждани... Много още нужди на населението чакатъ удовлетворението си отъ инициативата на администрацията и при едно таквосъ поле за полезна и благотворна дѣятелность занимаването съ политика отъ страна на чиновницитѣ ние ще считаме за повече отъ грѣхъ. Увѣрени сме, че не ще се намѣрятъ чиновници закорѣнѣли въ партизански борби до тамъ, щото да не имъ е възможно да се откажатъ за напрѣдъ отъ това си поведение. Но ако се намиратъ и таквизъ, тогасъ за тѣхъ по-добрѣ ще е честно и доброволно да се оттеглятъ отъ управлението на администрацията, та тогава ако щатъ да продължаватъ борбата за прѣодоляването на своитѣ принципи, като свободни граждани отъ колкото да си навличатъ отговорностьта на закона“. Това окржжно гонеше цѣльта да накара намѣренитѣ на служба чиновници, безъ да ги промѣня, да се въздържатъ отъ старитѣ си привички и да не се мѣсятъ въ политическитѣ борби на гражданитѣ.

За новото управление имаше два пжтя: или да промѣни всички административни чиновници, като ги замѣни съ свои партизани, както правѣха въ княжеството, или да ги прѣдупрѣди, че сж длъжни да се ограничаватъ само съ оная дѣятелность, която имъ е наложена отъ закона, безъ да се мѣсятъ въ политическитѣ борби на свободнитѣ граждани. Интимното желание на Кръстевича бѣше да не се разтури и Областното събрание, но обстоятелствата го принудиха да прибѣгне къмъ тая мѣрка. Тя му се наложи отъ общественото мнѣние и отъ прецедентитѣ въ други много по-напрѣднали и по-демократически страни.

Политическитѣ отношения между Княжество България и Източна Румелия.

До края на 1879 година между двѣтѣ страни не сжществуваха митнически граници и произведенията на двѣтѣ страни се прѣнасяха свободно като да съставляватъ една икономическа единица. Но тогавашния директоръ на финанситѣ въ Източна Румелия Шмитъ, като взе предъ видъ чл. 198 отъ Органическия уставъ, който казва, че митата се събиратъ отъ областната финансова администрация съгласно трактитѣ и тарифитѣ, издаде окржжно, съ което заповѣдваше на мѣстнитѣ власти да събиратъ мито отъ всички произведения, които се внасятъ въ Областьта отъ Княжеството. Сжщеврѣменно почти и княжеското правителство взе сжщитѣ мѣрки спрямо внасянитѣ отъ Източна Румелия произведения. Но вслѣдствие лошата жътва въ Източна Румелия тая година населението почна да се оплаква противъ новата мѣрка, като искаше да се внасятъ безъ мито поне зърненитѣ храни отъ Княжеството. Директорътъ Шмидъ прибърза да удовлетвори това справедливо оплакване. Слѣдъ нѣколко врѣме безмитния вносъ отъ Княжеството се разшири и до вълната, която служеше за изработване на гайтанъ и на шайеци. По онова врѣме индустрията бѣ повече развита въ Източна Румелия отъ колкото въ Княжеството и за това източно румелийскитѣ жители се нуждаеха повече отъ суровитѣ произведения на Княжеството. При тия условия румелийското правителство, макаръ да се излагаше прѣдъ Високата Порта за своитѣ *националистически* стрѣмежи, принудено бѣ да се застжпва по-силно отъ колкото княжеското правителство за свободна търговска обмѣна между двѣтѣ страни. Тая мѣрка бѣ важна особено за Софийската область, която отъ вѣкове бѣше доставчикъ на сурови произведения и работна сила за южната область, гдѣто значителна часть отъ внасянитѣ произведения се прѣработваха и изнасяха било къмъ югъ — Цариградъ, Мала-Азия и Египетъ, било къмъ сѣверъ — Сърбия, Босна и Херцеговина. Къмъ края на 1881 година въ Княжеството се издаде указъ, чрѣзъ който всички произведения на Източна Румелия, съ изключение на вината и ракиитѣ, тютюня и сольта, се пропускатъ безъ мито въ Княжеството. Но въ тоя указъ имаше едно условие, което се поставяше на източно румелийското правителство, да пропуща безъ мито *сжщитѣ* княжески произведения. На пръвъ погледъ тая *взаимность* бѣ справедлива, но въ сжщность тя прѣдставляваше нѣщо твърдѣ несъобразно съ интереситѣ на Източна Румелия. Княжеското правителство си задържаше правото да налага мито именно на ония румелийски произведения, които единствено влазяха въ княжеството. Румелийското правителство като отговоръ на горната мѣрка издѣйстеува отъ Постоянния Комитетъ разрѣшението да освободи отъ мито всички произведения на Княжеството, освѣнъ вълната, сиренето, маслото и въобще животинскитѣ произведения. Митото на послѣднитѣ се равняваше горѣ-долѣ на митото, което плащаха спиртнитѣ питиета, тютюня и сольта, при внасянето имъ въ Княжеството. Слѣдъ това Постоянния Комитетъ прѣпоржча на румелийското правителство да започне прѣговори съ княжеското правителство. Но не се постигна никакъвъ резултатъ, едно защото правителствата въ Княжеството често се мѣняваха, а пъкъ нѣкои отъ тѣхъ правяха дори партийна политика отъ въпроса; най-главно, че фискалнитѣ интереси на двѣтѣ страни дохождаха до стълкновение при взаимното освобождаване отъ мито. Завеждаха се и лични прѣговори чрѣзъ изпращането въ София на особени чиновници, но и тѣ не сполучваха да уредятъ въпроса. Най послѣ въ 1884 година княжеското правителство обяви категорически на румелийското, че ако то не се съгласи да освободи едрия и дребенъ добитъкъ отъ мито то ще тури въ дѣйствие тарифата, изработена за Турция, Румъния и Сърбия. Българското Княжество имаше голѣмъ интересъ да вкарва въ Източна Румелия безъ мито своя едъръ и дребенъ добитъкъ, тъй като отъ Румелия той можеше да се изнася безъ мито по цѣлата Турска Империя, която всѣкога се е нуждаяла отъ добитъка на сѣверна и южна България. Понеже турскитѣ погранични власти не изискваха никакви свидѣтелства за мѣстопроизхождението на добитъка, то можеше да влиза въ Турция и княжески добитъкъ като румелийски. При все това княжеското правителство не се съгласи да освободи отъ мито румелийскитѣ спиртни питиета, тютюня и сольта и обяви craналитѣ дотогасъ прѣговори и съглашения за нищожни, като започна да взема мито отъ всички източно румелийски произведения. Румелийското правителство, обаче, не прибѣгна до репресии, то задържа въ сила разрѣшението на Генералъ-губернатора отъ 1882 г., съ което се освобождаваха отъ мито всички княжески произведения, извѣнъ добитъка, спиртнитѣ питиета, тютюня и сольта.

Желанието у източно-румелийското население да внася безъ мито своитѣ прѣработени произведения въ Княжеството и да получава отъ тамъ по-евтино сурови продукти се изказваше отъ противницитѣ на новия Генералъ-губернаторъ въ Източна Румелия и Княжеството за партийни цѣли. Въ борбата, която се водеше по тоя въпросъ заглъхваха интереситѣ на населението, справедливостьта и истината, а изпъкваха само партизанството и желанието за побѣда надъ своитѣ противници.

Отношенията на Постоянния Комитетъ къмъ новия Генералъ-губернаторъ.

Тѣ бѣха лоши още прѣди да напусне областьта А. Богориди, но станаха по-лоши когато Г. Кръстевичъ биде назначенъ за Генералъ-губернаторъ. Постоянния Комитетъ въ болшинството си бѣ явенъ и горѣщъ привърженикъ на бившия Генералъ-губернаторъ. Той бѣ произлѣзалъ отъ едно областно Събрание, което принадлежеше въ по-голѣмата си часть на *казьонната партия*. Половината почти отъ членоветѣ му бѣха чиновници, назначени за депутати отъ бившия Генералъ-губернаторъ. Нѣкои отъ тѣхъ влизаха въ състава на губернаторската канцелария. Отъ начало тѣ се опитаха да се приближатъ до новия Генералъ-губернаторъ и да спечелятъ симпатиитѣ му, но не сполучиха. Това бѣ достатъчно да му се обяви война още въ първитѣ мѣсеци на неговото губернаторствуване. Прѣди да напустне областьта А. Богориди бѣ разпоредилъ да се прѣмѣсти подпрѣдсѣдателя на Пловдивския Окр. Сждъ въ Т.-Пазарджикъ, а на негово мѣсто да се назначи единъ младъ юристъ. Това бѣ противно на Органическия уставъ, който правѣше сждиитѣ несмѣняеми и новиятъ Генералъ-губернаторъ поиска да поправи тая неправда, като върна на мѣстото му обезправданиятъ подпрѣдсѣдатель. Но понеже съ това се обезправдаваше замѣстника му то въ опозиционния печать се вдигна голѣмъ шумъ и Постоянния Комитетъ се възползува отъ него за да отправи лично до Генералъ губернатора писменно запитване, съ което го обвиняваше, че е нарушилъ Органическия уставъ. Генералъ губернаторътъ отговори тоже писмено, че той не само не е нарушилъ Органическия уставъ, но съ повръщането на мѣстото му незаконно прѣмѣстения отъ Пловдивъ подпрѣдсѣдатель е далъ удовлетворение на закона

и е извършилъ едно твърдѣ справедливо дѣло. Постоянния Комитетъ, обаче, при разискване по тоя отговоръ, си допусна такива оскърбителни изражения, които не можеха да не раздразнятъ лицето, къмъ което се отнасяха. За да се изостри още повече въпроса Постоянния Комитетъ въ своето болшинство рѣши да отговори на Генералъ-губернатора, че *ако съ прѣмѣстването на подпрѣдсѣдателя отъ Пловдивъ въ Т.-Пазарджикъ е станало закононарушение, то поправката на това не е освѣнъ друго закононарушение*. За забѣлѣзване е, че въ това врѣме, когато се водѣха тия остри прѣрѣкания между Постоянния Комитетъ и Генералъ-губернатора, директора на правосждието, който бѣше единъ отъ водителитѣ на опозиционната партия, стоеше спокойно на поста си. Печатниятъ органъ на опозицията писа, че при поправянето на горнята несправедливость Генералъ-губернатора билъ извършилъ нѣкаква си *фалшификация*. Прокурорството повдигна углавно прѣслѣдване противъ вѣстника за клѣвета, но когато се потърси отъ сждебния слѣдователь отговорния редакторъ за да даде показанията си, указа се, че такъвъ нѣмало и че посоченото въ вѣстника лице било фиктивно. Вслѣдствие на това сждебнитѣ власти направиха обискъ въ печатницата за да откриятъ автора на клѣветническото антрефиле. Но Постоянниятъ Комитетъ поиска да направи отъ случая единъ голѣмъ казусъ и вмѣсто да държи отговорни сждебнитѣ власти, заедно съ директора на правосждието, той отправи острозапитване къмъ Генералъ-Губернатора, който пъкъ отъ своя страна му отговори, че и той чулъ за нѣкакъвъ си обискъ въ печатницата, но ако Постоянния Комитетъ пожелае да узнае подробности по него, то трѣбва да се отнесе направо до прокурорството, или до директора на правосждието и отъ тѣхъ ще научи всичкитѣ подробности. Това право на Постоянния Комитетъ се базираше върху чл. 107 отъ Органическия уставъ, който казваше: „Служебнитѣ началници отъ различнитѣ публични администрации на областьта и на окржзитѣ сж длъжни да даватъ устно или писмено на Постоянния Комитетъ всички свѣдения, които имъ поиска върху въпроси интересующи областьта“. Нѣма съмнѣние, че както директорътъ на правосждието, тъй и другитѣ сждебни органи щѣха веднага да дадатъ подробности по извършения обискъ, но вижда се болшинството отъ Комитета искаше да поведе борба съ новия Генералъ-губернаторъ и да държи него отговоренъ за всички дѣйствия на чиновницитѣ, та за това при разискването на неговия отговоръ допуснаха се обвинения, които съвсѣмъ не отговаряха на фактитѣ и на закона. Напр. единъ го обвиняваше, че трѣбвало да знае и да отговаря за всичко, което става въ областьта; други възразяваше, че при никой случай и въ никое врѣме не може да се прави обискъ отъ сждебнитѣ власти въ една печатница; трети правеше заключение, че понеже Генералъ-губернатора цитиралъ членове отъ Органическия уставъ, то той знаялъ работата и трѣбало да отговори за обиска — „*Отъ писмото на Генералъ-губернатора заключавамъ, че щомъ указва на членове отъ устава, той знае добрѣ работата, а като търси членове отъ Органическия уставъ, значи иска да защити чиновника. Като се пита вече Генералъ-губернатора не трѣбва да се пита и директора на правосждието за сжщата работа.*“ Четвърти го обвиняваше, че обичалъ да цитира членове отъ Органическия уставъ за всѣки случай. Въ заключение на горнитѣ разисквания Постоянния Комитетъ гласува съ болшинство слѣдната резолюция: „Свободата на печата е запазена отъ Органическия уставъ, никакво нарушение на неприкосновеностьта на жилището не може и не трѣбва да се позволи; изказва скърбь, че е допуснатъ обискъ въ една печатница и кани правителството да тегли подъ отговорность инициаторитѣ на тоя обискъ“. Отъ тая резолюция излизаше, че печата както и печатаритѣ сж абсолютно неприкосновени, а Органическия уставъ въ чл. 40 казваше: „свободата на печата е посветена, но законътъ спира злоупотрѣблението на тая свобода“. Постоянния Комитетъ не пожела да узнае дали сж спазени отъ сждебнитѣ власти формалноститѣ за завеждането на углавното прѣслѣдване и при извършения обискъ въ печатницата. За него бѣ достатъчно, че е станалъ обискъ отъ сждебнитѣ власти въ една печатница за да държи отговоренъ самия Генералъ-губернаторъ.

Разтурянето на Областното Събрание.

Прѣди още А. Богориди да напустне областьта бѣ разпоредено да се произведатъ избори за подновяване на окр. съвѣти. Тѣхното произвеждане съвпадна непосрѣдственно слѣдъ митингитѣ и резултата имъ бѣ една обща и блѣскава побѣда за новия Генералъ-губернаторъ. Тоя изборъ свидѣтелствуваше, че А. Богориди и неговитѣ политически приятели сж загубили съвършенно симпатиитѣ на населението. Слѣдъ такова поражение директоритѣ трѣбваше да разбератъ положението си и

избератъ пжтя, който имъ се падаше. Но тѣ прѣдпочетоха запазятъ служебнитѣ си мѣста и подържаха враждата на старото народно прѣдставителство противъ новия Генералъ-губернаторъ. Тѣ се облѣгаха на довѣрието, което бѣ имъ указало Областното Събрание въ миналата си сесия. При такова стълкновение едно ново допитване до народа се налагаше не само отъ Органическия уставъ, но и отъ най-демократическата практика на парламентаризма. Населението отдавна бѣ произнесло въ митингитѣ си противъ стария Генералъ-губернаторъ и неговата партия. Високата Порта, която бѣ властна назначава всѣки 5 години Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия, бѣ се вече произнесла; Великитѣ Сили, които по Берлинския договоръ имаха право да удобряватъ или не посочения отъ Високата Порта кандидатъ, бѣха се вече произнесли въ полза на новия Генералъ-губернаторъ; избирателитѣ на Източна Румелия, които бѣха сжщитѣ и за Областното Събрание, бѣха сж вече произнесли въ изборитѣ за Окржжнитѣ съвѣти противъ стария Генералъ-губернаторъ и неговата политика. Систематическото противодѣйствие, което правеше Постоянния Комитетъ (съ 6 члена противъ 4) на новия Генералъ-губернаторъ което се готвеше да прави избраната при А. Богориди камара налагаше разтурянето й. На 27 Августъ 1884 година, почти четири мѣсеци слѣдъ назначението му за Генералъ-губернаторъ Кръстевичъ издаде *приказъ*, съ който разпущаше старото Областно Събрание и назначаваше нови избори за 23 Септември. Разтурянето ставаше възъ основа на чл. 89 отъ Органическия уставъ, който гласеше: „Н. В. Султанътъ, по прѣдложение на Генералъ-губернатора, има право да разтури Областното Събрание. Разтуреното събрание се подновява цѣлокупно. Въ списъка за разтурянето се обявява, че изборитѣ се свикватъ най-късно до 40 дни, а новото събрание вжтрѣ въ два мѣсеци“. За причина на разтурянето се сочеше обстоятелството, че „изборитѣ станали прѣзъ миналата 1883 година за подновяване половината отъ членоветѣ на Областното Събрание сж били извършени въ обстоятелства и влияния, които сж станали причина на много злоупотрѣбления и поврѣдили тѣхното свободно и искренно извършване, тъй щото тогава се била породила мисъльта, че тѣ сж станали несъгласно съ желанието и волята на населението“. Отъ друга страна Генералъ-губернатора искаше да чуе при новитѣ обстоятелства свободния гласъ на населението — *искамъ*, казваше той въ приказа си, *съ най-свободно избиране на новитѣ си прѣд-*

ставители да покажете своето общо мнѣние, и азъ сегашниятъ Генералъ-губернаторъ — съ съгласието и съдѣйствието на тия нови прѣдставители ще мога да сполуча въ своитѣ грижи и старания за доброто управление на областьта. Въ сѫщия день, когато се издаде горния приказъ директорьтъ на правосѫдието Ив. Салабашевъ, водитель на казьоната партия биде замѣненъ съ члена на Върховното сѫдилище Ст. С. Бобчевъ, виденъ общественъ дѣецъ и публицистъ. Въ самото разтуряне на Областното Събрание нѣмаше нищо незаконно, но то бѣ единъ рѣшителенъ ударъ срѣщу политиката на стария Генералъ губернаторъ. Тя виждаше ясно, че при едни нови избори не само не ще има какво и да бие болшинство, но ще добие числото на толкова народни прѣдставители, колкото имаше нѣкоя отъ слабитѣ чужди народности. И затова нададе викъ, че е извършенъ прѣвратъ съ разтурянето на камарата. Главния аргументъ на казьонитѣ бѣше, че една камара, която не засѣдава не може да се разтури. Тя трѣбваше, споредъ тѣхъ, да се свика, трѣбваше да се конституира, и слѣдъ като се види, че е несъгласна съ правителството само въ такъвъ случай да се разтуря. „Отъ кѫдѣ знаете, викаха защитницитѣ на старата камара, че тя нѣмаше да ви подкрѣпи?"

Но при разтурянето на Областното Събрание изникна новъ въпросъ: какво ще стане съ излѣзлия отъ разтуреното събрание Постояненъ Комитетъ? Генералъ-губернаторътъ поддържаше, че съ разтурянето на камарата прѣстава да сѫществува опълномощения отъ него Комитетъ. Неговитѣ мотиви бѣха: 1) Постоянния Комитетъ съставлява неотдѣлна часть отъ Областното Събрание; неговитѣ членове сѫ прѣди всичко членове на Областното Събрание и щомъ тѣ загубватъ първото си качество загубватъ и второто; 2) Постояненъ Комитетъ е една опълномощена делегация да прѣдставлява за извѣстно врѣме опълномощителя — Областното Събрание, но когато опълномощителя прѣстане да сѫществува той загубва силата си и пълномощното му. По тая причина сѫщеврѣменно съ разтурянето на Събранието Генералъ-губернаторътъ изпрати копие отъ своя приказъ до Постоянния Комитетъ за да се съобрази съ него. Послѣдниятъ като получи съобщението не пожела да се съобрази съ него. Прѣдсѣдательтъ му заяви, че щомъ самия Генералъ-губернаторъ е отправилъ писмото си до него, той съ това наедно е призналъ, че Комитета сѫществува, макаръ да е разтурено Събранието. Единъ членъ отъ болшин-

ството на Комитета заяви, че приказътъ на Генералъ-губернатора за разтуряне на камарата е незаконенъ, защото е изданъ, когато камарата не е била въ сесия: *Областно Събрание има само тогава когато е въ сесия, вънъ отъ залата то не сѫществува; слѣдователно приказътъ на Генералъ-губернатора сега разтуря вѣтъръ; приказътъ е прѣждеврѣмененъ; той е актъ противъ правата на Източна Румелия.* Относително Постояния Комитетъ повечето отъ членовѣтѣ му бѣха на мнѣние, че той не може да се разтури до гдѣто не дойде другъ новоизбранъ Комитетъ да го замѣсти. Мотивитѣ за това тълкование бѣха слѣднитѣ: 1) Органическия уставъ, като говори за правото на Генералъ-губернатора да разтуря Областното Събрание, нищо не поменава за Постоянния Комитетъ — ако международната комисия е мислила подобно нѣщо щѣше да го прѣдвиди; 2) Членоветѣ на Постоянния Комитетъ иматъ два отдѣлни мандата: първиятъ отъ своитѣ избиратели, вториятъ отъ Областното Събрание; първиятъ пада съ разтурянето на камарата, но вторият трае до гдѣто изтече периода, за който е билъ избранъ; 3) Има работи, които правителството не може да ги извърши безъ помощьта на Постоянния Комитетъ, такива сѫ напр: прогласяването военно положение, отпущането на допълнителни кредити, изучването на бюджетопроектитѣ прѣди да се събере камарата на редовна сесия; 4) Патриотическа длъжность е да се произнесе Комитетътъ не въ полза на Генералъ-губернатора, а въ полза на народното прѣдставителство, защото ако сега е Генералъ-губернаторъ единъ Кръстевичъ, утрѣ може да бѫде другъ нѣкой, по-малко заинтересуванъ въ доброто на страната. На основание на тоя мотивъ Постоянния Комитетъ рѣши, че понеже той *не е еманация на Областното Събрание, а учреждение съвършено отдѣлно отъ него, и има мандатъ специяленъ и особенъ отъ оня на Областното Събрание — отъ една до друга сесия, — то да се счита, че приказа за разтуряне на камарата не се коснува до Постоянния Комитетъ.* Слѣдъ това Постоянния Комитетъ се занима и съ въпроса до колко е законно разтурянето на Областното Събрание. Въ голѣмото си усърдие да се осѫди постѫпката на Генералъ-губернатора нѣкои членове на Комитета отиваха до крайности. Цѣлата аргументация се въртеше все около въпроса, че когато е било разтурено Областното Събрание то не било въ сесия. — „Единъ монархъ, или държавенъ глава, какъвто е нашия Генералъ-губернаторъ има право да разтури парламента, но само тогава когато засѣдава. Когато не засѣдава има само депутати, но не и Областно, или Народно Събрание. Парламентарната история ни учи, че не е ставало разтуряние на камари въ нормално положение на страната, освѣнъ когато държавната глава е искалъ да направи coup d'état*. До гдѣто се водеха тия разисквания въ Комитета прѣдседательтъ продължаваше да изпраща официални писма до Генералъ-губернатора, но отъ губернаторството му се съобщи, че понеже Постоянния Комитетъ е разтуренъ заедно съ Областното Събрание, то никакви писма изходящи отъ него нѣма да се приематъ. Въ отговоръ на това прѣдупреждение Постоянния Комитетъ изпрати до него едно писмо, съ което изказваше съжаление, гдѣто Областното Събрание е било разтурено, когато не е било въ сесия, но понеже Генералъ губернаторътъ отказваше да го приеме, то прѣдседательтъ го поднесе лично, въ качеството си на частно лице. Въ устния си разговоръ съ Генералъ губернатора, който траялъ половинъ часъ, прѣдседательтъ се помѫчилъ да го убѣди да промѣни мнѣнието си, но не сполучилъ. Въ края на разговора Генералъ-губернатора приелъ писмото, прѣгледалъ го и казалъ на прѣдсѣдателя, че слѣдъ нѣколко дни ще го повика пакъ и ще му извѣсти рѣшението си. Прѣзъ това врѣме той даде заповѣдь на директора на финансиитѣ да не се изплащатъ никакви възнаграждения на членоветѣ на Постоянния Комитетъ, тъй като тѣхнитѣ функции сѫ прѣстанали заедно съ разтурянето на Областното Събрание. При втората срѣща на прѣдседателя на Комитета съ Генералъ-губернаторъ, послѣдния му заявилъ, че той не виждалъ никаква причина да промѣни мнѣнието си. Слѣдъ това Комитета изпрати слѣдньото писмо до Генералъ-губернатора: „По въпроса за възможното разтуряние на Постоянния Комитетъ прѣди сесията на Областното Събрание, дотолкова е компетентенъ да тълкува Генералъ-губернатора, доколкото и Постоянния Комитетъ; но понеже има разногласие въ тълкуванията, то естественно е да се сезира съ въпроса Областното Събрание. Постоянния Комитетъ естествено е свободенъ отъ всѣка отговорность“. Слѣдъ това Комитета си даде отпускъ отъ една седмица, но когато вече изтече отпуска той не можа да има засѣдание, защото нѣколко дни на редъ членоветѣ му не се явяваха. Прѣдсѣдательтъ му, обаче, се явяваше самъ до 3 Октомври 1884 година съ единствената цѣль да констатира, че нѣма съставъ и че не могатъ да се откриятъ засѣданията му. Постоянния Комитетъ угасна отъ само себе си,

безъ насилие и безъ специално разтурвание. Неговитѣ заявления и протести останаха безъ отзвукъ въ публиката.

Въ печата въпросътъ за разтурянето на Областното Събрание и за сѫществуването на Постоянния Комитетъ продължава да се разисква чакъ до гдѣто новата камара почти единодушно се произнесе, че разтурянето е било не само законно и правилно, но и належаще. Прѣзъ врѣме на изборитѣ агитацията по тоя въпросъ съставляваше най-главната точка за прѣпирни между избирателитѣ. Другъ единъ въпросъ, който повдигаха, макаръ и свѣнливо, противницитѣ на правителството бѣше и тоя за прѣвъзходството на бившия Генералъ-губернаторъ надъ неговия наслѣдникъ. Бѣше прѣдметъ на обсѫждание и агитация въпросътъ за съединението на южна България съ сѣверна. Двѣтѣ партии се надпрѣварваха да се покажатъ една отъ друга по *съединистически*. Не малка роль играеше и въпроса за справедливото размѣтание на кадастра (поземления данъкъ). Но още отъ началото се видѣ, че приятелитѣ на А. Богориди сѫ осѫдени на пълно поражение. Двѣтѣ партии се бориха на всѣкждѣ, освѣнъ въ *многоезичния* Пловдивъ, гдѣто еснафитѣ взеха инициативата и установиха единъ общъ *български* кандидатъ. Другитѣ народности бѣха се съгласили да гласоподаватъ за единъ турчинъ, което накара българитѣ да забравятъ за единъ день враждата си и да извикатъ, чрѣзъ своето избирателно възвание: „Ние нѣма да допуснемъ тоя позоръ да падне, въ наше врѣме върху лицето на България. Пловдивъ, тоя най-интелигентенъ центръ на цѣла България, въ който се отзовава всѣко нейно сърцебиение нѣма да допусне да се извърши такъвъ нечутъ срамъ, щото историята да каже зачервена отъ стидъ: *Въ 1884 година Пловдивъ, вънецътъ на България, избра за свой прѣдставитель турчинъ*“. Въ цѣлата область изборитѣ се извършиха при най-голѣма тишина и редъ. Ни единъ отъ водителитѣ на *казьоната* партия не можа да се избере. Това ожесточи още по-силно тая партия и я накара да търси изходъ отъ своето положение чрѣзъ насилствени срѣдства.

Отъ 36 народни прѣдставители, избрани въ общитѣ избори на 23 Септември 1884 година 32 бѣха българи, 3 гръци и единъ турчинъ. Гръцитѣ си запазваха мѣстата, макаръ численостьта на гръцкото население да бѣ се намалила на 40,000 души. Това се дължеше на личнитѣ качества и усилия на гръцкитѣ кандидати. И тримата бѣха вече научили български, агитираха не само между гръцкото население, а и между българското и турското. Но главната причина за тѣхната сполука се дължеше на коалицията, която бѣха сключили съ турцитѣ. Въ околиитѣ, гдѣто бѣха си положили кандидатурата гръцкитѣ кандидати гръцкото население бѣ сгрупирано и турското гласува единодушно за тѣхъ. А тамъ, гдѣто бѣха поставени турски кандидати, напр. Пловдивъ, българитѣ развиха особена дѣятелность, а пъкъ не всичкитѣ гръцки избиратели послушаха своитѣ водители да гласуватъ за турскитѣ кандидати. При назначението на 10 души депутати Генералъ-губернаторътъ се помжчи да запази чл. 74 отъ Органическия уставъ, който прѣдписваше, че назначенитѣ депутати грѣбва да се вематъ по възможности измежду 100-тѣ най-лични землевладѣлци, търговци и промишленици въ областьта; измежду чиновницитѣ на гражданското управление и сждиитѣ; измежду гражданитѣ, които вършатъ нѣкое свободно занятие и притежаване дипломъ за висше образование. Десетьтѣ души, които назначи Г. Кръстевичъ за депутати двама бѣха окржжни управители, двама сждии и шесть землевладѣлци и промишленици. По вѣра и народность тѣ се разпрѣдѣляха на: 6 души българи православни, 2 мюслюмани, 1 гръкъ и 1 българинъ католикъ. Тъй нарѣченитѣ меншества (турци, гръци и пр.) се оплакваха, че сж обезправдани не само по отношение на депутатството, но и по отношение на чиновническитѣ служби. Тѣ и сега оспорваха прѣброяването на населението, като пристрастно, защото било направено чрѣзъ съдѣйствието на администрацията, която била българска. Имаше обаче и други официялни данни, за които меншествата мълчеха, но които подкопаваха издъно тѣхнитѣ оплаквания и протести. Споредъ регистритѣ, съставени отъ дирекцията на милицията и жендармерията въ постояннитѣ кадри на милицията имаше записани 3873 души, отъ които 3287 бѣха българи, 281 турци, 187 гърци, 75 помаци (българи-мохамедани), 34 цигани, 7 евреи и 2 арменци; а пъкъ въ двѣтѣ опълчения и въ резервата имаше записани 60,705 души, отъ които 46,280 бѣха българи, 9356 бѣха турци, 3155 гърци, 593 помаци, 356 цигани, 232 евреи и 103 арменци От тия данни явствуваше, че гърцитѣ не само не бѣха обезправдани, но бѣха дори фаворизирани при разпрѣдѣлението на депутатскитѣ мѣста по народность. Колкото се касае до румелийското правителство изобщо то бѣ наклонно да фаворизира турцитѣ, та да може чрѣзъ тѣхъ да влияе въ Цариградъ, но тая фаворизация не можеше да отиде до тамъ щото да се обезправдае българското население. Фактъ неоспоримъ е, че ни едно отъ тъй нареченитѣ

меншества въ Източна Румелия нѣмаше право да се оплаква отъ каквито да били законодателни или административни несправедливи мѣрки. Никждѣ и никога въ Изтокъ не е зачитана тъй скрупульозно религиозната и национална свобода на всѣка отдѣлна единица, както това ставаше въ Източна Румелия.

Първата сесия на второто Областно Събрание.

Отличителнитѣ й черти бѣха, че нѣмаше въ нея формална опозиция. При все това разискванията и гласуванията никакъ не бѣха монотонни и единодушни. Даже при избиране на бюрото болшинството не надмина 33 гласа, което свидѣтелствуваше, че не е имало механическо единодушие. За прѣдсѣдатель се избраха двама кандидати, единиятъ съ 29, а другия съ 30 гласа. Генералъ-губернаторътъ утвърди тоя съ по-малкото гласове, но вѣстницитѣ прибързаха да оповѣстятъ, че това станало по наричната молба на кандидата съ повечето гласове, което бѣше и истината. Адресътъ, съ който се отговоряше на рѣчьта, произнесена отъ Генералъ-губернатора при отваряне на сесията, се гласува също съ по-малко гласове. При избора на членове за Постояненъ Комитетъ нѣмаше опозициона листа и се избраха всички отъ партията на съединиститѣ, на чело съ Ив. Ст. Гешовъ. Много гласове бѣха дадени разпръснато и безъ никаква организация, което показваше, че депутатитѣ отъ меншествата и неутралнитѣ нито искаха да се борятъ, нито поставяха противни кандидатури. Това даваше поводъ на останалитѣ отъ врѣмето на А. Богориди директори да прѣдполагатъ, че тѣ ще могатъ да стоятъ на постоветѣ си безъ да могатъ да се радватъ на съчувствието на новата камара и безъ да разполагатъ съ една колко годѣ значителна група въ Парламента.

Едно отъ първитѣ запитвания въ тая сесия бѣ: дали като се разтури Областното Събрание съ тоя фактъ се разтурва и Постоянния Комитетъ на това събрание. Нѣколкото души, които взеха думата по въпроса, се силеваха само на политически нѣкакви съображения, но никой не се опита да обоснове своето мнѣние върху Органическия уставъ. По тая причина безъ да се вземе нѣкое рѣшение Събранието мина на слѣдующия дневенъ редъ, съ което показваше, че не желае да се произнася по него. На въпроса за високитѣ тарифи на източнитѣ желѣзници се посвѣтиха дълги разисквания и въ тая сесия, както и по-рано въ прѣдшествуващитѣ сесия. Гласува се почти единодушно прѣдложение да се прѣпоржча на правителството да вземе най-енергични мѣрки за да прокара намаление на тарифитѣ, особено за житата. У всички депутати обаче сжществуваше убѣждението, че догдѣго желѣзницитѣ се експлоатиратъ отъ една чужда компания, подкрѣпяна отъ силни държави, всички тѣхни рѣшения и всички правителствени усилия ще останатъ напразздно. За това, Областното Събрание посрѣщна съ извънредно задоволство проекта на правителството да се построи една тѣснолинейна желѣзница между Пловдивъ и Бургасъ. Събранието отпусна кредитъ на правителството за техническитѣ изучвания на трасето и за приготовление на плановетѣ. Желанието у правителството и у народното прѣдставителство бѣ да стане тая постройка колкото е възможно по-скоро. За това и въ закона се прѣдвиждаше особенъ членъ, споредъ който се даваше право на правителството да свика дори извънредна сесия, ако проектитѣ бждатъ готови, за да ги удобри и да се започне постройката.

Въ тая сесия бѣха бламирани нѣкои отъ директоритѣ. Макаръ становитѣ избори за Областното Събрание да бѣха твърдѣ категорични по своитѣ резултати за правителството на А. Богориди, но двама-трима отъ неговитѣ директори продължаваха да стоятъ на мѣстата си и дори да се явяватъ въ камарата. Тѣ чакаха или да бждатъ отчислени отъ Генералъ-губернатора, или да бждатъ формално бламирани отъ народното прѣдставителство. Половината отъ редовната сесия бѣ вече изтекла, но тѣ не се рѣшаваха да си дадатъ оставкитѣ. Тогава въ Събранието се отправи запитване къмъ директора на финансиитѣ Ив. х. Петровъ, състояще се отъ двѣ точки: а) По коя причина сж се натрупали толкова недобори; б) какви нужди сж накарали директора да направи такъвъ голѣмъ дългъ къмъ Отоманската Банка. Ив. х. Петровъ схвана веднага истинскитѣ мотиви на запитването, защото при отговора си той започна съ темата, че трѣбва да има довѣрие между правителството и камарата. — „Симпатиитѣ и довѣрието, което едно лице може да има къмъ други, не сж работи, които произлизатъ отъ единъ аргументъ, или едно прѣдположение; тѣ сж плодъ на едно особенно разположение на едно сърдце къмъ друго. Много е възможно единъ човѣкъ да спечели симпатиитѣ на своитѣ приятели и много е възможно да има право до тѣхнитѣ симпатии. Но симпатия не се спечелва внезапно, тя е, както казахъ — плодъ на едно разположение на сърцето на едного човѣка къмъ другиго. Моето мнѣние, господа, като гражданинъ на една страна е, че какъвто да билъ чиновникъ, малъкъ или голѣмъ, добрѣ е и въ интереса на добрия ходъ на службата да се радва на симпатиитѣ на народа и народното прѣдставителство; и какъвто е народа такова е народното прѣдставителство. Моето убѣждение е, че щомъ липсва такава симпатия и щомъ нѣма взаимно довѣрие, то правителството, или обществото не могатъ да се радватъ на добро управление. Щастлива ще бжде страната, когато директоритѣ се радватъ на довѣрието на прѣдставителитѣ. Азъ чувствувамъ отъ все сърдце нуждата отъ това довѣрие и отъ симпатията, но чувствувамъ тоже отъ друга страна, че като директоръ не се радвамъ на симпатиитѣ на почитаемитѣ прѣдставители. Това го чувствувахъ още прѣди сесията и казахъ на Генералъ-губернатора да ме замѣни съ друго лице за този важенъ постъ, което да има симпатията и довѣрието на прѣдставителитѣ. Но Генералъ-губернаторътъ каза тогава: почакай още нѣколко врѣме до гдѣто дойде Областното Събрание. За това азъ останахъ да си изпълня тая задача, която ми бѣше възложена. Но бѣхъ рѣшенъ ако даде почитаемото Събрание малка една причина, да се оттегля, като дамъ прѣдварително отчетъ на г-да прѣдставителитѣ. Понеже вече се измина половината отъ сесията, а не бѣше гласуванъ още ни единъ законъ отъ Дирекцията на финансиитѣ, то кой директоръ би могълъ да се оттегли безъ да се даде нѣкаква причина за оттеглюването му? А сега, при всичко, че имамъ тукъ приятели доста уважаеми, които почитамъ отъ все сърдце и за които признавамъ, че желаятъ доброто на страната и желаятъ да върви правителството съгласно съ народното прѣдставителство, азъ като познавамъ тази симпатия, която трѣбва да сжществува между правителството и народното прѣдставителство, и като виждахъ, че тая симпатия за мене не сжществува, то пожелахъ да се оттегля по-званично.“ Слѣдъ това дълго и завъртено прѣдисловие директорътъ Ив. х. Петровъ разказа пакъ на дълго какъ и защо приелъ на врѣмето директорската служба и свърши първата си рѣчь съ слѣднитѣ думи: „Като всѣки приватенъ човѣкъ имамъ и азъ право да молитствувамъ, щото ония лица, които се радватъ на довѣрието на страната и които въ бждаще ще приематъ поста Директоръ на финансиитѣ да държатъ сжщия пжть, който държахъ азъ“. При второто си говорене той заяви отново, че ще си даде оставката, обаче, готовъ е да отговори на въпроситѣ, които му се задаватъ. Въ третото говорение той пакъ спомена, че си давалъ оставката на Генералъ губернатора, но послѣдния не я приелъ, съ което му далъ възможность да направи нужднитѣ обяснения въ камарата. Той взема думата още три пжти, но безъ да промѣни отношенията си къмъ Събранието. Авторътъ на запитването направи слѣдньото прѣдложение, което се гласува отъ камарата: „Областното Събрание, като забѣлѣзва, че състоянието на нашитѣ финансии е такова, което, ако продължава и за напрѣдъ да се води по тоя начинъ, може да уголѣми финансовитѣ мжчнотии на страната ни, изказва желание да се вематъ мѣрки за най-скоро поправяне на това положение".

Тоя явенъ бламъ накара директора на финансиитѣ да си подаде оставката. Директора на просвѣщението Я. Груевъ, който бѣше занимавалъ тоя постъ повече отъ 5 години, не чака да бжде бламиранъ, а се оттегли почти сжщеврѣменно съ своя събратъ отъ финансиитѣ. Директорътъ на общитѣ сгради бѣ си подалъ оставката още при откриването на сесията. По тоя начинъ се опразваха три директорски поста.

Прѣзъ тая сесия се разрѣшиха и други въпроси отъ законодателенъ и економически характеръ. Между тѣхъ най-спорния бѣ въпроса за сѣянето на ориза. Още на 9 Декември 1879 година Областното Събрание чрѣзъ едно свое рѣшение бѣ забранило сѣянето на тъй наречени чалтици; но понеже много заинтересувани лица оспорваха законностьта на това рѣшение, то въ всѣка почти сесия на Областното Събрание ставаше дума за отмѣнението му. Въ тая сесия, обаче, разискванията се продължиха нѣколко дни. Едната група защищаваше економическата полза отъ сѣянето на ориза, другата защищаваше здравието на населението. Най-послѣ се тури край на въпроса, като се гласува слѣдното прѣдложение: „Областното Събрание въ отговоръ на запитванието на правителството, дали да се сѣе оризъ, или не, рѣшава: че сѣянето на оризъ въ Източна Румелия е позволено; а за въ полза на общото здраве добрѣ ще бжде да се вематъ отъ правителството цѣлесъобразни мѣрки, които да се въведатъ съ единъ особенъ законъ".

Другитѣ мѣрки отъ економически характеръ бѣха: 1) Законътъ за филоксерата; 2) законътъ за ипотекитѣ; 3) законътъ за горитѣ; 4) законътъ за намаление данъка върху овцетѣ; 5) законътъ за основаванието на една областна Банка и т. н. Банката щѣше да има капиталъ до 10,000,000 лева, раздѣлена на акции, отъ които $^{1}/_{3}$ се запазваше за Областното съкровище, а $^{2}/_{3}$ за частнитѣ акционери. Директора и контрольора на банката трѣбваше да се назначава отъ Генералъ-губернатора съ съгласието на Постоянния Комитетъ. Нейната цѣль бѣ да дава пари съ умѣрена лихва срѣщу ипотека и залогъ, а сжщеврѣменно да сконтирва и търговски полици. На банката не се даваше право да издава банкноти, но срѣщу ипотечнитѣ заеми можеше да издава ипотечни облигации (Lettres de gage)

Избиране на Директоритѣ отъ камарата.

Въ тая първа сесия на II Народно Събрание, която бѣ и послѣдна въ историята на Източна Румелия, се въведе изцѣло принципътъ за политическата отговорность на директоритѣ и за тѣхната пълна зависимость отъ волята и довѣрието на народното прѣдставителство. Органическия уставъ не прѣдвиждаше парламентаренъ режимъ въ Източна Румелия, тъй като за Султана бѣ запазено правото да назначава директора на вжтрѣшнитѣ дѣла и директора на милицията, а да утвърждава назначението на другитѣ директори. При изработването на основния законъ на областьта международната комисия бѣ си поставила за задача да създаде едно управление, което колкото слиза на долѣ къмъ основитѣ толкова да бжде по-демократично, а колкото отива по нагорѣ къмъ върха, толкова да бжде то по-абсолютно и по-зависяще отъ властьта на Султана и на Силитѣ, подписали Бер. договоръ. Ако Високата Порта бѣ се носила отъ начало съ по голѣмо доброжелателство къмъ интереситѣ на автономната область, може би крайната нужда отъ парламентаризма не би се усѣтила толкова рано. Но Султановото правителство не пропущаше ни единъ случай да не покаже на населението, че ако му се падне възможность, то би повърнало веднага старитѣ порядки и би прѣвърнало автономната область въ единъ истински турски вилаетъ. Ако първиятъ и вториятъ Генералъ-губернатори бѣха добри българи, това се дължеше не на Високата Порта, а на руското правителство и на правителствата на останалитѣ Велики държави Кандидатитѣ на В. Порта било за Генералъ-губернатори, било за директори, бѣха повечето пжти чужденци, неприятели на българската народность. За това още отъ първия день на автономното управление народното прѣдставителството потърси защита на българскитѣ интереси въ парламентарния режимъ. И благодарение патриотизма на двамата Генералъ-губернатори и сговорътъ на българскитѣ депутати още отъ първата сесия на Областното Събрание се положи принципътъ, че тъй наречениитѣ Главни администратори, или директори трѣбваше да се радватъ на довѣрието на камарата. Първиятъ бламиранъ директоръ Шмитъ поиска да оспори това право, но Генералъ-губернаторътъ, който не желаеше тогасъ да влиза въ стълкновение съ народното прѣдставителство, му заяви, че той като е загубилъ довѣрието на народнитѣ прѣдставители, загубилъ е и неговото. А колкото за довѣрието на Султана то бѣ твърдѣ посрѣдствено, за да не можеше да се прѣдпостави на двата конституционни фактори: Областното Събрание и Генералъ-губернатора. Слѣдъ тоя прецедентъ ни единъ бламиранъ директоръ не потърси да се задържи на власть, било съ помощьта на Султана, било дори съ помощьта на Генералъ-губернатора. Всѣки единъ отъ тѣхъ, който биваше бламиранъ, или който усѣтеше, че е загубилъ довѣрието на камарата, бързаше да напустне директорския си постъ. Но до назначението на Г. Кръстевичъ за Генералъ-губернаторъ правото на камарата се ограничаваше само въ горѣизложенитѣ граници—да бламира директоритѣ. А. Богориди назначаваше свои директори по свое лично усмотрение, безъ да се допитва до камарата. Вториятъ Генералъ-губернаторъ направи въ това отношение още по-голѣма крачка. Той започна да се допитва официално до камарата и да иска отъ нея кандидати за опразненитѣ директорски мѣста.

Както Органическия уставъ, тъй и петгодишната практика даваше пълно право на Генералъ-губернатора Кръстевичъ да назначи за директори лица, въ които имаше довѣрие, но той прѣдпочете принципа, който сѫществуваше въ най-демократичнитѣ и просвѣтени страни: да се отнесе до народното прѣдставителство и то да му посочи кандидатитѣ. На 26 Ноември 1884 година единъ отъ депутатитѣ заяви въ камарата, че е нуждно да се отложи по-нататъшното разглеждане на единъ законопроектъ, догдѣто се назначи надлежния директоръ, инъкъ може да се случи нѣщо, което да бѫде съвсѣмъ несъобразно съ парламентарнитѣ принципи. Прѣдсѣдательтъ на камарата прибърза да заяви, че ако има закъсняване при назначаването на новитѣ директори, то отгорностьта пада не върху Генералъ-губернатора, а върху него (прѣдседателя), защото Губернатора се билъ отнесълъ до него още прѣди нѣколко дни да иска мнѣнието на събранието, но не билъ го получилъ. Въ по-послѣдующето заседание другъ единъ депутатъ заяви, че понеже прѣдседательтъ на камарата въ по-напрѣжното засѣдание казалъ, че Генералъ-губернатора е поискалъ отъ камарата да му посочи лицата, които ще трѣбва да се назначатъ за директори на вакантнитѣ мѣста и понеже тоя въпросъ

отъ два-три дена занимава неговитѣ събратия, то прѣдложи да *се отложи засѣданието на камарата за два-три часа, прѣзъ което врѣме да пристѫпятъ депутатитѣ къмъ рѣшението на тояваженъ въпросъ, като посочатъ на Негово Прѣвъзходителство кандидатитѣ на камарата за вакантнитѣ директорски мѣста.* Това прѣдложение се подкрѣпи отъ Комисара на Генералъ-губернатора, който присѫтствуваше на засѣданието и се възприе отъ камарата. Слѣдъ иха прѣдседателствующия на камарата направи слѣдното официално и формално заявление: „Господа народни прѣдставители! Слѣдъ отлаганието на засѣданието и слѣдъ частното събрание на депутатитѣ азъ бѣхъ честитъ да принеса на Негово Прѣнъзходителство Генералъ-губернатора извѣстието, че избранитѣ отъ събранието господа за да заематъ постове на директори, приематъ тия служби, за да послужатъ на страната си. За пръвъ пѫть Генералъ-губернаторътъ способствува за да се установи въ нашата страна това конституционно начало да си избираме директори отъ срѣдата на Събранието (рѫкоплескания). (Гласове: именно кои?) Г. Д-ръ Хакановъ за директоръ на Общественитѣ сгради, г. К. Величковъ за Просвѣщението и г. М. Маджаровъ за Финанситѣ. (Силни рѫкоплѣскания)". Българскиятъ митрополитъ, който бѣ депутатъ по право въ камарата, взе думата за да поблагодари на Генералъ-губернатора за *честьта, която направилъ на камарата, като я поканилъ да участвува въ съставянието на директората.*— „Азъ прѣдлагамъ да поблагодаримъ на Негово Прѣвъзходителство, гдѣто той съвсѣмъ парламентарно постѫпи, като удовлетвори едно чувство, което се изразяваше още въ първия периодъ на управлението на бившия Генералъ-губернаторъ, който, обаче, не благоволи да опълномощи камарата да избере директори отъ себе си та тѣ да управляватъ работитѣ на страната и да улесняватъ нуждитѣ на населението". Избранитѣ по тоя начинъ директори бѣха си усигорили прѣдварително довѣрието на народното прѣдставителство. Тѣ заедно съ назначения по-рано директоръ на правосѫдието г. С. С. Бобчевъ бѣха първитѣ лица на съединистическата партия. Тѣ бѣха участвували въ всичкитѣ народни борби и бѣха познати на населението. Бобчевъ и Маджаровъ бѣха прѣкарали една служебна кариера въ най-виснитѣ сѫдебни и финансови учреждения; тѣ бѣха редактирали повече отъ 6 години най-важниятъ печатанъ органъ въ областьта в. *Марица*. Величковъ и Д-ръ Хакановъ бѣха прѣкарали една 5 годишна непрѣкъсната парламентарна дѣятелность и бѣха спечелили репутация на добри парламентарни оратори. И четворицата бѣха сравнително млади хора, безъ никакви връзки съ миналото турско управление, но за това пъкъ бѣха надъхани съ свободолюбиви идеи и съ симпатии къмъ най-демократичнитѣ учреждения на Европа. Имаше още двама членове на директората, единъ българинъ Начевъ, а другия полякъ — Генералъ Другалски, но тѣ не участвуваха въ политиката на страната и въ обществени борби. Тѣ не даваха нито цвѣта, нито настроението на новия директоратъ.

Отъ новия начинъ за назначение на директоритѣ останаха недоволни печатнитѣ органи на меншествата — турци и гърци. Тѣ намираха, че автономната область Източна-Румелия е прѣвърната въ една българска република и мотивираха своитѣ възражения по слѣдния начинъ: „Споредъ чл. чл. 21 и 24 отъ Органическия уставъ Генералъ-губернаторътъ има абсолютно право да назначава самъ директоритѣ, безъ никаква чужда намѣса и Портата си запазва правото да ги утвърди или не. Това ненарушимо право на Генералъ-губернатора А. Богориди съумѣ да го запази прѣзъ цѣлия 5 годишенъ периодъ, при всичкитѣ натиски отъ страна на българитѣ, които искаха да го подложатъ на волята на законодателната власть. Макаръ да имаме много причини да сме неблагодарни отъ дѣйствията на бившия Генералъ губернаторъ, но сме длъжни да признаемъ открито тая истина. Новиятъ Генералъ-губернаторъ, обаче, се отстрани отъ здравата практика на своя прѣдшественикъ и народното прѣдставителство, на което атрибутитѣ сѫ чисто законодателни, се възползува отъ случая, който диреше отъ много врѣме, за да се намѣси въ изпълнителната власть. Румелийската камара посочи на 28 Ноември 1884 година на Генералъ-губернатора лицата, които тя желаеше да се възвишатъ на директорскитѣ постове и Негово Прѣвъзходителство Генералъ-губернатора не се подвоуми нито минута да издаде приказитѣ за тѣхното назначение. Намъ се струва, че тая прѣпорѫка на камарата даже да не бѣше направена по единъ такъвъ официаленъ начинъ, пакъ не можеше да намали значението на станалото. Областното Събрание не ще поиска въ бѫдаще да отстѫпи това право, което счита придобито вече отъ Генералъ-губернатора. Ето какъ правата на Султана, които той упражнява чрѣзъ своя прѣдставитель, Генералъ-губернатора, ставатъ отъ день на день по незначущи. Българитѣ иматъ право да се сърадватъ за тая си сполука. Слѣдъ това нововъведение не може да се очаква за напредъ назначението на нѣкой турчинъ или гръкъ за директоръ, защото камарата, въ която четири пети сѫ българи, никога не ще прѣдложи на Генералъ-губернатора да назначи лице, което не е отъ българско произхождение“.

Първата българска република.

Обвинението, което се правеше отъ страна на турския и гръцкия печатъ, че Източна Румелия се обърнала отъ една турска область, каквато я прѣдвиждаше Берлинския договоръ, въ една българска република, каквато се прѣдставляваше сега, прѣдъ тѣхнитѣ очи, не бѣ съвсѣмъ безосновно. Ако английскитѣ колонии, чиято държавна организация послужи за прототипъ на Източно-Румелийското самоуправление, се наричатъ сегисъ тогисъ републики (Commonwealth), то не по-малко прилѣга да се даде това име на Източна-Румелия. Когато се събра международната комисия за изработване на Органическия уставъ за тая область всѣки единъ отъ прѣдставителитѣ на разнитѣ държави имаше прѣдъ видъ да създаде отъ Източна Румелия такава държава, каквато най-добрѣ отговаряше на политическитѣ интереси на прѣдставляваната отъ него страна. По тая причина въ срѣдата на комисията се бореха двѣ течения: руското, което искаше да създаде една почти самостоятелна държава съ най-пълното вѫтрѣшно самоуправление, и турското, което искаше да приравни областьта на останалитѣ турски вилаети. Прѣдставителитѣ на другитѣ държави се въртеха между тия двѣ противоположности и се приближаваха въ гласуванията си ту къмъ едната, ту къмъ другата страна. Но въ голѣмитѣ черти може да се каже, че прѣдставителитѣ на държавитѣ се дѣлѣха на двѣ групировки, отъ които едната (Русия, Франция, Англия и Италия) имаха за рѫководно начало самоуправлението на английскитѣ колонии. Но понеже трѣбваше да се държи смѣтка за рѣшенията на Берлинския конгресъ, за противоположнитѣ стрѣмежи на другитѣ държави, както и за мѣстнитѣ условия, то естествено бѣ, че въ нѣкои части Органическия уставъ трѣбваше да се различава отъ конституционнитѣ актове на Канада, Австралия и пр. Но тия разлики не измѣниха еднаквостьта въ основата. Въ Австралия напр. изпълнителната власть е въ рѫцѣтѣ на назначения отъ английския краль Генералъ-губернаторъ и министерския съвѣтъ, който носи названието Частенъ съвѣтъ (Privy Council), е който отговаря прѣдъ народното прѣдставителство. Законодателната власть се упражнява отъ парламента, който е съставенъ отъ двѣ камари: Сенатътъ и народно прѣдставителство. Членоветѣ на Сената се избиратъ отъ федеративнитѣ държави съ мандатъ за 6 години, но ако се яви несъгласие между него и долнята камара той може да бжде разтуренъ и по-рано. Членоветѣ на двѣтѣ камари се избиратъ съ общо гласоподаване. Въ Канада членоветѣ на Сената се назначаватъ отъ Генералъ-губернатора; сжщо тъй се назначаватъ отъ изпълнителната власть и членоветѣ на сенатитѣ на ония провинции, отъ които е съставена Австралийската федерация. Въ Източна Румелия изпълнителната власть бѣ въ ржцѣтѣ на Генералъ-губернатора и директоратътъ, който съставляваше Частния съвѣтъ на Генералъ-губернатора. Споредъ Органическия уставъ повечето отъ директоритѣ назначаваше Генералъ-губернатора и утвърждаваше Султана, но въ практика директоритѣ трѣбваше да се радватъ на довѣрието на Областното Събрание. Единъ директоръ, който загубѣше довѣрието на камарата биваше принуденъ да напустне поста си. Законодателната власть се упражняваше отъ Генералъ-губернатора, като прѣдставитель на Султана и отъ Областното Събрание. Въ Източна Румелия нѣмаше сенатъ, но вмѣсто това въ Областното Събрание засѣдаваха заедно съ избранитѣ отъ народа прѣдставители и 10 души по право и 10 души по назначение, които съставляваха тъй да се каже Сената, който засѣдаваше заедно съ камарата. Постоянния Комитетъ бѣ една еманация на Областното Събрание, което го избираше за да го замѣства прѣзъ десеть мѣсеци, когато не засѣдаваше камарата. Генералъ-губернаторитѣ на английскитѣ колонии се назначаватъ за неопрѣдѣлено врѣме и по усмотрѣние само на краля, слѣдъ съвѣщание, разбира се, съ министритѣ. Генералъ-губернатора на Източна Румелия се назначаваше само за 5 годишенъ периодъ отъ Султана, но съ удобрѣнието на Великитѣ Сили. Послѣдньото обстоятелство бѣше една голѣма гаранция противъ произволното дѣйствие на турското правителство спрѣмо автономната область. Слѣдъ изтичането мандата на първия Генералъ-губернаторъ назначението и утвърждението на втория стана може да се каже по указание на населението. Това бѣ единъ видъ изборъ безъ бюлетини и безъ протоколи. Въ законодателно отношение това, което извършваше благоразумието на английското правителство, да съвѣтва краля да утвърждава безъ съпротивление гласуванитѣ закони отъ колониялнитѣ парламенти, въ Източна Румелия се замѣстваше съ сжществуването на Постоянния Комитетъ отъ Областното Събрание и отъ прѣданностьта на Генералъ-губернаторитѣ къмъ интереситѣ на областьта. Колчимъ Султана откажеше да утвърди единъ законопроектъ гласуванъ отъ Областното Събрание, Генералъ-губернатора го прѣдставляваше на Постоянния Комитетъ въ видъ на публично-административенъ правилникъ, имащъ силата на законъ. По такъвъ начинъ въ практика властьта на Султана още по-вече се намали. Законодателното тѣло въ Източна Румелия стана почти пълноправно. Но чрѣзъ своя Постояненъ Комитетъ народното прѣдставителство участвуваше направо въ изпълнителната власть — нѣщо, което не сжществува въ английскитѣ колонии.

Но републиканския характеръ на източно-румелийското управление се проявляваше и въ друго отношение: въ широкото начало и въ строгото пазене правата на най-дребнитѣ вѣрски и народностни меншества. При назначението на сждиитѣ за Върховното и окржжни сждилища участвуваше Постоянния Комитетъ и само съ неговото съгласие тѣ ставаха несмѣняеми. Околийскитѣ сждии и околийскитѣ началници се назначаваха отъ една листа, която съставляваха по изборъ Окр. Съвѣти въ своитѣ редовни сесии. Въ общинитѣ, градски и селски, всѣко религиозно общество имаше право да се прѣдставлява въ тѣхъ като единица. Гаранциитѣ, които даваше Органическия уставъ за общественитѣ и частни свободи, не бѣха надминати почти отъ никоя конституция въ свѣта. Най-свободолюбивитѣ принципи на републиканскитѣ държави за запазване свободата на печата, на събранията, на съвѣстьта, на учението, на вѣроизповѣданието, на неприкосновеностьта на жилището, бѣха прокарани и практикувани при най-голѣмата благосклонность на изпълнителната и законодателна власть. Военно положение не можеше да се прогласи дори въ най-малката община, ако не дадеше съгласието си Постоянния Комитетъ отъ Областното Събрание. И до гдѣто трая Източна Румелия никога изпълнителната власть не си послужи съ тия извънредни срѣдства. За всѣки съмнителенъ случай по изпълнение на законитѣ Генералъ-губернатора бѣ задълженъ да се допитва до Постоянния Комитетъ. Въ Източна Румелия нѣмаше ни единъ неподсждимъ, или неприкосновенъ. Постоянния Комитетъ имаше право да прѣдлага на Областното Събрание да тури подъ сждъ всѣки чиновникъ на Източна Румелия за прѣстжпления противъ публичното право. Даже Генералъ-губернаторътъ не бѣ освободенъ отъ отговорность за нарушение на Органическия уставъ, ако направеше злоупотрѣбление въ врѣда на царството,или областьта,или на частни лица (чл.46 отъ Ор уставъ). Разликата при сѫдението на Генералъ-губернатора и на другитѣ чиновници състоеше въ това, че се прѣдвиждаше особенна процедура за губернатора. Сѫдилището, което щѣше да го сѫди състоеше отъ 10 члена и единъ прѣдсѣдатель. Половината отъ сѫдиитѣ се избираха отъ Областното Събрание, а другата половина и прѣдсѣдателя отъ Високата Порта. Никакви привилегии за сѫдение на чиновницитѣ, били тѣ малки или голѣми не се прѣдвиждаха. Единственото ограничение на областното управление бѣ това, че се лишаваше отъ правото да прави външна политика; но Великитѣ държави за своитѣ интереси държаха Генерални консули въ Пловдивъ, които вършеха почти сѫщата работа, както и дипломатическитѣ прѣдставители въ съсѣднитѣ княжества.

Стрѣмлението на изпълнителната власть и на законодателното тѣло бѣ да развиятъ свободлюбивитѣ постановления на Органическия уставъ, чрѣзъ тълкувания и законоположения, въ една система на демократическо самоуправление, каквото сѫществуваше у най-напрѣдналитѣ въ това отношение държави. Като образци и като източници за черпание на законодателни норми и за практически разпоредби служеха най-главно Франция, Белгия, Швейцария и т. н. Чиновницитѣ, висши и нисши, се свѣнуваха да не би да ги обвинятъ въ назадничавость. Даже тия, които бѣха отрасли прѣзъ турския режимъ и които бѣха добили турски привички, гледаха да се приравнятъ къмъ общото течение. Всѣкакви връзки съ традицията на турското минало бѣха почти прѣкъснати, защото миналото управление се прѣдставляваше въ най-мрачни краски, на безправието, на подкупничеството и на насилията. Даже борбата за възгържествуване на българската националность имаше за подкладка справедливостьта и равенството. Тъй нареченитѣ *меншества* искаха не запазването на тѣхнитѣ пропорционални права, а запазването на тѣхнитѣ стари привилегии. По числото на своитѣ сънародници нѣмаха право да искатъ единъ турчинъ и единъ гръкъ за директори, или двама турци и единъ гръкъ за префекти (окр. управители), но тѣ се облѣгаха на нѣкакви си имуществени и интелектуални прѣвъзходства, — имуществени за турцитѣ и интелектуални за гърцитѣ; но българитѣ отричаха прѣди всичко вѣрностьта на такива твърдѣния, а послѣ и неумѣстностьта имъ. Економическиятъ прѣвратъ който бѣ извършила освободителната война, бѣ фактически унищожилъ голѣма часть отъ турската имотность, а колкото за интеле-

гентностьта на гърцитѣ тя не надминаваше българската, особено слѣдъ нѣколко годишното румелийско управление. Още прѣзъ турския режимъ българскитѣ училища въ Пловдивъ съперничеха съ гръцкитѣ, а придошлитѣ вслѣдствие на войната отъ съсѣднитѣ чисто български градове и паланки нови жители на румелийската столица бѣха дали вече единъ голѣмъ прѣвѣсъ на българщината не само по отношение на чиновничеството и учителството, но и по отношение на търговията. Гърцитѣ и турцитѣ прѣдставляваха миналото величие, а българитѣ сегашното и бѫдащето. Па даже да бѣ вѣрно прѣдположението на нѣкои отъ членоветѣ на международната комисия, че турското население държи въ рѫцѣтѣ си по-голѣмата часть отъ недвижимитѣ имоти въ Областьта, пакъ българитѣ не можеха да се съгласятъ да иматъ турцитѣ по-голѣми политически права, отъ колкото имъ се падаха по числото на населението. Такива привилегии тѣ не признаваха на своитѣ сънародници, слѣдователно не можеха да ги признаятъ и за чуждитѣ народности. Па и самиятъ фактъ, че и международната комисия бѣ отхвърлила прѣдложението за единъ Сенатъ, показваше че тя се е съобразила съ мѣстнитѣ условия. Но това, което не полемиса никога да го направи българското болшинство, то бѣ, че не лиши никоя националность или вѣроизповѣдно общество отъ участието въ прѣдставителнитѣ учреждения на страната. Въ Областното Събрание участвуваха чрѣзъ своитѣ духовни началници и най-малкитѣ народностни и вѣрски общества. Съставительтъ на основния законъ искаше да се чуе гласа на всѣки отдѣленъ общественъ индувидумъ. Да вземемъ за примѣръ арменцитѣ, или българитѣ протестанти, които съставляваха единъ нищоженъ процентъ отъ цѣлото население, тѣ имаха право да се прѣдставляватъ въ законодателното тѣло. Сѫщото бѣше въ Окрѫжнитѣ Съвѣти, въ градскитѣ и селскитѣ общински управления. Прѣдставителството на меншествата бѣ прокарано почти навсѣкѫдѣ. За да се отстрани намѣсата на държавата въ самостоятелното развитие на религиознитѣ общества училищата бѣха оставени напълно свободни. Дирекцията на Просвѣщението се грижеше само за напрѣдъка на учението, а не и за прокарване на свои политически или религиозни цѣли. Равенството бѣ до тамъ пълно, щото субвенциитѣ на държавата се даваха съразмѣрно съ плащанитѣ отъ всѣко религиозно общество данъци.

Но демократическия духъ владѣеше не само въ управлението, а и въ живота на управляющитѣ крѫгове. Генералъ губернаторътъ получаваше годишна заплата 70,000 лева и за прѣдставителни 20,000 лева т. е. четири пѫти по-малко отъ колкото получаваше английскиятъ посланикъ въ Петроградъ, или руския въ Лондонъ. Жилището, което даваше областьта на своя Генералъ-губернаторъ бѣ старото помѣщение на бившия турски мютесарифинъ (окр. управитель), нарѣчено *конакъ*, което имаше само единъ етажъ. Самъ Генералъ-губернаторътъ, макаръ да бѣ живѣлъ доста дълги години вънъ отъ България, не бѣ промѣнилъ много нѣщо отъ своитѣ младежки привички и отъ своя провинциаленъ характеръ. Той бѣ роденъ въ Котелъ отъ бѣдни родители, и не бѣ забравилъ своето скромно произхождение. Напротивъ той се хвалеше съ него и го сочеше за примѣръ на младитѣ. Едноврѣмешното котленче Гандю бѣ сега глава на една автономна область. Той отиваше пѣши да открива сесията на Областното Събрание; той присѫтствуваше въ църквата като другитѣ граждани и се смѣсваше съ тѣхъ. Неговата госпожа, както и той самъ, не даваха аудиенции, а извѣстяваха въ вѣстницитѣ, че приематъ гости всѣка срѣда, или всѣки четвъртъкъ. Титлата му бѣше господинъ, или най много Прѣвъзходителство, каквато иматъ министритѣ и генералитѣ въ другитѣ страни.

Въ Източна-Румелия пестеливостьта се считаше за една голѣма добродѣтель. За помѣщение на Областното Събрание бѣ приспособенъ единъ старъ хамамъ, който послужи отпослѣ за архива, слѣдъ като се построи ново здание — тоже скромно — за законодателното тѣло. Никакви разкошни церемонии не сѫществуваха въ тая малка държава. Само къмъ градението на училища и на църкви управлението и населението се показваха нѣкакъ си щедри. Въ своето съчинение за балканския полуостровъ познатия економистъ Емилъ дьо Лавеле пише: „Като минавахъ прѣзъ Източна Румелия азъ видѣхъ почти въ всѣко село по едно хубаво съвършенно ново здание, което рѣзко се издигаше посрѣдъ мрачнитѣ хижи — това бѣха първоначалнитѣ училища, които сѫ построени слѣдъ освобождението. Общинитѣ сами вземать инициативата и даватъ разноскитѣ, и правителството само имъ помага. Въ София и Бѣлградъ се похарчиха милиони за постройки на дворци, а тукъ въ Румелия държавата се задоволява съ стария конакъ, който е на падание, и единственитѣ здания, които се издигнаха въ Пловдивъ сѫ двѣтѣ училища — едното мѫжко, другото дѣвическо. Тукъ наистина човѣкъ може да помисли, че се намира въ Съединенитѣ щати“. Когато говори за Органическия уставъ

на Източна Румелия Лавеле казва: „Конституцията на Румелия, която е съставена отъ седемтѣ прѣдставители на Великитѣ държави е толкова свободолюбива и толкова народовластна, колкото би могло само да се пожелае. Тя е прѣписана дума по дума отъ белгийската конституция. Всичкитѣ свободи сѫ обезпечени“. Лавеле дори се удивлява, че имало българи, които се показвали недоволни отъ нея.

Даже въпросътъ за службата на *вѣстовитѣ* бѣ уреденъ отъ дирекцията на милицията и на жандармерията, по такъвъ начинъ щото запазваше достолѣпието на войницитѣ и не позволяваше на офицеритѣ да ги употрѣбяватъ за домашни работи и за служби, несъвмѣстими съ человѣческото имъ достойнство.

Ако трѣбва да се счита смъртното наказание за една недемократическа мѣрка, то трѣбва да споменемъ, че прѣзъ всичкото врѣме на източно-румелийското управление не се изпълни ни една смъртна присѫда. До гдѣто да се въведатъ нѣкои промѣни отъ мѣстното законодателство наказателния законъ на турската империя бѣше въ пълна сила, а въ него смъртното наказание се прѣдвиждаше много по-често отъ колкото въ кой да билъ европейски наказателенъ законъ. Но румелийскитѣ сѫдилища, които бѣха още много нови, намираха се подъ общото влияние на свободолюбието! Срѣщаха се сѫдии въ най-високата сѫдебна инстанция, които бѣха убѣдени, че страната може да се управлява добрѣ и безъ смъртно наказание. Бившето турско управление съ своитѣ органячески пороци и съ своитѣ крайни жестокости караше мнозина румелийци отъ младото поколение да отиватъ до крайности въ противоположна посока.

Единствениятъ народенъ химнъ и воененъ маршъ на Източна Рунелия, бѣше *Шуми Марица*. Той се свиреше, когато Генералъ-губернатора откриваше Областното Събрание, съ него се завършваха парадитѣ на източно-румелийската милиция. Съ него започваха всички училищни и народни тържества. Източна Румелия бѣше турска область, но куплетитѣ: *Маршъ, маршъ, Цариградъ е нашъ* се повтаряха при най-тържественъ случай. Страданията на Македония намираха всѣкога отзвукъ въ тая область. Съставляваха се дружества, събираха се помощи за освобождението на македонскитѣ братя. Протеститѣ на Високата Порта и бѣлѣжкитѣ на Великитѣ сили по тоя въпросъ оставаха неудовлетворени, защото противорѣчеха на народнитѣ стрѣмления. А въ Източна Румелия бѣ немислимо да се управлява съ насилствени срѣдства и съ военно положение.

Гръцки и противогръцки демонстрации. Бунтовнически проявления.

Колкото по-свободна е една страна толкова по-мжчно е нейното управление, особено ако населението не е достатъчно развито и ако сжществуватъ въ страната страсти подклаждани отъ вънъ. Ако румелийскиятъ Генералъ-губернаторъ си служеше по-често съ грубата сила щѣше да има по-малко главоболия и щѣше да посрѣща по-често удобрѣнието не само на Високата Порта, но и на Великитѣ държави, които въ своята цѣлость желаеха да се запази колкото е възможно по-дълго врѣме мирътъ на Изтокъ. Отъ всичкитѣ народности въ Източна-Румелия най-измамени въ надѣждитѣ си се считаха гърцитѣ. Като се облѣгаха на своето търговско прѣвъзходство, на авторитета на Патриаршията и на помощьта на гръцкото правителство тѣ мислѣха, че и при числено малцинство ще могатъ да играятъ ролята на голѣми фактори. За това още въ началото се явиха съ голѣми претенции за участие въ управлението. Тѣ искаха да водятъ другитѣ народности противъ българитѣ и по тоя начинъ да имъ се наложатъ. Въ много случаи гръцкитѣ първенци показваха, че прѣдпочитатъ да минаватъ за елини отколкото за туземци. На 1885 година се случи да бжде въ Пловдивъ елинския консулъ Генадиусъ, който бѣ се отличилъ съ своя прѣкаленъ и неблагоразуменъ патриотизмъ въ Одринъ, Смирна и пр. За да се прѣпоржча на своето правителство той пожела да даде една особена тържественость на праздника на гръцкия краль Георги. Десетина дни прѣди 23 Априлъ (Георгьовдень) започнаха да се носятъ слухове изъ Пловдивъ, че мѣстнитѣ гърци щѣли да накичатъ кжщитѣ си съ гръцки знамена, като отговоръ на българитѣ, за дѣто тѣ употрѣбявали сегисъ-тогисъ руски и български знамена. Отъ Станимака щѣли да дойдатъ едно голѣмо множество гърци съ фустанели, и щѣли да викатъ; *долу българитѣ* Една доста изкусна агитация се водеше между българитѣ! за да възбудятъ фанатизма имъ и старата вражда. Измежду българитѣ се разнасяше новината, че гръцкото консулство и гръцкитѣ първенци се готвили не да чествуватъ имения день на гръцкия краль, а да правятъ демонстрации противъ румелийското правителство, като покажатъ съ това, че Изт. Румелия не е само българска, а и гръцка. Тия проповѣди добиваха повече вѣроятность, колкото по се приближаваше деня на празнуването. Гърцитѣ напечатаха една

програма за тържеството и я пръснаха измежду търговцитѣ и
еснафитѣ. Това още по-силно възбуди угасналитѣ прѣзъ по-
слѣднитѣ години вражди. Пловдивъ дълго врѣме бѣше арена
на национални борби между българи и гърци. Свободата и
равенството бѣха ги приспали, но появяването на единъ чужди
консулъ да експлоатира съ тѣхъ отново ги събуди. Генералъ-
губернаторътъ като видѣ, че агитациитѣ отъ двѣтѣ страни ще
докаратъ скръбни случки, повика при себе си гръцкия кон-
сулъ и гръцкия митрополитъ и ги помоли да измѣнятъ харак-
тера на празнуването, като се откажатъ отъ всѣкакви полити-
чески демонстрации. Той имъ обърна вниманието, че не е въ
интереса на една чужда държава да се идентифицира съ мѣст-
нитѣ борби и съперничества. Но това благоразумно и добро-
желателно прѣдупрѣждение не можа да проведе очакванит
резултатъ. Генадиусъ не само не ограничи приготовленията за
празненството, но и самъ чрѣзъ своя гавазинъ изпращаше
гръцки флагове по кжщята на *бѫднитѣ елини*. Въ това
врѣме когато гърцитѣ се готвеха да празнуватъ, българитѣ се
готвеха да нападатъ. Послѣднитѣ въ своето увлечение и дори
наивность, мислѣха, че Пловдивъ ще стане гръцки, ако гръцки
знамена останатъ да се развѣватъ по дюкянитѣ и тепетата.
Когато гръцки знамена се окачиха по кжщята и дюкянитѣ,
цѣли тълпи фанатизирани граждани започнаха да
ходятъ изъ улицитѣ и да ги свалятъ насилствено.
Полицията се помжчи отъ начало да защити не-
прикосновеностьта на жителитѣ; но когато видѣ, че движението
взема широки и опасни размѣри, а тя е слаба да го спрѣ,
издаде заповѣдь да се свалятъ всичкитѣ гръцки знамена. Тая
мѣрка, обаче, бѣ вземена късно и не можа да спрѣ напълно
увлѣчението. Едно кафене биде разбито, нѣколко кжщи напад-
нати и прозорцитѣ имъ счупени, нѣколко малки кървави сблъск-
вания станаха. Колко прѣдизвикателенъ бѣше гръцкия консулъ
се вижда отъ това, че на другия день слѣдъ скърбнитѣ случки,
той прие въ консулството си една доста голѣма тълпа гърци —
елински и мѣстни поданици — повечето мѣстни поданици,
прѣдъ които държа една оскърбителна рѣчь, както за руме-
лийското правителство, тъй и за българската народность. Той
обвини властьта, че подпомагала българитѣ да нападатъ гръц-
китѣ кжщи и да прѣпятствуватъ на гръцкото консулство да
празднува както прилича имения день на своя краль. Слѣдъ
това се събра въ английското консулство консулски съвѣтъ за
да изслуша оплакванията на елинския консулъ. Понеже не се

постигна единодушие между чуждитѣ консулства, то Генадиусъ трѣбваше да се задоволи само съ своя протестъ прѣдъ Генералъ-губернатора за мекушавото дѣйствие на Пловдивската полиция. Генералъ-губернатора не само не даде никакво удовлетворение по тоя протестъ, но настоя твърдо за прѣмѣстването на Генадиусъ другадѣ и сполучи, макаръ слѣдъ нѣколко мѣсечно настоявание. Атинското правителство признаваше вината на своя консулъ, но се бави нѣколко мѣсеци да го прѣмѣсти, защото се боеше, че ще отчае пловдивскитѣ *елини*. Докладитѣ, които бѣха дали другитѣ консули на своитѣ посланици въ Цариградъ и старата репутация на Генадиуса, която бѣ извѣстна и на В. Порта и посланицитѣ на Великитѣ Сили, принудиха гръцкото правителство да повика назадъ своя консулъ и да го замѣсти съ други. Скръбната случка, обаче, доста врѣме се експлоатираше и отъ опозицията и отъ противницитѣ на българщината. Опозицията обвиняваше правителството, че благоприятелствувало на гърцитѣ да правятъ антибългарски демонстрации, а гърцитѣ и турцитѣ обвиняваха правителството, че не взело строги мѣрки срѣщу нарушителитѣ на порядъка и не защитило както трѣбва празнующитѣ гърци. Послѣднитѣ искаха отъ него да покаже желѣзната си ржка и да пролѣе малко българска кръвь за да се научели българитѣ да почитатъ правата на другитѣ народности. И българската опозиция и чужденцитѣ бѣха недоволни въ душата си, че не се пролѣло кръвь изъ пловдовскитѣ улици. Като погледнемъ сега отдалечъ на сжбитията изпъква наистина една мекушавость на властьта, но тя бѣ послѣдствие на единъ принципъ: да се избѣгва колкото е възможно насилието и да се скжпи кръвьта на населението. Усмиряванието на движението трая нѣколко часа повече, но се избѣгна онова, което всички благоразумни правителства трѣбва да избѣгватъ. Нѣма съмнѣние, че ако румелийското правителство бѣ се възползувало отъ станалитѣ въ Пловдивъ безпорядъци и употрѣбеше ония строги мѣрки, които слѣдъ изчезванието на Източна Румелия се употрѣбяваха отъ български правителства, щѣха да се прѣдварятъ нѣкои послѣдующи събития. Смутителитѣ на порядъка отъ едната или другата страна щѣха да се уплашатъ и щѣха да потърсятъ снисхождението на властитѣ. Но то се задоволи само съ това, че слѣдъ въстановяването на реда прѣпоржча благоразумие, толерентность и братство между разнитѣ народности. Единъ отъ официозитѣ на тогавашното правителство пише: „Побѣдата, обаче, не трѣбва да опоява побѣдителитѣ. Което

трѣбваше се докаже: доказа се, — че тукъ е една българска страна, че гърцитѣ сж у насъ гости, или малки колонийки. . . Но който е истински българинъ той трѣбва да бжде великодушенъ, защото побѣдата е всѣкога великодушна. Величието се състои не въ мъстителностьта, а въ прошката... Касае се за престижа на българското име. Нѣкои гледатъ да го компрометиратъ, а ние трѣбва да го възвисимъ. Великитѣ и просветени народи не правятъ безъ мѣсто демонстрации. Подиръ тая случка демонстрацията би била безумна. Нека покажемъ, че умѣемъ да бждемъ велики въ своитѣ отношения и тихи къмъ смазанитѣ за да не дадемъ на чуждия свѣтъ поводъ да мисли злѣ за нашата способность за културенъ и миренъ животъ, за самоуправление и за свобода“. Тия мисли се изказваха къмъ опозицията, която се сърдеше на правителството, че не смазало гърцитѣ *съ единъ замахъ*, а се церемонило съ часове, дори и съ дни. Отъ своя страна пъкъ гръцкиятъ органъ пишеше: „Гръцкото население е нажалено, че се излъга. Наистина то никога не е имало голѣмо довѣрие на мѣстното правителство, което всѣкога се е показвало враждебно къмъ гърцитѣ. Знаеше то, че това правителство го онеправдава, че го потъпква. Но никога не си помисли, че едно правителство ще може да позволи на своитѣ членове да се съюзатъ и да съдѣйствуватъ на улични хора, съ които заедно да се мжчатъ да удушатъ и послѣдньото добро, което бѣ останало тука на гърцитѣ: свободата на народната имъ съвѣсть, когато самото правителство остава пълна свобода да си изказватъ народнитѣ чуства други сжжителни съ насъ народности въ тая автономна областъ. Ето въ какво гърцитѣ се измамиха и ето защо сж нажалени.“ Тукъ се правеше алюзия за участието въ тълпитѣ противъ гърцитѣ на нѣкои граждански и военни чиновници — разбира се, опозиционери на правителството и за свободата, която имаха българитѣ да говорятъ открито за съединението на Източна-Румелия съ княжеството и да изпращатъ демонстративни поздравителни телеграми до Руския царь и до българския князъ, както и за митингитѣ въ полза на македонскитѣ българи.

Когато наближи праздникътъ на св. Кирилъ и Методий, день, въ който пловдивскитѣ българи още отъ турско врѣме имаха обичай да правятъ демонстрации изъ града и вънъ на полето, заинтересовани лица започнаха да пръскатъ обезпокоителни слухове. На българитѣ тѣ казваха, че гърцитѣ се готвятъ да произведятъ безредици и да нарушатъ тържествеността на праздника, а на гърцитѣ казваха, че българитѣ ще се увлечатъ въ своитѣ страсти и ще се опитатъ да произведатъ сжщитѣ нападения, които станаха и на 23 априли. Тревожнитѣ новини се носеха отъ уста на уста и въ края взеха чудовищни размѣри: българитѣ щѣли да съборятъ на 11 Май всички гръцки дюкяни, а гърцитѣ щѣли да доведятъ нѣколко стотици станимакалийски гърци, за да произвеждатъ смутове. Разбира се, че ни едно отъ тия прѣдсказания не се сбждна, но цѣльта бѣ постигната. Населението се държеше въ трѣвога нѣколко дни и опозицията отъ българи и гърци имаше възможность да обвини правителството, че не е дало достатъчно блѣсъкъ на празника, или не е защитило достатъчно свободата на меншествата.

Опълченското дружество въ Пловдивъ бѣ взело инициативата за отпразнуване паметьта на поета Хр. Ботевъ и бѣ издало вече надлежното обявление. Черковната власть въ съгласие съ дружеството бѣ разпорѣдила да се извърши панахида за покойника въ една отъ пловдивскитѣ църкви. На 19 май, обаче, се яви изъ улицата друго едно обявление отъ нѣкаква си *комисия*, въ което се казваше, че опълченското дружество отлага празднуването отъ 19 май на 21, защото иска да угоди на правителството. Наистина, че правителството не желаеше да стане това празднуване на 19 май, тъй като въ тоя день турското население празднуваше своя праздникъ *Веладетю-Хумаюнъ* и можеха да се случатъ нѣкои сблъсквания, които да прѣдизвикатъ нови вълнения, толкозъ повече, че при празнуването на Ботевата память се прѣдвиждаха и шествия по улицитѣ. При тия прѣдполагаеми шествия изъ града можеха много лесно да се случатъ нѣкои прискърбни произшествия, които, прибавени при тия отъ 23 априлъ, щѣха да причинятъ голѣмо главоболие на румелийското правителство и голѣме излагание на българското население. А пъкъ едно стълкновение бѣ толкова по-лесно, че то се желаеше не само отъ гърцитѣ, но и отъ опозицията, тъй като и еднитѣ и другитѣ мислѣха, че то ще компрометира управлението на Генералъ-губернатора, Кръстевичъ. Правителството можаше да запрети цѣлото празнуване, защото то бѣ отговорно за порядъка, а порядъка бѣ по-важенъ отъ колкото празненствата, прѣдприети по частна инициатива. Но тогазъ освободителната епоха бѣше още много близка до управляющитѣ кржгове, па и паметьта на героитѣ много скжпа. На панихидата за Ботева присжтствуваха не само инициаторитѣ — опълченци, но и много

чиновници, съ нѣкои отъ директоритѣ на чело. Името на Ботева не бѣше до тогазъ експлоатирано за партийни цѣли. Ботевъ бѣше само български поетъ и герой падналъ убитъ за българската свобода. Между опозиционеритѣ, които ржководеха смутоветѣ на първо мѣсто личеха нѣкои чиновници, принадлежащи на *казьоната* партия. Тѣхното опозиционно поведение бѣ тъй явно и демонстративно, че мнозина отъ гражданитѣ се чудеха на правителството, за неговото търпение. Но това се обясняваше съ нравитѣ на румелийскитѣ правителства, както при стария, тъй и при новия Генералъ-губернаторъ — да не се показва прѣднамѣрена неприязненость къмъ всѣки чиновникъ, който минава за опозиционеръ. Правителството на Г. Кръстевичъ прибѣгна до прѣмѣстване и отчисление на нѣкои чиновници само тогава, когато послѣднитѣ прѣминаха всѣка граница на коректность. Въ надвечерието на 19 май полицията бѣ арестувала двама души, за гдѣто бѣха пристжпили нейнитѣ распореждания по празнуване на Ботевия празникъ. Тѣхнитѣ приятели, между които и нѣкои чиновници, бѣха събрали една тълпа отъ крайниниитѣ на града съ нѣколко ученици помежду имъ, които се отправиха къмъ жилището на Генералъ-губернатора да искатъ освобождението на арестуванитѣ. Полицията ги пръсна безъ никакво насилие, но това насърчи още повече опозицията, която започна да издава новъ в. *Борба*, съ чисто бунтовническо съдържание.

При все това въ никой кжтъ на областьта не се проявяваше нѣкое масово движение. Населението считаше горѣизложенитѣ случки повече като *виходки* отколкото като сериозни признаци — било за недоволство отъ управлението на Източна-Румелия, било за стрѣмление къмъ съединение на областьта съ княжеството. Издаването на единъ печатанъ позивъ съ подписа на нѣкой си бивши секретарь на пловдивското опълченско дружество, бѣ единъ отъ позивитѣ за бунтъ. Но източно-румелийското правителство гледаше твърдѣ леко на тия проявления и не вземаше никакви сериозни мѣрки. То бѣ право въ едно отношение, че безъ участието на едно чуждо правителство, безъ неговитѣ държавни срѣдства и неговата армия, една опозиция като румелийската, съ толкова малко престижъ между населението, не би могла по никой начинъ да извърши единъ държавенъ прѣвратъ.

Прѣзъ това врѣме се прѣмѣсти центрътъ на овчохълмската околия отъ Голѣмо-конаре въ Старо-Ново село. Голѣмоконарчени останаха твърдѣ недоволни отъ това прѣмѣстване.

Опозицията се възползува отъ това и сполучи да образува въ това село едно огнище за своитѣ агитации близо до Пловдивъ. Голѣмо-Конаре бѣше наистина голѣмо село, но съ недостатъчно развито население, което можеше да се подава на най-грубитѣ агитации и обѣщания. За неговитѣ *услуги* то се удостои отпослѣ да стане общъ затворъ за много видни български граждани, отъ които нѣкои изтърпѣха най-срамното третиране, което не би могло да се отбѣлѣжи въ историята безъ потръсване и зачервяване.

Нѣкои отъ изключенитѣ отъ румелийското правителство чиновници заминаха веднага за княжеството и тамъ бѣха зачислени на служба. Това бѣ едно силно насърдчаване не само за изключенитѣ, но и за ония които тайно симпатизираха на *казьонатa* партия. Всѣки единъ, който рискуваше по кой и да било начинъ служебното си положение въ Източна-Румелия, бѣ увѣренъ, че го чака, ако не по-добро, то поне равно мѣсто. Всички тия, които се настаняваха на служба отвъдъ Балкана считаха се задължени да помагатъ на *казьоната* партия. Самитѣ водители на тая партия често отиваха въ София и прѣговаряха съ отговорнитѣ лица.

Но главната сила на *казьоната* партия се криеше въ подкрѣпата, която ӣ даваше офицерството въ Източна-Румелийската милиция и жандармерия. Голѣма часть отъ офицеритѣ — *неакадемисти*—бѣха се свързали отдавна съ *казьоната* партия. Съ нейната помощь тѣ се надѣваха да изгонятъ рускитѣ офицери-инструктори и да завзематъ мѣстата имъ. Нѣкои отъ тѣхъ бѣха участвували при основаването на партийнитѣ имъ вѣстници, а нѣкои даже въ политическитѣ имъ демонстрации.

Министерскитѣ органи въ княжеството безъ стѣснение вземаха страната на *казьоната* партия срѣщу източно-румелийското правителство. Отожествяването на партиитѣ отъ едната и другата страна на Балкана отиваше до тамъ, щото въ партийно отношение се образуваха само двѣ борящи се страни: княжеското правителство съ румелийската опозиция и румелийското правителство съ опозицията въ княжеството.

За да се изложи румелийското правителство прѣдъ Високата Порта и прѣдъ ония Велики държави, които скѫпѣха за спокойствието на Изтокъ, опозицията въ Източна-Румелия повдигна и македонския въпросъ. На 1 юли нѣколко познати противници на правителството въ Чирпанъ, отъ които нѣкои членове на чирпанския градски съвѣтъ, се нагласили да откраднатъ отъ тамошния складъ около 40 пушки съ патронитѣ имъ, които били оставени на врѣмето си подъ разположението на градския съвѣтъ. *Освободителитѣ на Македония* натоварили тия пушки на една кола и ги подкарали *за Македония прѣзъ Стара-Загора.* Нѣколко чирпански граждани, като узнали това съобщили го на правителството, което се разпоредило да се повърнатъ назадъ откраднатитѣ пушки и да се заловятъ виновницитѣ на кражбата. Били заловени двама души и арестувани. Но тайнитѣ инициатори на кражбата — градски съвѣтници—организирали митингъ въ Чирпанъ, въ който сѫ протестирали противъ *прѣдателското* румелийско правителство, за гдѣто не допуснало да се ограбятъ 40 пушки отъ склада и да се занесатъ въ Македония за освобождението на тая страна. Тая постѫпка на румелийското правителство бѣ осѫдена твърдѣ остро отъ печатнитѣ органи на княжеското правителство, което у себе си би постѫпило несравнено по-строго противъ подобни дѣйствия.

Свободата на печата въ Изт, Румелия бѣ достигнало до пълна разюзданость. Най-голѣмитѣ клѣвети и хули се пишеха въ опозиционнитѣ вѣстници не само противъ директоритѣ, но и противъ Генералъ-губернатора, а ни единъ отъ клѣветницитѣ не биваше наказанъ. Повдиганитѣ сегисъ-тегисъ процеси за клѣвета се свършваха твърдѣ късно и осѫденитѣ не влизаха въ затвора. А тия, които виждаха, че могатъ да прѣтърпятъ нѣкое наказание, забѣгваха въ княжеството, гдѣто ги настаняваха на служба. Директоритѣ, отъ които половината бѣха публицисти и които бѣха защищавали редъ години свободата на печата, се стѣсняваха да вематъ какви да били мѣрки противъ явнитѣ проповѣди за бунтъ. Голѣма часть отъ македонскитѣ разбойници минаваха за патриоти и опозицията се отнасяше къмъ тѣхъ съ особено съчувствие.

Слѣдъ тия агитации на *казьоната партия* станаха три допълнителни избори за областното събрание, но и въ тритѣ тая партия пропадна твърдѣ скандалиозно. Въ тритѣ околии получи само по нѣколко десетки гласове, колкото да стане явно, че тя е поставила свои кандидати, че е агитирала за тѣхъ, но че населението ги е отхвърлило. Проповѣдитѣ бѣха, обаче, отъ такова естество, щото вмѣсто да повлияятъ надъ румелийското население, бѣха подѣйствували въ противно направление. Това бѣ, което караше властьта да мисли, че опозицията е твърдѣ слаба и наистина тя не можеше да добие болшинство при легална борба. Но затова пъкъ и *казьоната* партия, слѣдъ всѣко избирателно поражение все по-силно се привързваше къмъ една бунтовническа дѣятелность. Тия, които бѣха по-умѣрени отъ тѣхъ, останаха назадъ, а се туриха на чело на партията хора като Странски, З. Стояновъ и Ив. Стояновичъ, на които дойдоха на помощь отъ София Д. Ризовъ и Паница. Колкото по-толерентно се показваше румелийското правителство, толкова по-дързостни ставаха неговитѣ противници. Опозиционнитѣ вѣстници явно проповѣдваха бунтове и неплащание на данъцитѣ. Румелийското правителство можеше да бжде по-строго, но то се облѣгаше на своята популярность въ населението и на лоялностьта на това послѣдньто. Та и какво можеха да направятъ 10 20—100—1,000 души опозиционери, водени отъ изпждени чиновници, безъ никакъвъ авторитетъ между маситѣ! Принципътъ, че зарадъ противозаконнитѣ дѣйствия на нѣколко души, не трѣбва да пострадатъ по никой начинъ свободитѣ на обществото, бѣ дълбоко вкорѣненъ въ тогавашнитѣ управляющи кржгове на Изт. Румелия, които се надѣваха, че беззаконнитѣ проповѣди и грубитѣ хули ще компрометиратъ много по скоро авторитѣ имъ, отъ колкото лицата къмъ които бѣха отправени. И въ това врѣме, когато опозиционнитѣ вѣстници канеха населенито да не плаща данъцитѣ да линчува чиновницитѣ, правителството се задоволяваше само съ вѣстникарски опровержения и съ бащински наставления. При все това, работитѣ на областьта не биха взели оня край, до който достигнаха, ако българското офицерство не бѣше се присъединило почти единодушно къмъ заговора за присъединението на Изт. Румелия къмъ бълг. княжество, ако то не бѣше си усигурило безрезервната подържка на княжеското правителство, особенно на Князъ Александръ Батембергъ и ако рускитѣ офицери въ Изт. Румелийската милиция не бѣха доброволно напустнали частитѣ си въ момента на бунта, за да избѣгнатъ проливането на българска кръвь.

Единъ воененъ прѣвратъ тури край на автономната областъ.

Тия, които бѣха най-голѣми противници на съединението прѣзъ врѣмето на А. Богориди, сега станаха отчаяни съединисти. На 6—18 Септемврий 1885 година прѣзъ нощьта пловдивския гарнизонъ, воденъ отъ български офицери и слѣдванъ отъ нѣколки стотини селяни отъ Г. Конаре и Цалапица загради жилището на Генералъ-губернатора и извади Гавр. Кръстевичъ

влече вънъ, за да му обади, че по волята на народа и войската Изт. Румелия е присъединена къмъ княжество България, а той се проглася за сваленъ отъ своя постъ. Свалениятъ Генералъ губернаторъ макаръ и прѣстарѣлъ вече не показа никакво съпротивление, но и никакво малодушие. Единственъ отговоръ, който той даде прѣзъ тая фатална нощь на тълпата и на войската бѣ: *и азъ съмъ като васъ българинъ.*

Такъвъ отговоръ би внушилъ уважение у всички присжтствующи и би запазилъ личното достойнство на българския историкъ и виденъ дѣецъ по черковния въпросъ, но тогасъ страститѣ бѣха взели връхъ надъ человѣческитѣ чувства и стариятъ Генералъ губернаторъ вмѣсто да бжде откаранъ въ нѣкое сигурно мѣсто, качиха го въ единъ файтонъ и поставиха при него една селска мома, — годеница, или приятелка на единъ отъ Голѣмо Конарскитѣ революционери да го пази съ извадена сабля. Файтонътъ заобиколенъ отъ войска и въоржжени селяни трѣбваше да мине прѣзъ главнитѣ улици на Пловдивъ за да могатъ да се увѣрятъ гражданитѣ, че управлението на Изт. Румелия е вече съборено и че автономната областъ е присъединена къмъ Княжеството. Сжщеврѣменно се образува едно революционно правителство, което покани телеграфически българския князь да поеме върху си управлението на областьта. Князъ Александръ безъ да се двоуми дълго врѣме, безъ да вземе съгласието на Русия, която бѣ освободила двѣтѣ български страни, отговори телеграфически, че приема прѣдложението и че ще тръгне наскоро за Пловдивъ. Заповѣдано бѣ обща мобилизация, въ Сѣверна и Южна България. Войскитѣ на княжеството получиха заповѣдъ да минатъ въ Източна Румелия. Руското правителство, което бѣ се борило, както въ Берлинския конгресъ, тъй и въ международната комисия въ Пловдивъ за правата на българитѣ се намѣри изненадано отъ това събитие, което бѣше извършено противъ нейната воля и което водеше къмъ една война. било съ Турция, било съ нѣкоя друга съсѣдна държава. Тя даже заповѣда на своитѣ подданици — офицери въ княжеството и Изт. Румелия да напуснатъ мѣстата си, като се оттеглятъ до второ разпореждание.

Че съединението на Източна Румелия съ княжеството бѣше отправено противъ руската политика се вижда отъ декларацията, която направи още въ първитѣ дни на прѣврата прѣдсѣдателя на врѣменното правителство Д-ръ Г. Странски прѣдъ двама високи английски чиновници, които събитията бѣха заварили въ Пловдивъ при заминаването имъ отъ Лондонъ за Цариградъ.

„Задачата на нашата партия, имъ казалъ Д-ръ Странски, бѣ отъ дълго врѣме да изгонимъ руския елементъ, който заплашваше да погълне България. Прѣди 6 недѣли руския политически агентъ въ София бѣ направилъ прѣдложение на нѣкои членове отъ Нар. събрание, че Русия ще подкрѣпи съединението, но съ условие да се замѣсти Князь Александръ Батембергъ съ друго лице, което би дѣйствувало повече въ съгласие съ нейнитѣ интереси. Ние желаемъ да знае Англия, че движението за съединение на двѣтѣ Българии е повече антируско отъ колкото антитурско. Неговитѣ автори сж готови да приематъ върховенството на Султана. Руситѣ изгониха Алеко Паша, защото бѣше русофобъ, а ние изгонихме Гаврилъ Кръстевичъ, защото бѣше руски агентъ. Руситѣ могатъ и сега да ни прѣдложатъ да признаятъ съединението и да ни подкрѣпятъ, стига да изгонимъ князъ Александръ Батембергъ. Но ние всички сме съгласни да прѣдпочетемъ княза отъ Русия. Ако Англия подкрѣпи съединението и сполучи да спрѣ изпращането на турски войски къмъ нашитѣ граници, ще образуваме една силна българска държава и то не подъ влиянието на Русия, а напротивъ срѣщу нея. Тогасъ и Македонския въпросъ нѣма вече да се повдига“.

Отъ тия изявления става явно, че извършения прѣвратъ е ималъ за главча цѣль да отмъсти на Русия за изгонването на Алеко Паша и да запази князъ Александръ Батембергски отъ неприятелското настроение на руското правителство, като изгони всички руски офицери отъ България и Изт. Румелия. Но не бѣха само тия причинитѣ за прѣврата. Партията, която го извърши бѣ прѣтърпѣла такова поражение въ послѣднитѣ законодателни избори, щото не можеше да очаква никакво възстановление на своя престижъ прѣдъ населението за дълго врѣме. При тия изборни резултати тя считаше себе си за отстранена отъ властьта поне за дълги години. А пъкъ князъ Александръ Батембергски бѣ разбралъ още на 1881 година, когато суспендира конституцията, че отдѣлното сжществуване на Източна Румелия, надарена съ свободни учрѣждения ще бжде всѣкога едно прѣпятствие за неговитѣ абсолютически стрѣмежи въ княжеството. Неуспѣшностьта на неговия прѣвратъ бѣ го тъй много компрометиралъ, щото и слѣдъ възстановлението на конституцията, пакъ оставаше у народа едно неприязнено течение спрямо него. За да го потуши той се нуждаеше отъ едно *блъскаво* прѣдприятие подиръ което да се увлече цѣлия народъ. Още при Генералъ губернаторството на Ал. Богориди той бѣше изпращалъ своя близъкъ приятель Вълковичъ въ Пловдивъ да организира едно съединистическо движение, но тогасъ неможа да се извърши единъ прѣвратъ защото противницитѣ на А. Богориди се намираха подъ руското влияние, което не искаше създаването на безпорядъци въ Балканския Полуостровъ. Двѣтѣ партии въ Изт. Румелия постоянно се оплакваха отъ несправедливостьта на Берлин. конгресъ, който раздѣлй България на нѣколко части и тѣ неможеха да се яватъ като явни и принципиялни противници на съединението. Директоритѣ на Гавр. Кръстевичъ, като бѣха дошли на властьвслѣдствие едно народно движение въ полза на съединението не можеха да се прогласятъ противъ неговото осжществление. Както князъ Александръ, тъй и Ал. Богориди бѣха сполучили да внушатъ на българскитѣ офицери идеята, че рускитѣ инструктори сж едно прѣпятствие за тѣхното бързо повишение. А пъкъ населението отъ двѣтѣ страни на Балкана бѣ убѣдено, че съединението ще намали разноскитѣ на държавата и по тоя начинъ ще направи данъцитѣ още по-леки. Относително до самоуправлението на Изт. Румелия и до правата на гражданитѣ никой не повдигаше въпросъ, защото тѣ бѣха тъй добрѣ гарантирани, щото и въ най-благоприятнитѣ врѣмена населението на княжеството не бѣ се ползувало съ такива политически и граждански права. Всичкитѣ тия причини вземени вкупомъ улесниха безкръвния прѣвратъ, който докара съединението на Източна Румелия съ княжество България и тури край на отдѣлното съществувание на автономната область.

Мнѣния на чужденци и нашенци за Изт. Румелия.

Голѣмиятъ противникъ на Берлинския конгресъ и нашъ неизмѣнимъ защитникъ Уилиямъ Гладстонъ още прѣзъ ноемврий 1879 година въ една своя рѣчь бѣ казалъ: „Източна Румелия не е вече подъ прѣката политическа и военна власть на Султана. Държа въ ржката си отчета за отварянето на първото областно събрание на Изт. Румелия. Народътъ свободно е избралъ своитѣ прѣдставители. Това събрание е вече една българска камара, но помежду българитѣ има и гърци, и турци — свободни хора, които ще се научатъ какъ да работятъ като свободно избрани прѣдставители. Въ деня на токриването му Генералъ-губернатора поканилъ на угощение прѣдставителитѣ на страната, която прѣди 4 години бѣше робска. На трапезата сж пили наздравици тъй както правятъ и у насъ. Единъ турчинъ пилъ наздравица за Султана, за гдѣто имъ билъ изпратилъ такъвъ добъръ Генералъ-губернаторъ. Господа това се нарича напрѣдъкъ."

Батския Маркизъ, който лично бѣ видѣлъ княжеството и Изт. Румелия скоро слѣдъ уредбата имъ, пише: „Българитѣ сж народъ честенъ, трѣзвенъ, пестеливъ, семѣенъ, религиозенъ и прѣданъ на учението. Руското врѣменно управление е направило чудеса за повдигане у българитѣ воения духъ и имъ е вдъхнело самоувѣреность въ тѣхната сила."

Директорътъ на Цариградското училище Robert-College пжтувалъ прѣзъ Изт. Румелия на 1880 година. Ето какви впечатления изказва той: „Срѣщнахъ турски чиновници всждѣ, гдѣто живѣеха турци. Видѣхъ турци и християни да работятъ заедно на полето, при строението на кжщи, при метение на улици и въ всички други занаяти. Турцитѣ, съ които говорихъ не се оплакватъ за никакви лоши обноски. Инспекторътъ на полицията е единъ англичанинъ, който не намира никакви мжчнотии за подържане на реда. Пжтувахъ съ жена си безъ пазачи, безъ оржжие и безъ да се страхувамъ, че нѣкой ще ме нападне. Намѣрихъ, че всички тъй правятъ, дори и чужденцитѣ. Нѣма да се подвоумя да кажа, че българитѣ отъ Изт. Румелия заслужаватъ най-голямата похвала за гдѣто се носятъ тъй добрѣ съ турскитѣ бѣжанци".

Лондонския в. The Times пише: „Извѣстията, които ни идатъ отъ всичкитѣ части на Изт. Румелия доказватъ, че унищожението на прѣката Султанска власть въ областьта, се слѣдва и отъ общинскитѣ власти. Въ главнитѣ градове на Изт. Румелия мърсотиитѣ разкапаностьта, разхлабеностьта, които сѣкашъ сж неразривно свързани съ турското управление, постепенно изчезватъ. Нови кжщи се градятъ, нови училища се основаватъ, търговията се усилва"...

Бившиятъ английски министръ Форстъръ, който бѣ посѣтилъ страната прѣзъ 1883 год. пише:

„Българитѣ сж твърдѣ способни да се самоуправляватъ. Това е първото впечатление, което добихъ отъ моята обиколка. Тѣхниятъ успѣхъ е вече удивителенъ. Това е вѣрно и за сѣверни и за южни българи, но струва ми се, че южна България е по-напрѣднала. Българитѣ на югъ отъ Балкана всѣкога сж били по-развити и по-цивилизовани отъ сѣвернитѣ си братя.

Кждѣто да се обърнете виждате доказателства за напрѣдъкъ. Най-напрѣдъ тѣ сполучиха да смажатъ разбойничеството, което е чумата на всички останали части отъ турската империя. Законъ и редъ на всѣкждѣ прѣобладаватъ. А не трѣбва да забравяме, че тая страна бѣ арена на борба; че помакътъ, черкезинътъ и башибузукътъ я кръстосваха прѣди 6 години; че сж се минали само 5 години отъ когато сж я напуснали руситѣ, слѣдъ като я освободиха отъ турското владичество. Не е ли това забѣлѣжителенъ фактъ? Тоя чуденъ резултатъ — да изкарашъ редъ отъ хаоса, да издигнешъ закона тамъ, гдѣто турчинътъ е владѣялъ цѣли петъ вѣка, и то само за 5 години и то при голѣмитѣ мжчнотии, които имъ създаде Берлинския договоръ, който замѣсти св. Стефанския. Голѣми подобрѣния сж извършени въ Пловдивъ Тоя градъ е билъ всѣкога хубавъ, защото е разположенъ на три хълма и заобиколенъ съ дървета, но сега се поевропейчва. Направени сж площади и публични градини. Цѣлиятъ изгледъ на мѣстото е измѣненъ. Въ всѣко село има училище. Сѣверна и южна Българии непрѣменно ще се съединятъ; това е неизбѣжно".

Английскиятъ историкъ Фриманъ, като взема поводъ отъ писаното въ в. Times за успѣха на Изт. Румелия, казва: „Тоя вѣстникъ гордѣливо се надуваше, че Изт. Румелия на лордъ Биконсфилдъ излѣзла много по-цвѣтуща отъ колкото се надѣяха прѣди година и половина. Но защо е по-цвѣтуща? Защото Берлинския договоръ остана неизпълненъ; защото бодритѣ южнобългари не оставиха турчина да влѣзе въ земята имъ".

Олга Киреева Новикова въ своята книга Russia and England пише: „Българитѣ наистина сж едно високо племе. Генералъ Черняевъ, който е единъ патриотъ русинъ и прѣданъ приятель на южнитѣ славяни, слѣдъ завръщането си отъ една обиколка по Балканитѣ ми казваше: Вѣрвайте ме, тия българи сж единъ сериозенъ народъ. Дайте имъ 10 години добро управление и тѣ ще зачудятъ всѣкиго съ своя напрѣдъкъ".

Емилъ де Лавеле казва: „Конституцията на Изт. Румелия е дотолкова свободолюбива и дотолкова народовластна, доколкото би могло да се желае. Всички свободи сж гарантирани. Постоянниятъ комитетъ, който е единъ видъ държавенъ съвѣтъ е заимствуванъ отъ белгийския областенъ законъ. При първитѣ двѣ години борбата се водеше между националноститѣ; но щомъ българитѣ възтържествуваха помежду имъ изникнаха двѣ партии: либерална и национална, или съдинистическа. И двѣтѣ групи бѣха съгласни, че съединението трѣбва да стане, но либералитѣ бѣха на мнѣние да се дѣйствува постепенно и благоразумно, а съединиститѣ — че не трѣбва да се пропуска нито единъ случай, за да се изкаже народната воля по тия въпроси. Първата партия има само единъ вѣстникъ: *Южна-България*, а втората три: *Марица*, *Народенъ Гласъ* и *Съединение*. Отъ това се вижда, че националиститѣ сѫ по многобройни. . . Въ София и Бѣлградъ се жертвуватъ милиони за построяване на дворци на владѣтелитѣ. Въ Пловдивъ държавния глава се задоволява съ старото здание, което заплашва да се събори. Тукъ затворитѣ сѫ почти празни: има 676 затворници, отъ които само 6 жени. На 1300 жители се падатъ по единъ затворникъ. И тъй ние можемъ да мислимъ, че въ тоя щастливъ край жената никога не попада въ злодѣяние, което заслужва тъмниченъ затворъ. . . Румелийцитѣ въ висока степень показватъ стремежъ къмъ образование. Сѫдиитѣ и държавнитѣ мѫже, както и депутатитѣ, които азъ срѣщнахъ, говорятъ, освѣнъ източнитѣ езици, още французски, английски и често нѣмски",

Кѫдѣ края на 1884 даже гърцитѣ започнаха да признаватъ, че Изт. Румелия е направила единъ голѣмъ напрѣдъкъ. Издаваниятъ въ Атина на французски езикъ в. Confédération Orientale пише:

„Току-що се завръщамъ отъ Пловдивъ, който бѣхъ напусналъ прѣди 10 години. Смаяхъ се, като видяхъ напрѣдъка му. За да разберете колко голѣмъ е успѣха на Изт. Румелия достатъчно е да сравните Пловдивъ съ Одринъ. Въ Пловдивъ, върху пространството, което е между града и ж. пѫтната станция сѫ съградени великолѣпни кѫщи. Въ срѣдата на града, гдѣто едно врѣме имаше само гробища и нечистотии, сега е образувана хубава градина за разходка на публиката. Улицитѣ, прѣзъ които по-рано неможеше да се промине, сега сѫ поправени. Построени сѫ обществени здания и училища, отворени сѫ клубове и много други учреждения. И тоя успѣхъ не е само на столицата, а и въ другитѣ градове на областьта. Правятъ се плановетѣ за постройка на една желѣзница отъ Пловдивъ, Стара-загора, Сливенъ, Бургаското пристанище. Жителитѣ на тая область дишатъ духа на конституционната свобода, на която първитѣ благодѣяния сѫ свободата на печата и възможностьта да си изкаже човѣкъ мислитѣ".

Съръ Хенри Дръмондъ Уолфъ, английски делегатъ въ международната комисия разказва въ своитѣ мемоари, че когато се срѣщналъ съ карловския околийски началникъ Райновъ, който се билъ училъ въ Виена, послѣдния му казалъ „Ние всички българи отъ Изт. Румелия сме републиканци. Нашиятъ блѣнъ е да постигнемъ една конфедерация на балканскитѣ републикански държави."

Въ княжеството почти всички обществени дѣйци бѣха съгласни, че Източна Румелия, макаръ поставена подъ сюзеренството на Султана, добрѣ се управлява. Въ нея има пълна гражданска, религиозна и политическа свобода. Нейната конституция и нейнитѣ закони сѫ копирани отъ най-просвѣтени западни държави и прилагани споредъ духа, който владѣеше въ тия държави. Гоненитѣ и прѣслѣдванитѣ въ княжеството намираха прибѣжище въ Източна Румелия. Недоволници отъ българската конституция сочеха за примѣръ законитѣ на Изт. Румелия. И консерватори и либерали при случай не скриваха завистьта и възхищението си отъ реда, който царуваше въ автономната область. Даже князъ Александръ Батембергски, за да оправдае държавния прѣвратъ, сочеше умѣреностьта на Изт. румелийскитѣ партии и послѣдователностьта въ Изт. румелийското законодателство. Когато получи пълномощия за 7 години отъ свищовското Велико Народно Събрание той имаше прѣдъ очи да послѣдва примѣра на Изт. Румелия. Наистина той не сполучи въ това си намерение, но не скриваше, че би билъ щастливъ, ако можеше да установи въ княжеството реда, който царуваше въ Изт. Румелия.

Економическото положение на Изт. Румелия.

Богатството на страната се състоеше главно въ земледѣлието, но още въ турско врѣме край планинскитѣ градове сѫществуваше една дребна и повечето рѫчна индустрия, която постепенно западаше, тъй като съ прокарването на желѣзницитѣ, фабричната индустрия отъ Европа навлизаше съ леснотия въ страната и отнемаше най-добритѣ пазари на българитѣ. За едра индустрия тогазъ не ставаше ни дума. Само въ Сливенъ бѣше съградена една шаечна фабрика отъ турското правителство, прѣдназначена да изработва платове за облѣкло на турската войска. Прѣди освобождението Източно румелийската индустрия отиваше не само въ Цариградъ, не само въ Мала-Азия, но и въ Египетъ, а отъ тамъ се промъкваше дори въ Суданъ и Абисиния. Сливенъ, Котелъ, Панагюрище, Калоферъ, Копривщица, Пирдопъ, Клисура, родопскитѣ села бѣха огнища на българската индустрия. Едни отъ тѣхъ произвеждаха аби и шаеци, други чорапи, трети гайтани. Нѣкой приготовляваха шити дрѣхи и ги разнасяха по цѣлия Ливантъ. На 1882 година румелийското правителство, за да развие народната индустрия отвори четири практически курсове: по вапцарството, тъкарството, прѣдарството и луксарството въ сливенската правителствена фабрика, която се експлоатираше тогасъ отъ наематели сливенци. Числото на ученицитѣ достигаше до 40, вземени по конкурсъ отъ по-бѣдната класа на населението. Учението бѣ чисто практическо и се извършваше въ самата фабрика. За учители бѣха доведени чужденци — техници, които работеха въ фабриката и прѣподаваха на ученицитѣ.

Въ стрѣмската долина цъвтѣха чарковетѣ за гайтани. Благодарение на изобилнитѣ води, които минаватъ прѣзъ самитѣ градове, благодарение на трудолюбието не само на мѫжетѣ, но и на женитѣ една значителна часть отъ кѫщитѣ прѣдставляваха дребни фабрики. Всичко, което бѣ потрѣбно за фабрикуване на гайтана се изработваше на мѣстото. Притежателитѣ на чарковетѣ — сравнително по-богатички хора — купуваха вълна и я раздаваха на бѣднитѣ жени да я разработатъ на прѣжда. Но по едно врѣме притежателитѣ на чарковетѣ намериха за по-износно да внасятъ чужда прѣжда и отъ нея да си изработватъ гайтанитѣ. Много жени останаха безъ работа. Отъ това положение се възползуваха нѣкои отъ съперницитѣ на европейската прѣжда и насъскаха останалитѣ безъ работа жени да разграбятъ европейската прѣжда и да я унищожатъ. Прѣзъ врѣме на турското управление жената се считаше до нѣкждѣ си за ненаказуема. Когато мѫжетѣ искаха да направятъ нѣкоя антиправителствена демонстрация тѣ туряха женитѣ напрѣдъ и по тоя начинъ се запазваха отъ ударитѣ на жандармитѣ. Прѣдъ очитѣ на турцитѣ жената бѣ единъ видъ непълнолѣтна и за това съ нея се постѫпваше по-снисходително А пъкъ отъ друга страна вносителитѣ на чуждата прѣжда бѣха тъй дълбоко убѣдени въ силата на Органическия уставъ, който запазваше свободата на всѣка търговска сдѣлка, незапрѣтена изрично отъ закона, щото при заплашванията на нѣкои отъ женитѣ, че ще имъ изгорятъ прѣждата тѣ отговаряха съ подигравки! Това поведение внесе още по-голѣмо раздразнение и докара едно вълнение, което трая съ мѣсеци. Най-послѣ на 7 Мартъ 1883 година сопотскитѣ жени, като се научили, че една кола съ европейска прѣжда иде отъ Карлово за Сопотъ, събиратъ се на тълпи и отиватъ да я посрѣщатъ. Слѣдъ като я разтоварили наклали огънь за да я изгорятъ. Слѣдъ като изгорили една часть отъ прѣждата, другата разкъсали на парчета, а третя хвърлили въ рѣката за да не може да се употрѣби за никаква цѣль. Полицейския комисарь на Сопотъ, като се научилъ за станалото отишалъ на мѣстопроизшествието, но не можалъ да направи нищо, защото разполагалъ само съ двама полицейски агенти, а разярената женска тълпа започнала да хвърля върху тѣхъ камъни и дървета. Като видѣли, че полицията е много слаба женитѣ се отправили къмъ кѫшата на притежателя на прѣждата и почнали да хвърлятъ голѣми камъни по прозорцитѣ. Притежательтъ на прѣждата едва тогазъ разбралъ опасностьта и избѣгалъ въ другата кѫща. Женитѣ се опитали да запалятъ и изгорятъ кѫщата му. Полицейскиятъ комисарь поискалъ помощь отъ сопотскитѣ резервисти, обаче тѣ отказали да дадатъ. Женитѣ оше повече се насърдчили отъ това и поискали да изгорятъ цѣлото сѣмейство, за ца не смѣе вече никой да внесе европейска прѣжда въ Сопотъ. Следъ като употрѣбилъ всичкитѣ си усилия да смири тълпата комисарьтъ поискалъ помощь отъ Карлово. Когато пристигнала жандармерията улицитѣ били вече опразнени: ни една жена, ни единъ мѫжъ нѣмало вънъ отъ кѫщитѣ и стражаритѣ трѣбвало сами да гасятъ огъня, който билъ обхваналъ кѫщата. Изпратената жандармерия и една малка часть войска заедно съ сѫдебния слѣдователь заловили 30 жени отъ най-буйнитѣ и ги откарали въ Пловдивъ. Слѣдъ откарването имъ чувството на солидарность у сопотскитѣ жени се отново събудило и една значителна часть отъ тѣхъ се отправила за Карлово да иска отъ тамъ освобождението на своитѣ другарки. Карловскитѣ жени се присъединили къмъ сопотскитѣ и направили една голѣма демонстрация, като поискали да нападнатъ дори ония карловски търговци, които се подозираха, че сѫ внасяли европейска прѣжда. Но тѣхната замисъль биде унищожена отъ находящата се тамъ военна сила. Само една тълпа отъ 50 карловки била сполучила да нападне една кѫща, да извади находящата се въ нея европейска прѣжда, да разграби половината отъ нея и слѣдъ това да се разбѣга, като чула тропота на кавалерията, Слѣдовательтъ и прокурорътъ направили обискъ въ кѫщитѣ на подозрѣнитѣ жени и намѣрили разграбенитѣ прѣжди. Вълнението продължава цѣла недѣля и утихна само когато жителитѣ бѣха заплашени съ военно положение. Въ едно голѣмо събрание въ което присѫтствували владитѣ и гражданитѣ сѫ постигна споразумѣние: търговцитѣ се обѣщаха да не внасятъ европейска прѣжда, гражданитѣ се задължиха да употрѣбятъ всичкото си влияние за да се укротятъ духоветѣ; женитѣ прѣдачки отъ своя страна поеха задължение да прѣдатъ занапрѣдъ само гладка и хубава прѣжда и да не искатъ прѣкалени цѣни за работата си. Властитѣ обявиха, че оттеглюватъ отъ Сопотъ и Карлово войската и жандармерията и че не ще прибѣгватъ до никакви изключителни мѣрки. Сѫдебното слѣдствие, обаче не се прѣкрати за главнитѣ виновници. Арестуванитѣ жени останаха да се сѫдятъ прѣдъ Пловдивския окрѫженъ сѫдъ за опитъ на убийство. Една цѣла година трая запрѣщението да се внася европейска прѣжда въ карловската околия, но когато една правителствена комисия констатира, че това запрѣщение е поврѣдило твърдѣ много на гайтанджийската индустрия, то се отмѣни само по себе си.

Въвеждането на десетичнитѣ мѣрки се посрѣщна съ голѣма неохота отъ населението. Трѣбваше нѣколко пѫти да се отлага приложението на гласувания за тая цѣль законъ защото навикътъ къмъ старитѣ мѣрки бѣ много силенъ. Десетична система се прилагаше само за ония прѣдприятия, въ които бѣ намѣсена държавата. По тоя начинъ населението се подготви постепенно за новата система.

Румелийското правителство употрѣбляваше доста грижи за економическото подобрѣние на страната. На 1884 година то доби отъ областното събрание кредити за отварянето на едно областно занаятчийско училище Окрѫжнитѣ съвѣти и постояннитѣ комисии имаха за главна задача да се занимаватъ съ економическото положение на страната. Тѣ не само строеха пѫтища между околийскитѣ градове и селата, но отваряха курсове по занаятитѣ; улесняваха купуването на жътварки и косачки. Въ началото на 1885 година въ Пловдивския окрѫгъ бѣха вече въведени 17 вършачки, въ Стара-Загорския 38, въ Т.-Пазарджкския 3, въ Хасковския 6, въ Сливенския 8, а въ Бургазкия 13. Почти всѣка година окрѫжнитѣ съвѣти гласуваха суми за купуване на породистъ добитъкъ, чрѣзъ който да се подобри западналото въ врѣме на войната скотовъдство.

Но ни едно друго срѣдство за подигане на страната въ економическо отношение не бѣ тъй обширно разисквано и въ камарата и въ печата, както постройката на една желѣзнопѫтна линия отъ Пловдивъ до Бургасъ. Сѫществующата желѣзнопѫжна линия бѣ експлоатирана отъ една чужда компания, която се грижеше само какъ да изтегли повече пари отъ страната, безъ да изпълнява даже ония задължения, които бѣха прѣдвидени въ наемния договоръ. По отношение на тарифитѣ турското правителство бѣ счело за достатъчно да опрѣдѣли въ поемнитѣ условия единъ максимумъ и да остави на компанията правото въ границитѣ на тоя максимумъ да покачва и да понижава тарифитѣ, споредъ годишнитѣ врѣмена и споредъ сѫществующитѣ конкурентни срѣдства въ страната. Тия права и задължения бѣ наслѣдило и румелийското правителство. Но опрѣдѣлениятъ максимумъ на тарифитѣ бѣше толкова високъ щото и като се намалеха пакъ оставаха твърдѣ високи, особенно за ония обемисти стоки, каквито сѫ напр. хранитѣ, дървата и т. н. Поради това румелийскитѣ произведения отъ тоя родъ мѫчно можеха да конкуриратъ на всесвѣтския пазаръ. Споредъ максималната тарифа стокитѣ се дѣлѣха на три класа: за първа класа се плащаха 35 пари златни на тонъ и километръ, за втория класъ 25 пари на тонъ и километръ, а за третята 22 пари на тонъ и километръ. Тая тарифа бѣше до тамъ висока, че компанията се принуди сама да направи извѣстно намалене, но то се правѣше не за да улесни търговията, а съ цѣль да конкурира на другитѣ транспортни срѣдства въ страната — да ги унищожи и послѣ пакъ да достигне максимума. Когато компанията видѣше, че водитѣ на р. Марица сѫ се вдигнали и по тѣхъ ще могатъ да плаватъ салове, до Одринъ и Еносъ тя намаляваше тарифата си, и когато видѣше водитѣ спаднали, тя я покачваше. По тоя начинъ тя опропастяваше салджиитѣ и тѣ не можеха да устоятъ срѣщу изобилнитѣ срѣдства на компанията. А когато нѣкои търговци лѣтно врѣме се опитваха да прѣнасятъ житата си съ кола отъ Ямболъ до Бургасъ компанията правяше диферентни тарифи само и само да отвлече трафика отъ румелийското пристанище Бургасъ и го съсрѣдоточи въ турското пристанище Деде-Агачъ. Всичкитѣ усилия на румелийското правителство да тури тарифитѣ въ съгласие съ интереситѣ на областьта оставаха безплодни, защото компанията имаше въ рѫцѣтѣ си единъ договоръ, а около себе си нѣколко Велики държави, които я защищаваха. Въ началото още румелийското правителство се помѫчи да състави дружество, което да направи отъ Марица една плавателна рѣка, но тая идея бѣ мѫчно изпълнима, защото изчистванието леглото на р. Марица щѣше да стане само до турската граница, а отъ тамъ нататъкъ до Егейското море зависеше отъ Турция, която бѣ позната по своята апатичность къмъ подобни прѣдприятия. Благодарение силната защита, съ която разполагаше компанията, нарѣчена отъ народа Хиршова и безгрижието на турското правителство къмъ стопанскитѣ въпроси, тая компания бѣ станала държава въ държава. Скжпитѣ тарифи се почувствуваха особено тогасъ, когато американскитѣ храни по причина на евтиния морски транспортъ започнаха да наводняватъ Европа и да понижаватъ цѣнитѣ на мѣстнитѣ храни. Въ една година румелийскитѣ жита спаднаха съ 30—40%. Дребнитѣ земледѣлци — селяни, които сами работеха земята и които нецѣнеха достатъчно труда си малко ги интересуваше спаданието на цѣнитѣ, но по едритѣ земледѣлци, които плащаха надници и които изваждаха храни на пазара, транспортнитѣ срѣдства имаха голѣмо значение за тѣхъ и тѣ се вълнуваха при всѣко повишение на ж. п. тарифи. Па и като по-интелигентни тѣ знаеха и какъ да агитиратъ срѣщу компанията. Народнитѣ прѣдставители въ камарата не еднажъ призоваваха правителството да вземе мѣрки срѣщу компанията, но понеже тя се облѣгаше на международната защита и на правата, които бѣ придобила отъ В. Порта малко обръщаше внимание на настойчивитѣ постжпки на румелийското правителство. Оплакванията отъ високитѣ тарифи на чуждата компания не се ограничаваха само до износнитѣ стоки. По онова врѣме въ страната не бѣ разработена нито една каменовжглена рудница, а внасянето на камени вжглища отъ чужбина бѣ свързано съ най-голѣми разноски. Това обстоятелство се сочеше отъ нар. прѣдставители като главно прѣпятствие за развитието на една мѣстна индустрия. Трѣбва да кажемъ, че значението на желѣзницитѣ се цѣнеше и отъ голѣма часть отъ простата маса. Затова и планътъ за построяване на една областна желѣзница отъ Пловдивъ прѣзъ Чирпанъ, Ст.-Загора, Сливенъ до Бургасъ стана обиченъ блѣнъ на цѣлото почти население. — „Такава една желѣзница, се провикваше въ камарата най-яркия защитникъ на земледѣлцитѣ, ще ни освободи отъ убийственитѣ тарифи на компанията, ще улесни износа на нашитѣ храни за Европа, ще уголѣми доходитѣ ни отъ земята, ще развие търговията и индустрията ни, съ една рѣчь желѣзницата, която ще ни свърже съ Бургасъ ще ни оттърве отъ робство и ще ни даде въздухъ, за да съживимъ поминъка си, а чрѣзъ него да подобримъ и управлението на областьта си“. По тоя въпросъ нѣмаше разногласие. Всички настояваха правителството да изучи единъ проектъ за нова желѣзница — паралелна на сжществующата, която да започва отъ Пловдивъ и да се свършва въ Бургасъ; но желѣзница експлоатирана отъ държавата, а не отъ чужда компания.

Загриженостьта за успѣха на земледѣлието се прояви най-релефно въ създаването на Садовското земледѣлско училище. Румелийското правителство отдѣли едно значително количество отъ най добритѣ си земи, съгради една за врѣмето си великолѣпна сграда и доведе отъ странство опитни по земледѣлието учители. Цѣльта на това заведение бѣ отъ една страна да посочи примѣръ на околнитѣ селяни за по-добро обработване на земята и второ да приготви младежи отъ които една часть да сж настанени въ бащинитѣ си имения, а други да послужатъ за пионери на новитѣ култури. Третя една цѣль, която щѣше да се изпълнява малко по-късно отъ това училище бѣ да се приготовляватъ въ него учители за селата, съ земледѣлческо и педагогическо образование. Откриването на това училище се считаше за една голѣма стжпка въ културния подемъ на нашето селско и земледѣлческо население.

Международната комисия при изработванието на Органическия уставъ бѣ създала финансова система по образеца на западно европейскитѣ законодателства, но колкото се касае до данъцитѣ тя бѣ се ограничила съ нѣкои само промѣни и като бѣ прѣдоставила на Областното събрание да извърши останалото. Органическия уставъ изискваше отъ Областното събрание да прѣобърне десятъка въ поземленъ данъкъ. Между многото оплаквания, които правеше християнското население прѣдъ Европа срѣщу турския режимъ на първо мѣсто бѣше злоупотрѣблението, което вършеха чиновницитѣ при събирането на десятъка. И наистина въ тая материя турскитѣ произволи достигаха до най-послѣднитѣ слоеве на населението. Тѣ вземаха по нѣкога невѣроятни размѣри Въ Органическия уставъ се казваше, че новото румелийско управление прѣди всичко друго ще се погрижи да се прѣобърне данъка десятъкъ въ поземленъ данъкъ. И наистина това се направи и то внесе въ економическия животъ на страната единъ голѣмъ прѣвратъ, за който членоветѣ на Европейската комисия не бѣха даже помислили. Десятъка облагаше само оранитѣ и посѣяни ниви а поземления данъкъ облагаше всички ниви безъ разлика — орани и неорани, обработвани или необработвани. До тогасъ голѣмитѣ землевладѣлци, които бѣха повечето турци, работеха само часть отъ земитѣ си и плащаха десятъка само на придобития плодъ, но когато се обложи цѣлата земя безъ различно, дали се обработва или не, тѣ трѣбваше или да я работятъ, или да я даватъ подъ наемъ, или да я продаватъ. Обработванието не можеше да става на голѣми пространства, защото вслѣдствие изселванието на турцитѣ българитѣ бѣха се сдобили вече съ земя и неискаха да ставатъ ратаи. Наематели на земята тъй сжщо нѣмаше много. Тогасъ за голѣмитѣ землевладѣлци не оставаше друго срѣдство освѣнъ разпродаването на чифлицитѣ. И трѣбва да се признае, че въ нѣколко години се изпродадоха голѣми пространства земя отъ турцитѣ на най-трудолюбивитѣ българи.

Международната комисия, като имаше прѣдъ видъ приходитѣ на областьта въ турско врѣме, бѣше ги прѣсмѣтнала на 80,000,000 гроша и $^{1}/_{3}$ часть отъ тѣхъ бѣше опрѣдѣлена за данъ къмъ Високата Порта. Но тая оцѣнка на европейскитѣ делегати не излѣзе вѣрна. Споредъ прѣдставенитѣ отъ главния контрольоръ на финансиитѣ въ Източна Румелия бюджети за изтеклитѣ 6 финансови години на приходитѣ на Източна Румелия не сж достигнали горнята цифра. Ето таблицата за истинскитѣ доходи:

финансова година	гроша златни *	лева златни
1879	46,788,493	10,620,888
1880	63,883,378	14,501,527
1881	63,321,581	14,373,999
1882	62,358,174	14,155,305
1883	68,024,140	15,441,480
1884	63,490,259	14,412,289

Прѣзъ тоя сжщия периодъ въ княжество България сж събрани слѣднитѣ доходи:

година	левове
1879	21,359,424
1880	26,290,176
1881	24,748,547
1882	28,947,507
1883	31,098,541
1884	34,607,561

---

*) Сто гроша правятъ една турска лира, която се равнява на 22 лева и 70 стотинки.

Тия двѣ таблици показватъ, че Източна Румелия съвсѣмъ не е била прѣтоварена съ данъци и слѣдъ съединението не е станало никакво облекчение въ данъчния товаръ. Напротивъ данъцитѣ се увеличиха вслѣдствие войната съ Сърбия и увеличението на военитѣ сили на съединеното княжество.

На 1884 година общитѣ разноски на двѣтѣ отдѣлни български области сж били 49,019,850 лева. Слѣдъ четири години тѣ почти се удвояватъ, което показва, че желанието за съединение е било повече националенъ идеалъ, отъ колкото стрѣмежа за намаление разноскитѣ на държавата. Даже заплатата, която се даваше на Ген. губернатора, не се економиса, слѣдъ съединението, защото се прибави на цивилната листа на българския князь.

Народното просвѣщение.

Въ никой клонъ отъ държавния и общественъ животъ не бѣ дадена такъва пълна свобода на меншествата, както по образованието на младежьта. Всѣка религиозна община, даже всѣко частно лице бѣ свободно да основе училище, стига да изпълняваше условията за нравственость и способность. Ни една религиозна община не бѣ задължена да въвежда другъ езикъ освѣнъ оня, който тя пожелаеше. Правителството упражняваше само единъ надзоръ върху училищата. Инспекторитѣ, които назначаваше директорътъ на просвѣщението трѣбваше да бждатъ пропорционално съ числото на всѣко религиозно изповѣдание.

Когато се гласуваше бюджета на областьта въ нѣкои чужди вѣстници се появиха укори, че при разпрѣдѣлението помощитѣ за училищата били фаворизирани българитѣ. Тоя укоръ бѣ безосновенъ и въ скоро врѣме трѣбваше да падне прѣдъ необоримитѣ аргументи на цифритѣ и на фактитѣ. Разпрѣдѣлението на помощитѣ ставаше споредъ числото на жителитѣ отъ всѣка отдѣлна народность. Но турцитѣ и гърцитѣ поддържаха, че тая база е несправедлива, тъй като тия двѣ народности били по-богати и трѣбвало да получаватъ училищата имъ пособия съгласно плащанитѣ данъци. Постоянниятъ комитетъ, който правеше разпрѣдѣленията повика при себе си религиознитѣ началници на всички народности и прѣдъ тѣхъ разпрѣдѣли пособията. Тогазъ тѣ трѣбваше да признаятъ, че всичко е извършено правилно и съгласно Органическия уставъ. Оставаше да се обори възражението за гимназитѣ, които издържаше румелийското правителство и които бѣха български. Но и това възражение падна, тъй като болшинството на ученицитѣ бѣше българско, то и езика на който ставаше прѣподаването трѣбваше да бѫде български. Но училищата не бѣха само за българитѣ, а за всички жители на Изт. Румелия. Източна Румелия имаше 815,513 жители, отъ които:

българи	573,231	души
турци.	174,759	„
гърци	42,516	„
цигани	19,524	„
евреи	4,177	„
арменци	1,306	„

Въ числото на турцитѣ влизаха 18,796 помаци (българи-мохамедани). Въ числото на гърцитѣ бѣха минали и ония българи, които по причина на схизмата, продължаваха да се числятъ къмъ патриаршията. Прочие числото на българитѣ достигаше до 600,000 души. А прѣзъ врѣме на Берлинския конгресъ имаше министри на Велики държави, които твърдѣха, че само въ Пловдивъ живѣели 50,000 гърци. Отъ всички менщества най-много бѣха фаворизирани гърцитѣ, защото тѣ правѣха най-голѣмъ шумъ и намираха у чужденцитѣ най-голѣма подръжка.

Не бѣ вѣрно и твърдението, че турцитѣ и гърцитѣ плащали голѣмитѣ данъци, та за това трѣбвало да се ползуватъ и съ по-голѣми помощи училищата имъ. Споредъ издадената официална статистика петьтѣхъ прѣки данъци даваха годишенъ приходъ 47,054,184 гроша златни, отъ които се падаха:

на българитѣ	35,418,456	гроша
„ турцитѣ	8,948,242	„
„ гърцитѣ	2,202,513	„
„ бълг католицитѣ	328,419	„
„ арменцитѣ	66,304	„
„ евреитѣ	40,140	„

Върховниятъ надзоръ на всички училища въ Източна-Румелия принадлежеше на директора на просвѣщението. Учението бѣ задължително за всички дѣца, момчета и момичета, отъ 7 до 14 годишна възрасть. Първоначалното учение имаше за задача да възпита дѣцата нравствено-религиозно, да развие душевнитѣ и телеснитѣ имъ сили, та да имъ даде общо знание и умѣние, каквито сѫ потрѣбни за общежитието. Първоначалното учение бѣ отъ два курса — 4 отдѣления и 3 класа. Въ първия курсъ се допущаше, по рѣшение на окрѫжния училищенъ съвѣтъ да бѫдатъ отдѣленията смѣсени, т. е. момчета и момичета заедно. Тѣлесното наказание въ училищата

бѣ забранено. Отъ учителитѣ се изискваше учителска способность, възрасть по-висока отъ 18 години, граждански и политически права. Въ едно отдѣление не трѣбваше да има повече отъ 50 ученика. Заплатитѣ на основнитѣ учители се дѣлеха на три категории: 6,000 гроша, 4,500 гроша и 3,000 гроша, което се равнява горѣ-долу на 1,200 лева златни, 900 и 600. Освѣнъ заплатата на учителитѣ се даваха квартира и топливо. Слѣдъ 5 годишно учителствуване заплатата имъ се увеличаваше съ $^{1}/_{10}$ Родителитѣ, които не пращаха дѣцата си редовно въ училището се наказваха отъ мировия сѫдия съ глоба до 100 гроша или съ затворъ до 3 дни. За да могатъ да се приготвятъ добри учители и учителки всѣко религиозно общество имаще право да си отвори на свои разноски *нормални училища*. За смѣтка на областния бюджетъ се прѣдвиждаще да се отворятъ три *нормални* училища за учители и учителки.

Освѣнъ директорътъ на просвѣщението за училищни власти се считаха Областния училищенъ съвѣтъ, окрѫжнитѣ училищни съвѣти, околийскитѣ инспектори, училищнитѣ настоятелства и главнитѣ учители. Областния съвѣтъ се състоеше отъ: директора на просвѣщението за прѣдсѣдатель, началника на канцеларията при дирекцията на просвѣщението за секретарь, двама народни прѣдставители, избрани отъ областното събрание, духовнитѣ началници на 7-тѣ религиозни общества, 6-тима инспектори, вземени по единъ отъ всѣки окрѫгъ, 8 членове, назначени отъ директора на просвѣщението между учителитѣ на първоначалнитѣ и срѣдни училища. Тоя съвѣтъ обсѫждаше всички педагогически и дисциплинарни въпроси, даваше мнѣние върху законопроектитѣ и правилницитѣ по просвѣщението, прѣдлагаше мѣрки за подобрѣние на просвѣщението, обсѫждаше всички въпроси, които му прѣдложеше дирекцията на просвѣщението.

Училищнитѣ окрѫжни съвѣти се състоеха отъ окр. управитель за прѣдсѣдатель, отъ по единъ съвѣтникъ за всѣка околия на окрѫга, назначени отъ главния (окрѫжния) съвѣтъ, отъ началницитѣ на религиознитѣ общества въ окрѫга, отъ членове, вземени по двама отъ учителското тѣло и назначени отъ директора на просвѣщението, отъ двама окол. инспектори, избрани съ тайно гласуване отъ другитѣ членове на съвѣта. Окрѫжнитѣ училищни съвѣти се грижеха за приложението на програмитѣ и правилницитѣ издадени отъ дирекцията, обсѫждаха рапортитѣ на окрѫжнитѣ инспектори, даваха мнѣния върху прѣобразованията, които трѣбваше да станатъ въ училищата, даваше си мнѣнието върху разноскитѣ на първоначалното образование, които се падаха на окръзитѣ и общинитѣ; най-послѣ правеше списъкъ на способнитѣ за учители лица и тѣхния разредъ.

Въ цѣла Изт. Румелия имаше 50 окол. инспектори, отъ които 27 за българскитѣ основни училища, 16 за турскитѣ, 3 за гръцкитѣ, 1 за българо-католицитѣ, 1 за арменцитѣ, 1 за евреитѣ и 1 за българо-протестантитѣ.

Училищнитѣ настоятелства се избираха за всѣка община, или за часть отъ общината. Въ градоветѣ училищното настоятелство се състоеше отъ кмета, или нѣкой градски съвѣтникъ за прѣдсѣдатель и отъ 4 6 члена, избрани по за година между личнитѣ хора на обществото, на което принадлежатъ училищата, турени подъ грижата на това училищно настоятелство. Главниятъ учитель бѣ съвѣщателенъ членъ на всѣко настоятелство за училищата на съотвѣтната религиозна община. Службата на училищното настоятелство бѣ да се грижи за поддържане на училището, доставка на училищнитѣ потрѣби, а тъй сжщо да настоява за изпълнение на задължителното учение.

Срѣдни училища тогасъ се наричаха четвъртокласнитѣ мжжки и третокласнитѣ женски. Такива училища имаха българитѣ 25, гърцитѣ и турцитѣ по 1. Областни гимназии имаше четири: двѣ мжжки и двѣ дѣвически, отъ които двѣтѣ въ Пловдивъ, а по една въ Стара-Загора и Сливенъ. Числото на учителитѣ и учителкитѣ въ тия четири гимназии възлизаше на 62. Дирекцията подържаше 50 степендиянти въ странство и 180 въ мѣстнитѣ гимназии. За да се даде възможность за практическото изучване на французския езикъ дирекцията на просвѣщението бѣ сключила договоръ съ двама французи, които имаха мжжки пансиони, единъ въ Пловдивъ, а други въ Сливенъ при тамошнитѣ реални гимназии върху слѣднитѣ условия: всички правителствени степендиянти при тия двѣ гимназии се задължаваха да живѣятъ въ пансионитѣ и да плащатъ по 22 турски лири годишно за всѣки степендиянтъ.

Още въ началото на Източно-Румелийското управление се отвори една областна библиотека и музей. Въ 1882 година имаше 6000 тома книги на разни езици и една значителна сбирка отъ стари монети. Всѣка година въ бюджета на областьта се отпущаше кредитъ за покупка на книги, било български, било чуждестранни. Слѣдъ българскитѣ най-много се четеха книгитѣ на руски езикъ, защото рѣдко се срѣшаше тогасъ интелигентенъ българинъ въ областьта, който да не разбира тоя езикъ.

Слѣдъ настжпването на освободителнитѣ войски прояви се единъ голѣмъ устрѣмъ за строение на училища. Прѣзъ 1879 и 1880 се построиха 413 нови училища. Тая цифра показва, колко голѣмо е било усърдието на властьта и на населението за учение. Слѣдната година се построиха още стотина нови училища. Разбира се, че православнитѣ българи стоеха на чело на учебното движение. Но което е още по-забѣлѣжително, то е че разноскитѣ както за постройка на училищни здания, тъй и за издръжката на първоначалнитѣ училища ставаше почти изключително съ срѣдствата на населението.

Прѣзъ 1885 година се изработи единъ публиченъ-административенъ правилникъ за основанието въ гр. Пловдивъ на областно юридическо училище, което идѣше да бжде начало на единъ български университетъ. Издържката му щѣше да става отъ държавния бюджетъ. Курсътъ на учението щѣще да бжде 3 годишенъ. За ученици щѣха да се приематъ само тия които притежаваха свидѣтелство за свършенъ курсъ на нѣкоя гимназия. Професоритѣ щѣха да се изберать отъ самия академически съвѣтъ и щѣха да се назначаватъ отъ Генералъ губернатора.

Източно румелийското правителство не се задоволи само съ просвѣщението на областьта. То протегна своята просвѣтителна ржка чакъ до Егейско море. Солунъ бѣ не само отечество на нашитѣ просвѣтители, но и столица на Македония. Ученицитѣ тамъ добиваха не само книжни познания, но и духъ за по-широка култура. Солунъ бѣ важенъ търговски центъръ. Ученикъ свършилъ въ Солунъ, изучилъ единъ или два европейски и мѣстни езици ставаше пригоденъ не само за учителското поприще, но и за други важни поприща отъ човѣческата дѣятелность. По тая причина румелийското правителство се завзе още на 1880 година съ основаването въ Солунъ на една гимназия. Паритѣ се отпускаха въ видъ на безусловенъ фондъ, а се изпращаха на българската екзархия въ Цариградъ, която упражняваше прѣкия надзоръ върху това учрѣждение. Отъ начало имаше около 130 ученици, но всѣка послѣдующа година това число се увеличаваше и въ края на 1883 година гимназията имаше 5 класа, 12 учители и 273 ученика. Голѣмата часть отъ ученицитѣ живѣха въ пансиона, управлявамъ отъ французинъ, гдѣто се упражняваха да говорятъ на френски. Повечето отъ учителитѣ бѣха съ висше образование. Гимназията бѣ снабдена съ физически и химически кабинети, които спомагаха за доброто изучване на естественитѣ науки. Румелийското правителство криеше строго, че тая гимназия се издържаше отъ областни срѣдства, защото рискуваше да бѫде открита отъ В. Порта. Само кѫдѣ края на 1884 година при разпаленитѣ борби на нѣкои македонски българи въ княжеството срѣщу Екзархията се откри тая тайна, която румелийското правителство, обаче, прибърза да опровѣргае чрѣзъ пловдивскитѣ вѣстници.

Правосѫдието.

Въ края на 1880 г. цѣлата область имаше само 4—5 души мѣстни юристи и то не всички отъ тѣхъ бѣха пригодни да заематъ високъ сѫдийски постъ. Самиятъ директоръ на правосѫдието бѣше лице, което имаше практически познания по правосѫдното дѣло, само за това, защото бѣ служилъ въ турско врѣме по финанситѣ, а прѣзъ врѣме на руската окупация бѣ членъ въ една отъ висшитѣ сѫдебни инстанции. Прѣдставителитѣ на Англия, на Франция, на Австро Унгария, на Италия и на Гърция повдигнаха въпросъ прѣдъ първия Генералъ-губернаторъ да се назначатъ двама чужденци сѫдии, които да участвуватъ въ Върховното сѫдилище при разглеждането на спорове между туземцитѣ и чужди поданници. Това тѣхно искание се основаваше на една порочна и унизителна за държавата практика въ Турция. Румелийското правителство отхвърли това искание, като отговори, че организацията, която е дала международната комисия на румелийскитѣ сѫдилица, е такава, каквато е организацията и на западноевропейскитѣ сѫдилища, а законитѣ, които ще се гласуватъ отъ Областното събрание сѫ въ повачето случаи копия на европейскитѣ.

Отъ друга страна европейскитѣ посланици въ Цариградъ бѣха сполучили да добиятъ за своитѣ поданници такива сѫдебни привилегии, които не бѣха прѣдвидени въ писменитѣ капитулации. На консулитѣ въ Пловдивъ, освѣнъ руския, се искаше да ги прокаратъ и въ Източна-Румелия. Въ това отношение се указа най-неотстѫпчивъ италиянския, който за единъ свой поданикъ бѣшу готовъ да скъса отношенията си съ мѣстното правителство и да наложи волята си чрѣзъ Високата Порта. Може-би румелийското правителство щѣше да отстѫпи, но сѫдилищата се указаха на висотата на положението си. Италианскитѣ поданници се отказваха да се явятъ прѣдъ сѫдилищата като отвѣтници, защото при окрѫжния сѫдъ нѣмало тъй нарѣченитѣ асесеори. Тогазъ сѫдътъ постанови, че които чужди

поданници отказватъ да се явятъ като отвѣтници дѣлата имъ нѣма да се гледатъ и когато сѫ ищци. Въ въпроса се намѣси и Върховното сѫдилище, като заяви, че ако Високата Порта е допущала въ своитѣ сѫдилища чуждестранни асесеори, то тая практика не е задължителна за Източна-Румелия, която признава на чужденцитѣ само ония привилегии, които сѫ прѣдвидени въ писменитѣ договори, но не и ония, които сѫ допуснати по благоволение, или по невнимание отъ турцитѣ. По тоя начинъ се отблъсна една претенция, която не бѣха ногли да отстранятъ турскитѣ сѫдии и турското правителство.

За да се поставятъ обаче, сѫдилищата на една висота, каквато подобава за едно просвѣтено и независимо правораздаване румелийското правителство прѣдложи на народното прѣдставителство да се назначатъ за сѫдии въ висшата инстанция специалисти — чужденци. Това прѣдложение не се прие отъ депутатитѣ въ неговата цѣлость и частичния опитъ който се направи въ Върховното сѫдилище съ единъ чужденецъ даде лоши резултати, но вмѣсто сѫдии прие се да се назначатъ чужденци — специалисти (главно чехи) за прокурори, както при окрѫжнитѣ сѫдилища, тъй и при Върховното. Повечето отъ тия чужденци — славяни научиха въ скоро врѣме български езикъ, привързаха се къмъ страната станаха нейни жители. Другитѣ стояха въ областьта до Съединението, но като видѣха, че нѣматъ вече гаранция за службата си, напуснаха страната и се завърнаха въ отечеството си. Отначало тия чужденци прокурори посрѣщаха мѫчнотии при изпълнението на длъжноститѣ си. Незнаене на езика имъ създаваше двойна и тройна работа. Но най-мѫчителното за тѣхъ бѣ когато нѣкой гръкъ или турчинъ, обвиняемъ, напр. говорѣше на своя езикъ, който тѣ не бѣха никога чули прѣзъ живота си. Случваше се сегисъ-тогисъ и нѣкой адвокатъ да държи своята дълга пледоария на сѫщия непонятенъ езикъ. Но благодарение, че въ началото нѣмаше много дѣла въ сѫдилищата, та можаха съ помощьта на своитѣ секретари да изучаватъ дѣлата и да се подготвляватъ за засѣданията.

Отъ доведенитѣ изъ чужбина инструктори по правосѫдната служба заслужва особено отбѣлѣзване главния адвокатъ при Върховното сѫдилище Князъ Рудолфъ Турнъ-Таксисъ. Той имаше една политическа и сѫдебно-научна дѣятелность отъ около 25 години. Когато дойде въ Пловдивъ той бѣше на 47 години. На 1848 година, когато въ Чехия се пробуждаше едно народно съзнание за политически правдини Князъ Турнъ-

Таксисъ 15 годишенъ момъкъ взема живо участие въ народното движение. Юридически науки съ титлата Д-ръ на право той свършва въ Прага и Хайделнбергъ. Въ тезата си за докторатъ се явява жаръкъ противникъ на смъртното наказание. Слѣдъ свършванието на юридическитѣ науки, той се явява при министра на просвѣщението да иска дозволение да стане доцентъ въ университета, но получилъ слѣдния отговоръ: до като азъ бѫда министръ Князь Турнъ-Таксисъ никога нѣма да получи разрѣшение да бѫде доцентъ въ университета. Като видѣлъ, че за свободолюбивитѣ хора нѣма мѣсто въ австрийското чиновничество той се прѣдалъ на изучвание чешката история и основалъ юридическото списание *Правникъ*, което и слѣдъ дохождането му въ Източна-Румелия продължаваше да излазя подъ друга редакция. Той бѣ сътрудникъ на *Научни Словникъ*, едно капитално дѣло, което бѣ започнало да излазя първоначално подъ редакцията на Д-ръ Ф. Л. Ригеря. Слѣдъ 1860 година когато захвана новата епоха въ Австрия Турнъ Таксисъ написа цѣлъ редъ статии, съ които доказваше правата на Чехия за самостоятелность. Той разви една доста голѣма дѣятелность и по економическитѣ и социялни дѣла на чешкия народъ. Той бѣ *панславистъ*. За тия му идеи австрийцитѣ го гонѣха, но въ Чехия той печелѣше популярность, догдѣто най-послѣ бѣ избранъ за прѣдсѣдатель на чешкия Сеймъ. Но на 1863 година бѣ осѫденъ на 14 дни тъмниченъ затворъ за неговитѣ свободолюбиви идеи. При излизането му отъ затвора населението му направи една голѣма овация, за което бѣха осѫдени нѣколко души. За неговитѣ политически идеи и за неговата демократическа женидба (жена му бѣ актриса отъ чешкия театръ) той бѣ прѣслѣдванъ не само отъ австрийското правителство, но и отъ неговитѣ роднини, които го лишиха отъ правото на наслѣдство. Когато дойде въ Пловдивъ той бѣше бѣденъ, но съ твърди убѣждения, които никога не промѣни. Той остана на служба въ Източна Румелия до Съединението. Правителството на Князъ Александра неможа да го търпи и той трѣбваше да напусне страната. Симпатиитѣ му, обаче, къмъ българския народъ си останаха непромѣнливи.

Всички прокурори при окр. сѫдилища бѣха чужденци — 5 чехи и единъ полякъ. При Върховното сѫдилище имаше единъ главенъ прокуроръ и двама главни адвокати. Първия бѣше полякъ, а вторитѣ чехи. При дирекцията на правосѫдието имаше тоже единъ чужденецъ русинъ П. А. Матвѣевъ, който бѣ се отличилъ въ своето отечество, като вѣщъ събирачъ по обичайното право.

Една значителна часть отъ законопроектитѣ по правосѫдието бѣха изработени отъ тия чужденци. Като се има прѣдъ видъ колко малко бѣ числото на юриститѣ и на тия, които бѣха запознати съ турскитѣ и съ западно-европейскитѣ закони, лесно е да се отгатне защо чужденцитѣ–юристи се считаха тъй много полезни на правосѫдното дѣло. Но най-голѣмата полза, която тѣ принесоха на сѫдилищата бѣ, че повдигнаха престижа имъ не само прѣдъ мѣстното население, но и прѣдъ чуждитѣ консули, които бѣха наклонни да гледатъ на румелийскитѣ сѫдии съ по-лошо око отъ колкото даже на турскитѣ сѫдии. Когато видѣха консулитѣ, обаче, че чужденцитѣ – юристи, нѣкои отъ които съ репутация още въ своето отечество, се застѫпватъ за независимостьта на румелийскитѣ сѫдилища и сочатъ съ искреность и откровеность тѣхнитѣ грѣшки, съ цѣль да се поправятъ, отслабиха своитѣ претенции до такъва степень щото не само не настояваха вече за *смѣсени* сѫдилища, но не помислиха вече и за ония привилегии, които даже каяжеското правителство по едно врѣме бѣше имъ отстѫпило. Почти всички тия славяни — юристи считаха за единъ видъ славянски патриотизмъ да защищаватъ независимостьта на страната и българскитѣ интереси въ областьта. Макаръ и австро-унгарски поданици, повечето отъ тѣхъ избѣгваха интимни сношения съ консулитѣ на своето отечество и се държеха повече като българи, отъ колкото като австро-унгарски поданици.

Въ Органическия уставъ пълна несмѣняемость на сѫдиитѣ бѣ прѣдвидена само за ония отъ тѣхъ, които имаха юридическо образование, но въ населението, главно въ интелигенцията му, бѣ проникнала идеята, че сѫществената гаранция за добро правосѫдие е несмѣняемостьта на сѫдиитѣ. Областното събрание бѣше се произнесло, че даже врѣменнитѣ сѫдии (врѣменни сѫдии се считаха тия, които нѣмаха юридическо образование) немогатъ да се мѣстятъ отъ едно сѫдилище въ друго безъ съгласието на Постоянния комитетъ. Нарушението на тоя принципъ отъ Генералъ-губернатора всѣкога прѣдизвикваше вълнения и протести. За това и нарушенията ставаха твърдѣ рѣдко и съ неприятни за висшата власть послѣдствия. Сѫдиитѣ въ Източна Румелия си останаха докрай честни и независими. За това и правата на гражданитѣ бѣха пазени съ голѣма скрупульозность. Прѣдъ сѫдилищата бѣха всички равни. Единъ пѫть Върховното сѫдилище наложи една турска лира глоба на директора на правосѫдието, защото не бѣше се явилъ на врѣме да даде показанията си като свидѣтель. Единъ висшъ чиновникъ отъ пощитѣ и телеграфитѣ биде осжденъ на тъмниченъ затворъ и на глоба само за това, защото бѣше си позволилъ да види името на изпращача на едно писмо подадено въ пощата, безъ да прочете самото писмо. Чинивници-злоупотрѣбители се явяваха твърдѣ малко, но които се заловѣха биваха строго прѣслѣдвани и строго наказвани.

Може да се каже, че сждиитѣ бѣха първенцитѣ въ градоветѣ. Тѣ имаха значение не само като сждии, но и като общественици. Тѣ бѣха пробрани измежду най-влиятелнитѣ хора на страната. Понеже нѣмаше юристи за сждийскитѣ постове, директорътъ на правосждиего и Постоянния комитетъ бѣха принудени да търсятъ хора безъ юридическо образование, но съ други високи качества: позната честность, търговска практика и обща образованость. Въ онова врѣме службата търсеше хората. Единъ образованъ човѣкъ, макаръ и безъ юридическо образование, можеше да достигне до Върховного сждилище безъ никакви заобикалки и стжпала. Достатъчно бѣше да се е отличилъ въ обществото съ своитѣ познания и своята честность.

Относително до тъмницитѣ, както въ Областното събрание, тъй и въ печата се подържаше идеята, че тѣ трѣбва да бждатъ поправителни, а не мжчителни заведения. И край Пловдивъ се издигна една сграда за централенъ затворъ, която по своята хигиена и килийна система можеше да се нарѣче на врѣмето си образцова. Тя съвсѣмъ не приличаше на турскитѣ затвори. Въ нея имаше обширенъ дворъ, хигиенични стаи за спане, болница за болнитѣ и най-послѣ образцова работилница, въ която затворницитѣ се обучаваха на разни занаяти.

Нѣколко години, обаче, слѣдъ Съединението българското правителство продължаваше да си служи съ отвратителнитѣ турски затвори не само за обикновенитѣ прѣстжпници, но и за тъй нарѣченитѣ политически, между които често се срѣщаха бивши министри, лѣкари, търговци и адвокати. Въ пловдивския централенъ затворъ имаше библиотека, съставена отъ поучителни книги за затворницитѣ. Единъ свещеникъ отъ българската митрополия отиваше да изпълнява нѣкои черковни трѣби и да държи проповѣди на затворницитѣ.

Макаръ сждилищата да признаваха, че турския законъ за печата е въ сила въ Изт. Румелия, както бѣше и въ българското княжество, но неговитѣ постановления се прилагаха твърдѣ

свободолюбиво. Прѣзъ цѣлото сжществувание на Изт. Румелия редакторитѣ на вѣстницитѣ се радваха на една голѣма свобода. Вѣстницитѣ критикуваха твърдѣ свободно, по нѣкога и твърдѣ поѣкалено и Султана, и Генералъ-губернатора и директората и виши чиновници! Но не само сждиитѣ, а и Областното събрание, и Пост. комитетъ, и чиновницйтѣ и гражданството гледаха на печата като на нѣщо свещенно, което по никой начинъ не трѣбва да се накърнява. Но както въ всѣко друго право, тъй и съ това намѣриха се хора, които злоупотрѣбиха съ него и които даже го компрометираха, та прѣдизвикваха отпослѣ голѣма реакция противъ тая свобода.

Българската черкова.

Не зная дали нѣкждѣ е имало по-широка религиозна свобода отъ колкото имаше въ Източна Румелия. Органическиятъ уставъ даваше еднакви права и привилегии на всички вѣроизповѣдания. Всички сжществующи до освободителната война религиозни общества, (а тѣ бѣха 7) запазваха волноститѣ и привилегиитѣ, които имаха до освободителната война. Дори и тия, които не принадлежеха на едно отъ признатитѣ 7 вѣроизповѣдания можеха свободно да вършатъ своята вѣроизповѣдна служба, стига съ това да не врѣдеха на добритѣ нрави и на обществения порядъкъ. Религиознитѣ общества бѣха длъжни сами да издържатъ духовенството си, както училищата си и благотворителнитѣ заведения. Черковата и училището често се прѣплитаха и уподобяваха въ правата си. Държавата гарантираше ползуванието отъ недвижимитѣ имъ имоти и властитѣ се задължаваха да ги покровителствува при събирането на оброцитѣ, които бѣха посветени на тия учреждения отъ обичая. Но понеже Органическия уставъ бѣ направилъ държавата многоезична и разновѣрна, то я и задължаваше да се бърка колкото е възможно по-малко и да се носи еднакво къмъ всички.

Въ замѣна на това, оставяше се на всѣко вѣроизповѣдание пълна свобода да се занимава съ своитѣ черковни дѣла. Българското православно население, като знаеше какви голѣми заслуги има неговата черкова за запазвание неговия езикъ, неговия моралъ и неговата християнска вѣра поиска да услужи на духовенството, като му гарантира една сносна и прилична материална издръжка. Прѣзъ врѣме на робството българското духовенство, особено нисшето, никога не бѣ се отдѣлило отъ народа си и бѣ посветило цѣлия си животъ за него. При възраждането то бѣ играло тъй сѫщо една важна роль. А прѣзъ врѣме на възстанието то пострада на равно съ учителитѣ и другата интелигенция. Когато свободата донесе подобрѣние въ економическото положение на цѣлото население, когато съ новата организация на училищата се подобри участьта на учителитѣ, щѣше да бѫде една вопияюща неправда да се остави само духовенството непригледано и положението му неподобрено. Наистина то бѣ останало малко по-назадъ въ образованието си отъ другитѣ интелегентни класи, но това се дължеше до голѣма степень на неговата бѣднота. Тоя укоръ, обаче, падаше не само върху него, а и върху цѣлия български народъ, който не бѣше се погрижилъ до тогазъ да създаде ни едно духовно училище и да направи отъ свещенството една по-привлекателна професия.

Екзархътъ, който прѣбиваваше въ Пловдивъ при първото организиране на областьта, положи голѣми усилия прѣдъ народнитѣ прѣдставители да направятъ нѣщо за народната църква и за нейното духовенство. Това се толкова повече налагаше, че въ княжеството, гдѣто имаше министерство на изповѣданията и гдѣто конституцията признаваше православната вѣра за държавна, бѣ вече направено нѣщо за подобрение материалното положение на духовенството. За тая цѣль се свика въ Пловдивъ събрание отъ духовни и мирски — повечето народни прѣдставители, които слѣдъ нѣколко дневни разисквания и обсѫждания, взеха рѣшение, щото всички свещеници въ областьта да се разпрѣдѣлятъ на три категории, споредъ заплатата, която трѣбваше да имъ се плаща: 1) селска съ заплатата 1000 лева на годината, 2) свещеници въ паланкитѣ съ годишна заплата 1,400 лева и 3) градски свещеници съ 1800 лева на годината. Сѫщото събрание рѣши да се унищожатъ нѣкои отъ дотогавашнитѣ случайни доходи на свещеницитѣ, съ която често се злоупотрѣбляваше, като: дискозътъ, миропомазанието, честото ръсение, писването на имена за поменавание въ църквата и пр. Оставяха се въ сила само доходитѣ отъ: кръщение, вѣнчавание, погрѣбение, на маслоосвещение, като се опрѣдѣли една установена такса, за да се избѣгнатъ по тоя начинъ произволнитѣ вземания на възнаграждения. Единъ мѫченъ въпросъ бѣ, какъ да се събиратъ отъ населението паритѣ за свещеническитѣ заплати. Да се събиратъ направо отъ

общинитѣ, както ставаше съ правителственитѣ данъци, се считаше за неудобно. Въ Източна Румелия тогасъ имаше около 500 свещеници; общиятъ сборъ на заплатитѣ се възкачваше на 320,000 лева. Но понеже се чувствуваше голѣма нужда отъ просвѣтени свещеници, които не можеха да се намератъ тъй лесно съ горньото възнаграждение, то събранието рѣши да се увеличи горнята сума и по тоя начинъ да се увеличи и възнаграждението отдѣлно на всѣка категория свещеници.

Но тия рѣшения не можаха да се приложатъ по простата причина, че не се посрѣщаха съ надлежнитѣ симпатии отъ цѣлото население, а пъкъ правителството не можеше, споредъ Органическия уставъ, да наложи данъкъ въ полза само на едно религиозно общество. Па и самитѣ народни прѣдставители не бѣха единодушни по тоя въпросъ. Тия, които подържаха да не се плаща никакво възнаграждение на свещеницитѣ, обвиняваха висшето духовенство, че не приготвило на врѣмато просвѣтени свещеници, а пъкъ то имъ отговаряше, че при условията, въ които живѣятъ свещеницитѣ, никой просвѣтенъ човѣкъ не ще се посвети на това звание.

Слѣдъ дълги двоумѣния на правителството и на народното прѣдставителство най-послѣ Постоянния комитетъ се рѣши да гласува единъ публично-административенъ правилникъ, който опрѣдѣляше таксата за кръщение 2 лева, за вѣнчавание 10 лева, за опѣвание 4—8 лева, за елеосвещение 2 лева и за водосвѣтъ 1 лв. Споредъ тия правила свещеницитѣ се раздѣлиха на 2 категории: селски и градски. Възнаграждението на селскитѣ свещеници се опрѣдѣляше на 600 лева годишно, а на градскитѣ 800 лева. Паритѣ се събираха отъ кметоветѣ и се внасяха въ околийското ковчежничество, отъ кѫдѣто се раздаваха, чрѣзъ архиерейскитѣ намѣстници на свещеницитѣ.

Въ практика това не подобри положението на свещеницитѣ и тѣ си останаха въ сѫщото почти мизерно положение, въ което ги завари освобождението. Отъ една страна имъ се даваше ужъ добавъчно възнаграждение, а отъ друга страна се унищожаваха нѣкои доходни такси и оброци, които по-рано свещеницитѣ използуваха.

При тия условия свещеничеството не можа да направи оня бързъ успѣхъ въ просвѣщението, които направиха другитѣ по-интелегентни слоеве отъ народа.

Завръшането на екзарха въ Цариградъ бѣ една национална нужда. Безъ неговото прѣбиваване тамъ се скѫсваше духовното единство на българския народъ. Двѣтѣ епархии —

Пловдивската и Сливенската бѣха въ началото единствените подържка на екзархията. Понеже Източна Румелия се считаше за турска область, то и сношенията ѝ съ другитѣ части на империята можеха да ставатъ по свободно и по-сигурно отъ колкото на свободното княжество. Източна Румелия бѣ единъ видъ посрѣдница между македонскитѣ българи и тракийскитѣ българи съ жителитѣ на Българското княжество. Поне формално жителитѣ на Изт. Румелия посрѣщаха въ турската империя по-малко прѣпятствия отъ колкото българитѣ на княжеството. Когато гръцкия патриархъ повдигна въпроса, че българската Екзархия трѣбва да се прѣмѣсти въ княжеството, защото нѣмало български епархии въ Турция, В. Порта сочеше Пловдивската и Сливенската епархии за да оправдае оставането на Екзарха въ Цариградъ. По тоя начинъ българския народъ, макаръ и разкъсанъ политически, остана свързанъ чрѣзъ духовното единство. Румелийското духовенство минаваше за турскоподанно и по тая причина можеше да занимава черковни и училищни длъжности по цѣлата империя. Това бѣ една привилегия, твърдѣ полезна въ първитѣ години слѣдъ войната, когато страхътъ и омразитѣ не бѣха още утихнали; когато хиляди мюсюлмани бѣжанци напущаха княжеството и носеха съ себе си чувства на дълбока омраза къмъ всичко що е българско. Съ запазването на религиозното единство ние можехме тогасъ да спасимъ голѣма часть наши еднородци отъ чужди попълзновения. Благодарение на духовнитѣ връзки българския народъ остана въ своитѣ чувства съ своята националность нераздѣленъ.

Източници :

1) Документи за дѣйностьта на руситѣ по уредбата на гражданското управление въ България отъ 1877—1879 година. Събралъ и коментиралъ бившия чиновникъ въ канцеларията на императорския руски комисарь въ България статски съвѣтникъ Муратовъ.

2) В. „Марица“, издаванъ въ Пловдивъ отъ Хр. Г. Дановъ, години 1878 — 1885.

3) Протоколитѣ на Берлинския конгресъ. Прѣведени и издадени отъ Т. Икономовъ.

4) Гаврилъ Кръстевичъ отъ Д. М. Балабановъ. Издава Светия Синодъ на българската църква.

5) Сборникъ матеріаловъ по гражданскому управленіи и окупаціи въ Болгаріи въ 1877 – 78—79 г. г. Подъ редакціи генерала майоръ Н. Р. Овсянаго.

6) В. „Народенъ Гласъ“ Д. В. Манчевъ година 1879—1885.

7) Дневницитѣ на Областното Събрание и Постоянниятъ Комитетъ за годинитѣ 1879 — 1885.

8) Correspondence respectingthe proceedings of the European Commission for the organisation of Eastern Roumelia 1879. Parts I and II (Английската синя книга за 1879 година, часть I и II).

9) Английската синя книга по Съединението 1885—6

10) В къ „Съединение“ и в-къ „Южна България“.

11) и други книги и вѣстници.

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧАСТЬ I.

Политическото и административно устройство на Източна-Румелия.

Стр.
Прѣзъ врѣме на освободителната война 1
Слѣдъ сключването на Св. Стефанския договоръ . . . 6
На Берлинския конгресъ 10
Българитѣ противъ Берлинския договоръ 15
Руската дѣятелность слѣдъ Берлинския договоръ 19
Първоначалнитѣ елементи за образуване на българската войска 25
Гимнастическитѣ дружества 30
Администрацията и полицията 36
По финансовата часть 41
По сѫдебната часть 42
По народното просвѣщение и черковната уредба . . . 45
Международната комисия за изработване на Органическия уставъ 47
Отношението на българитѣ къмъ международната комисия 55
Изработването на Органическия уставъ 75
За областното събрание, за езика и утвърдяването на законитѣ отъ султана 86
Първия Генералъ-губернаторъ 127
Мѣркитѣ на руското правителство за упокоение на страната и за мирното въвеждане на новото управление 131
Врѣменния Генералъ-губернаторъ на Изночни-Румелия . 143

ЧАСТЬ II.

Управлението на първия Генералъ-губернаторъ на Източна-Румелия.

Мандатътъ на международната комисия продълженъ . . 155
Пѫтуването на А. Богориди отъ Цариградъ за Пловдивъ 158
Българскиятъ калпакъ – дипломатичеси въпросъ . . . 163
Султанскитѣ фермани и турското знаме въ Източна-Румелия 164

Съставътъ на първиятъ директоратъ 170
Промѣни въ администрацията 175
Бързото разстройство на милицията 176
Послѣдната дѣятелность на международната комисия . . 182
За турскитѣ бѣжанци 186
Изборитѣ за първото областно събрание 191
Първата сесия на първото Областно събриние 198
Законодателната дѣятелность на камарата 203
Питанията и запитванията въ камарата 208
Постояненъ комитетъ на Областното събрание 219
Отношенията на В. Порта къмъ областьта 229
Политическитѣ партии 235
Отношенията на А. Богориди къмъ народното прѣдставителство 247
Руското правителство и А. Богориди 271
Митингитѣ и края на Богоридовото Генералъ-губернаторство 280

ЧАСТЬ III.

Управлението на втория Генералъ-губернаторъ и краятъ на Източна-Румелия.

Назначението на Гаврилъ Кръстевичъ 295
Първитѣ стѫпки на новия Генералъ-губераторъ 299
Политическитѣ отношения между княжество България и Източна-Румелия 302
Отношенията на Постоянния комитетъ къмъ новия Генералъ-губернаторъ. 304
Разтурянето на Областното събрание. Първата сесия на Областното събрание 313
Избиране на директоритѣ отъ камарата 317
Първата българска рупублика 321
Гръцки и противогръцки демонстрации. Бунтовнически проявления. 328
Единъ военен прѣвратъ тури край на автономната область. 336
Мнѣния на чужденци и нашенци за Източна-Румелия . 339
Економическото положение на Източна-Румелия 343
Народното просвѣщение 351
Правосѫдието. 356
Българската черкова. 366
Източници 365

ЦЕНА 65 ЛЕВА

Книгата се намира въ книжарницитѣ: Олчевъ, ул. Леге, Млада Македония, ул. Търговска, книгоиздателство „Слога“, ул. Левски и Бюро за всичко, пл. Александръ I-й, 7. — Въ Пловдивъ въ издателството „Хр. Г. Дановъ“.